

Kejser Alexander II.

TIL MINDE

OM

HS. MAJ. KEJSER ALEXANDER II.

MINDER OG SMAATRÆK FRA CZARENS PRIVATE LIV.

AF

O. H. AAGAARD.

KJØBENHAVN.
ANDR. SCHOUS FORLAG.
I. COHENS BOGTRYKKERI.
1894.

Til Minde om Hs. Maj. Kejser Alexander II.

Motto. »Mellem Peter den Store og Katharina den Store indtager Alexander II. en jævnbyrdig Plads«. (Anatole Léroy-Beaulieu: L'empereur Alexandre II. — Revue des deux mondes, April 1881, p. 647).

Det er tidligt paa Morgenen, den 2den Marts 1855; vi befinde os i Nevastaden og hensætte os i Tankerne paa den store, snedækte Alexanderplads. Frem af den graalige Morgendæmring hæver sig Vinterpaladsets storartede Bygningskomplex, der, med sine gulige Mure, de mange fantastiske Knittelsøjler, Arkader og Altaner, som enkelte Steder dækkes af brogede, stribede Forhæng, paa engang minder os om den byzantinske og mauriske Stil [1]; hist og her springer det flade, af mørkerødt Jærnblik dannede Tag frem over forunderlige Udbygninger og Karnapper. Ud for den Del af Pladsen, hvor Alexandersøjlen knejser, bemærke vi Facadens lave, røde Kuppel med den forgyldte Kapitæl, hvor det store, kejserlige Banner med Dobbeltørnen endnu vajer fra Fanestangens Spids. Folkeskarer begynde netop nu at fylde Pladsen, en tung, knugende Stemning hviler over den tause Mængde, hvis Blik i spændt Forventning stirrer mod Lyset hist, der skinner ud fra et Vindue i Slottets nordvestlige Hjørne; bag dette Vindue foregaar der nemlig i hint Øjeblik en af disse Begivenheder, der gribe dybt ind i Menneskehedens Gang, hist oppe opgjør en af Jordens Mægtige sit Regnskab for snart efter at skulle fremtræde for sin himmelske Dommer.

---

[1]) Th. Lange: Skizzer fra Rusland 1880, p. 20 (Brev af Februar 1880).

Betræde vi dette etfags, hvælvede Værelse [1]), hvis smagfulde, men ingenlunde fyrstelige Udstyrelse røber et aarelangt Brug af samme, og hvor et broget Virvar af Kort, Bøger, Instrumenter og Toiletgjenstande forkynder os, at her baade er Arbejds- og Sovegemak, fængsles vort Blik visselig af et sørgeligt Syn. Paa en simpel Feltseng af Jærn, indhyllet i en gammel Kappe og et grovt, persisk Shawl, hviler stille en høj Skikkelse, alt berørt af Dødens Haand, men endnu har denne ej formaaet at tilintetgjøre det mægtige Hoveds skjønne, næsten klassiske Træk eller udslukke dette Ørneblik, for hvis Lyn Verden saa ofte havde skjælvet [2]). Bøjet over Hovedgjærdet, med Taarer i Øjet, staar en kraftig bygget Mand, endnu i sin fejreste Alder, ved Siden af knæler en hulkende Kvinde; det er Ruslands mægtige Herre, Selvherskeren, Kejser Nikolaus I. paa Dødslejet, hans Gemalinde og ældste Søn, der om faa Timer skal betræde Verdenshistoriens Skueplads som Kejser Alexander II. [3]) — —. Og det var visselig intet

---

[1]) Lacroix: Les Mystères de la Russie, p. 65. — J. Elaroff: St. Pétersbourg et ses environs 1893, p. 7: »Nikolaus's Dødsværelse er endnu i samme Stand, som da Kejseren døde; Vægkalenderen ved Vinduet viser endnu d. 2den Marts, Monarkens Dødsdag. — Grev H. v. Moltke, der har skildret dette Værelse samt flere af dets Gjenstande, f. Ex. de Tøfler, Kejseren stadig brugte, og som derfor ofte maatte repareres, slutter saaledes: »Sengen stod paatværs i Stuen, og Monarkens sidste Blik faldt maaske gjennem de store Spejlglasruder ud over den vandrige Neva.« (Moltke: Breve fra Rusland. 1856, p. 49).

[2]) Et særdeles smukt Billede af Kejser Nikolaus I. findes i Onckens »Das Zeitalter d. Kaiser Wilhelm«, II. vol. p. 366.

[3]) Mme Bagréef-Spéransky: Les derniers heures de l'empereur Nicolas. 1855. (p. 11, 14, 16, 10 o. fl.). Forfatterinden, Grevinde B.-Spéransky, Datter af Alex. I.'s og Nikolaus I.'s berømte Ven og Statsminister Spéransky, Alex. II.'s Lærer, viste sig sin store Fader værdig. Kun 12 Aar gl. foretog hun en lang Rejse for at være sammen med sin blot for nogle Aar i Unaade værende, forviste Fader. Grevinden, en nobel og fintdannet Aand, har efterladt flere værdifulde Skrifter. — Hendes sociale Position bevirker, at ovennævnte Skrift vel maa anses for en Hovedkilde

roligt Dødsleje; i 30 Aar havde Kejseren med Jærnhaand svunget Scepteret, frygtet af Europas Potentater; hans Maal havde været at gjøre Rusland mægtigt, og alt havde hidtil tydet paa, at hans Stræben var lykkedes; da styrtede pludselig den stolte Bygning sammen i hans Livs sidste Timer, og han, der vel havde grebet fejl af sit Livs Opgave, men hvem Rusland dog skyldte langt mere, end man ellers er tilbøjelig til at indrømme [1]), han skulde i sin sidste Stund lide ved Tanken om, hvorledes netop nu Ruslands Jord vanhelligedes af fremmede Tropper; thi hist nede mod Syd tordnede da de fransk-engelske Kanoner foran Sebastopols halvt sammenskudte Mure, og om end deres Drøn ej naaede til det stille Værelse, saa følte han dog Virkningen deraf. —

Kejserens nærforestaaende Død kom imidlertid ikke uventet for Hoffets snævrere Kreds [2]). Alt længe havde

---

til Skildr. af N.'s sidste Øjeblikke (Revue des deux mondes f. Septbr.—Oktbr. 1856, p. 816). Jevnf. ogsaa Joël: Die letzten Lebensstunde d. Kaiser Nikolaus I. 1855, p. 2, 4, 11 fl., et ret smukt men sentimentalt Arbejde.

[1]) Saaledes f. Ex. ved med Kraft at nedslaa Garderopstanden i 1825. Læser man A. Pypins (se C. Röttger: Russ. Revue 1879, 14 B.) eller Baron Rosens Skildring af den Egoisme, Udueligbed og Raadvildhed, der herskede indenfor de Sammensvornes Kreds, vil man indrømme, at Kejserens kraftige Optræden ved denne Lejlighed viste Landet en uvurderlig Tjeneste (Jvfr. Mem. eines Dekabristen, p. 5, 25, 51 o. fl.). Endnu er Rusland umodent til Friheden; hvad vilde Rusland være blevet, hvis »Dekabristernes« vanvittige Statsprogram i 1825 havde sejret? (Hist. Arkiv, 1871 (1), p. 422).

[2]) Kejserens pludselige Død forekom Europa mistænkelig, og højst ugrundede Rygter om Selvmord cirkulerede i hin Tids Blade. Saaledes anfører Léouzon-le-Duc i sin »Alexandre II«, (p. 319) en Berliner-Corresp.'s Beretn. til »Fædrelandet«, ifølge hvilken N. skal have taget Gift. Intet er dog mindre rimeligt. Iv. Golovin (Alex. II., p. 27), der just ej er en Tilhænger af Kejseren, skriver: »Ifølge Livlægen, Dr. Fischer, er Kejseren død af Bronchitis, som han selv gjorde alt for at forværre; dette er saameget troligere, som Kejserens sidste Øjeblikke vidnede om

man ventet en Katastrophe, Begivenhederne paa Krim havde rystet Kejserens Jærnnatur i dens Grundvold og gjort ham modbydelig for selve Livet. Alt den 8de Februar

---

en overordentlig Aandsklarhed«. C. Schmeidler (Russl. u. Alex. II. p. 2) paastaar derfor med Urette, at Golovin nærer en modsat Anskuelse af Sagen. Nikolaus havde i flere Aar været lidende (Hjernecongestion var saaledes en hyppig Sygdom hos Kejserfamiljens Medlemmer), og alt i 1853 havde Dr. Granville (i et Brev til Lord Palmerston af 6. Juli) spaaet, at N. kun kunde leve endnu i 2 Aar; i hvert Fald døde Kejseren 4 Maaneder før den af Gr. beregnede Tids Forløb (H. v. Eckstädt: London u. St. Petersburg 1852–64, I. vol. p. 29. – Russl. u. Alex. II., p. 5. 6). I en Note (p. 3) i det af N. Nótóvitsch nylig udkomne Skrift: Kejser Alex. III. og hans Omgivelser, overs. af A. Lütken. 1893, anføres som en Kjendsgjerning, »at Kejseren havde taget Gift«, og som Bevis herfor meddeler Udgiveren, at en Mand (hvem nævnes ikke), der har haft Lejlighed til at se Kejserliget faa Øjeblikke efter Dødens Indtrædelse, har forsikkret ham om, at Ansigtet da var ganske blaat. – Paa Forespørgsel desang. tilskriver en anset Læge os følgende: »Den Omstændighed, at Ansigtet faa Øjeblikke efter Dødens Indtrædelse er ganske blaat, er en dagligdags Erfaring hos Lig, hvor Døden er indtraadt som Følge af en Circulationsforstyrrelse; adskillige Sygdomme i Lungerne og Hjerte medfører, at der kommer for lidt Blod i Pulsaarerne. medens Blodaarerne overfyldes med sort, ikke iltet Blod. Patienten frembyder da det Billede, at han ligger apathisk hen, med Hjertebanken og stærk Aandenød, lille, uregelmæssig Puls . . . ., medens Vandet gaar som Vattersot ud i Bindevævet og i de indre Organer, Ansigtet er kjøligt at føle paa, og Kinder og Læber især (men ogsaa de øvrige Ansigtsdele) ere blaaagtige eller sorte. Endelig bukker Patienten under som Følge af Hjerteparalyse eller Lungeødem. – Af Gift, som fremkalder blaalig Farvning, kan nævnes Kulilteforgiftning, men Patienten er da bevidstløs. Det er, naar Hensyn tages til Kejserens hele Opførsel kort før hans Død, lidet sandsynligt, at han skulde have taget Gift; Folk, der ligge med stærk Aandenød, tænke i Reglen blot paa at faa Luft, og selv om de samtidigt nære det Ønske at dø, er det ikke rimeligt, at der er Energi nok til at tage Gift«. – Sammenholde vi denne Erklæring med, hvad vi vide om Aarsagen til og Gangen i Kejserens Sygdom, turde Hypothesen om Betydn. af »den blaa Farve« tabe noget i Anseelse. – Jvf. Jul. Eckardt: Jungrussisch u. Altlivländisch, p. 24. – Den berømte Statsmand, Lord A. Loftus omtaler ejheller

angrebes han af en hæftig Brystforkjølelse, der sikkert let kunde været bleven hævet, men han spottede tværtimod alle Lægernes Formaninger og syntes ligesom at lege med Faren. Den 21. Februar inspicerede han saaledes i 23° Kulde 2 Regimenter trods Livlægerne Dr. Mandts og Karells energiske Protest. »Men det vil dræbe Ds. Majestæt«, udbrød bægge Lægerne. »Godt,« svarede Kejseren, »De har gjort Deres Pligt, jeg vil nu opfylde min«, og trods Storfyrst-Thronfølgerens indtrængende Bøn om dog i det mindste at klæde sig varmt paa, red han ud i en tynd Uniformsfrakke og med saa godt som halvblottet Bryst. Naturligvis forværredes efter Tilbagekomsten fra Revuen Kejserens Hosteanfald i en foruroligende Grad, og han kunde da kun med Besværlighed drage Aande. Desuagtet begav han sig i denne Tilstand atter den følgende Morgen ud til Revue, og da han vendte hjem, var han, trods den stærke Frost, badet i Sved, medens af og til i Løbet af Dagen hæftige Feberanfald gjennemrystede hans Kjæmpeskikkelse. Natten derpaa havde han stærke Smerter, og næste Dag formaaede han ikke mere at forlade sit Værelse. Kejseren forbød at udstede Bulletins desangaaende. »Det er unødvendigt at forurolige Publikum«, bemærkede han; ikke destomindre lod dog Thronfølgeren i de 2 sidste Dage af Faderens Liv hemmeligt give Befaling til at underrette Folket om Sygdommens Gang. Den 24. Febr. maatte den virksomme Fyrste overlade Forretningerne til Thronarvingen. Den 1ste Marts tog Sygdommen en saadan Vending, at Kejserens Nærmeste (kun ikke han selv)

---

med et Ord, at Kejseren skulde have taget Gift; ifølge ham er N. død af en Brystforkjølelse, for hvilken hans store Sorg over Begivenhederne paa Krim gjorde ham aldeles ligegyldig. (The diplomat. reminiscences of Lord A. Loftus. 1892, I., p. 200). – I samme Aand skrive A. Ebeling (Napoleon III. og hans Hof, 1893, I., 320) og C. Rousset (Hist. de la guerre de Crimée, 1877, II., 578, 85): »N. døde af en Lungeparalysie; han døde stolt og rolig, i ophøjet Storhed,« skriver sidstnævnte. –

fattede, at den høje Døende ikke kunde have ret mange Timer tilbage. »Vil Du ikke communicere?« spurgte Kejserinden. — »Nej! jeg vil vente, til jeg er oven Senge,« svarede Fyrsten, »kun saaledes sømmer det sig at gaa til Herrens Bord.« »Men Du græder jo,« føjede han til et Øjeblik efter, »Du beder! Hvorfor?« »For at Gud vil give Dig dit Helbred tilbage.« — »Er jeg da virkelig saa syg?« Kejserinden formaaede kun at bevæge Hovedet. — »Du er træt,« vedblev Kejseren, »send mig Dr. Mandt. — Et Øjeblik efter indfandt Lægen sig, og paa Kejserens Spørgsmaal svarede han: »Jeg kan ej dølge det for Ds. Majestæt, Faren er uhyre, thi Lungen er angreben.« — »Du forkynder mig altsaa Døden?« Lægen nikkede. »Og du vover at sige det saadan ligefrem?« — »Jeg vover det, Sire, dels fordi jeg derved kun udfører Ds. Majestæts tidligere Befaling, og dels fordi de Timer, der endnu staa tilbage for Ds. Majestæt turde være af Vigtighed.« — »Jeg takker Dem,« udbrød Nikolaus bevæget, »De har Ret, jeg har i Virkeligheden meget at gjøre.« — Til den hidkaldte Thronfølger sagde han: »Jeg kjender nu min Tilstand; lad ej Kejserinden vide noget herom [1]), men send mig strax min Skriftefader.« — Sidstnævnte, Ærkepræsten Bajanoff, traadte ind sammen med Kejserinden, og saavel hun som Thronfølgeren gjentoge knælende Prælatens Bønner, medens Nikolaus velsignende lagde Haanden paa deres Hoveder og sammen med dem nød Sakramentet. Derefter var han en Stund ene med Hustru og Søn, »men hvad han da

[1]) Ifølge Joël (p. 5) havde Livlægen alt d. 29de Febr. gjort Thronfølgeren opmærksom paa Kejserens Tilstand, og Prinsen havde i sin Fortvivlelse meldt det til Kejserinden. Nikolaus troede altsaa ikke, at hans Gemalinde endnu tilfulde kjendte hans Tilstand; at dette imidlertid var Tilfældet, se vi saavel af Kejserindens ovenfor skildrede Holdning som ogsaa af den Omstændighed, at hun traadte ind samtidigt med Skriftefaderen. — Balleydier (Hist. intime de la Russie, II, 333), skildrer Kejserens sidste Øjeblikke ligesom Spéransky.

sagde til dem, har aldrig noget Menneske erfaret,« skriver Grevinde Spéransky i sin fortræffelige Skildring af dette store Øjeblik [1]).

Snart efter indfandt sig hele den kejserlige Familje, og overalt hørtes kun Hulken og sagte Jamren. En af de sidste, den døende Fyrste tog Afsked med, var Thron-

---

[1]) At Kejseren har haft meget at sige sin ældste Søn i Afskedens Stund, er selvindlysende. Ifølge en ikke helt usandsynlig Beretn. i »Times« skal han bl. a. have udtalt: »Min kjære Søn! det er nødvendigt at slutte Fred, selv med Indskrænkning af vor Magt ved det sorte Hav. Jeg har taget fejl af England, jeg antog en Alliance mellem det og Frankrig for umulig, jeg troede, at Napoleon hadede det uforsonligt. Jeg har været stor og stærk, men maaske for stolt, og derfor har Gud villet ydmyge mig i min sidste Time. Stræb at bryde Alliancen mellem Frankrig og England, lad Preussen indtræde i Wienerconferencerne forat modvirke Vestmagternes Fordringer.« Kejser N. sagde endvidere paa sit Dødsleje til Alexander: »Sig til Fritz (Kong Frederik Wilh. IV. af Preussen), at han ej maa forglemme sin Faders Ord« (nemlig Kong Frederik Wilh. III.'s Ord til sin Søn om at holde fast ved Rusland).

Frederik Wilh. svarede tilbage: »Vi omfavne den dyrebare Alexander og erklærer ham, at Kejserens Ord ville være os hellige.«

Da Alex. II. besteg Thronen, skrev han til Kong Frederik Wilh. IV.; »Dyrebare Onkel! vær forvisset om, at jeg altid med dyb Tak skal mindes den Holdning, som De har ladet Preussen indtage under denne Krise (neml. Krimkrigen), og som har været os saa nyttig. Gid Gud lønne eder derfor.« (The diplomat. reminiscences of Lord A. Loftus. 1892, I., p. 191). (Jvf. H. Castille: Alex. II. p. 24). Saameget er vist, at Ruslands Politik udadtil i de nærmeste Aar efter Pariserfreden lededes i den her antydede Retning. — At Nikolaus paa sit Dødsleje skal have paalagt Sønnen at virke for Bøndernes Sag, er en ren Fabel (Jul. Eckardt: Jungrussisch u. Altlivländisch, p. 51), og det samme er Tilfældet, naar den upaalidelige Fr. Smolka (Polit. Briefe, 1868, p. 106) fabler om, at Kejseren skal have paalagt Alex. at hævne ham paa Østerrig. Sidstnævnte Forf. ved iøvrigt ikke bedre Besked, end at han anfører N.'s berømte Ord foran Johan Sobieskys Statue, som udtalte af Sønnen i Stedet for af Faderen. —

arvingens ældste Søn, Storfyrst Nikolaus († 1865); han omfavnede Barnet, »Vær lydig mod din Fader,« sagde han med halvkvalt Røst og husk din Bedstefaders sidste Ord: »Vær tro mod Rusland, vær tro mod Rusland.« Til Alexanders ældste Broder, Storfyrst Konstantin, yttrede han: »Husk at tjene din Broder, da tjener Du ogsaa Rusland[1]). Tilsidst vendte han sig mod Thronarvingen: »Naar jeg ikke er mere, da tak i mit Navn Ministrene, Garden, Hæren, Flaaden og Sebastopols Helte; led Rusland vel og husk, at Du er dets første Tjener; Du véd, Alexander, at hele min Omhu, alle mine Tanker gjaldt Ruslands Vel; at efterlade Dig Riget sikkert og lykkeligt var mit højeste Ønske, men ak! i hvilke Tider, i hvilket Øjeblik skal jeg nu herfra; jeg gaar nu bort for at bede for Rusland og for Dig, thi næst Rusland har jeg elsket Dig højest paa Jorden; saaledes er det Herrens Vilje, Byrden vil blive Dig tung[2])«.

---

[1]) Cardonne: Hist. d'Alexandre II. 1883, p. 214, 15, 16 fl. — H. Balleydier II., 333. — C. Schmeidler: Alex. II., p. 56.

[2]) Den begavede, men ikke altid paalidelige og i politisk Henseende umodne Rejsende Léouzon-le-Duc taler om 3 ligelydende Beretn. ang. Kejserens sidste Øjeblikke, nemlig i »Moniteur prussien«, »Journal des Débats« og »Journal de St. Pétersbourg«, (hvilke iøvrigt stærkt falde sammen med Spéranskys og Cardonne's Skildr.), men han udtrykker tillige Tvivl om Beretn.s Troværdighed. »N.'s Karaktertræk var Haardhed, Stolthed og Stædighed,« siger han; »er det da sandsynligt, at han i sine sidste Øjeblikke har fornægtet sit Liv og frembudt et Billede paa Ydmyghed og Svaghed.« — Men hvor er her, om man tør spørge, den Ydmyghed eller Svaghed, Forfatteren taler om? Kan Læseren vel i Grevinde Spéranskys skjønne Skildring — (og hun stod som faa de høje Personer nær) se andet end Beretn. om en Faders Farvel til den Søn, han elskede højest, en Fyrstes sidste og naturlige Raad og Formaninger til den, der skulde tage den tunge Arv op efter ham? Denne Tvivl er ret mærkelig hos L.-le-Duc, der selv troer paa »Times« Beretn., hvori N. jo ligefrem aabenbarer Alex. sin Politiks Fejlgreb; den turde være endnu mærkeligere hos en Forfatter, der selv ved mangfoldige Træk (saaledes f. Ex. Historien om N. og det lille Barn paa Markedet, om N. og den fattige Officer, jvf. Léouz.-le-Duc:

Alexander brast ud i Graad. »Skal jeg miste Dem, da har jeg i det mindste den Fortrøstning, at der, hvor De ventes, vil De bede Gud om Hjælp for mig til at bære den tunge Byrde.« — »Ja, hist oppe,« hviskede den Døende, »skal jeg bede for Rusland og for Dig.« — Medens Kejseren derpaa sagde sit Hof og Tjenerskab Farvel, meldtes en Kurer fra Krim. »Det vedkommer mig ikke mere,« sagde Kejseren og gav Depecherne til Thronarvingen. Da Præsten nu saa, at Livet var i Færd med at udslukkes, læste han Dødsbønnen. Den 2den Marts Kl. $12,_{20}$ M. havde Kejser Nikolaus I ophørt at leve. —

Saa man i dette Øjeblik ud af Vinduet, hvorfra hans Ørneblik saalænge havde behersket Verdensstaden, og hvor man ofte havde set hans Arbejdslampe skinne, viste hele Pladsen sig som et uhyre, bølgende Folkehav; alvorlig og taus stod Mængden der, hist og her hørtes undertrykt Hulken, thi i den officielle Sorg blandede der sig megen virkelig og oprigtig over en Monark, der ikke havde manglet gode og dygtige Egenskaber[1]); nu og da gav Mængden Plads for Kejserens Adjutanter, der med Taarer

---

La Russie contemporaine 1854, p. 8, og i Alexandre II. 1867, p. 7, 8, 9) godtgjør, at Kejseren, skjøndt grand poseur og ofte nødt til at være haard, langtfra var utilgjængelig for mildere Følelser. (Léouz.-le-Duc: Alex. II. p. 187, 204, 303 fl.) — Nikolaus's Breve til sin Broder Storfyrst Konstantin (M. Korff: Memoirer, p. 37) vidne om, at dette stolte, kolde Hylster husede et varmt Hjærte; det samme Indtryk faa vi af hans Fjende Baron Rosens Beretn. om Forf. eget Møde med Kejseren (Mem. eines Decabristen, p. 73), og Horace Vernet (Lettres intimes de la Russie, p. 20, 33, 49) viser os Fyrsten som en kjærlig Familiefader. — Lord Loftus skriver (i sine Memoirer p. 32) »Der var noget ædelt og imponerende ved Kejseren, og han havde til Trods for det strenge Ansigtsudtryk et meget indtagende Væsen og et vindende Smil. Hans polit. Strenghed var ham mere paatvungen end naturlig og fremgik af Overbevisn. om et ubøjeligt Regimentes Nødvendighed.« —

[1]) Jul. Eckardt: Jungrussisch etc., p. 25. — Nævnte Forf. er langtfra nogen Tilhænger af Kejser N.'s Regjering. —

i Øjet talte til Folket. Pludselig Klokken 12,25 M. dalede det store kejserl. Banner ned paa halv Stang, ligesom et Stød foer gjennem den umaadelige Folkeskare; man forstod, at Ruslands Herre nu hed Alexander II. — — —

Hvem denne nye Hersker var, ville vi forsøge at skildre ved efterfølgende Blade. — — —

I Aaret 1817 [1]), under Kejser Alexander I.'s Regjering, var Petersborg Vidne til glimrende Fester i Anledning af Czarens yngste Broder Storfyrst Nikolaus's Formæling med Datteren af den preussiske Konge Frederik Wilhelm III. og hans berømte, skjønne Dronning Louise. Prinsesse Frederikke Louise Wilhelmine Charlotte antog i Rusland Navnet Marie Alexandrovna. Næppe nogensinde havde St. Petersborgs Befolkning set et stoltere Par. Den unge Brudgom, der dengang ikke kunde vente at komme til at spille nogen større Rolle, eftersom hans ældre Broder, Storfyrst Konstantin endnu levede, var en sjælden imponerende Fremtoning [2]), »ligefrem en Model for en Phidias,« siger en Samtidig. Hans høje, herlige Skikkelse bar et Hoved af sjælden Skjønhed, det aflange Aasyn med den græske Profil, den høje Pande, den lige fuldkommen formede

---

[1]) Hezlin: Nicolas I., 64.

[2]) Fr. Wizthum v. Eckstädt: St. Petersbourg u. London 1852—64, ed. 1886, I., p. 14. Forf., kgl. sachs. Ministerresident ved d. engl. Hof, havde sin første Audients hos Kejseren d. 20. Juli 1852; han fortæller livligt, men synes at have manglet Blik i psykolog. Henseende. —

Custine: Rusl. i Aaret 1839. I., 176 fl. — A. Heller: Das enthüllte Russl. 1845, p. 35. — Forf. var Attaché ved den preuss. Legation i Petersborg; han er just ingen Kjender af russ. Forhold. — F. Lacroix: Les mystéres de la Russie 1848, p. 44. — Rysland under Czarvældet, p. 75 fl. — Til N.'s Personlighed, hans Promenader, hans Forhold som Fader og Ægtefælle, jvf. endvidere: Lady Blomfields memoarer. A. Ahnfelt: Från Europas Hof, III, 468, 70 fl. — Treumund v. Welp: Petersb. Skizzen, I., 119, 133. — ib. Neue Petersb. Skizzen, 1844, III., 5, 9, 20, 24 ofl.

Næse, disse gjennemborende, kolde og klare Øjne, denne klangfulde Stemme, kort alt dannede et Ensemble, der lod ham fremtræde, hvad han da ogsaa vedblev at være gjennem hele Livet, som Absolutismens og Militarismens levendegjorte Inkarnation. Hans Gang og Holdning var i høj Grad nobel, omend hans Bevægelser vare lidt stive, som Følge af den til Overdrivelse stramme Uniform, og fattedes den Ynde, der i saa høj Grad skulde udmærke Sønnen. Vel var, siger Custine, Kejseren en »grand poseur«, han optraadte altid med Bevidstheden om, at Verdens Øjne vare rettede paa ham, men hans Blik, der for det meste bar Præg af ubøjelig Strænghed, kunde dog ogsaa nu og da, især naar han var i sin Familjekreds, oplives af »Glimt af Blidhed, der gav dette antikke, skjønne Aasyn et Udtryk af Elskværdighed og Varme.« Nikolaus udtrykte sig flydende paa Tysk og Fransk, og talte ogsaa noget engelsk, han var i høj Grad maadeholden og en Ynder af huslige Dyder, hvad der maatte borge vel for hans ægteskabelige Liv; i Virkeligheden have i saa Henseende ej heller hans værste Modstandere formaaet at sætte en Plet paa hans Minde.

Hans Gemalinde [1]) var en yndefuld, fint dannet Kvinde,

---

[1]) Custine og v. Eckstädt, der bægge fortrylledes af hendes elskværdige Væsen, omtale tillige (i 1839 og 1852) hendes sygelige og afmagrede Udseende (London u. Petersb. I., p. 6). »I 1852 var den høje Frues Udseende falmet, uagtet man endnu saa den umiskjendelige Lighed med hendes vidunderlig skjønne Moder. Den magre Skikkelse i det lyse Gevandt mindede mig om den »hvide Dame«, der efter Sigende skal spøge i Slottet i Berlin. Især var hendes hyppige og ufrivillige Nikken med Hovedet meget pinlig,« skriver sidstnævnte Forfatter. Hun maa imidlertid have ejet en betydelig Modstandskraft og ligesom have gjenrejst sig, thi 4 Aar senere omtaler en ubestridelig Autoritet, den berømte Grev Moltke (Breve fra Rusl.) saavel hendes Udseende som hendes Energi med største Beundring. Naar Lacroix (Mystères de la R., p. 67, 69) søger at fremstille hende som

en Kjender af Goethe og Schiller og en ivrig Beundrer af vesteuropæisk Kultur: omend hun i Skjønhed ikke kunde maale sig med sin navnkundige Moder, var Familjeligheden dog meget betydelig. Opstanden i Petersborg 1825 gav imidlertid hendes Helbred et uopretteligt Stød, hun sygnede hen, afmagredes, hendes Nerver bleve i høj Grad ødelagte, og hendes Livlæge, Dr. Mandt formaaede kun ufuldkommen at bøde herpaa; det anstrengende Liv, hun som Kejser Nikolaus's Gemalinde maatte føre, de mange Fester, de hyppige Rejser, alt dette passede jo saare lidet for en sygelig og nervesvag Natur. Begivenheden i 1825 havde i den Grad paavirket den høje Dame, at hun hele sit Liv igjennem led af stærke, ufrivillige Ansigtstrækninger og Hovedrysten.

Saaledes var det unge Ægtepar, hvis ældste Søn engang skulde kaste en saa stor Glans over det russiske Rige. —

I Vinteren 1817—18 rejste hele den kejserlige Familje til Moskou[1]); Storfyrstinden ventede sin Nedkomst, og man ønskede, at denne glædelige Nyhed skulde forkyndes fra Kreml, denne Czarernes gamle Borg, der i den Anledning var bleven prægtigt restaureret. Alex. I. og hans Gemalinde havde med stor Omhu og Kjærlighed udsmykket det unge Ægtepars Bolig, og den behageligste Tone herskede ved det storfyrstelige Hof. Da man vilde tilbringe Vinteren i Stilhed, kunde Prinsessen her, omgiven af sine Ungdomsveninder, ret con amore fortsætte det

---

haard og stolt, siger dette intet, thi L.'s Begavelse er langt ringere end Custines, hans Uvederhæftighed langt større.

Hos Oncken: »Das Zeitalter Kaiser Wilh. I.« findes et smukt Portræt af Kejserinden. Hun døde i 1860; 4 Sønner og 2 Døttre vare Frugten af hendes Ægteskab. — Ang. Kejserindens personl. Elskværdighed, jvf. Lady Blomfields memoarer (Ahnfelt: Från Europas Hof, III., p. 486 ofl.) —

[1]) Dr. Zeidlitz: W. A. Joukoffsky, 1872. p. 100, 101 ofl.

stille, fordringsløse Liv, hvori hun var opvokset i sin Faders Slot[1]). Under Vejledning af A. W. Joukoffsky, Ruslands første lyriske Digter, en fintdannet Personlighed, der netop paa dette Tidspunkt blev hendes og Kejserindens Lærer i Literatur og Sprog, tilbragte hun især Tiden med Studiet af Goethe og Schiller og andre literære Mesterværker. Det var herlige Øjeblikke, naar hun ved Aftentide fik samlet sin lille Kreds til en literær Séance, som Joukoffsky da dirigerede.

Saaledes svandt Tiden hen, indtil hun d. 29de April 1818 nedkom med sin ældste Søn, den senere saa velbekjendte Kejser Alexander II. Nikolaus' Glæde udtalte sig tydeligt i det Brev, han i den Anledning tilskrev Ærkebisp Augustin af Moskou[2]): »Meget hellige Fader! det har behaget Forsynet at lade mig føle en Faders Lykke; til Tak herfor har jeg besluttet under Alexander Newskis Auspicier (de Nyfødtes Skytspatron) at lade oprette et Kapel i Kirken i Ny-Jerusalem[3]), en ydmyg Offerte fra en Fader, der betror til Forsynet sit højeste Gode: sin Hustrus og sit Barns Fremtid. Hvilke inderlige Bønner skulle ej stige til Himlen fra Foden af det Altar, som en Faders Erkjendtlighed har rejst.« Til den lykkelige unge Moder skrev Joukoffsky[4])! »Gid Barnet aldrig glemme, at han er et Menneske, som skal leve for sit Folks Forædling og offre sig for det almene Vel; lad ham stedse mindes, at hans Handlinger skulle bedømmes af et frit Folks frie Stemme.« Aldrig ere ædlere Ord blevne udtalte ved nogen Fyrstesøns Vugge; for os, der jo have kunnet følge dette

---

[1]) Den berømte Diplomat A. Loftus giver en fortræffelig Skildring af hendes Fader Kong Frederik Wilhelm III.'s stille, næsten borgerlige Liv. (Memoirer p. 14, 15 ofl., overs. af E. Schoyen. 1893).

[2]) C. Schmeidler, 59. – Hesékiel: L'empereur Nicolas, p. 3, 4.

[3]) Et Kloster i Moskous Omegn.

[4]) Zeidlitz, p. 81.

mærkelige Liv indtil Graven, synes de næsten at indeholde en Art Profeti, thi dette Barn skulde netop mange Aar efter falde som Offer for sin storartede Stræben efter at hæve sit Folk op i Linje med Europas civiliserede Nationer!

Omtrent samme Levevis førte det storfyrstelige Par i Petersborg, hvor det beboede Anitschkovpalæet[1]), et Slot, Nikolaus stedse havde kjært formedelst de lykkelige Minder, der knyttede sig dertil; selv som Kejser vedblev han at betragte det som en Helligdom og gjøre det til Sæde for de mest intime Familjeglæder. Man levede her stille, paa næsten borgerlig Vis, her aflagde Storfyrsten ganske sit strenge, kolde Væsen, han var den lykkeligste, elskværdigste Ægtemand og Fader, Børnene kaldte ham ligefrem »Papa«, og selv benævnede han altid sin Hustru »Mme Nicolas«. Nikolaus var henrykt over sin Førstefødte, der, naturligvis overensstemmende med Faderens Tilbøjelighed for det militære, tidligt maatte bære Uniform; sin meste Fritid tilbragte han sammen med Barnet, og endnu før det ret kunde tale, lærte han det at exercere; men under denne »Legen Soldat« brød Faderens naturlige Strenghed undertiden frem, skræmmede den lille, zarte Dreng og saarede hans Følelser. Intet Under derfor, at han just ikke altid fandt Fornøjelse i disse Lege, men et Fristed havde han da hos Moderen, hvis Blidhed og kjærlighedsfulde Væsen tiltrak ham, og som tidligt indpodede ham den Tilbøjelighed for vesterlandsk Kultur, der fulgte ham

---

[1]) J. Schnitzler: Hist. intime I., 200. – Den mod N. fjendtlig stemte I. Golovin kalder Kejseren »en fortræffelig Familjefader« (Jvf. Schmeidler, p. 59).

A. de Cardonne: Hist. de l'empereur Alex. II. 1893, p. 220 ofl.

H. Castille, p. 10, 18, 20 ofl. — Taxile Delords Dom om Nikolaus som Privatmand er ikke meget værd; den strider mod alle de Vidnesbyrd, der ere givne af dem, som stode ham meget nær. (A. Ebeling: Napoleon III. u. sein Hof. 1893, I., 314, 15).

hans Liv igjennem. Ved denne Faderens og Moderens grundforskjellige Paavirkning blev Barnets Sjæl ligesom dragen i modsatte Retninger, og heri turde maaske søges den første Spire til den Dualisme, der røber sig i hans senere Væsen og har ført til saamange fejlagtige Domme over Kejser Alexander II.'s Personlighed og Regjering.

Vidste Storfyrst Nikolaus nu alt dengang, at hans Førstefødte var kaldet til at spille en glimrende Rolle i Historien eller med andre Ord: at han først selv skulde bestige den russiske Throne? Dette Spørgsmaal tør kun med yderste Forbehold besvares bekræftende [1]), ikke just

[1]) A. Herzen: Die russ. Verschwörung **14.** Decbr. 1825 ed. 1858. Ved dette Skrift retter den højtbegavede, men ofte uklare og, hvad polit. Dømmekraft angaar, (Jvf. Eckardt: Jungrussisch. u. Artkl. »A. Herzen«) umulige A. Herzen et rasende Angreb paa Baron Korffs Memoirer, et Angreb, der selvfølgelig ogsaa indirekte rammer Kejser N.'s Minde, i Anledn. af Czarens kraftige Optræden mod de af Herzen forgudede »Dekabristers« Oprør i 1825. Herzen paastaar (omend noget vaklende) at N. maa have kjendt sin kejserl. Broders sidste Vilje, der var forseglet og bar Udskriften »at aabne efter min Død«, og han spotter Storfyrstens »Vægring ved og Sorg over at skulle modtage Kronen«. Herzen, der ikke anfører et eneste positivt Bevis for sin Paastands Rigtighed, kommer da ogsaa højst uheldig herfra. Uden at tale videre om N.'s Breve desang. til sine Sødskende, skulle vi her blot fremhæve, at Nikolaus i hvert Fald ikke ansaa sin Broders Thronfrasigelse, der ikke var offentliggjort eller hævet til Lov, for noget, der ikke kunde tages tilbage. Forat vise sin Ærefrygt for det monarkiske Princip aflagde han strax sin Hyldingsed til Konstantin. Rigtigheden af denne Paastand fremgaar yderligere af den Omstændighed, at Nikolaus, før han modtog Kronen, endog oppebiede Svaret paa den Skrivelse, han strax efter Kejserens Død tilsendte sin Broder i Warschau, uagtet denne, der kjendte Kejserens Død 2 Dage tidligere, før man vidste noget derom i Petersborg, øjeblikkelig havde fornyet sin tidligere, frivillige Thronfrasigelse. Forøvrigt ere vi enige med med Jul. Eckardt i at anse H.'s Skrift for højst ensidigt, men samstemme derimod langtfra med ham, naar han kalder det »glimrende« skrevet. Kan H. maaske med nogen Føje kalde Korffs Skrivemaade for »Parykstil«, saa turde hans bombastiske og phraserige

fordi A. Herzen paastaar det, men fordi Joukoffskys oven anførte Brev til Storfyrstinden synes at tyde paa, at Kejser Alex. I.'s Beslutning om at forbigaa sin ældre Broder Konstantin og lade Nikolaus arve Kronen allerede da ikke var nogen Hemmelighed indenfor Hoffets allersnævreste Kreds. Et ganske andet Spørgsmaal bliver det derimod, om Nikolaus selv havde taget sin kejserlige Broders rent private Meddelelse for fuldt Alvor, og om det har været lutter Komiediespil, naar han i 1825 følte Sorg over, ja vægrede sig ved at modtage Kronen og derfor hyldede sin ældre Broder. Hertil maa der, trods Herzens suffisante Paastand i modsat Retning, svares med et afgjørende Nej.

Det var, ifølge Baron Korffs Beretning, paa en Sommerdag i Aaret 1819, at Kejseren, medens han dinerede alene med Storfyrsteparret, pludselig og til deres store Bestyrtelse udbrød, »at de maatte vente at kaldes til at bestige Ruslands Throne«. At Nikolaus dog næppe har taget denne Aabenbarelse for fuldt afgjørende, derom vidner noksom hans hele Holdning kort efter Kejserens Død; hans Breve til Storfyrst Konstantin [1]) røbe en saa stor

---

Stil just ikke være saa meget bedre. Sluttelig skal her betones, at Herzen (hvor gjærne han end vil det) ikke paa nogetsomhelst Punkt formaar at omstøde Korffs detaillerede, paa okjektiv Grund hvilende Skildring af Opstandens Gang eller af Kejserens Holdning under samme. Dette er jo ogsaa ret forstaaeligt; Korff, hvem Jul. Eckardt (Neue Bilder aus d. Petersb. Gesellschaft, 1874, p. 118) iøvrigt kalder »en Mand af betydelig Dannelse, der bar indlagt sig virkelig Fortjeneste som Direktør for det kejserlige Bibliothek«, stod baade i denne Egenskab og som velset Hofmand de rette Kilder betydeligt nærmere end den landsforviste Alex. Herzen. Jvf. Tillæg, Nr. 7.

[1]) Den 25de og 26de Decbr. tilskrev Kejseren sin Broder Konstantin og sin Søster Storfyrstinde Maria Pavlovna Breve af omtrent følgende Indhold: »Bed til Gud for mig, føl Medynk med mig, en ulykkelig Broder, Offer for Guds og sine to Brødres Vilje; jeg har Trøst nødig, beklag mig« (Baron M. v. Korff: Die Thronbesteigung Kaiser Nicolaus I. im J. 1825. Berlin 1858.

Bekymring, en saa dyb og ægte Følelse, at de vel kunne staa sig overfor en radikal Journalists løse og ubegrundede Paastande.

I Slutningen af Aaret 1825 laa Kejser Alexander I. for Døden i Taganrog [1]). Om Aftenen d. 7de Decbr., henimod Kl. 6 legede Storfyrsten med sine Børn i Anitschkovpaladset, da pludselig Petersborgs Generalguvernør, Grev Miloradowitsch lod sig melde. Med alle Tegn paa dyb Bestyrtelse ilede han henimod Prinsen og udbrød med halvkvalt Stemme: »En skrækkelig Nyhed, naadige Herre.« Nikolaus fik ham ind i sit Arbejdskabinet, og her overgav den hulkende General ham Fyrst Wolkonskis og General Diebitschs Breve, idet han sagde: »Kejseren døer, der er kun ringe Haab.« Kejseren var da i Virkeligheden forlængst død, men i Petersborg vidste man, som ovenfor sagt, endnu ikke ret, hvortil man havde at holde sig. Joukoffsky har skildret os Nikolaus's dybe Sorg over sin Broders Død, og saavel Hustru som Børn vare Vidne til hans Kummer.

Uagtet Storfyrsten vel nok vidste om Broderen Konstantins Thronfrasigelse, aflagde han ham dog strax Hyldingseden, men alt den 24de Decbr. kom Konstantins fra Warschau (af 20 Decbr.) daterede Brev, hvori sidstnævnte paa det stærkeste betonede sin urokkelige Beslutning om at give Afkald paa Kronen. Storfyrsten maatte da overtage samme, og det i et yderst skjæbnesvangert Øjeblik, thi hemmelige Selskaber [2]), hvis Maal (trods deres indbyrdes Uenighed) vel

---

p. 63 ofl.). Har Lord A. Loftus mon ikke Ret, naar han (i sine Memoirer p. 33), kalder N. en »fin, højmodig Natur, elsket af dem, der kjendte ham nøjere?« — —

[1]) Korff: Memoirer p. 34. — Alex. I. døde d. 1. Debr. Kl. 11.

[2]) Oprørets Hoveder var den kjække, men uklare Ryleief, den fejge Fyrst Serge Trubetzkoi, Løjtnant Pestel og Fyrst E. Obolenski. Gardens Marinerer vare især smittede af Oprørsaanden. Schnitzler (Hist. intime, I., 216 ofl.) har givet en tiltalende Skildr. af Opstanden, om end Baron Korff formaar at

nærmest var at oprette en Republik, havde alt længe drevet deres Rænkespil og oprørt en Del af de i Hovedstaden garnisonerede Tropper. Endnu om Aftenen d. 24de modtog Nikolaus en Angivelse om, at en Opstand var nærforestaaende.

Den 25de, om Morgenen undertegnede han det af Grev Spéransky affattede Thronmanifest. Kun den 7aarige Thronarving erfarede sin Faders Ophøjelse, ellers var det endnu forbudt at tale derom. Barnet, der i Familjen almindelig kaldtes med Kjælenavnet »Lille Sacha« hulkede stærkt, skjøndt det naturligvis endnu ej formaaede at fatte Øjeblikkets store Betydning, men med det Børn ejendommelige Instinkt har det dog muligen anet, at der var noget i Gjære. I en forfærdelig nedtrykt Stemning dinerede Nikolaus endnu en Gang sammen med sin Hustru i den gamle, minderige Bolig, han nu snart under saa skjæbnesvangre Omstændigheder skulde forlade. Da han omtr. Kl. 1 om Natten til d. 26de vendte tilbage fra endt Statsraad, samlede Tjenerskabet sig om det ophøjede Par og frembar sine Lykønskninger. »I skulle snarere beklage os«, udbrød den nye Kejserinde med Taarer i Øjet. Den følgende Morgen forlod Nikolaus tidligt sit Leje og i Følelsen af, at Dagen kunde blive forfærdelig, yttrede han »I Aften er maaske ingen af os i Live, men vi skulle da vide at dø, medens vi opfylde vor Pligt.« — En detailleret Skildring af dette mærkelige Oprør, der saa at sige rasede udenfor Vinterpaladsets Porte[1], vedkommer os ikke her;

---

paavise flere Fejl i hans Beretning. At Kejserens Drab var de Sammensvornes første Opgave, er utvivlsomt. — Jvf. A. Herzens Skrifter (Tillæg, Nr. 7).

[1]) Jvf. Schnitzler (Hist. intime I., 223, 480 ofl.). S. var selv Øjenvidne til Kampen. Den fran. Gesandt, Grev de la Ferronays bemærker med Rette om Nikolaus: »Det er Peter den Store, men civiliseret«, Ryssl. under Czarvældet, 425. — Baron Rosen, der dømtes til Deportation, fordi han havde tilbageholdt

vi ville kun overfor visse Pamphletskrivere hævde, at Kejser Nikolaus paa hin mindeværdige Dag bevarede en urokkelig Koldblodighed og viste et stort personligt Mod.

---

en Afdeling, som skulde have kjæmpet mod Oprørerne (A. Herzen: Die Verschwörung, 307. – W. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilh. I., 528), har i sit moderate, elegant formede Skrift »Memoiren eines Decabristen« givet en Skildr. af Opstanden. Han husker dog fejl, naar han (p. 54) skriver »at den lille Thronfølger befandt sig ved Siden af Kejseren, da denne holdt paa Admiralitetsboulevarden«. – Den bekjendte Landsforviste J. Golowin skriver i sit uvederhæftige (af C. Schmeidler skarpt kritiserede) Skrift »La Russie sous Nicolas« følgende: »Man nægter mindst Kejser N. personligt Mod, men det »synes«, som om han tøvede med at vise sig for Oprørerne; vist er det at han bad til Gud med stor Inderlighed, inden han forlod Slottet; paa selve Stedet viste han sig »bleg og skjælvende«, medens hans Drabanter skreg »Alt er tabt«, netop da alt gik godt.« – Den hele Skildring er ligesaa værdifuld som den, der gives i Skriftet: »La verité sur l'empereur Nicolas«, 1854 (formodentligt forfattet af M. Bakunin eller et lignende radikalt Individ); sidstnævnte Autor har gjort vel i at blive anonym, thi hans Produkt burde hellere have været betitlet: »Les mensonges sur l'emp. N.!« – det beskylder saaledes f. Ex. (p. 25) Kejseren for Fejghed under Opstanden. – Som alle stærkt nervøse Naturer (Jvf v. Eckstädt: St. Petersborg u. Lond. 1852–64. A. Heller: Das enthüllte Russl.) kunde N. lige foran en skjæbnesvanger Begivenhed gribes af en momentan Vaklen, men det var ogsaa kun i det første Øjeblik, »i det næste var han en Løve« (v. Eckstädt). Ved flere Lejligheder viste N.'s personl. Mod sig paa en saa utvetydig Maade, at det, som v. Eckstädt siger (p. 14) »er det rene Vanvid at beskylde N. for Fejghed«. Da i Aaret 1832 saaledes Koleraens Rædsler bragte det fortvivlede Folk til at lade Raseriet gaa ud over Lægerne (som beskyldtes for at kaste Gift i Brøndene) foer Kejser Nikolaus alene ind paa Isakspladsen, midt iblandt den oprørte Mængde: »Paa Knæ« udraabte han med denne klangfulde Stemme, der som en Torden rullede hen over Pladsen. Alle adløde. »I Elendige,« (vedblev han) Brøndene ere ikke forgiftede, men eders Synder have forgiftet eders Sjæle; alene derfor har den Almægtige ladet denne Hjemsøgelse komme over eders Hoveder. Nuvel, afbed for Gud eders Brøde, gid han forbarme sig over os og tage denne Ulykke fra os alle.« Som ved et Trylleslag laa den før

Midt under Opstanden lod han Thronfølgeren hente; den lille Alexander var nemlig bleven tilbage i Anitschkovpalæet, og Oberst Kavelin, der, sammen med General Moerder, ankom dertil i en simpel Lejevogn, fandt Barnet ivrigt beskjæftiget med at kolorere et Lithographi, som forestillede Alexanders Overgang over Granikus. Dette Billede bevarede Kejser Alexander senere med stor Pietet, og det findes formodentlig endnu hos Kejserfamiljen. Under selve Kampen svævede ogsaa den fyrstelige Slægt et Øjeblik i stor Fare, thi en af Oprørets Ledere, Løjtnant Panow, havde gjort et Forsøg paa at trænge ind i Vinterpaladset, hvad et Korps af den finske Livgarde dog afværgede; den lille Thronarving forsvaredes saaledes her af Tropper fra det Land, for hvilket han senere skulde udrette saameget. Henved Tretiden blev Faren imidlertid større, thi det begyndte at mørknes, og man kunde befrygte, at Pøbelen vilde slutte sig til Oprørerne, der hidtil haanligt havde afvist Kejserens Fredstilbud. General Toll søgte indtrængende at faa Monarken til at gribe til de yderste Forholdsregler. »Vil De da, at jeg skal skyde paa mine Undersaatter! en smuk Begyndelse, en Throne, farvet af

saa rasende Mængde nedbøjet i Støvet.« (A. Heller p. 46, 47). — Jvf. den N. fjendtl. Lacroix (p. 62) »der (saa nødig han vil) maa tilstaa, at Kejseren er en modig Mand«. — At Lacroix aldeles ikke kjender til Opstandens Udvikl. og Gang, vise alene hans Ord (p. 96) »Først Kl. 4 viste Nikol. sig.« Forf. ved ikke engang, at det paa den Aarstid i Petersborg alt er mørkt Kl. 3, og at selvfølgelig al Kamp vilde have været umulig. Opstanden var ikke brudt Kl. 9, men allerede før Kl. 6. Kejseren kunde aldeles ikke rammes af Kahovskis Skud, der fældede General Miloradowitsch, thi han var ikke (som L. siger) i det Øjeblik ved M.'s Side. — Ligesaa nøjagtig viser Marc Fournier (Les mystères de la Russie 1844) sig at være med Hensyn til dette. Men denne Forfatter, der (p. 14) taler om »at N. er indskrænket af en mægtig Féodaladel,« og som antager, »at Alex. II. er født den 29de August eller ansætter Hertugen af Leuchtenbergs Bryllup til 14de Juli 1829«, tør man maaske forbigaa i Taushed.

Blod.« »Sire,« udbrød General-Adjutant Wassiltschikoff, »det er nødvendigt, hvis Ds. Maj.s Herredømme skal frelses.« Endelig maatte Nikolaus bekvemme sig til at lade Kanonerne tale for Alvor, efter at han dog først havde rettet et Skud henover Oprørerne, der kun besvarede det med haanlige Hyl. Henimod Kl. 6 var Opstanden fuldstændig knust. –

Flere Gange under Kampen havde Czaren ladet sin fortvivlede Gemalinde underrette om Sagernes Stilling, og da han ved sin Hjemkomst mødte hende paa »Trætrappen« udbrøde bægge uvilkaarligt: »Hvilken Begyndelse«. Ved hendes Side stod den lille Alexander, der den Dag for første Gang bar St. Andreasordenens store, blaa Baand. Han tog Barnet ved Haanden[1]), førte det ned i Slotsgaarden foran det derværende Sappeur-Regiment, der i Forening med det finske Korps havde vogtet Slottet. Czaren pegede paa den lille Prins, bad med bevæget Røst Soldaterne om at vise ham den samme Kjærlighed, som de stedse havde næret til ham selv, overgav derpaa Sønnen til de i Geled staaende Georgsriddere, idet han bød den første Mand af hvert Kompagni at give ham et Kys. Under Jubel og Leveraab kyssede de Hænder og Fødder paa den lille Fyrste, der, ikke lidt forskrækket, saaledes gik paa Omgang mellem de skæggede Krigere.

Samme Aften var der i hele den kejserlige Familjes Nærværelse stor Gudstjeneste i Slotskapellet, hvor et højtideligt »Te Deum« blev afsjunget. Endnu samme Dag tilskrev Kejseren sin Broder Konstantin: »Din Vilje er sket Fyldest, men ak, min Gud! for hvilken Pris –, for mine Undersaatters Blod.«

---

[1]) Schnitzler I., 238 ofl. – Den iøvrigt saa paalidelige Schnitzler fortæller Scenen med Barnet lidt urigtigt. Han beretter, at den skete »efter at Fyrsteparret havde holdt Bøn i Kapellet«, altsaa før Kampen; men Barnet var da endnu i Anitschkovpalæet. (Schnitzler: I., 200 ofl.).

Kejserinden, denne saa fine og zarte Personlighed, vendte tilbage fra Gudstjenesten i en fuldstændig afkræftet Tilstand; hendes hele Nervesystem var bleven rystet i den dybeste Grundvold, og mange Aar igjennem led hun stedse under Følgerne af hin forfærdelige Katastrofe. —

At haarde Straffedomme maatte udgaa over Ophavsmændene var selvindlysende. Hovedlederne bleve hængte under ganske vist frygtelige Omstændigheder, og Kejserens Bagvaskere have naturligvis med Glæde grebet denne Anledning til at forsøge paa at besudle hans Minde [1]).

Aaret efter, den 25de Juli, var Moskou Vidne til store Festligheder [2]); paa denne Dag holdt Nikolaus nemlig fra Petrofski, gjennem uhyre Troppespalier, sit Indtog i Czarernes gamle Stad for her at modtage den guddommelige Indvielse som Ruslands Herre; i Galavognen, der fulgte efter ham, saas foruden Kejserinden ogsaa den lille Thronarving, der glædestraalende gjengjældte Folkets jublende Hilsen. Kroningen fandt Sted med stor Pragt den 3dje Septbr., og strax efter Ceremonien modtog Nikolaus sin Broder Konstantins og sin Førstefødtes Lykønskninger. —

Prins Alexander var nu 8 Aar gammel, og det var paa Tide at sørge for hans Opdragelse; at denne, hvad det Ydre angik, fik et strengt militært Snit, var, naar vi tage Faderens Naturel i Betragtning, ligefrem en Selvfølge [3]). Ahnfelt meddeler os et Opdragelsesprogram, ud-

---

[1]) Ved Henrettelsen sprang nemlig Strikken, hvorved flere af de Dødsdømte styrtede ned; frygtelig lemlæstede bleve de atter hængte. Det er en Legende, naar Nikolaus, paa Spørgsmaalet om, hvad der skulde gjøres med Delinkventerne, koldt skal have svaret: »Hæng dem igjen.« — Kejseren var nemlig dengang slet ikke i Tsarkoj-Sélo. (Schnitzler: Hist. intime I., 307, Anmærkn.).

[2]) Schnitzler I., 348.

[3]) I det nylig udkomne Værk: Alex. III. og hans Omgivelser« 1893, skriver N. Nótóvitsch: »Alex. II. var mere uddannet som Tænker end som Soldat, og hans militære Lærere havde ej

kastet af en schweizisk Pædagog, Præsten Muralt, og ifølge dette skulde Prinsen staa op Kl. 6 om Morgenen, forrette sin Bøn og efter Frokosten læse sine Lektier i Tiden fra Kl. 7—9, 10—12, 5—7. Den første Hviletid bestemtes til Besøg eller lign., den anden til Spadsereture. Kl. 2 var Middagen, fra 7—8 foretoges gymnastiske Øvelser og efter Aftensmaaltidet, der skulde finde Sted Kl. 8. maatte han, der forøvrigt vænnedes til streng Orden og Punktlighed, gjøre Rede for Dagens Gjerning. Kl. 10 gik Prinsen til Sengs. — I Ferierne deltog han sammen med 100 eller 200 udvalgte Drenge i militære Øvelser. Den første Lektionsperiode skulde være afsluttet med Aaret 1830 siger A. [1]). — For den 2den Lektionsperiodes Vedkommende opregner A. en saadan Masse af Fag, at han vilde have fuldkommen Ret i at kalde Prinsens Opdragelse for mislykket, saafremt man bogstavelig havde fulgt Programmet; men dette blev heldigvis ikke Tilfældet.

---

indviet ham i Krigskunsten.« (p. 4). Denne Udtalelse viser noksom, at Hr. N. kjender ligesaa lidt til Alex. II., som han (hvad hans hele Værk godtgjør) ved Besked om hans Efterfølger. Alex. II.'s Opdragelse maatte, ledet som den var under Faderens Overtilsyn, netop blive militærisk. At Alex. elskede Hæren, om end ikke paa samme Maade som Faderen, der i saa Henseende turde minde noget om Frederik Wilhelm I., at han viede den en stor Interesse, derom vidner vel bedst hans tvende store Hæromorganisationer. Utvivlsomt sandt er det derimod, at Alex. i langt højere Grad end Faderen var boglig dannet, og det er vel denne Side af Sagen, der har ledet Hr. Notóvitsch vild. Denne Kjærlighed til alle kulturelle Rørelser, denne Sjælsadel, dette ægte Humane, der, om vi saa maa sige, danner Glanspunktet, Grundvolden i Kejser Alex. II.'s Karakter, bevirker, at han fremtræder i saa skarp en Modsætning til Faderen.

[1]) Den sluttede i hvert Fald først 1833. — Alex. begyndte alt i 1833 at høre Forelæsn. over Fortification, og Artillerividenskab. (Alex.'s Brev af 2. Juni 1833). Først efter Myndighedserklæringen (1834) blev Grev Spéransky Lærer i Retsvidenskab, Grev Cancrin i Finantsvidenskab og Baron Brunow i Rusl.s diplomat. Hist. (Zeidlitz: Joukoffsky, p. 148).

Blandt den milde og elskværdige Drengs første Lærere [1]), hvis Paavirkning i Forening med den blide, yndefulde Moders tidligt vakte hans Sans for alt Godt og Ædelt, maa vi allerede her nævne hans første Guvernør General Moerder og Jukoffsky [2]). Den første ledede Prinsens militære Uddannelse og stod i det bedste Forhold til Joukoffsky; Moerders brave og noble Karakter vandt ham i den Grad hans høje Elevs Kjærlighed, at han (som vi nedenf. ville se af Prinsens Breve) maaske var den, Alexander i sine første Ungdomsaar elskede højest efter Forældrene. Hvad W. Joukoffsky († 1853) angaar, da var han ikke blot Ruslands første lyriske Digter, men tillige en Mand af en saa ægte Dannelse, en saa fin og nobel Karakter, at A. Th. Grimm med Rette har kunnet skrive om ham: Vel var han ingen Faglærd, han var Digter, men tillige det ædleste og reneste Menneske, hvis Væsen helt igjennem aandede den dybeste Humanitet. Han havde undertiden Vanskelighed ved at finde sig i de ham undergivne Læreres forskjellige Methoder, og hans Indgriben var stundom heller ikke heldig, thi hans Syn var i høj Grad fantastisk, men alligevel! hans Indflydelse paa den ophøjede Elev har været mægtig, velgjørende og stor. — Joukoffsky var i Aaret 1814 bleven pludselig berømt som Forfatter af Nationalhymnen: »Gud bevare Czaren«, og hvortil Lwoff satte Musik; Aaret efter bragte hans »Lied d. Krieger an dem Zaaren« ham i Berøring med Hoffet, hvor han 1818 blev Forelæser og Lærer for Kejser Alex. I.'s og daværende Storfyrst Nikolaus's Gemalinder. Hans Digt i Anledning af Alexander II.'s Fødsel førte ham senere til at blive

---

[1]) Hesékiel: Alex. II., p. 4, 5, 6, 7 ofl. — Léouzon-le-Duc: Alex. II., p. 7, 10 ofl. —

[2]) Zeidlitz, p. 132, 33 ofl. — J. Eckardt: Neue Bilder, p. 110 ofl. — Cardonne, 222 ofl. — Jvf. ang. A.'s Opdragelse: C. v. Kleinschmidt: Kaiser Alex. II. (Unsere Zeit., 1881, p. 758 ofl.) —

Barnets Opdrager. Ved Hoffet var han dog ikke altid saavel tilmode; ved Siden af den despotiske Kejser, der ikke taalte nogen Indsigelse mod sin Vilje, har Goethes og Schillers fine, aandfulde Oversætter, der i sit inderste Væsen var en liberal Idealist, vel ofte følt sig ligesom kuet; men ikke destomindre underkjender Jul. Eckardt for meget den Magt, han i Virkeligheden har vidst at hævde som Barnets Lærer; af Grimm's ovenfor anførte Ord se vi jo, at han ligesom havde et Slags Overtilsyn med de andre Faglærere. Eckardt selv, der just ikke er nogen blind Beundrer af ham, giver ham den skjønneste Ros, naar han skriver: »Det maa beundres, at han under saa vanskelige Forhold har kunnet udsaa kraftige Frøkorn til humane Rørelser i sin unge Elevs Bryst.« Vist er det, at han hos Alexander vakte en levende Interesse for den vesteuropæiske Kultur, han viste ham Peter den Stores Værk »idealiseret«, men naar C. Schmeidler [1]) tilkjender ham alene Æren forat have indgivet Alexander de Ideer, der senere førte til Bondens Emancipation, da turde visselig Prinsens senere Lærer, den aandfulde og klare Grev Spéransky i saa Henseende have haft fuldt saa stor en Betydning. — Det var ikke Prinsens og hans Brødres ringeste Fornøjelse at besøge deres Lærer i hans prægtige, med allehaande Gaver fra Kejserfamiljens Medlemmer udstyrede Hjem; med en kostbar Pibe i Munden og en rød Fez paa Hovedet, hvad der gav ham en paafaldende Lighed med en Pascha [2]), sad han der i sin udpolstrede Skrivestol og morede sig over de Unges Lege. Ved Prinsens og hans Søstre Marias og Olgas første Undervisning benyttedes Ledetraade og Anskuelsestabeller, som J. selv havde forfattet. — Blandt andre, der som Lærere og senere ogsaa

---

[1]) C. Schmeidler, 56.

[2]) Joukoffskys Moder var forresten en Tyrkinde. Zeidlitz, 140, 141. —

som Venner stod Alexander nær, kunne vi endnu nævne: General Kavelin, den elegante Baron Grimm, ogsaa Konstantins Opdrager, Verdensomsejleren Lütke, Lipmann (i Historie), Collins (Mathematik), Arsenjeff (Geografi) og Flor. Gilles (Fransk)[1]. Uagtet Alexander egentlig mindre end Konstantin havde Lyst til Bogen, lærte han dog snart at tale de levende Sprog, især Fransk og Tysk meget flydende, ligesom ogsaa Historie, Geografi og Literaturhistorie behagede ham; derimod var hans Uddannelse i de klassiske Sprog temmelig ringe. Faderen var ofte selv til Stede i Undervisningstimen, og hvert Aar, ved Fastetid, afholdtes Examener i den kejserlige Familjes og særligt Indbudnes Nærværelse[2]. Undertiden faldt det selv Kejseren ind at prøve Drengen. Ved Prøven i Aaret 1832 sagde Grev Spéransky bl. a. til Thronfølgeren: »Hvem vilde De helst ligne af alle de romerske Cæsarer?« »Titus,« lød Svaret. »Og De,« vedblev Sp. henvendt til Alexanders Medstuderende, den unge Grev Wielkovski. »Jeg vilde helst ligne Marc. Aurelius. »Hvorfor er De, naadige Herre, af en anden Mening end Greven?« »Fordi,« lød Alexanders Svar, »Titus regjerede i saa kort Tid.« — »Forklar os da Deres Mening.« »Hvem ved om Kejser Titus, saafremt han havde regjeret længere, ikke vilde være bleven ligesom sine Forgjængere, besudlet af Magten og vildledet af slette Raadgivere; Neros Debut forkyndte jo ej Rom hans senere Forbrydelser.« — »Godt mit Barn,« udbrød Kejser Nikolaus, »har Rusland da haft Herskere, der minde om Neros forbandede Navn?« — »Ja, Sire.« — »Hvilke ere de da?« — »Ivan den Skrækkelige.« »Sig os nu klart og kort de Grusomheder, der have plettet hans Regjering.« — Alexander gav i Hovedtræk en Skildring af nævnte Fyrste. Kejseren vendte sig om mod Læreren Hr. Lipmann: »Jeg takker Dem, min

---

[1]) Russl. unter Alex. II., 12, 13. –

[2]) Balleydier: Hist. de l'emp. Nicol. I., 469. – Zeidlitz, 49 ofl.

Herre, fordi De lærer min Søn Historien overensstemmende med Sandheden, og ikke saaledes som visse Skribenter have forvandsket den.« En anden Gang[1]) sagde Kejseren til sin Søn: »Hvad havde Du vel gjort ved Opstandens Hovedledere?« »Jeg havde tilgivet dem,« lød det klare, frejdige Svar. — Barnets elskværdige, milde Sind fandt ogsaa Udtryk i hans Forhold til Kammeraterne, mellem dem og ham herskede den bedste Tone, og en Officer sagde en Dag om ham: »Man ved aldrig, hvor den muntre Omgangsfælle ender, og hvor Prinsen begynder.« — Saadanne Lærere maatte ogsaa i Forening med de Omgivelser, hvori han bevægede sig, i høj Grad udvikle det vistnok livsglade, men ogsaa alvorligt iagttagende og eftertænksomme Barn. Kaste vi nu et Blik paa disse Omgivelser, bemærke vi først den af Alexander forgudede Tante, Storfyrstinde Helene, gift med Storfyrst Michael, Kejserens Broder, og hvis Hus senere blev et Samlingssted for alt, hvad Petersborg besad af Intelligens, Skjønhed og Elegance; der var endvidere hans Brødre Konstantin, Nikolaus og Michael samt Søstrene Alexandra, Maria og Olga. Kejseren, der i høj Grad havde Sans for husligt Liv, yndede at se den talrige Slægt samlet omkring sig; de forskjellige Medlemmer af Familjen boede hos ham i Vinterpaladset og forlode det i Reglen først ved deres Giftermaal; Thronarvingen vedblev endog efter sin Formæling at bo hos Faderen. — Hans Brødre Nikolaus og Michael øvede ingen Indflydelse paa ham, anderledes var derimod Forholdet til Konstantin, hvis hele Væsen dannede den skarpeste Kontrast til Thronfølgerens. Konstantins lidenskabelige Karakter, hans barske, næsten vilde Sind lod ham dengang i manges Øjne fremtræde som den, der var mere skikket til at blive Ruslands Herre end den ældre, mildere Broder, hvad der formodentlig har givet

---

[1]) Golovin: La Russie sous Nicolas I. 1835, p. 211. —

Anledning til de senere cirkulerende, vanvittige Rygter om, at Kejseren foretrak ham og vilde efterlade ham Kronen. Tiden skulde imidlertid vise, at man dengang langt overvurderede Konstantins Evner [1]), og at han, hvad Princip-fasthed og Intelligens angik, i Virkeligheden langtfra kunde maale sig med Alexander. Der var noget af Tartaren hos denne Dreng [2]); han var ret godt begavet, interesserede sig for Historie og Literatur og drømte tidligt om at bestige en Throne. Man fandt ham saaledes en Dag bøjet over et Ruslands Kort. »Jeg regulerer Delingen mellem min Broder og mig,« sagde han, og han udslyngede hyppig Forbandelser mod Førstefødselsretten. At der tidligt opstod nogen Kiv mellem saa forskjellige Brødre, var ret naturligt. Da de saaledes en Dag vare sammen i Vinter-paladset, besluttede de at lege »Kejser Poul I.'s Død«. Midt under Legen kastede Konstantin pludselig Broderen omkuld, satte Knæet paa hans Bryst og lagde en Snor om hans Hals. Den halvkvalte Alexander gav sig til at skrige op og raabe: »Naade, Naade!«. Ved den frygtelige Støj, Børnene gjorde, ilede Kejseren forfærdet til og afbrød den farlige Leg; han irettesatte først Konstantin og vendte sig derefter med et strengt Blik til den betuttede Alexander: »Ved Du ikke,« sagde han, »at en Czar af Rusland aldrig beder om Naade.« —

En anden Gang udbrød der ogsaa en lille Strid mellem Brødrene. Konstantin, der bar Titel af General-Admiral, lod en Dag sin ældre Broder arrestere, da han uden hans Tilladelse havde betraadt hans Skib, en Opførsel, der vakte Kejserens største Mishag. Det skulde imidlertid ikke blive derved. En Dag kom Storfyrsten i hæftig Strid med Admiral Lütke, der i Virkeligheden havde Kommandoen, fordi

---

[1]) Se Jul. Eckardt: Neue Bilder aus d. Peterb. Gesellschaft, 1874, p. 54, 55. —

[2]) H. Castille: Alex. II., p. 7, 8 ofl. —

han uden videre havde udnævnt en Matros til Underofficer. Sagen blev meldt Kejseren. I rasende Forbittrelse sagde Storfyrsten: »Jeg beder Ds. Maj. om at give mig min Afsked«. »Den har Du allerede,« svarede Czaren med Kulde, »Du har aldrig ejet andet end Titlen, og heller ikke denne skal Du bære længere; lær først, at en Overordnets største Pligt er: at kunne vurdere sine Underordnede paa rette Maade.« —

Omgangen med Broderen har dog næppe været uden Betydning for Alexander; den har vel bidraget til give hans noget for bløde Naturel den Fasthed, som stedse maa være uadskillelig fra Herskeren over et mægtigt Rige. [1])

Ligesaa tidligt den lille Thronarving alt beklædte en civil Værdighed, ligesaa langsomt lod Kejseren ham derimod opnaa de forskellige militære Grader [2]).

I April og Maj Maaned 1829 [3]) foretog Alexander sammen med sin højtelskede Lærer, General Moerder, den første Udenlandsrejse, der gik til Berlin. Det opvakte Barn nød i fuldeste Maal alle Rejselivets Glæder, og at Mindet herom endnu efter Aar og Dag stod levende for hans Tanke, derom vidne bedst de Ord, han i April 1833 tilskrev sin Opdrager, der da laa syg i Udlandet: »Det maa være

---

[1]) At den fortræffelige General Moerder, ved Siden af Kejseren, i saa Henseende har havt stor Betydning, er utvilvsomt. (Jvf. Alex's Brev af 22. April 1833. C. Røttger: Russ. Revue).

Storfyrst Konstantin har dog næppe paa det Tidspunkt været aldeles blottet for mildere Følelser; saaledes skriver Alex. selv, »at Kostja (hans Kjælenavn) græd hæftigt i Gaar ved Middagsbordet, fordi Duerne i Eremitagen ikke kunde faa Korn; han lod dem give noget Brød fra sin egen Couvert.« (Alex.'s Brev af 29. April 1833. Russ. Revue). —

[2]) Hesékiel, 14, 15 . . . Léouz-le-Duc: Alex. II, 126. D. 11te Januar 1826 (altsaa 8 Aar gl.) udnævntes Alex. til Kansler f. Finlands Universitet; indtil Prinsens Myndighedsalder styredes Universitetet af Vicekansleren Grev A. Aminoff. —

[3]) Hesékiel, 20, ofl. —. Alex.'s Breve af 1. April og 8. Maj 1833 (C. Røttger: Russ. Revue, 1886 (26 B. p. 264, ofl.). —

sælsomt for Dem, kjære M., nu at være alene i Berlin og færdes der paa de Steder, hvor vi bægge turede saa lystigt om.« — Den 12. Juni fandt en glimrende Parade Sted i Thiergarten, hvor han af sin Morfader, Kong Frederik Wilhelm III. udnævntes til Chef for det 3dje Uhlanregiment. Kort efter gav hans Moder Audiens til Regimentets Officerer og udbrød da ved denne Lejlighed: »Jeg er stolt over, mine Herrer, at have en Søn i den preussiske Hær.« Dette Aar kunde forøvrigt være bleven skjæbnesvangert nok saavel for ham som for hans andre Slægtninge. Netop nu foregik Kejserens Kroning i Warschau, og en Sekondløjtnant Wysocki havde allerede siden den forudgaaende Decbr. Maaned i Forening med en Bande Ligesindede dannet et Komplot, hvis Maal var at myrde Kejserfamiljen under selve Højtidelighederne. Lykkeligvis svigtede Modet de Sammensvorne i det afgjørende Øjeblik. Det var den første Hilsen, den lille Prins fik fra det Folk, der senere hen i Tiden skulde volde ham saa tunge Sorger [1]).

I sit 15. Aar [2]) udnævntes han til Sekondløjtnant ved Garden. Fra dette Tidspunkt omtrent have vi et lille Træk, der vidner om hvor strengt, men tillige klogt Kejser Nikolaus ledede Børnenes Opdragelse. Da den unge Prins en Morgenstund skred gjennem Vinterpaladsets Sale, passerede han en Gruppe af højtstaaende Officerer, der naturligvis hilste ham med Ærbødighed. Dette morede formodentlig den nybagte Officer, han vendte om og passerede atter flere Gange forbi Generalerne, der nu imidlertid uden at tage Notits af ham fortsatte deres Samtale. Vred herover ilede han til sin Fader forat beklage sig. Uden at sige et Ord tog Kejseren ham ved Armen, førte ham lige hen foran Officererne og sagde med streng Stemme, idet han

---

[1]) Lisciki: Marquis de Wielopolski, 1880, I., 85 ofl. —

[2]) Alex.'s Brev af 10de Juni 1833, hvori han udtrykkeligt siger, at han først nu er bleven Underofficer. —

med egen Haand afrev ham Epauletterne: »De Krigere, du her ser, ere graanede i min og Rigets Tjeneste; jeg berøver Dig herved dine Epauletter og vil først give Dig dem tilbage, naar Du har lært at se med Ærefrygt op til hine Mænd, der ere mine og Thronens bedste Støtter.« Lektionen var haard, men ogsaa vel fortjent og havde tilmed de heldigste Følger[1]).

I Aaret 1832 (April)[2]) havde Prinsen nær tilsat Livet paa en Ridetur i »Champ de Mars«; et her udspændt Tov gjorde hans Hest bange, og da han alligevel vilde drive den frem over Rebet, styrtede Dyret; han kastedes til Jorden med en saadan Voldsomhed, at han nogle Øjeblikke laa aldeles besvimet; han tog heldigvis ingen Skade, men hans Ledsager, General Moerder, blev saa rystet ved denne Begivenhed, at hans iforvejen svage Helbred erholdt et uopretteligt Knæk.

Vi nærme os nu det Tidspunkt, da Alexander skulde erklæres for myndig, men forinden ville vi endnu engang kaste Blikket tilbage og ligesom under Et søge at danne os et Billede af Prinsens første Ungdomsperiode. Hertil afgive hans Breve til General Moerder et ypperligt Middel[3]). Den 15aarige Drengs Breve maa naturligvis, hvad Indholdet angaar, i og for sig være temmelig ubetydelige, men de kaste desuagtet et skarpt Strejflys over den unge Thronarvings daværende Levevis og Omgivelser, de vise os, at hans Liv, fraregnet de Nydelser hans exceptionelle Stilling jo maatte medføre, langtfra kunde kaldes mageligt, delt, som det var, mellem boglige Sysler og anstrengende,

---

[1]) Léouz-le-Duc: Alex. II., 25. – ib. La Russie contemporaine, 50. – Hesékiel, p. 7. – Ryssl. under Czarvældet, 85.

[2]) Alex.'s Brev af 22de April 1833. – Balleydier, I., 32.

[3]) Moerder maatte for sit Helbreds Skyld rejse til Baden-Baden, hvor han tilbragte Aaret 1833; derfra drog han til Rom, hvor han døde i 1834. Zeidlitz, 141. Alex. Breve findes i C. Röttger: Russ. Revue, 1886. vol. 26, p. 264 ofl.

militære Øvelser; de lære os endelig at kjende en Barnenatur saa fin og nobel, saa rig paa gode Egenskaber, at vi næppe kunne forundres over, naar der heraf udviklede sig en Mand som Kejser Alexander II.

Det fremgaar af disse Breve, at Anitschkovpaladset endnu stedse af Kejseren betragtedes som det Sted, hvor alene de mest intime Familjeglæder burde fejres; Kejseren og hans Slægt tilbragte altid her i dybeste Stilhed de sidste Uger af Fastetiden, kort forinden man gik til Herrens Bord. Om Foraaret drog Hoffet gjærne til det yndige Slot paa Øen Jelagin i Nevabugten; en Tidlang resideredes derefter i Peterhof, i hvis Nærhed der laa en lille Cottage, som ofte senere beboedes af Kejser Alexander II. Høsten tilbragte man almindelig i Tsarkoje-Sélo, og ved Vinterens Frembrud flyttede Czarhoffet til Gatschino. Alexander ledsagede næsten altid sin Fader paa de store Manøvrer ved Krasnoje-Sélo, hvor flere, af rige Parkanlæg omgivne Villaer da stode rede for de høje Herskaber. —

Alex.'s Brev til General K. K. Moerder (Petersborg, 15de Marts 1833).

»Kjære Moerder! Deres Bolig, som jeg besøger i hver en Fritime, synes mig nu i Deres Fraværelse saa tom og øde. — Gid dette Brev til Dem var det sidste, thi da ville vi jo stedse være sammen. Moder og jeg saa efter Dem, saa længe vi kunde øjne Dem, da De rejste; vi gik derpaa sammen til Deres Værelse og bad en lang, inderlig Bøn for Deres Helbred. Det tykkes mig dog, som om jeg skulde gjense Dem. Venligst Hilsen fra os alle her. Jeg omfavner Dem i mine Tanker.

Deres tro Ven Alexander.

Brev af 25de Marts 1833.

»Kjære, dyrebare Karl Karlovitsch! Hvor have vi glædet os ved Deres Brev; give Gud, at Deres Rejse maa

være lykkelig som hidtil. Jeg er bedrøvet over ikke at kunne give Dem »Paaskehilsenen« (Paaskekysset) min dyrebare, over alt skattede Ven; men ak! denne Skilsmisse er jo nødvendig, forat De karsk kan komme hjem til os igjen. — I Gaar Aftes spillede vi Lotteri; jeg tog en Seddel paa Deres Navn og vandt en Brevtaske med Billeder. Vi skulle nu strax til Messe, og derfor maa jeg slutte Brevet; at skrive til Dem er en Nydelse, thi for Dem alene kan jeg aabne hele mit Hjærte, der stedse slaar for Dem.«

Brev af 1ste April 1833.

»Vi have tilbragt denne Uge i Anitschkovpaladset og i Torsdags nydt Sakramentet. Mama har tilskrevet Prins Wilhelm [1]) og anmodet ham om at hindre Dem i at ture formeget omkring i Berlin. Ak! hvor vi dog der for 4 Aar siden levede lykkeligt sammen.«

Brev af 8de April 1833.

Vi beskjæftige os selv i denne Uge. Som altid i Paasken have vi Parader hver Dag; jeg har paraderet én Gang med Kosakkerne og tre Gange med det Pavlowske Regiment, hvor jeg var i Gaar Aftes. — Igaar afrejste Feltmarskalk v. Fürst efter en stor Diner hos Fader, og hvori jeg fik Lov at deltage. I Aften skulle vi til Bal i Anitschkovpalæet, hvor jeg venter at komme til at more mig.

Glemme Deres Fraværelse kan jeg ikke, men kommer De rask og sund hjem, ville alle Taarer jo glemmes. —

Brev af 22de April 1833.

Jeg er dybt bedrøvet over, at De endnu er syg i Berlin. Jeg tænkte meget paa Dem forleden Dag, thi netop nu er det et Aar siden, at jeg styrtede med Hesten.

---

[1]) Senere Wilhelm I., tysk Kejser († 1888).

Jeg har faaet mange Gaver til min Fødselsdag[1]), Fader gav mig en Samling russ. Medailler og 2 tyrkiske Sabler, af Moder fik jeg en Globus og et Uhr, der viser alle Landes Klokkeslet; min Broder Kostja (Konstantin) forærede mig smukke Jagtredskaber og mine Søstre skjænkede mig deres eget Billede[2]). – Vi vare den Dag i Kirke, og jeg bad inderligt til Gud om, at vi maatte være sammen min næste Fødselsdag. Om Aftenen sad jeg hos Fader og saa paa et Bal i Anitschkovpaladset.« –

Brev af 29de April 1833.

»Jeg har vist Papa Deres Brev, og han har gjentagne Gange gjort mig opmærksom paa de Steder, hvor De taler om Karakterstyrke og om Børns Oprigtighed mod deres Forældre. Jeg skal bestræbe mig for at lægge mig efter bægge Dele. Paa Faders Befaling bærer jeg nu stedse Uniform, naar jeg gaar ud. Hvis Vejret er godt, flytte vi den 10de Maj over til Jelagin.«

Brev af 8de Maj 1833.

»Jeg red sammen med Fader, ligesom i forrige Aar, paa Hoffets Corsofart i Katherinenhof. Igaar bestemte han, at jeg for første Gang skulde deltage med Kosakkerne i Majparaden. Mon De har besøgt det samme Værelse i Berlin, som vi beboede sammen for 4 Aar siden? Igaar er det jo 4 Aar siden, at vi rejste sammen til Warschau.«

Brev af 13de Maj 1833.

»Vi besaa Udstillingen i Gaar; enhver Russers Hjærte maa glæde sig over vor Industris Fremskridt. Papa takkede

---

[1]) Man erindre, at Brevene ere daterede efter russ. Stil; Alex.'s Fødselsdag var (efter vor Datering) d. 29de April (russ. Stil, d. 17de April).

[2]) Malet af Prof. Brülow, af hvem flere Billeder findes i Eremitagen og Vinterpaladset. –

ogsaa Kjøbmændene og gav dem et stort Bal. For 3 Dage siden besaa vi det kejserl. Arsenal, hvori der findes mange mærkelige Ting.« —

Brev af 20de Maj 1833 (dat. Jélagin).

»Igaar tog Moder os med i Theatret, tæt ved Palæet, og vi saa »Fra Diavolo«; der er en meget smuk Musik til dette Stykke. For 3 Dage siden besaa vi sammen med Oberst Waksel Krudtfabrikken og iagttog Krudtets Tilvirkning fra Begyndelsen til Enden.« —

Brev af 2den Juni (dat. Alexandria).

Jeg skriver til Dem ved det Bord, hvorved vi læste Ségur; hvor fremmed dog Deres Værelse nu er efter Deres Bortrejse. Christiani og Wessel skulle efter Ferien læse Artillerividenskab med mig. — Derimod har Fader befalet Trinius at give mig sin sidste Time og derefter tage sin Afsked[1]); det gjør mig meget ondt for ham, men Papa har vel sine Grunde. — I Aften skulle vi besøge vor Hundepark; den tæller nu 14 Hunde.« —

Brev af 10de Juni 1833.

»I denne Uge har jeg under Fløjadjutant Gresser begyndt Enkeltexercits i det Lithauiske Regiment. I Gaar Aftes red jeg med Moder til Strelna, hvor vi drak The sammen med hende. Den 20de ds. marscherer jeg fra Petersborg med Kadetterne af 1ste Corps, ligesom i forrige Aar, kun med den Forskjel, at jeg nu er Underofficer.

---

[1]) Denne aandfulde Mand, der var Prinsens Lærer i Naturvidenskab (1829—33), maatte tage sin Afsked, da Kejseren ej syntes om de i hans Forelæsninger udtalte Grundanskuelser.

Den Omstændighed, at »hans Foredrag laa altfor højt for saa unge Elever som Prinsen og hans Meddisciple« turde dog maaske have været medvirkende ved Kejserens Beslutning. — Zeidlitz, p. 159.

Den 21de Juni skulle vi drage til Tsarkoje-Sélo i Anledning af Hs. Maj.'s og mit Kyrasserregiments 100-Aars Fest. Jeg er nu i Færd med at lave en Tegning, bestemt for Fader, og som forestiller vor Gaard (Alexandria) og Kirken der.« —

Brev af 23de Juni 1833.

»Jeg afmarscherede forleden med Kadetterne Kl. 4, og jeg blev som Underofficer stillet paa venstre Fløj; det gik derefter til Krasnoje-Sélo,, hvor jeg beværtede Kadetterne. Den næste Dag fandt den omtalte 100 Aars Fest Sted; under Papas og min Kommando opstilledes Tropperne i 2 Kolonner i Slotsgaarden, og efter endt Bøn marscherede vi lige over til Mama. Da mit Regiment marscherede frem, sprængte jeg til, og Fader opstillede mig lige foran sig. Kl. 4½ beværtedes foran det nye Palæ Officerer og Soldater, de skreg Hurra, og Papa og Mama drak deres Skaal i almindelig Brændevin.

Deres lille Søn Petja er ganske rask efter Marschen; jeg har besøgt ham i hans Telt, men da sov han sødelig.«

Brev af 8de Juli 1833.

Den 29de besaa jeg sammen med Papa flere Skibe paa Kronstadts Rhed. Den 1ste Juli, Moders Fødselsdag, var her meget festligt; om Morgenen Kavaleriparade, hvorefter jeg trak paa Vagt. Om Aftenen var der stort Maskebal og glimrende Illumination.«

Brev af 15de Juli 1833.

»Idag besaa jeg i Kronstadt 2 Flaadeafdelinger. Just som jeg sov roligt, henad Kl. 4 om Morgenen, kom der Bud til mig, at Hs. Maj. alarmerede Lejren, og at Kyrasserne skulde sidde op. Jeg sprang ud af Sengen, klædte mig hurtigt paa og afsted gik det i susende Galop. Tænk Dem min Glæde; efter 15 Minutters Forløb stod hele

Garden rede, og alt var i Bevægelse. Manøvren varede til Kl. 9.«[1])

Brev af 14de April 1834.

»Jeg er dybt bedrøvet over, at Neapels Luft ej er Dem gunstig, men Gud være lovet, at Deres Anfald nu ere omme. De ved, hvad der forestaar mig i næste Uge[2]), De kan næppe fatte, hvor tungt det er mig at skulle undvære Dem, min anden Fader, paa denne betydningsfulde Dag. Spéransky har forberedt migt til Edsaflæggelsen. — Imorgen drage vi til Anitschkovpalæet for, som sædvanligt, der at tilbringe den stille Uge.«

Endelig oprandt den betydningsfulde Dag, Prinsen hentyder til i sit sidste Brev, den 29de April 1834, hans 16aarige Fødselsdag, paa hvilken han skulde erklæres for myndig og aflægge sin Ed til Czaren[3]). Ceremonien fandt Sted i Vinterpaladsets Kapel, i Overværelse af hele den kejserl. Familje og Corps diplomatique. Med Haanden paa Korset og Bibelen udtalte han følgende: »I den almægtige Guds Navn sværger jeg at ville lyde Hs. Majestæt, min naadige Fader i Alt, og, uden at spare mit Liv, til min sidste Blodsdraabe at ville forsvare Hs. Maj.'s Rettigheder og alt, hvad der kan bidrage til Hs. Maj.'s Tjeneste og Rigets Vel, i min Egenskab af Arving til alle Russeres

[1]) At Prinsen ogsaa tog Del i Jagtens Glæder se vi af hans Breve af 5te og 19de April 1833.

[2]) Nemlig hans Myndighedserklæring og Edsaflæggelsen til Czaren. —

[3]) Cardonne: Hist. d'Alex. II. 1883, p. 280 ofl. — Hesékiel, p. 7, 8, 9. — H. Castille, 18, 19. — Balleydier, II., 29. (Forf. anf. fejlagtig Højtideligh. under 4. Maj). — Léouz.-le-Duc: Alex. II., p. 31. —

Throne, saavelsom til Kongeriget Polen og Storfyrstendømmet Finland. Herre, mine Fædres Gud, Kongernes Konge! oplys og led mig i det store Hverv, der venter mig, lad din uransalige Visdom bevirke, at jeg maa kunne skjelne, hvad der er dig velbehageligt og retfærdigt overfor Loven.« Dybt bevæget sagde Kejseren til sin ved Siden af værende Hustru, idet han pegede paa sin unge Søn: »Vi, vi ere alt Fortiden, se, dér staar Nutiden«. I Anledning af Dagens Højtidelighed viede Joukoffsky sin kjære Elev 3 Digte, af hvilke det ene var en Omarbejdelse af hans berømte Hymne »Gud bevare Czaren« [1]. Den unge Fyrstes Glæde paa hin Dag var dog langtfra ublandet, han savnede ved denne Lejlighed dybt sin elskede Lærer, General Moerder, om hvis Død i Rom man omtrent samtidigt fik Efterretning, og Alexander udgjød paa denne Dag mange Taarer ved Mindet om ham. —

Thronarvingen begyndte fra nu af at studere paa egen Haand [2]) og hans Tid var fuldstændig optagen dels af militære Øvelser, dels af boglige Sysler. Under Mænd som Spéransky's, Cancrines, Brunnows og Jominis Vejledning studerede han Retsvidenskab, Statistik, polit. Historie og Krigsvidenskab. Alexander var fra nu af næsten stedse hos sin Fader og fulgte ham paa Rejser, Inspektioner og Revuer; han fik saaledes Lejlighed til med egne

---

[1]) Zeidlitz, 141.

[2]) Cardonne, 218. — Léouz.-le-Duc.: Alex. II., 41 ofl. — Hesékiel, 10, 11 ofl. — Alexander I.'s og Nikolaus store Minister, Grev Spéransky († 11. Febr. 1839) var en af sin Tids første Retslærde; i denne Egenskab blev han Alexanders Lærer og har haft en uhyre Indflydelse paa Prinsens Aandsudvikling. Det er sikkert ham, der har aabnet sin Elevs Blik for Bondens sørgelige Tilstand. Naar Taillandier slutter sin ypperlige Afhandl. med de Ord: »Det vil være Alex. II. værdig at vise, at han ej har glemt Spéranskys Lærdomme« skulde visselig ej mange Aar hengaa, inden Alex. godtgjorde, at han var sin store Læremester værdig. (F. St. René Taillandier, i Revue des deux mondes f. Aar 1856).

Øjne at overbevise sig om de forskjelligste Forhold, erhverve sig et nøje Kjendskab til de store Mangler, især i administrativ Henseende, hvoraf Riget unægteligt led, et Kjendskab, der var ham, den vordende Hersker, af uvurderlig Nytte og ligesom maatte anspore ham til den reformatoriske Virksomhed, hans egen Regjering kom til at fremvise saa storartede Exempler paa. — Hans Liv var strengt som en ægte Krigers, tidligt om Morgenen forlod han sit haarde Leje og begav sig strax til sit af Bøger, Kort og forskjellige Instrumenter opfyldte Arbejdsværelse. Saavel Maaltider som Promenader vare kortvarige, og til Fornøjelser kjendte han i disse Aar kun lidet. Faderen, der stillede saa strenge Fordringer baade til sig selv og andre, maatte med Tilfredshed følge sin Søns ihærdige Stræben efter at uddanne sig til sit store Fremtidshverv, og han lod ham da ogsaa efterhaanden stige til ansete Poster. Han blev saaledes Kejserens første Adjutant og kommanderede personlig Gardens Landsenerer, senere udnævntes han til Statsraadsmedlem, Øverste for Garden, Grenadererne og Erivans Karabinerer samt endelig, hvad ingen tidligere Czar havde været, Kosakkernes Hetman eller Ataman. Han tog sig, ifølge et Øjenvidnes Beretning glimrende ud paa de store Revuedage, naar han, iført den pragtfulde, maleriske Uniform, med Kommandostaven i Haanden, i Spidsen for Eskadronerne sprængte afsted paa sin sorte, fnysende Ganger. —

Fra hine Aar have vi et Portræt af Prins Alexander, tegnet af Øjenvidner og saa at sige efter Naturen. Saaledes skriver en Forfatter [1]: »Thronfølgeren er almindelig anset for Ruslands mest fuldendte Kavaler; han er en smuk, ædeltænkende ung Mand af et nobelt Ydre og et vindende Væsen [2]). Moderen har vogtet ham vel for Hoffets farlige

---

[1]) L'empereur Nicolas, p. un Deputé, p. 25.

[2]) Ang. Prinsens Elskværdighed og noble Tænkemaade, jvf. Fyrst Wittgenstein: Souvenirs, p. 1, 2 ofl. —

Indflydelse, og hans Fader har efter bedste Evne søgt at lade ham uddanne til den store Rolle, han engang maa komme til at spille; han er en Mester i alle Legemsøvelser, en fuldendt Rytter, og han fører Kaarden som en Grisier.«

Af den berømte Marquis de Custine's Skildring[1]) faa

---

[1]) Custine: Rusland i 1839, I., 2, 3 ofl. – Den altfor forroste Custine er vel, hvad det Ydre angaar, en ret skarp Iagttager, men maa dog, formedelst sin Upaalidelighed, raadspørges med stor Forsigtighed. I sin forcerede Higen efter Aandrighed bliver hans Skildring endog undertiden ligefrem meningsløs. J. Yakoleff har givet en ligesaa grundig som skarp Kritik af Custines Værk, der af ham betegnes som en aandrig »Pamphlet«. Er der nogen Mening i (spørger Y.) naar C. i sin Skildring af Alex. først skriver »at hans Ansigt er mere tysk end russisk« og derefter tilføjer »at hans Træk snarere ere slaviske; Slaverne ere blonde Arabere.« – Y. haaner ligeledes C.'s bekjendte Fortælling, om hvorledes de Tusinder af Arbejdere, der gjenopbyggede det afbrændte Vinterpalads i Løbet af 1 Aar, døde i Massevis, fordi de, da Murene hurtig skulde tørres, maatte arbejde i 36° Varme, medens der udenfor herskede en Kulde paa 36°, ja, »at de ligefrem maatte bære Ishuer forat holde det ud.« Med disse »Huer« gjør Y. ligefrem Løjer. »C'est un plat de votre façon« siger han og tilføjer: »Vi Russere formaa at taale Ovnens Varme og derefter strax at vælte os omkring i Sneen; »nos Russes ne dériorent pas pour si peu de chose.« — Y. viser ogsaa, at C.'s bekjendte Samtale med Kejser Nikolaus ikke kan gjælde Oprøret 1825 (som C. siger), men vel N.'s Optræden under Koleraen 1832. Yakoleff: La Russie en 1839. Paris 1844, p. 8, 50, 74 ofl.

Custine være nu mere eller mindre nøjagtig, saa svarer hans Skildr. af Alexander (omkr. Tiden 1839) dog fuldkommen til, hvad andre og vægtige Øjenvidner (som Wittgenstein; Lèouz.-le-Duc, o. a.) anføre, og disse Vidnesbyrd kunne vel nok staa for Frederik v. Gagerns nedsættende Dom. – Det samme gjælder, naar den upaalidelige Lacroix (p. 74, 75) skriver: »Fysisk som moralsk synes han snarere at tilhøre den tyske end slaviske Race« (En aandfuld Bemærkn., eftersom der vel næppe nok fløde en Draabe slavisk Blod i Forældrenes Aarer). »Man gjætter, at denne i Kosakuniformen saa glimrende unge Mand er svag, fysisk og moralsk, og at hans Nullitet vil bringe N.'s Værk til at styrte sammen. Prinsens Rolle er betydningsløs; paa sine Rejser, f. Ex. i Sibirien, har han intet Godt udrettet for Fan-

vi ligedes et ret tydeligt Billede af Thronarvingen, som han for første Gang saa i Ems 1839. »Han er høj, af en Statur, der vilde være fuldendt elegant, saafremt den ikke skæmmedes lidt af Corpulence, hans noble, fint formede

---

gerne.« Den lidet fremsynede Forfatter anfører her til Slutning en ligefrem haandgribelig Usandhed; man behøver blot f. Ex. at læse Kejserhusets Fjende, I. Golovins Beretn. for at erfare, at mere end en Fange fik Lejlighed til at velsigne Prinsens sibiriske Rejse. — W. v. Eckstädt (p. 48), skriver: »Ved min Afskedsaudiens (i 1853) fandt jeg i Thronfølgeren en særdeles elskværdig Fyrste, mere meddelsom end Faderen. Hans Karaktersvaghed udtalte sig gjennem hans noget udtryksløse Øjne« (Jvf. her den berømte Grev Moltkes modsatte Dom i »Breve fra Rusland«). »For Naturer som hans kan der næppe være en større Ulykke, end at skulle styre et Rige som Rusland«. — Fremtiden viste dog, at den sachsiske Attaché besad en for en Diplomat overordentlig krænkende Mangel paa psychologisk Skarpsyn. —

Den bekjendte Skandalesamler A. Ahnfelt (Ryska Afslöjanden, p. 307) skriver: »at det var Komediespil, naar N. nu og da betroede Alex. Styrelsen af Riget og at man derfor ej kan undres over, at A. i den første Tid regjerede med sin Faders Ministre.« At han en Tidlang maatte følge sin Faders Spor, er imidlertid ret naturlig, thi han forefandt ved sin Thronbestigelse (som Napoleon III. sagde) »en Situation, han ikke havde skabt. A.'s Bemærkn. er saameget mindre værd, som Forf. selv tilføjer, »at han snart efter frigjorde sig fra det overleverede Regjeringssystem.« Men hvorledes har dette vel været muligt, naar hans Opdragelse ej forud havde gjort ham selvstændig? —

I det anonyme Værk »Russl. unter Alex. II. 1855—60.« Leipzig 1860 (p. 4, 11, 14, 24, 42 ofl.) finde vi følgende Udtalelser: »Alex. er opvokset med utvivlsom Bevidsthed om sin tilkomm. Stilling, opdraget i denne Retning og har flere Gange haft Styret i Faderens Navn samt udført forskjellige delikate, diplomat. Missioner. Men omend hans tidligere Rolle nærmest kun har været en iagttagende, efterdi Kejser N. ej taalte Modsigelse« (dette er imidlertid ej ganske korrekt), »saa har han dog kunnet overbevise sig om, at Kejseren forsømte en Mængde Herskeropgaver. Vel maatte A. for det gamle Adelspartis Skyld endnu en Tidlang fortsætte Faderens Politik; dette Parti, som iøvrigt saa mere hen til hans Broder Konstantin, maatte selv først føle Fredens Nødvendighed, men da Omslaget saa fandt Sted, greb Alexander ogsaa Styret med en Kraft, som forbausede alle.« —

Aasyn udtrykker Elskværdighed og Velvilje, blottet for selv det fjærneste Præg af Hovmod, hans hele Optræden er fuld af Ynde; han er en sand Fyrste. I hans Væsen afspejler sig en forunderlig Blanding af Sydboens Livlighed og Skandinavernes Melankoli, og hans Øjelaag, der sænker sig lidt over den indre Øjekrog, synes at antyde Sorger, der pleje at følge med en mere fremrykket Alder. En ubeskrivelig Adel og Højhed afpræger sig imidlertid i hans hele Personlighed,« slutter Custine, »denne Mand forekommer mig at være det skjønneste Ideal af en Fyrste.«

Alle, selv Kejserhusets Fjender, ere enige i at prise den fuldendte Takt og overordentlige Elskværdighed, som udmærkede Prins Alexander i hans personlige Forhold og Optræden. Saaledes beretter Custine[1]), at han en Dag talte med Kejserinden om den tilstedeværende Fru X***'s Familje og især roste en af denne Dames Brødre, der siden 1831 havde levet som forvist i Paris. Prins Alexander, der kom til, yttrede i Samtalens Løb: »Ja, jeg traf ham i Ems, og han befandt sig særdeles vel.« »Det er en udmærket Mand,« tilføjede Fru X., »hvem man hindrer i at tjene Fædrelandet.« »Men hvad har han da gjort,« udbrød den nervøse Kejserinde utaalmodigt. En almindelig Forlegenhed paafulgte, og især følte jeg (siger C.) mig højst ilde tilmode. Med den ham ejendommelige Takt kom Thronfølgeren mig dog strax til Undsætning. »Men Moder dog,« udbrød Alexander, »hvo har vel nogensinde spurgt et Barn paa 15 Aar, om hvad han har bedrevet i Politiken.«

En Dag havde Custine erholdt Tilladelse til at bese den kejserl. Cottage, og af Frygt for at trætte den ham

[1]) Yakoleff, der ellers stiller sig skeptisk overf. C.'s Beretninger, formaar dog ej at anføre nogen Grund til at tvivle om Rigtigheden af Marquiens nedenf. anførte Samtale med Prinsen. Custine: Rusland, I., 347 ofl. —

ledsagende Prins begyndte han at passere hurtigt gjennem Værelserne. Pludselig standsede Alexander ham og sagde smilende: »Jeg vædder om, at De hellere vil være alene forat studere alle disse Ting nøjere; nuvel, jeg, der saa ofte har set alt dette, vil derfor overlade Dem til Deres Ensomhed og vente Dem nedenunder,« hvorefter han forlod Marquien med en yndefuld Hilsen. —

Som Bidrag til Prinsens Elskværdighed skal her endnu anføres en lille Anekdote af Golovin[1]). Da Prinsen var i Archangelsk, besøgte han bl. a. ogsaa den derværende adelige Døtreskole og underholdt sig efter Sædvane livligt med Eleverne. Ved Bortgangen vilde disse gjerne bevare et Minde om det høje Besøg og gave sig ivrigt til at plyndre hans Hjælmbusk, indtil Fyrsten skoggerleende udbrød: »Men saa hold dog op, kjære Børn, lad mig blot beholde denne lille Dusk.« — Blandt hans mange Rejser i det Indre er især den berømt, som han foretog i Aaret 1837[2]); den gik gjennem alle Ruslands Guvernementer og dybt ind i Sibirien. Han gjorde paa denne Rejse sit Bedste for at modvirke Embedsmændenes Misbrug og lindre de Forvistes Kaar. — Da man saaledes i Wjätka erfarede hans nærforestaaende Ankomst, satte den brutale, almindelig afskyede Guvernør Tufäjew alt i Bevægelse for at føre Thronarvingen bag Lyset med Hensyn til sin Styrelse; men det var forgjæves, thi endnu inden Alexander betraadte Byen var Skurkens Afstraffelse bestemt. Samme Dag, som Thronarvingen ankom, skulde der nemlig paa et bekjendt Valfartssted i Byens Omegn afholdes en Kirkefest og forat forhindre Landboerne, der plejede at strømme sammen

---

[1]) Golovin: Alex. II., p. 219. — Ang. Prinsens Karakter jvf. L. Mano: L'Orient rendu á lui-mème, p. 54. —

[2]) Baade Golovin (p. 186) og Léouz.-le-Duc (p. 73) ansætter fejlagtigt Rejsen til Aaret 1840. — Jvf. J. Eckardt: Jungrussisch., 156. — Cardonne, 250. — Baron Rosen: Mem. eines Dekabristen, 245. —

ved saadanne Lejligheder, i at tale med Prinsen, foreslog Gouvernøren at forlægge Højtideligheden til et andet Sted. Dette vakte Alexanders Mistanke, og det projekterede Forslag kasseredes ogsaa i sidste Øjeblik af Kejseren selv. Samtidigt hermed erfarede Alexander, at en af Byens Kjøbmænd var bleven indesluttet i et Galehus forat betage ham Muligheden af at føre Klage. Dette var tilstrækkeligt; da Tufäjew præsenterede sig for Fyrsten, modtoges han med isnende Kulde og en ildevarslende Taushed. I hans Nærværelse befalede Alexander strax Livlægen Jenochim at gaa til Galehuset for at undersøge og befri den Indespærrede. 3 Uger efter modtog Guvernøren sin Afskedigelse med Tilkjendegivelse af den »kejserl. Unaade«. Dette lille Tilfælde viser os alt den Blanding af Fasthed og dog Humanitet, der i saa høj Grad karakteriserede den senere Kejser hele hans Liv igjennem, hvad enten det gjaldt større eller mindre Affærer. — Ogsaa for den senere saa berømte Alex. Herzen, der netop da vegeterede i denne Afkrog, blev hans Rejse følgerig; thi paa hans Forbøn alene blev den Forviste forflyttet til det 100 Mile vestligere beliggende Wladimir, og endnu før Aarets Slutning skaffede han ham Tilladelse til at forlade samme. I Perm besøgte han en betydelig Landbrugsudstilling, og da han passerede Ural blev han saa greben af den storartede Udsigt herfra, at han, ihukommende sin gamle Lærers berømte Digt, udbrød »Gud bevare Czaren«. I Tobolsk skjænkede Byens Kjøbmænd ham et pragtfuldt Sølvservice, og da han i Nertschink besaa Bjærgværkerne, ynkedes han i den Grad over de Forvistes Kaar, at han vovede at gaa i Forbøn for dem hos sin strenge Fader. I Virkeligheden lod Kejseren ogsaa snart efter de ulykkelige Dekabrister Fyrst Odojensky, Naryschin og Bestjujeff føre til Kaukasus's mildere Egne. »Da vi her i Kurgan« (skriver Baron Rosen) »erfarede, at Prinsen vilde drage her igjennem fra Tobolsk til Orenburg, kom alt i Bevægelse. Den 5te Juni, tidlig paa Eftermiddagen

strømmede festklædte Skarer ud i den Retning, hvorfra Fyrsten maatte komme; i flere Versters Længde var Vejen formelig garneret med Landboere og Kjøbstadfolk. Kort efter Solnedgang straalede Vejen i Skinnet af de utallige Lyspinde, som Mængden paa bægge Sider holdt i Vejret. Ved Midnat omtrent sprængte en Jæger frem for at melde det høje Besøg, et Kvarter efter ankom Prinsen ogsaa og tog Bolig i Kredsdommerens Hus, der strax efter omgaves af talrige Tilskuere. Da det var de Forviste forbudt at nærme sig Prinsen, mislykkedes naturligvis mit Forsøg i saa Henseende,« vedbliver den ulykkelige Baron Rosen. »Men paa Tilbagevejen mødte jeg, foran min Bolig, ganske tilfældigt en gammel Ven, den elskværdige Joukoffsky[1]), Prinsens gamle Lærer. Denne blev henrykt over vort Møde og trøstede mig, saa godt han kunde. »Nu er der ingen Tid,« sagde han, »men vær blot rolig, jeg skal sikkert forebringe Prinsen Deres Sag; i 13 Aar har jeg daglig været om ham, jeg ved, at han har Hjærte paa rette Sted og aldrig undlader nogen god Gjerning, hvor han blot kan hjælpe.« Det begyndte netop nu at ringe til Kirke, og Prinsen havde ønsket, at »de Herrer« (saaledes kaldte han os Fanger) maatte indfinde sig der, »thi kun paa det Sted maa jeg jo faa dem at se,« havde han tilføjet. Med sit Følge tog han da Plads ved Hovedalteret, og jeg bemærkede, at han flere Gange betragtede os med dyb Bevægelse og taarefyldt Blik. Under Folkets larmende Hyldingsraab forlod Thronarvingen Kirken. Til sin Ledsager, Oberst Nasimoff, som havde besøgt en af mine

---

[1]) Han ledsagede Alexander saavel paa denne som paa hans senere Udenlandsrejse. Zeidlitz. 148. — A. v. Kleinschmidt, der (i »Unsere Zeit«, 1881, vol. I, p. 739) har givet en sympathetisk Skildring af Alexander II, roser ham for hans kjække Optræden i Dekabristernes Sag. Alene det at nævne en Dekabrist's Navn for ham ansaa Nikolaus for en Fornærmelse. Alexander skaffede ogsaa J. Turgenjeff en Afkortning af hans Forvisnings Tid. —

Ulykkesfæller, sagde han: »Jeg glæder mig meget over, at De har faaet Lejlighed til at besøge en Slægtning i Ulykken.« Da han drog hjemad, lagde han Vejen over Saratov, hvor General Arnoldi forestillede ham de herværende Artilleriofficerer, blandt hvilke min Broder ogsaa befandt sig. Da denne havde svaret bekræftende paa Prinsens Spørgsmaal, om han ikke havde en Slægtning i Sibirien, udbrød Thronarvingen: »Jeg er henrykt over at sige Dem, at jeg har set Deres Hr. Broder; vel gaar han nu paa Krykker, men hans Sundhed kan vistnok gjenvindes, og jeg har alt bedet Kejseren om at mildne hans Skjæbne.« Den 8de August erfarede Baronen, at Alexander fra sit Nattekvarter i den Statoust'ske Fabrik havde sendt Brev til sin Fader med Bøn om Tilgivelse for ham og Tilladelse til at rejse hjem. Kejser Nikolaus havde svaret: »For disse Herrer kan Vejen til Rusland kun gaa over Kaukasus.« I Virkeligheden forbedredes Baronens Tilstand, da han kort efter flyttedes til det sunde Badested Pjätigorsk i Kaukasus. —

Det Udtryk af Melankoli, som Custine omtaler, var imidlertid ikke et Foster af Markiens ellers saa levende Indbildningskraft. Prinsens ihærdige, næsten forcerede Arbejde, de strenge Fordringer, Faderen i saa Henseende stillede til ham, maatte absolut have Følger[1]; han blev bleg, sørgmodig, og selv hans jærnhaarde Fader begyndte

[1] Marc Fournier (les mystères de la Russie, 66) tilskriver Alexanders sygelige Udseende en »Ungdomskjærlighed« til den smukke Fyrstinde af Montfort. »Hvis der virkelig har været noget sandt heri, maa denne Kjærlighed visselig betegnes som meget »ungdommelig«, ja næsten som en »Drengeforelskelse«. — Den hele Beretning er formodentlig ligesaa troværdig som Forfatterens Udtalelse om, »at hans Formæling med Prinsesse Marie derfor kun forøgede hans Melankoli«, thi dette er en aabenbar Usandhed. Prinsens Giftermaal var alene et Inklinationsparti, i den Grad uden nogensomhelst politisk Betydning, at man i Begyndelsen havde frygtet for, at Czaren vilde modsætte sig Sønnens Tilbøjelighed. —

at ængstes over hans undertiden sløve, næsten forpinte Udseende. Han bestemte da, at Sønnen skulde foretage nogle Rejser udenlands, der muligen kunde hidføre en Forandring.

I Aaret 1838 [1]) besøgte Prinsen saaledes vor Hovedstad. Han ankom hertil den 27de Juni Kl. $1^3/_4$ med Damperen »Herkules« og ankrede op paa Rheden under Salut fra Citadellet og de omliggende danske Skibe. Den kgl. Chaluppe bragte ham i Land, hvor Landgrev Wilhelm af Hessen modtog ham. Han kjørte strax til Kongeparret paa Amalienborg, og efter et Par Timers Forløb begav han sig til Christiansborg Slot, der var stillet til hans Raadighed. Om Aftenen overværede han i det kgl. Theater Opførelsen af Balletten »Valdemar« og Dagen efter Kl. $9^1/_2$ gav han Kur paa selve Slottet. Den 1ste Juli Kl. 3 omtrent overværede han en Generalrevue paa Nørrefælled. I Anledning af Kejser Nikolaus's Navnedag skjænkede Prinsen 2000 Rigsdaler til Uddeling blandt Kjøbenhavns Fattige. Den 12te Juli afrejste han atter, fulgt til Toldboden af Kong Frederik VI, Prinserne Christian og Ferdinand samt Landgreven, og under tordnende Salut stod det kejserlige Fartøj ud af Havnen. —

I Aaret 1839 gik Rejsen til Tyskland. Alexander gjennemilede imidlertid dette Rige, ligegyldig for dets glimrende Fester og Skjønheder, indtil han naaede Ludvig II af Hessen-Darmstadts Hof. Her slog endelig ogsaa hans Time, thi han blev saa hæftig forelsket i den yndefulde,

---

[1]) Kjøbenhavns Adresseavis's Efterretninger for 28de Juni, 1ste, 7de og 13de Juli 1838. En anset, højtstaaende Militær, der, dengang ung Officer, var attacheret Prinsen, har berettet mig, »at han næppe nogensinde har set et smukkere Syn end det, den unge Fyrste frembød, som han der, iført den pragtfulde Uniform som Kosakkernes Hetman, fri og yndefuld i alle sine Bevægelser, ilede op ad Christiansborg Slotstrapper, efter først at have hilst paa Soldaterne.« (Ifølge velvillig Meddelelse af Generalmajor v. Holten).

af Fru Kathinka de Titz vel instruerede Prinsesse Maximilienne Wilhelmine Sofie Marie, Ludvig II's yngste Datter, at han, trods sin Ledsagers Betænkeligheder ved dette i politisk Henseende ubetydelige Valg, erklærede, at hende eller ingen vilde han have. Efter at Nikolaus's Samtykke var indhentet, bleve de ogsaa forlovede; man fortæller[1], at den unge Dame blev i den Grad greben ved det første Møde med Prinsen, at hun i sine egne Værelser fik et hæftigt Feberanfald, under hvilket hun fremmumlede: »Ham kunde jeg ønske at ægte.« — Snart efter drog hun til Petersborg, hvor en højtidelig Modtagelse beredtes hende. Soldater stode opstillede langs ad Newsky - Prospektet, jublende Skarer opfyldte Gaderne og fra de smykkede Vinduer kastede festligklædte Damer Blomster. En Kosakeskadron aabnede Toget, derefter kom Gardens Landsenerer og andre Tropper, og efter en Række Galavogne med Rigets Dignitairer og Corps diplomatique fulgte den glimrende Ekvipage, hvorfra Prinsessen smilende modtog Folkets Hyldest, medens Klokkerne ringede og Kanonernes Torden rullede hen over Byen; om Aftenen var Petersborg et eneste Ildhav. Formælingen kunde dog ej finde Sted strax, thi Fyrstinden skulde først lære Russisk og optages i den græske Kirkes Skjød. I December Maaned 1840 vexlede det unge Par Ringe, en Ceremoni, der foregik med stor Højtidelighed i Vinterpaladsets Kapel[2]; om Aftenen gav det høje Par Kur, der fandt en almindelig

---

[1]) H. Castille, 20. — Balleydier II, 126, 27 (har ansat Datoen for Brylluppet fejlagtigt). — Hesekiel, p. 18. — Leouz-le-Duc, 41. Golovin, 62.

[2]) »Jeg var med,« skriver Lord A. Loftus, »ved Thronfølgerens »fiançailles« med Prinsessen af Hessen eller, som det her kaldes, »Vexlen Ringe«, en imposant Begivenhed. Mærkelig nok skulde jeg staa paa samme Plads 34 Aar senere, da jeg som Gesandt bivaanede Hertugen af Edinburgs Formæling med Alexander II.'s Datter, Storfyrstinde Marie.« (The diplomat. reminiscences of Lord A. Loftus. 1893, I, 72, 73.)

Præsentation Sted efterfulgt af et »polsk Bal« (som Loftus kalder det), der kun varede én Time. Den 28de April 1841 ægtede hun endelig sin Forlovede under Navnet Marie Alexandrovna, hvorpaa der fulgte en glimrende Banket. Næstfølgende Maj holdt Kejseren i Forening med Brudeparret et højtideligt Indtog i Czarernes gamle Stad, hvor Metropoliten af Moskou i »Mariæ Himmelfart-Kirken« holdt en lang Tale til de Nygifte [1]). Ægteskabet, der velsignedes ved en talrig Børneflok [2]), var særdeles lykkeligt; det var jo et Inklinationsparti og ingen politisk Forbindelse, og Alexanders tidligere Melankoli veg nu ogsaa Pladsen for en lys og munter Stemning [3]). — At Storfyrsteparret just ikke førte et saa ganske lille Hof, og at der herskede en fri og utvungen Tone (vel især naar Kejseren var udenlands), erfare vi af den britiske Gesandts Gemalinde, Lady Blomfield [4]), der i sine Memoirer bl. a. har berettet os om en Diner paa 200 Couverts, afholdt i Tsarkoje-Sélo den 16de Novbr. 1845, medens Kejseren selv var i Udlandet; hun priser stærkt Værts og Værtindes Elskværdighed.

I 1839 var Hovedstaden forøvrigt Vidne til en betydelig Fest i Anledning af Kejserens skjønne Datter, Storfyrstinde Maries Formæling med Hertugen af Leuchtenberg [5]). Det ikke store, men af Guld og ædle Stene straalende Kapel i

---

[1]) Balleydier II, 128 ofl. —

[2]) Saaledes foruden Datteren Marie, Nikolaus (f. 1843, † 1865), Alexander (f. 1845, Ruslands nuværende Hersker), Alexis og Wladimir. (Alexanders ældste Barn, en lille Datter, døde i 1849, henved 7 Aar gammel. Jvf. A. v. Kleinschmidt: Unsere Zeit 1881, p. 738. Wittgenstein: Souvenirs 1888 (1 vol., 105. Brev af 1. Juni 1849). —

[3]) H. Castille, 21 ofl.

[4]) Ur Lady Blomfields memoaren. A. Ahnfelt: Från Europas Hof, III, 469.

[5]) A. Heller (p. 48 berømmer i høje Toner saavel hendes som især hendes Søster Olgas glimrende Skjønhed. — Custine: Rusland, I, p. 174 ofl. —

Vinterpaladset var den 13de Juli opfyldt af en glimrende Skare af Hoffets Personale og Corps diplomatique. En elektrisk Sol oplyste Rummet, hvor Varmen efterhaanden næsten blev uudholdelig. Hele Kejserfamiljen (vedbliver Custine) stod opstillet i Kapellets Baggrund, i en Art Rotunde, og Kejseren selv ledede alt med en minutiøs Nøjagtighed, der ikke var fri for en vis Smaalighed. Efter at forskjellige Ceremonier vare fuldbyrdede, blev der over hvert af Brudeparrets Hoveder temmelig længe holdt en Krone. Brudens Krone holdtes af Storfyrst-Thronfølgeren, paa hvis Stilling Kejseren selv nu og da rettede med en underlig Blanding af Godmodighed og Smaalighed. Derefter forestillede den ministrerende Ærkebisp Parret for de høje Forældre, der gav dem en hjærtelig Omfavnelse. Før Velsignelsen løslodes i Kapellet 2 graa Duer, der strax, ivrigt kurrende, satte sig paa den forgyldte Gesims over Brudeparrets Hoveder. — Dette Ægteskab var i Virkeligheden ikke efter Kejser Nikolaus's Hoved[1]), thi Hertugen var en temmelig ubetydelig Person, men den skjønne Storfyrstinde var nu engang bestemt herpaa og havde faaet sin strenge Fader til i et svagt Øjeblik at give efter; og da han først havde givet hende sit Ord, var han ogsaa Mand for at holde det, trods fleres, deriblandt Grev Orloffs Indvendinger. »Min kjære Orloff! havde De selv voksne Døttre, hvis Lykke det drejede sig om, vilde De handle som jeg; De bør forresten vel erindre, at min Datters Ægtefælle stedse vil være Kejseren af Ruslands Svigersøn,« føjede han til. — Det pinte ham dog, at ingen af de udenlandske Slægtninge beærede Festen med deres Nærværelse, og paa selve Festdagen gav han flere Gange sit onde Lune tilkjende. I hans Levetid taalte han aldrig, at hans Datter benævnedes andet end »Mme la grande duchesse«, og den Hofmand,

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder aus d. Petersb. Gesellschaft 1874, p. 113 (Anm.)

der af Vanvare kom til at kalde hende »Hertuginde af Leuchtenberg«, kunde være sikker paa at erholde en alvorlig Reprimande eller vel endog sin Afsked. — At hans anden Datter Prinsesse Olga skulde gjøre et standsmæssigt Parti, var derfor Kejserens højeste Ønske[1]); det skete jo for saa vidt ogsaa, som hun ægtede Kronprinsen af Würtemberg, og Fyrst Gortschakoff, der som Gesandt i Stuttgart havde bragt det hele i Stand, lagde derved Grunden til sin senere saa glimrende Løbebane. Kejseren selv mødte Kronprinsen i Wien og udtalte for ham sin Tilfredshed med Planen, og Kronprinsen rejste derfra strax til Palermo, hvor den høje Dame og hendes Moder befandt sig; næppe 5 Dage efter Ankomsten erholdt han Storfyrstindens Jaord.

I 1839 finde vi forøvrigt Thronfølgeren ved en anden Art af Højtidelighed; i dette Aar indviede han nemlig et Monument paa den berømte Valplads ved Borodino[2]) og var her sammen med sin gamle Lærer Joukoffsky. Den aldrende Digter blev saa begejstret, at han paa Stedet forfattede en Ode, i hvis Afsyngelse hele Hæren deltog. Han var derefter til Fest paa Prinsens Gods Borodino. »Med hvilken Glæde,« skriver han, »saa jeg her den unge blomstrende Husherre, Ruslands Haab, jeg, der, som en af de første, havde staaet ved hans Vugge.« Sidste Gang Alexander gjensaa sin Lærer[3]) var vel sikkert, da han i Aaret 1849 tilligemed sin Fader befandt sig i Warschau, hvorhen Joukoffsky rejste, trods sine fysiske Lidelser, for at lykønske Czaren i Anledning af det heldigt overstandne ungarske Felttog. —

Et Land, hvortil Alexander alt fra sin spæde Alder

---

[1]) Lady Blomfields memoaren. Ahnfelt, III, 476. — Jvf. Eckardt: Aus d. Petersburg. Gesellschaft. 1883, p. 82, 83, 84 ofl.
[2]) Zeidlitz, 153.
[3]) Zeidlitz, 217.

havde følt sig knyttet, var Storfyrstendømmet Finland, for hvilket han som myndig gjorde overordentlig meget[1]. Der blev saaledes oprettet en Lærestol for finsk Sprog og Literatur, det finske Literaturselskab grundlagdes, og Thronarvingen betalte af sin egen Kasse finske Videnskabsmænd som Castréns og Wallins Rejser. — I Aaret 1842 foretog han en Rejse dertil[2] og fandt, som naturlig var, en enthousiastisk Modtagelse. Beskeden som han var, drog han ved Ankomsten til Helsingfors ind ad en anden Port end den, hvor han vidste, at Folket havde samlet sig forat berede ham larmende Ovationer. Ved en Fest, som de Øverstbefalende afholdt til hans Ære, hindrede han Generalgouvernørens Datter i at strø Blomster for ham, da han traadte ind i Salonen, idet han sagde: »Denne Ære tilkommer kun Kejseren.« — — — —

Af det alt anførte vil man have set, at Kejseren i høj Grad skattede sin førstefødte Søn, han var saa godt som altid i hans Nærhed, deltog i hans Rejser, Revuer og Inspektioner; i den sidste Halvdel af Nikolaus's Regjeringstid førte han ofte Styret under Faderens Fraværelse og overværede vigtige Forslag og Planer. Nikolaus havde i længere Tid gaaet svanger med Tanken om en mulig Forbedring af Bondens Kaar[3], og da Sagen kom til For-

---

[1]) Leouz-le-Duc, 127.

[2]) Leouz-le-Duc, 127, 28 ofl. — Ryssland under Czarväldet, 94 har fejlagtig Aar 1840). — Hesekiel, 5, 6 ofl. —

[3]) Han opgav imidlertid atter denne Sag, hvis Fuldendelse skulde blive hans Søns største Hæder. Jvf. Eckardt: Jungrussisches, p. 4. — Den bekjendte, upaalidelige Forfatter Tikhomirov (La Russie polit. et sociale, 377) skriver: »Alexander var ej liberal, i de hemmelige Kommissioner for Bondesagen, som N. nedsatte, var Thronfølgeren mod Livegenskabets Ophævelse: senere forandrede det offentlige Tryk hans Holdning.« En ret nem Forklaring af det historiske Faktum, at Alex. II.'s Holdning i denne Sag i Virkeligheden staar i den skarpeste Modsætning til, hvad ovenanførte Udtalelse angiver. Ved Hr. T.

handling i 1843, overdrog Kejseren Alexander det Hverv at affatte en Memoire desangaaende. Han var dog ikke saa heldig at træffe Czarens Tanke, thi Nikolaus sagde til Grev Kisselew: »Dette er ej, hvad vi ville; vel ønske vi at regulere Adelens og Bondens gjensidige Forhold, men vor Plan er ikke at befri sidstnævnte.« Paa denne Tid (1848) var Thronarvingen ogsaa beskjæftiget med at understøtte Baron Korff ved Udgivelsen af hans bekjendte Værk: »Die Thronbesteigung Kaiser Nicolaus I. im Jahre 1825«. Nævnte Forfatter skrev da efter Alexanders Tilskyndelse en Beretning om Opstanden den 26. Decbr. 1825, som Kejseren selv gjennemgik, rettede paa, men ej vilde have offentliggjort. Denne Beretning blev 2 Gange trykt, men kun i et Antal af c. 25 Exemplarer, alene bestemte for Kejserfamiljen. Den anden Udgaves Fremkomst[1]) skyldtes egentlig Storfyrstinde Olga, der ved sin Tilbagekomst til Rusland (1848) opfordrede Storfyrstthronfølgeren dertil. Han gik med Iver ind paa hendes Ide og erholdt ogsaa Faderens Samtykke; Alexander reviderede først selv denne anden Udgave.

Alexanders Forhold til Faderen var, som Laferté siger[2]), i Virkeligheden ligesaa meget en Raadgivers som en Søns, og ikke saa sjældent tillod han sig at have en anden Mening end Faderen, der imidlertid syntes at finde Behag i hans Opposition. Saaledes berømmer Jul. Eckardt[3]) ham

---

mon ikke, at netop den offentlige Mening (og denne kunde vel i Rusland dengang kun være identisk med Adelens) netop i Begyndelsen viste sig højst uvillig stemt mod Alexanders Planer? Forresten staar I. Golovins Beretning i bestemt Modstrid med Tikhomirovs Ord (Golovin: Alexander II, p. 43).

[1]) I 1852 udkom en ny udvidet Udgave af Værket. Jvfr. Fortalen til Berlinerudg. af 1858 p. 11, 12, 13 ofl.

[2]) V. Laferté: Alex. II. Details inédits sur sa vie intime et sa mort. 1882, p. 113.

[3]) J. Eckardt: Neue Bilder, 137.

i høj Grad for hans kjække Optræden i 1837 til Fordel for de landsforviste Dekabrister. Ved en anden Lejlighed [1]) viste Alexander ogsaa, at der under hans blide, milde Ydre skjulte sig en Karakterfasthed, de Fleste vel næppe dengang anede. — Under en af Nikolaus's hyppige Rejser førte han Regjeringen [2]) og undlod at opfylde en Ordre af Kejseren angaaende Østersølandene, da Forordningen forekom ham uretfærdig. Ved sin Tilbagekomst yttrede Nikolaus i Samtalens Løb: »Nuvel! Du taler jo slet ikke om Østersølandene; har Du opfyldt min Befaling?« — »Nej! jeg har opsat det til Ds. Maj.s Tilbagekomst.« — »Hvorfor,« spurgte Kejseren med hævet Røst. — »Fordi jeg aldrig vil udføre noget, der synes mig uretfærdigt.« — Kejserens Øjne skjøde Lyn. »Havde jeg da ikke strengt befalet det?« »Den er uretfærdig, Sire, og aldrig vil jeg gaa med til at gjøre Uret,« svarede Thronfølgeren hæftigt og forlod Værelset i stærkt ophidset Tilstand. Kejseren saa et Øjeblik efter ham og vendte sig derpaa smilende til den tilstedeværende Grev Orloff: »For første Gang ser jeg Alexander optræde saaledes imod mig; men han har Ret, jeg har virkelig villet noget uretfærdigt; lad os ikke tale mere derom. Alexander har en udpræget Retfærdighedsfølelse, men uagtet han aldrig har vist sig saaledes, ser jeg dog nu, at det altsaa ikke har beroet paa Svaghed. Hans Optræden har gjort mig Glæde, han bliver en værdig Efterfølger, hent ham hid og sig ham, at vi ere de bedste Venner.« Fra den Dag af (tilføjer Cardonne) nærede Nikolaus en ubegrænset Tillid til Sønnen.

I Aaret 1850, (i Maanederne Septbr. og Oktbr. [3]) foretog

---

[1]) Cardonne: Alex. II., 218.

[2]) I Aaret 1849 udnævntes Alex. til Øverste for Militærskolerne. Fra 10. Septbr. 1831 havde han ført Titel af »Storfyrst-Zarevitsch«. A. v. Kleinschmidt i »Unsere Zeit« 1881, p. 738, 39.

[3]) Leouz-le-Duc: Alex. II., 49 ofl. — Hesekiel, 25 (har fejlagtig 7. Septbr. i Stedet for Oktbr. for A.'s Ankomst til Tiflis).

Alexander sin store Rejse til Sydrusland og Kaukasuslandene. Omtrent midt i Septbr. var Alexander i Poltava; i en bevæget Stemning betraadte Fyrsten Vor Frelsers Kirke, hvor Peter den Store fordum havde takket Gud for den Sejr, der grundlagde Ruslands Storhed, og besøgte tillige det Sted, hvor Czaren havde hvilet ud strax efter Slaget. Efter endt Inspektion af de offentlige Bygninger, holdt han Revue over Kadetterne, ved hvis Bord han siden efter tog Plads for selv at examinere dem. Efter en trættende Tur henover den af Solens Straaler ophedede Slette, naaede han Nikolajeff, hvor han besaa Værfterne og Sortehavsflaaden; hans medfødte Takt fornægtede sig ej heller her, idet han undlod at gaa i Details for ikke at saare sin Broder General-Admiral, Storfyrst Konstantins Ømfindtlighed. Efter at have besøgt det stolte, med saa uhyre Bekostninger opførte Sebastopol, der dog faa Aar efter skulde ligge i Ruiner, ankom han over Kaukasus's »Baden-Baden« Pjätigorsk og Wladikaukas til Tiflis, hvor han den 7. Oktbr. holdt sit Indtog under en almindelig Begejstring fra Befolkningens Side; han modtoges her af Generalgouvernøren, Grusiniens og andre Landskabers rigt smykkede Stormænd. Under Indtoget afbrødes pludselig for et Øjeblik Folkets tordnende Jubel af dyb Stilhed; Alexander var nemlig stegen af sin Hest og knælede nu ned ved Foden af det Jærnkors, der var sat til Minde om, at hans høje Fader her engang nær havde mistet Livet ved

---

H. Castille. p. 22, 23. — Cardonne, 228 ofl. — Wittgenstein, 41 ofl. synes at afvige noget fra Leouz-le-Duc, hvad Chronologien angaar. W. skriver saaledes: »at Prinsen d. 23. Septbr. var i Wladikaukas, og dette maa vel være det rette, eftersom Fyrsten selv fortæller, hvorledes han samme Aften efter en længere Samtale med Alex. deltog i hans Whistparti.« Forresten synes W. snart at benytte den ene, snart den anden Dateringsmaade; han skriver saaledes: »Den 29. Septbr. rejste han herfra (Tiflis), hvad der svarer til Leouz-le-Duc's Angivelse af 11. Oktbr.

at vælte med Vognen. — Ved Moskouerporten bragte Øvrigheden ham Brød og Salt, hvorefter han drog ind i den rigt smykkede Stad under Klokkeringning og Kanonsalut. Om Aftenen var hele Byen illumineret. Den 9de og 10de Oktbr. hengik med Revuer, Inspektion af offentlige Bygninger og a. l., og sidste Dags Aften gav den grusinske Adel i Terchmaonoffs Haver et uhyre pragtfuldt Bal. Gjennem en straalende Allé, mellem 2 Rækker af Adelsmænd, hvis maleriske, ordensprydede Uniformer afgave et glimrende Skue, naaede Arvingen til saa megen Herlighed den Sal, hvori Ballet fandt Sted. I en anden Allé var indrettet en storartet Souper i østerlansk Stil, og af gyldne, med ædle Stene besatte Pokaler drak man her lystigt paa Kejserhusets Vel. Den følgende Dag bivaanede Alexander Kaukasus-Sappeurernes Mineøvelser, og om Aftenen gav Byen ham en Afskedsfest, hvis Minde længe bevaredes i hans Sjæl. Det var som vilde man fremtrylle et Eventyr fra Tusind og een Nat; overalt mødte Øjet kun Blomster, Grønt og Faner, der bestraaledes af Tusinder af Blus; talrige, brogetklædte Folkeskarer bølgede gjennem Gaderne, deres Jubelraab naaede op til Czarens Søn, der fra Oberst Arzrunis Balkon bivaanede det storartede Skue. Selv det i Nærheden liggende Bjærg Aulabar lignede et sandt Ildhav og bar paa sin øverste Tinde et med en glimrende Sol smykket Tempel. Dybt bevæget udbrød Prinsen: »Denne Aften vil jeg aldrig kunne glemme.« —

I Kutais modtog han Svanetiens og Mingreliens stolte Adel, takkede dem for deres Troskab mod Rusland og uddelte rigelige Pengegaver til Soldaterne. — Han besøgte ogsaa Akhaltzykh og besaa under Belutoffs Vejledning [1]) Valpladsen fra 1828. I Alexandropol modtoges han af den armeniske Gejstlighed og inspicerede Klosteret Etschimadzin med dets rige Bog- og Kunstskatte. Ogsaa ved

[1]) Han var en af Veteranerne fra Tyrkekrigen 1827—28.

Erivan var der en Valplads at besøge, nemlig det Sted hvor Paskevitsch i Aaret 1828 havde angrebet Perserne; ogsaa her ledsagedes han af en af hin Tids Veteraner, General-Adjutant v. Kotzebue. Han mødte her Sendemænd fra Persiens Shah, Azis-Kahn, der overrakte ham Sol- og Løveordenen samt Monarkens Portræt i Brillanter. Samtidigt naaede ham ogsaa en Skrivelse fra Kejseren, der udnævnte ham til Chef for de Erivanske Karabinerere. Over Elisabethpol og Schemacka ankom han til Baku, hvor han besøgte Ildtilbederne og skjænkede dem betydelige Gaver. Officererne i Kussaja modtoge ham med Enthousiasme, han omfavnede Obersten, og de unge, jublende Krigere bare ham i Triumph ud til Vognen. I Byen Derbents Fæstning besøgte han Czar Peters Hus og stod længe ved det Vindue, hvorfra hans store Forgjænger i Aaret 1722 skuede ud over det kaspiske Hav. — Ogsaa sit Mod fik Prinsen paa denne Rejse Lejlighed til at vise, da han tilfældigt stødte sammen med en kaukasisk Røverbande, og General Woronzoff sendte strax Kejseren en Beretning desangaaende. »Vi havde netop forladt Wosdwishenkaja, og Prinsen befandt sig tilhest i Avantgardens Centrum; mellem Floderne Roschein og Walerik bemærkede Hs. kejserl. Højhed en fjendtlig cirkassisk Afdeling nær Forpostkjæden. For Prinsens raske Angreb flygtede Fjenden, og den dræbte Anførers Vaaben tilfaldt ham. Hs. kejserl. Højhed styrtede løs paa Fjenden med saa stor Voldsomhed, at jeg ligefrem ængstedes for hans Sikkerhed.« Det var første Gang, at Thronarvingen var i Ilden, og den over hans Optræden stolte Fader skjænkede ham St. Georgsordenen af 4de Klasse. — Den 25de Novbr. 1850 var Alexander atter tilbage i Tsarskoje-Sélo. —

Den 11te Januar 1851 kunde Alexander fejre sit 25 Aars Jubilæum som Kansler for Finlands Universitet[1]), og

---

[1]) Léouz.-le-Duc: Alex. II., p. 227 ofl.

Léouzon-le-Duc har selv som Øjenvidne skildret os den ved denne Lejlighed afholdte Fest, hvorved Rektorens Skaal for Prinsen modtoges med stormende Jubel. — Paa dette Tidspunkt saa det dog alt andet end lyst ud, thi den netop nu herskende Strid mellem Universitetets Styrere og Studerende paa den ene og Kejserens Embedsmænd paa den anden Side, truede den hele Institution paa en betænkelig Maade. Heldigvis ankom Thronarvingen i dette Øjeblik til Helsingfors; i Universitets Solennitetssal forsamlede han strax dets Embedsmænd, medens store Skarer udenfor ændstelig afventede Dommens Udfald. Det varede dog ikke længe, førend næsten afsindige Leveraab rystede Bygningens Hvælvinger. Fyrsten havde i sin Tale givet Studenterne absolut Ret overfor Vicekansleren General Nordenstamm, tilsikret dem kejserlig Pardon og opfordret dem til at leve i Fred med Czarens Embedsmænd. Ved hans Bortgang fulgte en jublende Folkeskare ham til hans Bolig, hvis Gaard Studenterne ganske opfyldte, og gjentagne Gange maatte Fyrsten vise sig paa Balkonen. I hæftig Bevægelse og med taarefyldt Blik (vedbliver vort Øjenvidne) udstrakte han Armen og under den pludselig indtrædende, dybe Stilhed udraabte han: »Tak, Tak, Gud välsigne er!«; bedøvende Jubelraab efterfulgte Prinsens hjærtelige Ord. —

Uagtet det russiske Regimente alene har revet Finland ud af den elendige Tilstand, hvori det Aarhundreder igjennem havde været under Sverig, syntes Finnerne at glemme dette og nærede under Krimkrigen udprægede Sympathier for Vestmagterne. Landet mistede dog ikke derfor Alexanders Gunst. I Marts 1856 [1]) berejste Kejseren den sydlige Del af Landet, tog Præsidiet i Senatet og oplæste her en Note, der berettigede denne Corporation »til at gjøre Forslag, der tilsigtede at fremme Handelens, Søfartens, Industriens og Undervisningsvæsenets Interesser, forbedre

---

[1]) M. G. Schygbergson: Finlands Historia 1889, II. vol., p. 151 ofl.

Kommunikationsmidlernes Tilstand og Embedsmændenes Kaar. I Aaret 1863 indfriede han et i 1809 givet, men ikke siden opfyldt Løfte ved personlig i Helsingfors at sammenkalde den første finske Stænderforsamling med Opfordring til »i praktisk Aand at arbejde paa Landets Fremme, saa at de frie Institutioner, i Stedet for at blive en Fare for Landet, tværtimod kunde blive en Garanti for Orden og Lykke«. — »Idet jeg,« vedblev Alexander, »opretholder det konstitutionelle Monarkis Princip ukrænket, saaledes som det har levet sig ind i det finske Folks Sæder og Skikke og har sat sit Stempel paa alle Love og Indretninger, ønsker jeg ved en ny Lov at forlehne Stænderne med en mere udstrakt Myndighed med Hensyn til Skatteopkrævningen, forny deres Ret til at indbringe Andragender, medens jeg selv beholder Initiativet i alle Spørgsmaal, der vedrøre Forandringer i Grundloven [1].« — Finland har i Virkeligheden i alle Retninger gjort store Fremskridt under Alexander II., men Kejserens venlige Paamindelse var ingenlunde overflødig, thi de Spektakler og Partikjævlerier, der sædvanlig følge i den politiske Friheds Spor, ere ej heller udeblevne her. Uden i mindste Maade at kjende os selv berettigede til at fælde nogen Dom om de sidste Aars russisk-finske Forhold, turde man maaske dog sige, at naar Finnomanerne i Øjeblikket gaa sammen med Svecomanerne forat virkeliggjøre et Utopi som Skabelsen af et »neutralt og uafhængigt Finland« unægteligt er, synes de

[1]) C. B. Lanin: Russ. Zustände 1893 (2 B, 159 ofl.). — Lanins særdeles læseværdige, men stærkt antiruss. Skrift priser i høje Toner Finlands Opsving under Alex. II.'s Regjering. »Finland er aabenbart Europas bedst styrede Land,« siger han (p. 161 ofl.). »Vi have Grund til at være Rusland dybt taknemmelige,« sagde en finsk Bonde (1892) til Forf., — »formedelst dets uhyre Velgjerninger, men vi ville kun bevare vor Frihed (ib. p. 208), — en Udtalelse, der klinger lidt betænkelig, naar man ved, at Finland, selv i Alex. II.'s Tid, under Krimkrigen, nærede anti-russ. Sympathier. Jvf. Tillæg, Nr. 6. —

førstnævnte at have glemt Aarhundreders Lærdomme, glemt, at de i Henseende til Sprog og Nationalitet alene gjennem den russiske Enevælde have opnaaet en ligeordnet Stilling ved Siden af de Svenske. Vist er det, at Svecomanernes fuldstændige Sejr vilde forvandle dette Land til, i Stedet for et Bolværk for Rusland, at blive et Sted, hvor Sverig i Tilfælde af en eventuel Krig med Czarriget vilde finde villige Forbundsfæller, og dette sidste maa Rusland aldrig tabe af Syne, thi (som selv en frisindet Forfatter siger)[1], »netop i strategisk Henseende har Besiddelsen af Finland sin største, ja sin eneste Betydning for det mægtige Czarrige.« — Ligesaa sikkert som Alexander II, der, sin Humanitet uagtet, aldrig nogensinde har svigtet Rusland Interesser, om han havde levet længere, overfor Østersølandene absolut maatte være bleven tvunget ind paa den Politik, hans høje Efterfølger i de senere Aar har gjennemført med saa stor Kraft og Dygtighed[2], ligesaa rimeligt turde hans Holdning overfor Findland maaske ogsaa senere være bleven noget ændret, om end den russiske Propaganda, formedelst den afdøde Kejsers Afsky for stærke, ikke absolut nødvendige Viljesyttringer, vistnok havde iklædt sig noget mildere Former. —

Hvorledes var nu denne Mand, som vi først lærte at kjende ved Faderens Dødsleje, og hvis Ungdom vi hidtil have fulgt indtil det Øjeblik, hvor han blev kaldet til en Regjeringsførelse, som ifølge Anatole Léroy-Beaulieus Udtalelser ikke har haft ringere Betydning for Rusland end Peter den Stores[3]? — — —

Det var en høj, rank, kraftig bygget Skikkelse med en imponerende Holdning; han besad vel ikke Faderens

---

[1]) Tikhomirov: La Russie polit. et sociale 1886, p. 17 ofl.

[2]) Man erindre vel, at Forholdet til Tyskland kjølnedes betydeligt i Alex. II.'s sidste Aar. —

[3]) A. L. Beaulieu: Revue des deux mondes, April 1881, 647. — Léouz.-le-Duc: Alex. II., 265 ofl. —

kolossale Majestæt, men til Gjengjæld langt mere Ynde, thi den Corpulence der (ifølge Custine) havde skæmmet ham noget i hans Ungdom, var nu aldeles svunden og havde givet Plads for faste, harmoniske Former. Det bløde, brune Haar indrammede i Forening med Favoriterne og de kjækt opadbøjede Knebelsbarter et ovalt, nobelt formet Aasyn, der, ved den fintskaarne, af et velvilligt Smil gjerne krusede Mund, den hvide Teint, de dybe blaa Øjne, dannede et overordentlig skjønt Ensemble. Hans Blik (siger et berømt Øjenvidne)[1]) udtrykte samtidigt Højhed og Velvilje, og den, paa hvem det engang havde hvilet, vilde næppe saa let glemme det igjen. Og hele dette smukke Udvortes husede da ogsaa en ligesaa ædel og gjennemdannet Sjæl[2]); han var i Ordets dybeste Betydning, hvad han undertiden selv plejede at rose sig af, »den første Adelsmand i sit Rige.« Ligesom sin Fader elskede han Militæret, hans store Hærreformer vidne jo herom, men hans Kjærlighed yttrede sig paa en anden Maade, thi han, hvis Livssyn i det Hele var langt mere nobelt end Forgjængerens, var aldeles blottet for Faderens Pedanteri. Han yndede et

---

[1]) H. v. Moltke: Breve fra Rusland, p. 14 ofl. Kaptajn Gjødesen, der ved den nuv. Kejserindes Bryllup præsenteredes for Czaren, skriver: »Han har et Blik, hvori man læser den uindskrænkede Hersker« (Illustr. Tidende f. 28. Oktbr. 1866). — Naar Golovin (Alex. II., 50 ofl.) taler om, at Kejseren ofte spilede Øjnene op »for at ligne sin Fader,« turde den her anførte Grund maaske være lige saa sand, som naar han fortæller os, »at Alex. lignede Czar Peter.« — Aarsagen hertil bør maaske snarere søges i den Vanskelighed, som Kejseren (ifølge Lé Flôs Paastand, se Harper's Magazine f. 1893, p. 290 ofl.) havde ved hurtigt at gjenkjende Personer, der ikke stode ham meget nær. — Samme Aarsag turde vel ogsaa forklare, hvorfor Alexander i Reglen ikke yndede »nye Ansigter« (Jvf. Leroy-Beaulieu: Alex. II. Rev. des deux mondes 1881, p. 647 ofl. —

[2]) A. v. Kleinschmidt skriver (i Unsere Zeit. f. 1881) ved Kejserens Død: »Saaledes faldt det ædleste Menneske, Ofret for tusindaarig Synd.« — I Kjøbenhavns Panoptikon findes Kejser Alex. II.'s Dødsmaske (Afd. 7. Pantheon, Nr. 35). —

roligt og behageligt Liv, men hans Holdning i den sidste Krig vidner tilfulde om, at han forstod sine militære Pligter og ej unddrog sig Krigens Savn og Farer. Uagtet Czaren ifølge hele sit Naturel elskede Freden og stedse ønskede at skaane sit Folk for Krigens Byrder, satte han dog overordentlig Pris paa sin Hær og blev ogsaa forgudet af denne. Han var som en Fader for sine Soldater og lagde endog et vist Koketteri for Dagen i sin Iver efter at vise dem, at han kjendte deres Navne og Egenskaber. Han besad i Virkeligheden i saa Henseende en Bonapartes Hukommelse, holdt meget af at færdes mellem de gamle Veteraner og minde dem om de Lejligheder, ved hvilke han havde udmærket dem. Man kunde da se, hvorledes de med Ar og Skrammer bedækkede Krigere formelig udgjøde Taarer ved deres Herskers venlige Ord [1]). — Man har endog vovet at drage hans personlige Mod i Tvivl; hans Optræden i Kaukasus, som vi ovenfor have skildret, turde dog tale tydeligt nok. Men hvad betyder i Grunden Krigerens øjeblikkelige Mod overfor den moralske Kraft, der lader Manden roligt gaa sin Vej gjennem Livet, uden at vakle, uden at vise Frygt, uagtet han ved, at en Snigmorders Bombe, en Niddings Dolk hvert Øjeblik kan ende hans Tilværelse. Og dette Mod, siger Dr. A. v. Kleinschmidt [2]), besad Alexander II. i den Grad, at han end ikke vilde opgive de dagligdags Sædvaner, der under de forhaandenværende Omstændigheder yderligere kom til at udsætte hans Liv for Fare. Hvor ofte mødte man vel ikke Czaren spadserende gjennem Gaderne, med sin Datter, den senere Hertuginde Marie af Edinburgh, under Armen eller vel endog alene, kun ledsaget af sine Yndlingshunde? Først da usle Snigmordere havde opsøgt ham i hans egen Bolig, da deres Mordredskaber havde vanhelliget samme, først da, i sin høje Alder, viste han sig ikke mere

---

[1]) E. Flourens: Alexandre III. 1893, p. 46 ofl. —

[2]) A. v. Kleinschmidt: Alex. II. (Unsere Zeit., 1881, p. 758 ofl.).

offentlig uden med en stærk Kosakeskorte[1]. Og dog blev netop hans menneskekjærlige og —, lad os tilføje det, naar vi se hen til Øjeblikkets Forfærdelighed, — modige Adfærd Aarsag til, at Grinivizkis Bombe saa brat kunde ende hans Tilværelse. — Kejserens noble Tænkemaade, den paa engang værdige og elskværdige Høflighed, han iagttog overfor høje og lave, mod dem, der stod ham fjærnere, som mod sine egne Slægtninge, bevidnes enstemmigt af Alle, selv af Kejserhusets værste Fjender. — Saaledes modtog han den for Deltagelse i Oprøret forviste Turgenjeff med den største Udmærkelse, da denne i Aaret 1859 kom tilbage til Rusland[2]. Da Alexander besteg Thronen, overrakte et Individ ham en Angivelse vedrørende Iskander (Alex. Herzen) i London[3]; Czaren tog Angivelsen, sønderrev samme, lod Slyngelen give 25 Rubler og derpaa vise Døren. Omtrent paa samme Maade handlede han, da man bragte ham et Par Beretninger om frække Taler, den liberale Ungdom havde holdt mod ham i den engelske Klub og i Skakklubben; Kejseren vilde intet høre herom og kastede Rapporten i Papirkurven[4].

Overfor fremmede Magters Sendebud og mod sine egne Ministre iagttog Czaren stedse den yderste Høflighed. Ansøgte en Gesandt om Audiens, var han altid vis paa at erholde Svar den følgende Dag[5]. — Engang havde den

---

[1]) Og selv denne Forandring i hans daglige Sædvaner skete dog først som Følge af indtrængende Forestillinger fra hans nærmeste Slægts Side. E. Flourens: Alex. III., 54. —

[2]) T. forstod iøvrigt ogsaa at bevare sin Værdighed; saaledes vendte han i et Aftenselskab hos Kejserinden, for hele Hoffets Øjne, Grev Blüdov haanlig Ryggen, da denne søgte at forny det tidligere Bekjendtskab. Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, 167.

[3]) I. Golovin: Alex. II., 104.

[4]) Eckardt: Aus. d. Petersb. Gesellschaft, 19. Da Fyrst Trubetzkoi kom tilbage fra Genf sagde Alex. blot: »Hvad vil De her, Deres Venner ere jo endnu hos Herzen.« Golovin, 261. —

[5]) Harper's New Monthley Magazine 1893, p. 156.

finske Minister Schernwall søgt Audiens og kom ½ Time for tidligt. — Da han endelig traadte ind til Czaren, udbrød denne med sin bløde, klangfulde Stemme: »Jeg beklager meget, min Herre, at jeg har maattet lade Dem vente saalænge [1]). — Den samme Mildhed og udprægede Høflighed viste han ogsaa mod sit Tjenerskab; aldrig skulde han møde nogen af samme i Palæets vidtløftige Gange, uden at den paagjældende fik en venlig Hilsen eller vel endog et Par velvillige Ord [2]).

Uagtet Kejserens Hofstat var meget stor, og han ved højtidelige Lejligheder udfoldede en feagtig Pragt. vare hans personlige Fordringer og Fornødenheder dog yderst smaa. Han var jo, som vi have set, just heller ikke bleven forkjælet af sin Fader i saa Henseende [3]). Hans private Værelser, der laa i Palæets andet Stokværk, vare smaa, meget hyggelige Rum, men langtfra luxuriøst udstyrede, saaledes som f. Ex. Tilfældet var med hans Gemalindes og især Enkekejserindens Appartements, hvor Czaren havde opdynget en Masse Kunstskatte af uberegnelig Værdi. — I hans private Lejlighed, der var smykket med en Del interessante Portrætter (f. Ex. af Frederik Wilhelm III. o. lign.) og flere Minder fra Berlin, fandt man et Meublement, der, stammende fra forrige Aarhundrede, naturligvis i ingen Henseender var tidssvarende, selv Stolene vare haarde og umagelige; hans Seng gav ikke Faderens simple Leje noget efter, først i de senere Aar blev han lidt bedre udstyret i saa

---

[1]) Laferté: Alex. II. Détails inédits sur sa vie privée. 1882, p. 115. Skjøndt dette Skrift, der er blevet til paa hans anden Gemalinde, Fyrstinde Jurjevskajas Anstiftelse, langtfra (som Léroy-Beaulieu: L'empire des Tsars, vol. III. siger) er et hist. Kildeskrift af Rang, og uagtet dets Tendens fremtræder altfor markeret, betegner den berømte Lærde det dog som et Arbejde, der paa det Omraade, vi her bevæge os, fortjener ubetinget Tillid. —

[2]) Laferté, p. 199. —

[3]) Laferté, 106, 7, 8 ofl.) — Illustr. Tidende f. 27. April 1879. — ib. f. 7. Oktb. 1866. — H. v. Moltke: Breve, p. 49 ofl. —

Henseende, ligesom man da ogsaa i den værste Vinterkulde opvarmede Sengen en Smule. I hans Arbejdskabinet, der paa engang tjente som Sovegemak og Toiletsalon, og hvor han ofte arbejdede med Ministrene, fandtes et Telegraphapparat, der stod i Forbindelse med alle Statstelegrapher i det uhyre Rige. Han stod op Kl. 8 eller $8^1/_2$ og foretog, efter at have arbejdet noget, gjerne en Spadseretur i Sommerhaven eller langs Nevaens Quais; i det sidste Aar erstattedes disse Promenader af Ture og Lege gjennem Vinterpaladsets Sale, sammen med Børnene af andet Ægteskab. Skjøndt Ynder af et godt Bord [1]) var han ingen stærk Spiser, og han drak i Reglen ved Maaltidet kun noget Sodavand, et Glas Tokajer, undertiden et Glas Øl. Kejseren elskede i Grunden ikke store, larmende Fester, men desto mere smaa Familjediners, og enhver, der har bivaanet disse, siger en Forfatter [2]), vil aldrig glemme det usigelige Præg af Hygge, Aand [3]) og Velvære, som hans fint dannede Personlighed forstod at udbrede over det lille Selskab. Aldrig savnedes den kejserlige Værdighed, og dog aabenbarede sig samtidig paa det Stærkeste det varmtfølende, veltænkende Menneske. Det hyggelige Indtryk forhøjedes yderligere ved, at han ofte afvexlende fra sin Malerisamling lod afhente og ophænge i sine Privatværelser de mest fremtrædende Kunstværker, som man da i Ro og Mag kunde beundre. Aftenen tilbragte Kejseren gjerne i sin Familjekreds [4]), thi han var en kjærlig Ægtefælle og Fader; til almindelig Forbauselse i Rusland var han Dus med hele

---

[1]) Naar Golovin (Alex. II., 52) skriver, »at han vel meget yndede Vinens Glæder,« kan denne Paastand af den ofte upaalidelige Forfatter aldeles ikke komme i Betragtning overf. Laferté's bestemte Vidnesbyrd i modsat Retning. —

[2]) A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit, 1881, p. 764 ofl.).

[3]) Alex. II.'s Hof var ligesaa elegant som aandfuldt. Dr. G. Brandes: Indtryk fra Rusland, 1888, p. 155. —

[4]) A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit. 1881 — E. Flourens Alex. III. p. 48, 49. — Eckardt: Neue Bilder, p. 229. —

sin Familie, han underholdt den livligste Correspondance med Hofferne i Berlin, Stuttgart og Weimar og gjengjældte ofte sine Slægtninges Besøg; han spillede hyppigt om Aftenen et Parti Whist med sine intime Venner, og Kl. $11^1/_2$ eller saa trak Majestæten sig i Reglen tilbage. — Et tiltalende Billede af huslig Lykke afgav Kejserparret især naar det, — hvad ofte var Tilfældet formedelst Czarrevnas svage Helbred, — opholdt sig i Krims henrivende Dale, paa Kejservillaen Livadia. Man førte her et fuldstændigt Landliv, befriet for den saa besværlige Etikette. Alexander II. stod da tidligt op og foretog hver Morgen en lang Promenade i den smukke Slotspark eller en Ridetur langs Strandbredden, forinden han begyndte sit Arbejde; han bar gjærne en hvid Klædning, et Exempel hans Følge efterlignede. Man dinerede i Almindelighed henved Kl. 2, hvorefter der foretoges en Kjøretur i Livadias pittoreske Omgivelser. Czaren og hans Gemalinde benyttede en let, lille Kalechevogn, og drog meget ofte afsted uden Følge, ganske som ligefremme Turister. Ingen Larm, intet Leveraab fulgte dem paa disse Ture, naar Bønderne mødte det høje Par, aftoge de ærbødigt deres Hue og bøjede sig i dybeste Stilhed. — Saaledes hengik Dagene i fredelig Ensformighed, kun Søndagen dannede en Undtagelse, thi da indfandt sig gjærne nogle særlig Indbudne.

Kejser Alexander II. yndede i høj Grad Jagtens Glæder [1]), og meget bekjendte vare hans »Torsdags-Sammenkomster« i saa Henseende, hvorved næsten stedse hans mest intime Venner forsamledes. Udøvelsen af denne Sport bragte ham endog en Gang i Livsfare, saaledes som det ogsaa senere skulde hænde hans høje Efterfølger [2]). Paa en Bjørnejagt gik nemlig en vældig Bamse pludselig lige løs paa Czaren med hævet Pote, det saa et Øjeblik

---

[1]) Eckardt: Neue Bilder, n. 230,

[2]) Illustr. Tidende for 27. April 1879. —

ret truende ud, indtil den russiske Officer Petroff kom til, og det lykkedes ham endelig at fordrive Dyret. Alexander II. havde forøvrigt stor Kjærlighed til Dyr, især til Hunde. Af hans egne Breve have vi erfaret, hvorledes han alt som ganske ung ejede en lille Hundepark paa 14 Stykker, og da hans Yndlingshund døde under hans Ophold i Paris [1]), vovede man næppe at mælde ham det. Han var ogsaa ledsaget af en smuk, sort, langhaaret Hund den Dag, da Snigmorderen Solovieffs Pistol rettedes mod hans Bryst. Vi mindes her en lille Anekdote fra hans Jagter, medens han endnu var Thronfølger, og som kaster et Strejflys over hans Karakter [2]). Nogle af hans Omgangsfæller havde givet ham Smag for en Art Jagt, hvorved Hunde hidsedes mod Ræve, hvis Tænder man iforvejen havde fjærnet. Til denne Morgenunderholdning indbød Prinsen en Dag den kejserl. Livlæge, en almindelig afholdt og agtet Mand. I nogle Øjeblikke overværede Statsraaden dette modbydelige Skue, forlod derpaa Stedet og lod sig ikke oftere se. Forundret spurgte Alexander ham nogen Tid efter om Grunden til hans Udeblivelse, og den brave Mand svarede uden Omsvøb, »fordi det var et Tidsfordriv, der var en Fyrste aldeles uværdig.« Prinsen sagde intet hertil, men fra det Øjeblik af blev denne Sport indstillet for stedse. –

Paa det Tidspunkt, hvorom vi her tale, saa Alexander II. endnu paa Livet med et lyst Blik, han var livlig, munter og spøgede ofte paa sin ejendommelige elskværdige Maade. Intet Under derfor, at han yndede Bevægelse, han gjorde hyppige Rejser og residerede sjælden længe ad Gangen i sin Hovedstad; først langt senere, da Aarenes tunge Sorger havde furet hans Aasyn, givet hans Haar

---

[1]) Golovin: Alex. II., p. 57. –

[2]) Treumund v. Welp: Petersb. Skizzen III., 258 ofl. (f. Aar 1841).

[3]) Eckardt: Neue Bilder, p. 99, 100 ofl.

Sølvets Farve og hans store, dybe Øjne dette sælsomt stirrende Blik, saaledes som vi kjende det af Beretninger kort før hans Død, forvandledes den engang af Lune og Livslyst sprudlende Mand til en sørgmodig og melankolsk Olding. — Skulle vi til Slutning ligesom under Et afgive en Dom over denne Fyrstes Karakter, da ville vi henholde os til den bekjendte Jul. Eckardts Ord[1]): »Man har ofte,« siger denne Forfatter træffende, »anklaget Alexander II. for Svaghed, men med Urette; Alexanders milde Holdning stammede fra hans Utilbøjelighed for al hæftig Forstyrrelse af Sagernes Gang, men kom det an derpaa, formaaede Kejseren at optræde ligesaa skarpt, ligesaa bestemt som Faderen.« At Eckardts Dom er den rette, beviser ikke alene Kejserens Forhold til sine nærmeste Omgivelser og intime Venner, men ogsaa hans sejge Vedhængen ved den Politik —, vel at mærke, saalænge den virkelig stemmede med Ruslands sande Interesser, — hvori han, takket være Napoleon III.s utrolige Forblindelse, ligesom blev kastet ind alt fra sin Regjerings allerførste Time. Vi skulle iøvrigt senere hen komme tilbage til dette Punkt. Her ville vi blot endnu engang kaste enkelte Strejflys henover hans tiltalende Skikkelse ved at skildre hans Forhold til nogle af hans Slægtninge og nærmeste Omgangsfæller[2]).

Kejseren elskede sin Moder med den oprigtigste Kjærlighed, og aldrig har en Søns Følelser aabenbaret sig paa en

---

[1]) Jul. Eckardt: Neue Bilder, p. 74. — Naar den forøvrigt Alexander II. saa velsindede A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, p. 760) gjør sig til Ekko for den alm. Fanfare om »Alex. II.'s saakaldte Svaghed« ved at skrive, »at Alex. var vankelmodig og ofte hørte paa daarlige Raadgivere«, saa viser alene den »Schuvaloffske Affære« i Vinteren 1867—68 os (jvf. Neue Bilder 72), at naar Kejseren for Alvor vilde en Ting, havde hverken gode eller slette Raad, end ikke fra allerhøjeste Steder, det mindste at sige hos ham. —

[2]) A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, I, 759).

smukkere Maade. Hver Aften havde Kejser Nikolaus plejet at oplæse for sin Gemalinde nogle Kapitler af den hellige Skrift; samme Aften, som Faderen var død om Dagen, gik Alexander ind til sin Moder, greb Bogen og udførte den Gjerning, som før havde paahvilet den afdøde Monark [1]). Paa denne sørgelige Aften bar man Kejserens Lig fra Dødsværelset til Vinterpaladsets Kapel, og da man passerede gjennem de store Sale, udbrød de her posterede vagthavende Officerer i Leveraab for den nye Hersker; med en Handbevægelse paabød Alexander dem Taushed forat skaane Enkekejserinden, der fulgte umiddelbart efter Liget. Faa Timer efter Faderens Død vilde Alexander gaa gjennem Marmorsalen forat modtage Stormændenes Hylding [2]); pludselig aabnedes Døren til hans Værelse, og ind traadte Kejserinde-Moderen, klædt i Hvidt og smykket med sin Værdigheds Insignier. Hun havde for et Øjeblik forladt sin Gemals Leje og aflagt Sorgen for saaledes at være den første, der hyldede den nye Monark. Hæftig bevæget kastede Alexander sig i Moderens Arme; snart efter blev hun atter den sørgende Enke. Paa en fin Maade gjengjældte Kejseren hende den ham udviste Opmærksomhed; han bemærkede nemlig snart, at naar han betraadte Moderens Værelser og af den herværende Lakaj blev meldt med det sædvanlige »Hs. Maj. Kejseren«, gjorde dette stedse et dybt Indtryk paa hende; han forbød derfor Tjeneren engang for alle at melde hans Ankomst paa denne Maade. —

Hans Gemalinde, Storhertug Ludvig af Hessen-Darmstadts yngste Datter Marie [3]), var en høj, fintbygget Skik-

---

[1]) Laferté, 113, 114.

[2]) Hesekiel, p. 50, 51.

[3]) Golovin, 62. — Moltke: Breve, 22 ofl. — Eckardt: Neue Bilder, p. 89 ofl.

A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, I, 760). — Illustr. Tidende f. Juni 1880.

kelse med et blidt og elskværdigt Udtryk. Fuldendt dannet, men af en stærk religiøs Natur, var hun i sin ydre Optræden meget stille og tilbageholden; hun besad en udmærket Økonoms Egenskaber, om end J. Golovin vel nok overdriver, naar han skriver, »at hun bar Bomuldsklæder til daglig Brug«. Til Gjengjæld kunde hun da ved festlige Lejligheder vise sig i Dragter, hvis Juveler repræsenterede et lille Fyrstendømmes Indkomster. Hun var en kjærlig og forstandig Moder og elskede sine Børn overordentlig højt; da saaledes hendes ældste Søn, Storfyrst Nikolaus, døde (1865), led hendes iforvejen noget svagelige Konstitution et Knæk, som hun egentlig aldrig forvandt. Den store Sorg gav hendes stærkt religiøse Naturel ny Næring, og hele Timer kunde hun tilbringe i Bøn foran Helgenbillederne. Men hendes fromme Sind tilfredsstilledes dog ej alene ved ydre Ceremonier; mangfoldige Velgjørenhedsanstalter ere knyttede til hendes Navn; under den sidste tyrkiske Krig traadte hun for første Gang ud af sin vanlige Tilbageholdenhed, thi saa ofte et Troppekorps afgik til Hæren, saa man den høje Frue paa Banegaarden, uddelende Kors og Christusbilleder til Soldaterne forat styrke dem i Kampen mod de Vantro. Hun var utrættelig i at træffe storartede Foranstaltninger til de Syges og Saaredes Pleje, og sent vil hendes Minde glemmes af den russiske Hær. —

I sit Ægteskab havde Alexander 6 Sønner og 2 Døtre, af hvilke sidste den ene til Storfyrsteparrets Sorg døde i 1849 som et syvaarigt Barn [1]), medens den anden er velbekjendt som Hertuginde Marie af Edinburgh. Af Sønnerne [2]) omtale vi her kun de tvende ældste, Nikolaus og

---

[1]) A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, I, 759. — Wittgenstein: Souvenirs, p. 41.

[2]) Storfyrsterne Alexis, Wladimir, Sergius og Poul. — Den førstnævntes Ægteskab med Frøken Alexandrine Joukoffsky,

Alexander. Førstnævnte (f. 1843) var en bleg, fin Yngling, der alt som Barn bar Spiren i sig til den Sygdom, som saa tidligt skulde bortrive ham [1]). Han studerede især Statsvidenskab, og hans milde, bløde Gemyt gjorde ham afholdt af alle hans Omgivelser; at han besad en fuldendt Takt, var intet Under, thi hans Fader havde selv gaaet i en altfor god Skole, til at han ikke skulde forstaa sig paa Børneopdragelse. Man fortæller i saa Henseende følgende ret karakteristiske Anekdote [2]). Det var i Livegenskabets sidste Timer (i 1861), at Kejser Alexander en Aften ved Thebordet ivrigt begyndte at diskutere med sin Gjæst General, Grev Rostovzoff, Emancipationskomiteens Formand, om den store Sag, der i dette Øjeblik aldeles opfyldte Monarkens Sjæl. Pludselig afbrød den omtrent 18aarige Storfyrste Generalens Udvikling og sagde, idet han gjorde en betegnende Gebærde med Haanden: »Ah! det vil ende med, at alle de høje Herrer brække Halsen.« Kejseren blev overordentlig forbitret over denne Uartighed og befalede den unge Mand øjeblikkelig at forføje sig til sit Værelse. — Prinsens tidlige Død bragte hans Broder, Storfyrst Alexander (f. 1845) i en vanskelig Stilling [3]), thi han var jo ikke opdragen til

---

Datter af Alexanders gamle Lærer, gjorde Kejseren meget bedrøvet og tvang den unge Fyrste til at opholde sig længe i Udlandet. Skjøndt ofte fraværende paa lange Rejser, har han dog virket meget for den russiske Marines Fremme. — Storfyrst Wladimir interesserer sig for Landbruget og er Ærespræsident for alle herhenhørende Selskaber. — N. Nótóvitsch: Alex. III., p. 90 ofl. — Eckardt, Neue Bilder, p. 68 ofl. — A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, p. 760). — I. Golovin: Alex. II, 42 ofl.

[1]) Golovin: Alex. II., 87.

[2]) Golovin: Alex. II., 95.

[3]) Jul. Eckardt: Neue Bilder, 68, 70. — Visse Forfattere, som f. Ex. Hr. Nótóvitsch og v. Dorneth, have i forskjellig Hensigt søgt at udmynte den i politisk Henseende virkelig existerende Modsætning mellem Alex. II. og hans Efterfølger og fremstille denne Modsætning som en næsten personlig Antipathi. Fra en højtstaaende Kilde, hvis Navn her maa forties, vide vi imidlertid

Thronfølger, men Venner som Fjender maa vel indrømme, at Hs. Maj. Kejser Alexander III. tilfulde har vist sig sit høje Kald voksen. Hans storladne, herkuliske Personlighed er jo noksom kjendt af alle Danske; som vor ædle Konges Svigersøn, som vort lille Lands trofaste Ven er han os en kjærkommen Gjæst, saa ofte han efter sit tunge Hverv en Stund hviler ud paa det rolige Fredensborg. Man har villet sammenligne hans Forhold til Broderen med hans Faders Stilling til Storfyrst Konstantin, men denne Sammenligning er alt andet end træffende. For det første var Alexander II. ingensinde den svage, uselvstændige Mand, et vist Parti fordum ansaa ham for [1]); dernæst vil enhver Dom over den unge Storfyrst Nikolaus være betydningsløs, thi han gik altfor tidligt bort, og endelig har Kejser Alexander III. (uagtet hans Historie næppe kan skrives) tilfulde vist, at han er en ganske anden helstøbt Personlighed end hans Onkel, Storfyrst Konstantin nogensinde har været.

---

at der herskede det hjærteligste personlige Forhold mellem Fader og Søn; Alverden kjender desuden Kejser Alex. III.'s og hans Gemalindes dybe Sorg ved Synet af Alexanders forfærdelige Dødsleje; næsten forstenede af Rædsel og Fortvivlelse stod Fyrsteparret der; en saadan Sorg behøver i Virkeligheden ingen Commentar. Hvad nu Hr. Nótóvitschs omtalte Værk angaar, skulle vi indskrænke os til at henvise til »Nationaltidende»s skarpe og grundige Kritik (»Nationaltidende« for 4de Otkbr. 1893) af denne subalterne diplomatiske Agents politiske Kandestøberier. Vi antage ikke, at Hr. N. ved sin Bog har vist Rusland nogen stor Tjeneste, ej heller tro vi, at Hs. Maj. Kejser Alex. III. ynder en Lovprisning, der sker paa hans uforglemmelige Faders Bekostning. Det er allerede galt nok, at Hr. N. i den første Halvdel af Værket roser, hvad der persifleres i dets Slutning, galt nok, at han ikke engang ved ret Besked med sin egen Helts personlige Vaner og Tilbøjeligheder (jfr. pag. 58, 59, 97, 112, 123, 166, 170 ofl.), men hvad skal man vel sige om en Forfatter, tilmed en Russer, der fortæller os, at Alexander II. »bragtes som Lig til Paladset«, uagtet Alverden ved, at det Modsatte var Tilfældet (jvf. pag. 38, 39).

[1]) Jul. Eckardts Udtalelser overfor p. 70 ofl.

Den Ide, der greb ham i hans Ungdom, har han stedse urokkelig fastholdt, endnu den Dag idag staar han som det nationalrussiske Partis ypperste Leder. — Prinsen kom jo vistnok herved til undertiden at træde i en vis Modsætning til sin Fader, saavel indadtil, som især paa den ydre Politiks Omraade, hvor Thronarvingen stedse viste sig som en Tilhænger af Frankrig, medens personlige Forhold knyttede Alexander II. til sidstnævnte Lands bitreste Fjende. Men naar visse Forfattere heraf har villet udlede, at der bestod en personlig Misstemning mellem Storfyrsten og hans Fader, bør en saadan Insinuation bestemt tilbagevises som en grundløs Bagvaskelse. Kun en Tysker som f. Ex. den Rusland saa venlig stemte v. Dorneth [1]) kan i efterfølgende lille Episode se mere end en uskyldig kejserlig Spøg.

Der fortælles saaledes, at Storfyrst-Thronfølgeren engang ved et i hans Bolig afholdt Aftenselskab havde paabudt enhver, der talte Tysk, en Bøde paa 25 Rubler. Da Alexander II. erfarede dette, besluttede han, der selv gjerne talte dette Sprog, at spille Selskabet et lille Puds [2]). Han begav sig hen til Sønnens Forsamling og tiltalte ved sin Indtræden Prinsen paa Tysk; naturligvis maatte denne svare i samme Sprog og alle Gjæsterne følge hans Exempel, saa at der snart udspandt sig en livlig tysk Conversation. Da Kejseren fandt, at Spøgen burde holde op, tog han 25 Rubler, overrakte dem til Thronfølgeren og sagde smilende: »Da jeg idag hørte, at enhver tysk Underholdning hos Dig maa betales med 25 Rubler, vil jeg nu

---

[1]) J. v. Dorneth: Die Russificierung d. Ostseeprovinzen. 1892 p. 11 ofl. —

[2]) Eller som v. Dorneth pathetisk udbryder »at hævne den tilføjede Fornærmelse«. Man fristes til at spørge om, hvem den Fornærmede i dette Tilfælde egentlig var? Mon Kejser Alexander II.? Der maa høre en tysk Phantasi til for at forudsætte sligt. Denne Anekdote maa forøvrigt sættes til Tiden omkring 1870 (jvf. E. Flourens: Alex. III., 297). —

samvittighedsfuldt udsone min Brøde og er glad over, at jeg har forskaffet dine Fattige en saa rig Høst,« hvorpaa Monarken fjærnede sig, øjensynlig fornøjet over sin paa engang saa uskyldige og indbringende Spøg. —

Kejserens Søstre, Hertuginde Marie af Leuchtenberg og den henrivende skjønne Dronning Olga af Würtemberg have vi alt omtalt og skulle af Czarens Brødre [1]) nu blot offre den vel bekjendte Storfyrst Konstantin nogle faa Ord. Hans lidenskabelige Temperament, der næsten grænsede til Barskhed, havde, som ovenfor anført, indenfor visse Kredse tidligt skabt ligesom en Mythe om ham; man havde i hans Ungdom stedse trukket ham frem paa den ældre Broders Bekostning, men i Virkeligheden skulde Fremtiden vise, at man langt havde overvurderet den unge Storfyrste. »Se! han har Kraft og Bestemthed,« skreg man den Gang i Kor, fordi han ved Lejlighed havde udraabt: »Min Broder er født som Storfyrst Nikolaus's Søn, men jeg, jeg er født som Kejser Nikolaus's Barn.« »Hvilken uhyre Ærgjærrighed han dog ejer,« hed det videre overalt. Fordi han drev Spot med fornemme Russeres Forkjærlighed for alt »Fremmed«, saa man i ham en ægte National-Russer, og det uagtet han i sit Livs første Halvdel viste sig som udpræget »Liberal«. Han besad ganske vist nogen Kraft, men aldeles ikke en paa fast Grund hvilende politisk Overbevisning — tværtimod! han reves ofte med af de mest forskjellige Strømninger. Alexander II. gjorde ham til Præses i den Komité, der forberedte Emancipations-

---

[1]) Vi nævne her foruden Konstantin Storfyrst Nikolaus, der havde Overanførselen paa Balkanhalvøen i 1877—78; endvidere den fortjenstfulde Storfyrst Michael Nikolajevitsch, Statholder i Kaukasus, og som med Ære kommanderede de russiske Tropper i Asien under samme Felttog. — Nikolaus, hvis Egenskaber som Feltherre synes at have været mangelfulde, afsattes 1880 af Kejseren, fordi han i franske Tidskrifter havde kritiseret Ruslands Statsmænd og Hærførere.

loven af 61, men han maatte snart efter afsætte ham, da hans lidenskabelige Optræden overfor de i denne Forsamling raadende konservative Elementer gjorde ham ligefrem umulig. Derefter lod Kejseren ham blive Statholder i Polen, da det, som Jul. Eckardt haanlig siger[1]), hed sig, »at denne vanvittige Opstand kun skyldtes den hyppige Vexlen af Statholdere.« — »Kun en Smule mere Liberalisme,« sagde man dengang, »og alt vil ende lykkeligt.« Snigmordsforsøgene mod Marquis de Wielopolski og Storfyrsten selv, vidnede visselig godt om denne Spaadoms Holdbarhed. Under det strenge Bergske-Muravieffske Regimente forlængede han, der jo repræsenterede det »milde Parti«, paa en højst upassende Maade sit Ophold i Polen, og han vandt derved kun, at man i Petersborg udskreg ham som »Ven af Polakkerne«. Tilsidst blev det Kejseren for broget, og i Oktbr. 1863 afskedigede han ham fra Statholderværdigheden. —

Blandt Kejserens kvindelige Omgivelser indtager hans Tante, Storfyrstinde Helene (gift med Storfyrst Michael) en fremragende Plads. Allerede den sachsiske Gesandt v. Eckstädt omtaler i Aaret 1852[2]) hendes Hus som »et af de behageligste i Hovedstaden«, og hendes Conversation og hele Optræden som i høj Grad fortryllende. Og dog maatte hun indtil Kejser Nikolaus's Død føre et temmelig stille Liv, bunden af Jærnetikettens Love. Først efter 1855 kunde hendes Væsen ret udfolde sig, smuk, fin, elegant og dog fri for al Smaalighed[3]) samlede hun snart om sig en glimrende Kreds af Politikere, Skjønaander, Kunstnere og Videnskabsmænd; ved hendes »Aftener« indfandt sig Kejserfamiljens Medlemmer og hele Peters-

---

[1]) Jul. Eckardt: Neue Bilder, 54, 55.
[2]) v. Eckstädt: London u. Petersburg. I, 26.
[3]) Moltke: Breve.

borgs »beau-monde«, og især vandt de i Michael-Palæet foranstaltede Koncerter et stort Ry.[1])

At man almindelig tilskrev en saa højtstillet og rigt begavet Dame en stor politisk Indflydelse, er let forklarlig, men paa dette Omraade har hun dog (som Eckardt siger) næppe kunnet udrette meget, thi dertil var hendes Karakter altfor ustadig. Størst Indflydelse havde hun maaske i Emancipationssagen af 61, hvor hun og Nikolaus Miljoutin optraadte i stærk demokratisk Aand mod den konservative Grev Panin, og dog (vedbliver E.) turde den Antagelse snarere være den rette, der tilkjender hende nogen Indflydelse, fordi hendes Mening her som i Politik stedse faldt sammen med Kejserens; sidstnævnte ønskede jo nemlig ogsaa at kunne give Bonden ikke alene Friheden men ogsaa et Stykke Jord. Sikkert er det, at hendes og Miljoutins demokratiske Emancipationsideer gave det konservative Parti grundet Anke til Klager, og at hendes Optræden, uden i synderlig Grad at paavirke Alexander, dog yderligere bidrog til at forværre hans i hine Dage stærkt nervøse Tilstand. Baade i 1866 og 1870 stod hun ligesom Kejseren paa Preussens Side. Man fortæller, at hun først skal have gjort Fyrst Gortschakoff opmærksom paa, hvorledes man ved Preussens Hjælp kunde faa annulleret den Clausul i Parisertraktaten af 1856, der hæmmede Ruslands Magtudfoldelse ved det sorte Hav. Hendes Fortjeneste (bemærker Eck.) indskrænker sig dog sikkert kun dertil, at hun ogsaa her har næret samme Anskuelser som Kejseren og hans Førsteminister [2]), der alt havde fattet deres Beslutning, forinden hun fik Lejlighed til at udtale sig om Sagen.

Uagtet hun saaledes næppe har haft stor Indflydelse paa Kejseren, holdt han dog meget af hende, og hendes Død tog han sig som bekjendt meget nær. —

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, 19, 50, 53.

[2]) Ang. Gortschakoffs Rejse til Berlin (1870), jvf. Bismarck und Russl.; Berlin und Petersb. ofl.

Kaste vi til Slutning vort Blik paa nogle af Kejserens fortroligste Raadgivere og Venner, fremtræder naturligvis i første Række Ruslands Premierminister, den berømte Fyrst Gortschakoff[1]). Denne elegante, fuldkomne Verdensmand, hvis klare Blik lyste ud gjennem Guldbrillerne, og om hvis fint dannede Mund der i Almindelighed spillede et velvilligt Smil, havde som Sendemand i Stuttgart lagt Grunden til sin glimrende Karrière ved den Snildhed, hvormed han da vidste at realisere Kejser Nikolaus's Ønsker om at faa sin Datter, Prinsesse Olga, formælet med Kronprinsen af Würtemberg. Her behøvedes i Sandhed Behændighed, thi mangfoldige Grunde af mere privat Natur vanskeliggjorde denne Plans Udførelse. Gortschakoff dvælede efter Formælingen endnu lang Tid i Stuttgart, hvor han ligefrem var en Slags Skytsengel for den unge Fyrstinde, thi hendes første Skridt ved dette lille, spidsborgerlige Hof vare ingenlunde bestrøede med Roser. Snart efter blev han Gesandt i Wien og lærte her grundig at hade Huset Østerrig, formedelst dets rænkefulde politiske Spil i det orientalske Spørgsmaal. Dette Had fulgte Fyrsten hele Livet igjennem[2]). I Aaret 1860 sendte Østerrig Prins Alexander af Hessen forat mildne Kejserens Følelser mod Huset Habsburg. »Ah! Prinsens Mission er betydelig,« udbrød Fyrsten ved denne Lejlighed, »hans Formaal er at forskaffe mig en Efterfølger.« — »Hvorfor skulle vi stille os venskabeligt overfor Østerrig,« skrev G. engang til en af Ruslands Sendemænd, »hvad betyde dets Fraser? Vi ville Handlinger. Lad det ved sine Handlinger vise, at dets Politik er en anden, da kunne vi række det Haanden.« — I Aaret 1856 blev G. Ruslands Førsteminister, og hans hele Tragten gik da ud paa at grundlægge et Allianceforhold til Frankrig, en Stræben, der som bekjendt strandede, først

---

[1]) J. Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, 115 ofl.

[2]) The diplom. reminiscences of Lord A. Loftus, I, p. 80 ofl.

paa Napoleon III.'s umulige politiske Holdning, senere paa hans egen Herskers bestemt udprægede Sympathi for Kejser Wilhelm, og som først i Aaret 1875 fik nogen Betydning, da Alexander II., selv ængstelig over Tysklands daværende anmassende Optræden, viste sig tilbøjelig til at beskytte Frankrig. —

Fyrst G. var »Formens« Mand, en nobel Personlighed, med Sands for »Traditionen« og dog med Blik for den moderne Tids Krav og Tendenser. I de nærmest følgende Aar efter Pariserfreden cirkulerede der i den diplomatiske Verden et berømt Ord af Fyrst G: »La Russie ne boude pas, elle se recueille«, og der fortælles i den Anledning følgende ret morsomme Anekdote [1]). Da Fyrsten havde affattet den denne Phrase indeholdende Depeche, hidkaldte han den unge, elegante Hr. de Mohrenheim, der da arbejdede i hans Kabinet, forat høre hans Mening og erholde hans Applaus for sit udmærkede Produkt. »Eh bien! qu'en pensez-vous, mon cher, parlez franchement,« udbrød Fyrsten med sædvanlig Elskværdighed. »Je trouve que c'est très-bien, mais quant à la phrase: »La Russie ne boude pas, elle se recueille« —, vous concéderez, mon prince, qu'elle n'a pas de sens commun; c'est même une absurdité, si vous permettez.« Fyrsten betragtede smilende den unge Mand. Nogle Uger efter ansattes Baron M. ved Legationen i Berlin og virkede derefter i flere Aar som Gesandt i Kjøbenhavn; han er for Øjeblikket Ruslands højt ansete Repræsentant ved den franske Republik [2]). —

Det Maal, den Gortschakoffske Politik havde sat sig, nemlig: at gjenvinde Magten i Sortehavet og at svække Østerrig, skulde som sagt ikke blive naaet ved Frankrigs

---

[1]) Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, 121. Anmærkn.

[2]) G.s ovenf. citerede Ord bleve dog mere end en hul Phrase; Rusland »samlede sig« i Virkeligheden i de Pariserfreden nærmest følgende Aar paa en Maade, der skulde sætte Verden i Forbauselse. — Jvf. E. Flourens, Skildr. (Alex. III, 137) af Baron Mohrenheim.

Venskab; ad helt andre, aldeles uberegnelige Veje fuldbyrdedes Fyrstens Ønsker. Napoleon III.'s meningsløse Optræden til Fordel for Polen i 1863 sønderrev nemlig G.'s politiske Væv og drev Rusland til at søge Preussens Venskab, en Tilnærmelse, Fyrst Bismarck naturligvis modtog med aabne Arme; at den berømte »Jærnkansler« forstod at udnytte denne Ruslands Holdning, har Europa destoværre senere kun altfor meget maattet sande. Overfor sin Herskers bestemte Vilje formaaede G. intet, imod sin Tilbøjelighed maatte han gaa med til en Politik, der dog mærkeligt nok lod ham naa, hvad han saa ivrigt ønskede for Rusland. For den nationale Bevægelse i 1863 maatte Fyrst G. stille sig i Spidsen, om han end vistnok gjorde det modvilligt, men hans medfødte Forfængelighed kunde da i alt Fald finde nogen Trøst i den uhyre Virak, Nationalpartiet dengang offrede ham. Uagtet den i 1866 og 1870 førte Politik hverken var hans eller det slavofile Partis, forstod han dog at bevare sin Popularitet; man søgte at dække ham, da Trekejserforbundet i 1872 tvang ham til at slaa en Streg over sit gamle Nag til Østerrig, og man fremhævede ham stadigt som Manden, der atter havde banet Rusland Vejen til det sorte Hav. Selv den berygtede Catacazy-Affære [1]), der truede med at bryde Ruslands med Rette af Folket saa højt skattede Venskabsforhold til Nordamerika, gik sporløs hen over hans Hoved; han blev paa sin Post, fordi det saa var Kejserens »bestemte« Vilje, Monarken var ej tilsinds saaledes voldsomt at ville fjærne en mangeaarig, tro Tjener.

Som den næste i Rækken ville vi her fremføre den bekjendte Grev P. A. Schuvaloff, en overordentlig imponerende Personlighed [2]), og som Chef for den berygtede Politiinstitution »den III. Afdeling« i Besiddelse af en næsten uindskrænket Magt. Denne Institutions Blomstrings-

[1]) M. de Catacazy: Un incident diplomatique. 1872. —
[2]) J. Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, 19, 20.

tid var egentlig forbi, thi Alexander II. sympathiserede ikke med de til Grund for samme liggende Principper; da kaldte Karakosoffs Attentat paa Kejseren d. 16. April 1866 den pludselig til Live igjen. Man vilde nødigt tro, at Snigmorderen var en Russer, og han gik ogsaa i den almindelige Mening for at være en Polak. Den 17. April modtog Alexander det samlede Senats Lykønskninger og yttrede blandt andet i sin Tale: »Det sørgeligste, mine Herrer, ved det hele er, at det er en Russer.« Det ældste Medlem svarede: »Allernaadigste Kejser! vi nære det Haab, at en nøjere Undersøgelse vil give et andet Resultat og godtgjøre, at det russiske Navn endnu er uplettet,« hvorpaa Czaren svarede: »Gud give, at det maa være saa.« Grev Schuvaloffs snilde Efterforskninger viste imidlertid snart, at Alexanders Formodning havde været altfor vel begrundet. — Paa en glimrende Maade udfyldte Greven en Stilling, som dels Hoffets politiske Splidagtighed, dels det nationale Parti i høj Grad vanskeliggjorde; men alle Angreb vare forgjæves [1]), Kejseren nærede en urokkelig Tillid til ham, og hans Anseelse var saa stor, at man almindelig kaldte ham »Peter IV.« I Aaret 1872 sendtes han i en vanskelig Mission til Nizza; det gjaldt nemlig om at bryde Storfyrst Alexis Ægteskab med Alexandrine Joukoffsky, men bemeldte Dame traadte med en Glut paa Armen kjækt den frygtede Mand i Møde, og Chefen for »den III. Afdeling« kunde her intet udrettet. I 8 Aar beklædte han sin Post, som han opgav, efter hvad man fortalte, paa Grund af et Sammenstød med Thronfølgeren. Forinden, i Aaret 1873, havde han haft Lejlighed til at vise sit glimrende diplomatiske Talent, da han sendtes til London,[2]) dels

---

[1]) Jvf. Eckardt: Aus d. Petersb. Geselschaft, 22, 23, ang. Angrebene i Vinteren 1867—68. — Illustr. Tidende f. 9. Juni 1878.

[2]) Greven bragte her i Oktbr. 1873 Forhandlingen om Storfyrstinde Maries Formæling til Afslutning; Storfyrstinden formæledes den 23de Jan. 1874 (Rev. crit. d'hist. et de la litératture 1881, vol. 11, p. 35).

for at ordne de dengang svævende asiatiske Grænsespørgsmaal, og dels for at knytte en Ægteskabsforbindelse mellem Kejserens Datter, Storfyrstinde Marie og Hertugen af Edinburgh; bægge Dele lykkedes ham over al Maade. At han trods alt ikke havde mistet sin Herres Tillid, viste hans paafølgende Udnævnelse (1874) til Ministerresident i London, en Post, hvortil der netop i de Dage fordredes en overlegen Dygtighed. Det var ogsaa først efter at have hørt hans Kjendelse, at Alexander II. besluttede at antage Berlinerkongressens Bestemmelser, hvorved efter al Sandsynlighed en forfærdelig europæisk Krig alene blev undgaaet [1]. —

Som Kejserens mest intime Venner maa Greverne Adlerberg (Fader og Søn) betegnes [2].

Grev Adlerberg I. var kejserlig Husminister og Czarens fortrolige Ven; hver Morgen afgav den elegant klædte Hofmand Beretning til sin Herre, og ligesaa stadig kunde man hver Aften efter Theatret finde ham i Monarkens Salon, hvor han drak The og var en stadig Parthaver i det kejserlige Whistparti. I Aaret 1871 overdrog han Embedsstillingen til sin Søn, der ogsaa i den Grad forstod at vinde Czarens Gunst, at han næsten blev hans uadskillige Ledsager. Den unge Greve var mest bekjendt for sin store Gjæld og sit høje Spil; den første betalte Czaren stedse med utrættelig Taalmodighed, uagtet den undertiden løb op til 1/2 Million Rubler; hvad Spillet derimod angik, blev Adlerberg dog i sine senere Aar mere forsigtig. Forresten (tilføjer Eckardt) var Greven en »brav Karl«, hvem Alex. Herzen i sit Blad »Kolokol« [3]) forfulgte med et aldeles ugrundet

---

[1]) »Han var en Mand, der brød sig Pokker om »Vox populi«,« skriver en bekjendt Forfatter.

[2]) Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, 68, 69, 83, 84 ofl.

[3]) Jvf. Nótóvitsch (p. 28), der synes at have gjort sig til Ekko for Herzens Bagvaskelser.

Had; det var saaledes ham, det gjaldt, dengang man tilbageholdt et Nummer af nævnte Journal, hvori Greven blev bagtalt, og som ikke destomindre 2 Uger efter kom Monarken i Hænde, og det ovenikjøbet med en skriftlig Forklaring af dets Udeblivelse. For en Mand i hans Stilling betød det dog ikke saa lidet, naar man kunde sige om ham, »at han aldrig havde talt ondt om eller forsøgt paa at skade nogen Uskyldig«. — Af Mænd, der hørte eller havde hørt til Alexander II.'s fortrolige Kreds, kunne vi endvidere nævne den elegante og eventyrlige Fyrst Barjätinski, Kaukasuslandets berømte Betvinger [1]). Under Oberst (senere General) Kavelins Tilsyn opdroges han sammen med Alexander II. og blev, skjøndt 4 Aar ældre end denne, Thronarvingens intime Legekammerat. Han var kun 20 Aar gammel, da han i 1834 søgte at indlede et Kjærlighedsforhold med Kejser Nikolaus's ældste Datter, der dengang næppe endnu var andet end et Barn, og blev for sin Forbedrings Skyld strax sendt til Kaukasus, hvor han opholdt sig i 20 Aar. Han virkede med i Krimkrigen og drog efter samme atter til Kaukasus, hvis Erobring han 1859 fuldendte ved den frygtede Schamuils Tilfangetagelse. —

En anden interessant Personlighed var Grev Panin [2]), paa hvem Kejseren ogsaa satte stor Pris. Han havde alt været Justitsminister hos Kejser Nikolaus og beholdt, uagtet han var udpræget konservativ, dog sin Stilling efter Thronskiftet 1855. Da den dygtige Grev Rostovzoff, Lederen af den til Bondestandens Fremme nedsatte Kommission, døde (Marts 1860), førend Sagen var fuldbyrdet, kom Kejseren i Forlegenhed med at finde ham en Efterfølger [3]). »Da Grev R. døde,« fortæller Czaren selv, »var jeg meget

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, p, 225 ofl.
[2]) Eckardt: Neue Bilder, p. 208 ofl.
[3]) Laferté, 135. —

bekymret, thi hvem kunde vel træde i hans Sted. Mit Blik faldt da paa Grev Panin som den, jeg syntes bedst egnet til at fremme denne Sag, og jeg lod ham strax kalde, uagtet mange fraraadede mig det. »Sire! (svarede Greven) jeg bør sige, at jeg i denne Sag ej helt deler Ds. Maj.s Anskuelser, men hvis Ds. Maj. er i Forlegenhed, skal jeg gjærne paatage mig Hvervet, og lover jeg at vie mig ganske til Sagens Gjennemførelse.« — »Jeg blev meget tilfreds herover,« vedbliver Kejseren, »og jeg bør tilstaa, at Greven holdt sit Ord; den Tjeneste, han da viste mig, skal jeg aldrig glemme.« Trods »Kolokols« liberale »Wühlere«, forstod Greven i Virkeligheden at holde sig saa godt i sin Stilling, at han kunde gjennemføre Reformen. I Midten af Tredserne fortrængte han Baron Korff fra hans Stilling som Chef for 2den Afdeling af det kejserlige Cancelli, og det skete paa en ret pudsig Maade. Uagtet den bekjendte Forfatter til Værket om »Opstanden i 1825« for det meste tilbragte sin Tid med Rejser i Udlandet, talte han dog ofte vidt og bredt om, hvor kjed han var af sin besværlige Post, hvorfor Kejseren da ogsaa havde givet ham en Medhjælper, en vis Hr. Solski. Da Panin en Dag gjorde Monarken opmærksom paa det farlige i at betro saa vigtige Sager til slige Hænder, svarede Alexander: »Hvad skal man sige, Korff er jo syg, og der fattes ældre Embedsmænd, som jeg kan bruge dertil.« Den snilde Greve stillede sig øjeblikkelig til Hs. Maj.s Disposition. Faa Dage efter modtog Baronen en kejserlig Haandskrivelse, hvori det hed, »at det endelig var lykkedes Hs. Maj. at opfylde Hr. v. Korffs længe nærede Ønske om at finde ham en Efterfølger«. Den stedse humane Hersker lod dog, forat mildne det haarde Slag, tilføje, at han herved udnævnte ham til Præses for 1ste Rigsraadsdepartement. Den vrede Baron forblev ikke destomindre i Udlandet; endnu i 1874 boede han i Wiesbaden. —

Baron Wilhelm v. Liewen[1]) synes derimod, udenfor Hofchargen, at have været en Nullitet, og han behandledes da ogsaa derefter. Da han var Protestant og tilmed født Kurlænder, blev han ganske naturlig ansat som Øverste i Petersborgs Generalgouvernement. Her leflede han imidlertid i den Grad med sine »baltiske« Frænder, at hans Optræden fremkaldte Protest fra det russisk nationale Parti; de herværende tyske Baroners Lovtaler over ham synes ogsaa at godtgjøre, at han i Virkeligheden næppe der har varetaget Ruslands sande Interesser[2]). Vel erholdt han Wladimir-Ordenens første Klasse for den udmærkede Modtagelse, han i 1862 forstod at berede Monarken under dennes Besøg i Riga, men dette var dog ikke tilstrækkeligt for Alexander II. til at beholde ham i denne vigtige Post. Paa en af Kejserens bekjendte »Torsdagsjagter« sagde Czaren ligefrem til ham: »Det kan ej vedblive at gaa saaledes, Østersølandene maa styres i Ruslands Interesser.« Men uagtet Kejseren maatte afsætte ham, fornægtede Alexanders noble Tænkemaade sig ikke heller i dette lille Tilfælde, thi han fradrog ham derfor ingenlunde sit Venskab. Han gjorde Baronen til Overjægermester, og som saadan deltog han stedse i Torsdagsjagterne, ligesom man ogsaa jævnlig kunde træffe ham ved det kejserlige Whistparti. —

De her fremdragne Billeder af Czarens rent personlige Liv og Forhold til sine nærmeste Omgivelser, turde maaske vise, at Jul. Eckardt har Ret, naar han paastaar, at Alexander II. ikke saa ganske var en Bold for sin snævre Kreds, men at han tværtimod ofte, selv ved mindre Lejligheder, godtgjorde, at han havde en »Vilje«; vi skulle længere hen søge at bevise, at dette i endnu højere Grad var Tilfældet paa Storpolitikkens og den indre Styrelses Omraader. —

---

[1]) Eckardt: Neue Bilder, p. 230.

[2]) Jvf. Schiern: Hist. Studier 1879, II, 539 ofl. (Artk.: »Tysk Kultur og Rusland«).

En af Alexander II.'s første Regjeringshandlinger var at tage Afsked med Militærskolerne, hvis øverste Inspektor han havde været siden 1849. Ceremonien gik for sig i Vinterpaladset[1]). Paa Slaget ét viste Kejseren sig; han gik nogle Skridt frem mod Forsamlingen og sagde derpaa følgende: »Jeg har idag samlet Dem her hos mig, mine Herrer, for at tage Afsked fra Dem som Deres øverste Chef; i 6 Aar har jeg levet sammen med og følt mig lykkelig hos Dem; De har alle en Plads i mit Hjærte.« Med sin klangfulde Stemme oplæste Kejseren derpaa Dagsordren, og under Oplæsningen hørte man mange hulke. Da han kom til de Ord, der adresseredes til Militærskolernes Stabschef, Grev Rostovzoff, rakte Alexander ham Haanden, som Greven kyssede med en saadan Hæftighed, at Kejseren brød af midt i Læsningen og trykkede ham til sit Bryst. Efter endt Oplæsning, omfavnede han Skolernes Direktører og Raad samt Direktøren for Poltavaskolens Kadetter, idet han sagde: »Giv dette Kys til Deres Kammerater.« — Derefter udbrød han: »Træd nærmere,« hvorefter han hulkende tilføjede: »Elsk eders Kejser, Børn, som I elskede ham som eders Chef, bevar Mindet om vor fælles Fader og Velgjører, jeg giver Eder hans og min Velsignelse.« — Med disse Ord berørte Alexander de 2 ham nærmest staaende Kadetter, der grædende kyssede hans Hænder. Bevæget kyssede han selv deres Hoveder og sagde derpaa: »Hvor gjærne omfavnede jeg dog eder alle; overfør mine Kys til eders Kammerater.« — Han traadte derpaa hen til 1ste Kadetcorps og sagde: »Jeg giver 1ste Corps vor afdøde, i Gud hvilende Faders og Kejsers Uniform; det 1ste Corps skal fremtidig paa Epauletterne bære hans Navnechiffre.« — »Hele den Tid,« vedblev han, »jeg har ledet Militærskolerne, har jeg haft Glæde af eder, og eders Fremgang skaffede mig min Faders Velvilje. Derfor, endnu

---

[1]) Léouz.-le-Duc: Alex. II, 270 ofl.

en Gang Tak, Børn, jeg takker eder alle, alle.« — Ved Døren vendte han sig endnu en Gang om og udbrød, henvendt til Officererne: »Tak, inderlig Tak.« —

Angaaende Kejserens Forhold til Hæren i Almindelighed ville vi her endnu (efter J. Golovin [1])) berette en lille Episode. Det var i Anledning af Gardehusarernes 50 Aars Jubilæum at Kejseren sagde til Officererne: »Jeg vil gjøre noget, der vil forbause Dem.« Han lod ved denne Lejlighed ikke blot sit Fotografi uddele blandt dem, men skjænkede dem ogsaa 1/2 Million Frcs., forat de kunde betale deres Gjæld. At det første imidlertid ikke var mindre kjærkomment, beviste en Officererne, thi da han tilfældigvis ikke havde faaet noget Portræt, beklagede han sig saa ivrigt, at Monarken tilsidst maatte forbarme sig over ham. —

Det var under de vanskeligste Forhold, siger en bekjendt Diplomat [2]), at den unge Fyrste tiltraadte en Regjering, der skulde blive saa navnkundig i Ruslands Annaler. Han fandt Landet i en haabløs Kamp med fire europæiske Magter, og han skulde føre denne Kamp, i hvilken han havde den almindelige Opinion imod sig, uden en eneste Allieret, thi det preussiske Venskab var uden Betydning og vedblev at være det, indtil Jærnkansleren her greb Magtens Tøjler. Han saa sin Marine magtesløs, sine Kyster blokerede, sin Faders Fæstninger synke i Grus tilligemed hele det gamle nekolaitiske Regjeringssystem, der alene havde hvilet paa hans staalsatte Forgjængers Skuldre. Kanontordenen ved Sebastopol havde ligesom med et Slag

---

[1]) I. Golovin: Alex. II., 261. — Ved Petersborg Universitets 50-Aars Jubilæum gav Alex. 20,000 Rubler til Fordeling mellem fattige Studenter og grundede samtidig 100 Stipendier. Man kan saaledes bogstavelig sige, at Kejseren opfostrede de Snigmordere, der senere rettede Dolken mod ham, thi fra Universiteterne udgik netop den værste nihilistiske Pøbel. —

[2]) The diplomat. reminiscences of Lord A. Loftus, I., 201 ofl. — Jvf. Moltke: Breve fra Rusland, 270 ofl.

bragt »det gamle Rusland« til at styrte sammen for stedse; et helt »nyt« stod i Begreb med at danne sig, thi takket være en sand Stormflod af liberale Flyveskrifter af enhver Farve, der da oversvømmede Riget, herskede der blandt alle Klasser en Bevægelse, en feberagtig Ophidselse, hvortil man i dette indadtil saa stille Land, hvis Historie hidtil havde været selve Fyrstehusets, aldrig havde set Mage. Føjer man hertil en næsten total Standsning i Handel og Industri, en ødelagt Finanstilstand, vil man indse, at »denne Situation, som han havde arvet, men ikke selv skabt« [1]), langtfra var let at afvikle. At denne Krig, som var fremkaldt ved en Misforstaaelse af Kejser Nikolaus' Planer [2]), og hvori Frankrigs kjække Sønner, takket være

---

[1]) Napoleon III's egne Ord. Jvf. Lord Loftus, I., 202. —

[2]) At Kejser Nikolaus vilde gjøre Sultanen til en lydig Vasal er ligesaa sikkert (Jvf. v. Eckstädt, 32 ofl.), som at han ej vilde besidde Konstantinopel, en Plan, han forøvrigt havde kunnet iværksætte tidligere, uden at Europa da havde formaaet at yde nogen væsentlig Modstand (thi Englands ynkelige Rolle i Krimkrigen er altfor bekjendt til at behøve en videre Paavisning). Men N. indsaa klart, at Besiddelsen af Balkanhalvøen vilde være en Ulykke for Rusland, indsaa, at den Plan, der vel havde været mulig under Katharina den Store, nu vilde være uudførlig, ja, ligefrem til Skade for Rusland, efter at Nationalitetsspørgsmaalet her ogsaa var begyndt at fremtræde saa stærkt for Balkanhalvøens mindre Folkeslags Vedkommende. Nikolaus vilde ligesaa lidt besidde Halvøen, som hans Søn senere vilde det, hvad Alex. II.'s egne Ord og især hans Hærs Optræden noksom bevidne. Det orientalske Spørgsmaal finder vel overhovedet først sin endelige Løsning, naar det i en nærmere eller fjærnere Fremtid (hvad der forhaabentlig engang sker) lykkes Russerne at trænge frem til Bosporus (men vel at mærke ad den asiatiske Side) og udslette den Skandale (Tyrkiets Herredømme over vore europæiske Trosfæller), der nu snart (takket være England) i halvfemte Aarhundrede har plettet Europas Historie.

Kejser N. forlangte for sine Trosfæller iøvrigt kun, hvad England og Frankrig tidligere havde krævet for deres egne; Lord A. Loftus, der med bidende Spot kritiserer Krimkrigen og i den Anledning udbryder: »I cannot, however, discover that this war has proved

deres Herskers vanvittige Politik, udøste deres Blod i Barbariets Tjeneste, snart maatte finde sin Afslutning,

---

to be a civiliser«, siger tilmed rent ud, »at Marquis de Lavalettes upolit. og unyttige Adfærd i Sagen angaaende »de hellige Steder« samt den østerrigske Grev de Leiningens Sendelse havde ophidset Rusland og foranlediget Fyrst Menschikoffs bekjendte Mission. Krigens Aarsag maa søges i den græske og latinske Kirkes Rivalitet.« (Loftus I., 200 ofl.). — En kritisk Forfatter E. Wassilieff har (i »Die Russophobie in d. oriental. Frage 1877, p. 40) imødegaaet »de Insinuationer, man i saa Henseende har gjort gjældende overfor Rusland; vi ville ej i det 19de Aarhundrede eje Stambul, man tillægger os Planer, vi aldrig have næret.« (Jvf. iøvrigt hertil Tillæg Nr. 4); Ang. N.'s Betydning for Balkanhalvøens kristne Folk, jvf. Fr. Schiern: Hist. Studier 1879, II., 186 i Artiklen »Ved Nedre Denau«. Som et ganske kuriøst Anhang til det her omtalte Punkt ville vi hidsætte følgende:

»I Aaret 1829, da Grev Orloff var Sendemand i Konstantinopel, pressede Rusland i høj Grad Tyrkiet for de resterende Krigsomkostninger. Den temmelig insolvente Sultan sagde da til Prins C***: »I kjender Donaulandene, der ere os mere til Skade end Gavn; tilbyd Grev Orloff dem som Erstatning.« Greven svarede Prins C***: »Rusland vil ikke have disse Lande, og jeg vil ej engang indberette eders Forslag til St. Petersborg. Hvad Rusland vil, det er alene at beskytte sine Trosfæller i de Egne, men vi ønske ej til Rusland at knytte to Provinser, hvis liberale og demokratiske Tendenser kun ville gyde Gift i vort tatsliv. Sig eders Herre, at vi aldeles afslaar hans Tilbud.« (Lord A. Loftus, I., p. 305, der beretter denne Episode, tilføjer, at han har den fra en troværdig Personlighed, der dengang spillede en Rolle i disse Affærer).

I Aaret 1853 skal følgende Samtale af intim Art have fundet Sted i Vinterpaladset. »Hvad skulle vi med Stambul,« sagde Kejser Nikolaus. Man anførte for Monarken Katharina II.'s Planer. Kejseren trak paa Skuldrene. »Disse Planer ere nu aldeles uudførlige; selv et Rige under en russisk Prins vilde frembyde store Vanskeligheder. Jeg vilde vel svare for Storfyrst Konstantins, men ingenlunde for hans Børns Troskab mod Rusland. Stambuls geografiske Beliggenhed gjør os Bryderier nok; lad os ikke endnu dertil føje Familjestridigheder.« Kejseren mente derimod, at Stambul, i Tilfælde af Tyrkiets Fald, skulde blive en »Fristad« under Europas Kontrol. (L'empire ottoman 1839—77, par un anc. diplomate. Paris 1877).

stod klart for Kejser Alexander, der indsaa, at Landet ikke længe vilde kunne udholde Kampens uhyre Byrder, og han greb ogsaa med Iver (som Lord Loftus siger) den første Lejlighed til at slutte en ærefuld Fred. Men endnu var dette ham umuligt; dels for Ærens Skyld, dels af Grunde, vi tidligere have paapeget, maatte han vise det gamle Adelsparti, at han var Kejser Nikolaus' værdige Efterfølger. Saalænge Malakoff stod, maatte Sværdet ogsaa blinke[1]). Den Kraft, hvormed han strax greb Styret, forbausede imidlertid højlig ovennævnte Parti, der snart efter Freden, da han gik sammen med »Fremskridtsmændene«, maatte sande, at Rusland havde faaet en Hersker, som havde et endnu større Maal for Øje end Faderens. — Han var, medens Krigen stod paa, i travl Virksomhed. Strax efter Faderens Bisættelse maatte han saaledes ile til de af England truede Østersølande, hvor sidstnævnte Nation iøvrigt kun høstede tarvelige Laurbær[2]), og en stor Del af hans Tid optoges af Revuer over Tropper, der afgik til Krigsskuepladsen, thi han drev endnu Rustningerne med al Kraft og udstedte jo endog snart efter Paabud om en almindelig Folkevæbning. Den krigeriske Ungdom elskede ham[3]). Ved en Revue paa Marsmarken over Folk, der skulde i Krigen, styrtede flere af dem frem og udraabte: »Kejser! dvæl endnu lidt hos os, at vi endnu kunne se ret paa Dig; thi se, Herre, vi skulle jo nu langt bort og faa Dig ikke at se i lang Tid.« Hæftig bevæget svarede Alexander: »Lad

---

[1]) C. Rousset: Hist. de la guerre de Crimée, vol. II, pag. 88. I sit Thronmanifest udtaler Alexander II. bl. a.: »Gid Forsynet beskytte os og lade Rusland stige saa højt i Magt og Ære, at vi kunne opfylde vore berømte Forfædre Peter den Stores, Catharina II.'s, Alexander den Højtelskedes og vor ophøjede Faders Ønsker.« — Hans Regjering skulde i Virkeligheden for en stor Del realisere disse hans Forgjængeres Forhaabninger.

[2]) Rusl. u. Alex. II., 24.

[3]) Hesékiel, 41 ofl.

mig gaa, Børn, det er paa Tiden; lev vel, Gud velsigne Eder, mine kjære, tro Børn,« hvorpaa Kejseren under endeløs Jubel red bort med sin glimrende Suite. — Til Hæren havde han alt den 3dje Marts udstedt sit Manifest; til Petersborg Adel udtalte han følgende: »Jeg bringer Eder min afdøde Faders Tak for trofast Tjeneste. Jeg er vis paa, at Gud vil bistaa Rusland og paa Eder, mine Herrer, stoler jeg. Jeg er med Eder og I med mig.« Kejseren gjorde her, som han stedse plejede ved højtidelige Lejligheder, Korsets Tegn og vedblev: »Herren vil bistaa os, og vi ville ej gjøre Rusland Skam.« Han omfavnede derefter bevæget Adelsmarskalken og udbrød: »I Deres Person takker jeg endnu engang den hele Adel; lev vel, mine Herrer, Gud være med os.« Adelen svarede ham med begejstrede Leveraab og tilbød ham Liv og Gods til Krigens Fortsættelse. Ogsaa Europa skulde erfare, at om han end i sin inderste Sjæl ønskede Freden, var det dog kun paa Betingelse af, at den var forenelig med Ruslands Ære. Saaledes sagde Kejseren ved sin første Audiens til det forsamlede Corps diplomatique: »Jeg vil gjerne Fred, men skulde de nu i Wien stedfindende Conferencer krænke Ruslands Ære, da vil jeg hellere gaa under i Spidsen for hele mit Folk.«

Man vidste i lang Tid ikke, om Czaren vilde rejse til Krigsskuepladsen, men da kaldte et Tordenbudskab ham pludselig til Syden[1]). Den 8de Septbr. 1855 faldt nemlig Sebastopol for Franskmændenes rasende Stormangreb og Trikoloren vajede fra Malakofftaarnets Tinder.

Det var et smerteligt Tab, men Russernes Holdning havde været saa fortrinlig, at Alexander dog med fuld Føje kunde rette en inderlig Tak til sine brave Krigere. Den 11te udstedte han da ogsaa efter Fæstningens Røm-

---

[1]) Russl. u. Alex. II., 42, 44, 53, 54 ofl. — Cardonne, 305. — Golovin: Alex. II., 28. — C. Schmeidler: Alex. II., 81 ofl. —

ning følgende Manifest[1]): »Jeg anser det for en hellig Pligt i mit eget og alle Russeres Navn at udtale den dybeste Taknemmelighed for eders utrættelige Anstrængelser, for eders udgydte Blod. Men der gives det Umulige selv for Helte. For at spare unyttig Blodsudgydelse trak vi os tilbage den 8de Septbr., og overalt fandt Fjenden kun blodstænkte Ruiner. — — — Disse Helte, Gjenstand for deres Kammeraters Ærefrygt, ville ved deres Gjenindtræden i Hærens Rækker afgive nye Exempler paa krigerisk Dygtighed Med dem og lig dem ville alle vore Tropper med samme ubegrænsede Tro paa Forsynet og Kjærlighed til mig og Fædrelandet, altid og hvorsomhelst kjæmpe modigt mod de Fjender, der true Landets Ære og Integritet. Og Sebastopols Navn, der gjennem saa mange Lidelser har vundet udødelig Hæder, skal sammen med dets Forsvareres leve evigt i alle Russeres Hjærte ligesom de Heltes, der udødeliggjorde sig paa Slagstederne ved Poltava og Borodino.« — Strax efter (den 12te Oktbr.) rejste Alexander med Familje til Moskou, hvor han i Kathedralkirken bivaanede en højtidelig Gudstjeneste og senere paa Kreml modtog Deputationer fra Adel og Borgerstand. Han udtalte her: »Vi have oftere været tungere prøvet, men Herren har dog stedse hjulpet; ogsaa nu haabe vi, at Gud Herren vil beskytte os, der retfærdig har draget Sværdet for Kristendommens hellige Sag; jeg er lykkelig ved at se, at I alle ville offre alt for Rigets Ære og Ukrænkelighed; jeg finder min Trøst heri, og fast knyttet til mit Folk siger jeg: »Hvor Retten er, der er ogsaa Gud.«

Efter 8 Dages Ophold ilede Kejsen til Krim[2]), hvor han i en Dagsordre til Tropperne bl. a. udtalte: »Jeg er

---

[1]) Loftus I., 220 ofl. —

[2]) Rusl. u. Alex. II., 45 ofl. — Cardonne, 306. — Schmeidler, 81, 82. — I. Golovin: Alex. II., 28, 29. —

ikke tilfreds med at takke eder paa Afstand; nej, midt blandt eder vil jeg tolke eder min dybe Tak og Velvilje.« I flere Uger dvælede han hernede, inspicerede Hospitaler, Intendanturens Tilstand o. l., samt besøgte ogsaa selve Krigsskuepladsen. — I Sebastopol spurgte Alexander en Soldat om, »hvorfor Russerne skjød saa slet i Sammenligning med de Allierede?« — »Sire! fordi de Allierede have engelske Flinter, og vi kun Kronflinter.« I Simferopols Hospital sagde han til en Kriger med 22 Saar: »Hvad kan jeg gjøre for Dig?« »For mig intet, kejserlige Majestæt, men jeg efterlader Kone og 4 Børn.« Kejseren lod strax sin Adjutant optegne Adressen. — Czaren besøgte Odessa og Nikolajeff, og fra sidstnævnte Sted saa han (den 17de Oktbr.) med egne Øjne Kinburn falde for de Allieredes Skud.[1]) Da kaldte Kejseren Todleben til sig, og den alt da saa bekjendte Officer befæstede det truede Nikolajeff, som Vestmagterne imidlertid ikke vovede at angribe. Faren syntes overhængende, men Alexander var beredt paa at møde alt og paabød netop da nye Udskrivninger. — Efter endnu et Besøg i Odessa (3dje Novbr.) vendte han d. 18de Novbr. tilbage til St. Petersborg, overalt hilset med Begejstring af Folket. — Han havde været i højeste Grad utilfreds med Intendanturens Tilstand saavelsom med Hærens Øverstkommanderende Fyrst Gortschakoff,[2]) hvem snart efter (8de Jan. 1856) ogsaa General Lüders erstattede. Uagtet det gamle Adelsparti og Folket selv ønskede Krigens Fortsættelse, var den dog øjensynlig sin Afslutning nær,

---

[1]) C. Rousset: Hist. de la guerre de Crimée (vol. II, p. 415). Fra den 14de—17de Oktober vare de Allierede foran Kinburn. — Ang. Alex. II.'s Besøg paa Krim (p. 416).

[2]) C. Rousset: Hist. de la guerre de Crimée (vol. II, p. 416, 17). Her findes Alexanders rosende Rescript til Fyrst M. Gortchakoff. Czarens Udtalelser her vare imidlertid kun pro forma; i Virkeligheden var han meget misfornøjet med Hærens Ledelse, hvad General Lüders Ansættelse iøvrigt tilfulde viser.

thi Rusland kunde ej længe bære Krigens Byrder, og dets Modstandere (England undtagen) vare tilmed trætte af Kampen. Ved en Audiens, han gav den sachsiske Minister, Baron de Seebach, sagde Czaren: »Jeg haaber ej, at De bringer mig Sorg.« »Nej, Ds. Majestæt! men jeg bønfalder Dem om at opfylde Europas Ønsker, som gaa ud paa Fred.« — Den Magt, der først og fremmest havde vundet glimrende Laurbær, Frankrig nemlig, var egentlig kjed af en Krig, der alene tjente Englands Interesser, og Napoleon III., der (ifølge Mano [1])) skal have sagt, »at han fortrød at have bekriget Ruslands Hersker,« var selv tilbøjelig til at række Modparten Haanden. En Forsoning med Frankrig var ikke heller vanskelig, thi medens Englands ynkelige Holdning kun havde vakt velfortjent Foragt, medens Alexander og Russerne vare vrede paa Østerrig for dets Utaknemmelighed overfor et Land, der i 1849 havde reddet det fra Undergang, saa beundrede, ja, sympathiserede man endog med Franskmændene [2]) og attraaede ivrigt Napoleons Venskab. Den 30te Marts 1856 sluttedes da Pariserfreden, dette historiske Makværk, som til Ulykke for de Kristne paa Balkanhalvøen ej bragte det orientalske Spørgsmaals Løsning sit Maal synderlig nærmere [3]).

Strax efter Freden rejste Czaren til Moskou, hvor der i Cathedralen blev afsunget et højtideligt »Te Deum«, og til den senere paa Kreml forsamlede Adel [4]) sagde han, at han fuldt uafhængig af deres Standsinteresser vilde regjere som Selvhersker og efter eget Skjøn varetage Rigets Tarv. Denne Time er afgjørende i Kejser Alex. II.'s Liv; fra

---

[1]) Mano: L'Orient, 233. — Alt forinden Fredsslutningen havde Czaren, men forgjæves, søgt Separatunderhandlinger med Napoleon. Loftus I., 223.

[2]) A. Rambaud: Français et Russes 1852—54. Paris 1858. —

[3]) Se hertil Tillæg, Nr. 4. — E. Flourens: Alex. III, sa vie et son œuvre. 1893, p. 26 ofl. —

[4]) Cardonne, 335. — Rusl. u. Alex. II., 79, 80 ofl. —

dette Øjeblik af sagde han sig for stedse løs fra det gamle Hofparti fra Nikolaus's Dage, han brød Broen af efter sig og vilde, støttet paa det national-liberale Parti, lade et helt igjennem fornyet Rige fremstaa af det »gamle« Ruslands Ruiner. At han ikke paa alle Punkter har formaaet at realisere sine gigantiske Planer, derfor bærer han i langt mindre Grad end hans Modstandere Skylden[1]).

»Krigen er endt, mine Herrer!« sagde Kejseren, »det glæder mig at kunne forkynde Dem Fredsslutningen; Rusland havde vistnok kunnet kjæmpe længere, men Landets Vel tvang mig dog til at høre de ærefulde Fredsvilkaar; selve Krigens Sejre opvejer vel endog næppe dens Onder, thi Handel og Industri ødelægges af den. Jeg ved vel, at mange af Dem, mine Herrer, beklage min Eftergivenhed, men min Pligt som Overhoved for et stort Rige har jeg redeligt opfyldt, og jeg er forvisset om, at alle Fædrelandsvenner ville bifalde mine Planer for Landets Fremtid; selv i det heldigste Tilfælde havde Rusland dog kun med Vanskelighed kunnet bære Krigens Byrder længere, og jeg for min Part foretrækker Fredens Fordele for Krigens. Al min Stræben skal gaa ud paa at ophjælpe og fremme Ruslands forskjellige Næringsveje, og haaber jeg, at Adelen vil bistaa mig efter bedste Evne.«

Fra dette Øjeblik af har Adelen kun Betydning for ham gjennem dens Arbejde for Riget og Folket! —

For at gjennemføre de storartede Reformplaner trængte Rusland frem for alt til Ro, og den fredelige Stemning fik ogsaa et Udtryk i Alexanders ihærdige Stræben efter at knytte et Venskabs- og Allianceforhold til hans mægtigste Modstander Frankrig. Krimkrigen havde noksom vist, hvor sørgelig isoleret Rusland havde staaet i Kampen mod sine hemmelige og aabenlyse Fjender, England og Østerrig; en jævnbyrdig, virkelig værdifuld Allieret kunde Alexander

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 7. —

for Øjeblikket kun finde i Frankrig, hvor Napoleon III. just da stod omstraalet af en Glorie, Fremtiden viste, at han i Virkeligheden saa lidet fortjente. Man tør sige, at Alexander i Aarene 1856—63, i Samklang med sin Minister Fyrst Gortschakoff, ligesaa konsekvent forfulgte denne Politik, som han senere efter, mod sin Rigskanslers Vilje, skulde gaa i stik modsat Retning ved at knytte sig nøje til Preussen. Men naar man heraf har villet udlede, at Ubestandighed og Mangel paa Fasthed var et Særpræg i den russiske Herskers Karakter, kan intet være mere fejlagtigt; det var ikke Alexander II.'s Skyld, naar hans ydre Politik i Aarene efter Krimkrigen ikke kronedes med Held, ikke hans Skyld, naar han senere hen blev kastet i en Tilnærmelse til Preussen, der skulde blive saa skjæbnesvanger for Europas Stater; hans politiske Udenrigsplaner strandede dengang paa det samme Skjær, som i disse Aar destoværre maaske vil hindre et Europa virkelig nyttebringende Forbund mellem Rusland og Frankrig [1]), nemlig: den fuldstændige Mangel paa en fast, konsolideret og konsekvent Regjering i sidstnævnte Land. At Alexander II.'s Planer mislykkedes, derfor bar Frankrig, eller for at tale tydeligere, den franske Styrelse Skylden, thi den »tause« Mand, hvem Europa da næsten betragtede som en Halvgud, var kun en politisk Spiller af meget middelmaadige Evner, en politisk Fantast, der søgte efter »Rhingrænsen« paa alle Veje, undtagen ad den eneste rette, en Fatast, der udelukkende drømte om at omforme Europas Kort og ophæve Wienerkongressens Resultater uden, som Rastoul træffende skriver [2]), »at spørge om en saadan Stræben nu virkelig var Frankrigs Interesser tjenlig; en upaalidelig, holdningsløs Karakter, hvem Lord

[1]) Jvf. »Nationaltidende« for 26de Septbr. 1893.

[2]) A. Rastoul: Hist. de France 1892 (II. vol. p. 99). — E. Flourens: Alex. III., 293. — Polen u. die Grossmächte 1881, p. 10. —

A. Loftus[1]) med bidende Skarphed fremstiller »som stedse undergiven pludselige, hinanden modstridende Impulser, stedse ifærd med at ville noget uden dog nogensinde at vise Konsekvens eller sætte Kraft ind paa at naa det attraaede Maal.« Saaledes var den kejserlige Drømmer der, offrende Frankrigs ædle Blod paa sine umulige Planers Gjennemførelse og tilbagestødende den Haand, der alene havde kunnet frelse ham i Ulykken, alt i hine Aar med ubegribelig Forblindelse var inde paa hin Bane, der fra Magenta skulde føre ham til Sedan[2]). —

Naar Alexander II. desuagtet alt den 29de Maj 1856[3]) var i Berlin, hvor han selvfølgelig fandt en glimrende Modtagelse, saa tør vi ikke heri paa denne Tid se nogen politisk Begivenhed af Rang, »thi intet af Vigtighed skete dog,« skriver Lord A. Loftus[4]); ja, Rusland søgte endog dengang (ligesom det efter den døende Nikolaus's Raad havde gjort, da Preliminærerne til Pariserkongressen vare paa Dagsordenen) — ligefrem at benytte Preussen som en Bro, hvorover det kunde naa til Frankrig.« — Alex. II.'s Besøg havde for Øjeblikket kun til Formaal »at gjenopfriske det kordiale Forhold, hvori Preussen alt i saa mange Aar havde staaet til Kejser Nikolaus, et Forhold, hvis eminente fremtidige Betydning stod den alt da meget ansete Diplomat, den senere Fyrst v. Bismarck fuldkommen klar, og som han derfor ivrig ansporede Kong Frederik Wilhelm til at fæstne saa meget som muligt[5]). —

---

[1]) »Napoleon handlede altid under Indtryk af pludselige Impulser. Han paavirkedes let af Følelser for undertrykte Nationer, især naar det tillige kunde forenes med hans ærgjærrige Planer om at forandre Europas Kort, uden at han dog samtidigt kunde fatte en bestemt Beslutning ang. sine Planers Udførelse.« Lord A. Loftus II., p. 14. —

[2]) Rastoul: II. B., p. 57, 75, 108, 170 ofl. — Se Tillæg Nr. 4.

[3]) Rusl. u. Alex. II., 123. — Bismarck u. Russland, 5, 7, 10.

[4]) A. Loftus, 263 ofl.

[5]) Loftus I., 198 ofl. Alexanders Besøg skulde endvidere forsone Tyskland, der ofte havde følt sig stødt af Nikolaus'

I August Maaned 1856 ventede Kejseren sin Moder hjem til Rusland; den høje Dame, der stedse var noget svagelig, havde tilbragt Sommeren i Wildenbad i Alperne og rejste nu tilbage forat bivaane Sønnens nær forestaaende Kroning; hun var i Følgeskab med Prins Frederik Wilhelm af Preussen, der skulde repræsentere dette Land ved nævnte Højtidelighed; den senere saa navnkundige Feltmarskal, Grev v. Moltke var attacheret Fyrsten paa denne Rejse [1]).

Ved Indsejlingen til Petersborg mødte Enkekejserinden først General-Admiralen, Storfyrst Konstantin, hendes anden Søn, derpaa viste Czaren sig og ilede hende i Møde med en hjærtelig Omfavnelse. Den 16de August [2]) havde Grev Moltke sin første Audiens hos Kejseren, der beboede en tarvelig Cottage ved Peterhof. »Uagtet (siger Moltke) han vel næppe ejede Faderens plastiske Skjønhed, var han dog en saare majestætisk Fremtoning, Alvor og Værdighed lyste ud af hans ædle Træk og de store, blaa Øjne.« Den 17de August [3]) var der stor Messe i Peterhofs Pavillon; Kl. 12 kom Kejseren, iført Generalsuniform, grøn, med guldbroderet Krave; ogsaa Kejserinden, hans Gemalinde, var til Stede. Derefter fulgte Czarens 4 Sønner, af hvilke de to ældste, Storfyrsterne Nikolaus og Alexander (III.)

---

bydende Holdning og Tone. Den eng. Diplomat bemærker »at de med Czaren følgende Russeres Optræden dannede en særdeles heldig Kontrast til de russ. Diplomaters under Kejser Nikolaus.« —

Af Lord Loftus's Skrivelse af 28de August 1858 se vi, at Bismarck ihærdig, om end forgjæves, støttede Ruslands Stræben efter at faa Preusserkongen med til Alex.'s Møde med Napoleon i Stuttgart samt efter at danne et Forbund mellem de 3 Magter« (Loftus I, 264). Bismarcks Tanke er let forklarlig; han vilde stedse, »at Preussen skulde være paa samme Side som Rusland.«

[1]) Moltke: Breve fra Rusland 1856, p. 2, 3, 4 (Brev af 16de, 17de August).

[2]) ibid., p. 11.

[3]) ibid. 16, 17.

vare iførte Chevalier-Gardens Uniform. Alle, med Undtagelse af Kejserinden, stode op under Messen. Samme Dag gav Alexander et Gala-Taffel for Napoleon III.'s overordentlige Afsending, den bekjendte Grev de Morny, der ved denne Lejlighed havde den Ære at overrække Monarken Æreslegionens store Baand. —

Tiden til Kroningen nærmede sig nu med raske Skridt. Den 27de August[1]) opholdt Kejseren sig alt incognito paa det lille, en Mil fra Moskou liggende Lystslot Petrowskoj, en treetages Bygning, der med sin grønne Kuppel og sine spraglede Mure (ifølge Moltke) afgiver et malerisk Skue, i Særdeleshed naar, saaledes som det ved denne Lejlighed var Tilfældet, et Lyshav straaler gjennem Vinduerne ud i den mørke Skov. — Han mønstrede her sine 100,000 Gardere, som han ikke havde set siden sin Thronbestigelse, og hvis Lejr han endnu samme Aften gjennemstrejfede. Den følgende Dag[2]) skulde 5 Batailloner have deres nye Faner. Czaren og hans Gemalinde kyssede Metropolitens Haand samt det Kors, han bar. Derefter sprængte Alexander frem foran Tropperne og talte med stolt Holdning til Soldaterne, der svarede med øredøvende Jubelraab. Efter Revuen henvendte han sig til flere af Veteranerne, der frejdigt underholdt sig med deres »Batuscka« (lille Fader).

Den 29de August[3]) holdt Kejseren sit højtidelige Indtog i Czarernes gamle By. Dagen begyndte med Regn, men efterhaanden klarede Vejret op. Det uhyre Vogntog bestod af pragtfulde, gamle Kareter, blandt hvilke selvfølgelig særlig Kejserindens udmærkede sig; for Vognen var spændt 8 isabellafarvede Heste, hvis Seletøj lynede af Guld og andre Prydelser. Derefter fulgte en Suite af glimrende Uniformer. Fra Petrowskoj til Kreml dannede

---

[1]) Moltkes Brev af 28de August (p. 70, 80 ofl.).
[2]) ibid. Brev af 28de August.
[3]) Moltkes Brev af 29de August.

Tropperne Spalier. Vinduer og Tribuner, vedbliver Grev Moltke, frembød den Dag et storartet og mærkeligt Skue; man saa her Bønder med det lange Skjæg, Kjøbmandsfruer, formelig belæssede med Perler og ædle Stene, ved Siden af dem blandede tscherkessiske og mingreliske Fyrsters maleriske Dragter sig med de nyeste Moder fra London og Paris. —

Kl. 3 tordnede Kanonerne, og det store Tog begyndte. Efter en Troppeafdeling kom de højeste Hofembedsmænd i sexspændige Ekvipager, derefter viste Czaren, iført Generalsuniform, sig paa en prægtig Graaskimmel; ved hans højre Side red Prins Frederik Wilhelm af Preussen og lige efter kom hans 3 ældste Sønner samt den hele Sværm af Generaler o. lign. Under Klokkeringning og Mængdens Jubelraab bevægede Toget sig langsomt frem; det kom af og til i Uorden formedelst pludselige Standsninger, der opstode, naar Czaren maatte holde an forat modtage Salt og Brød. Alt forløb dog heldigt, og Alexander gjengjældte utrættelig Folkets jublende Hilsener. Da Toget nærmede sig Kremls gamle Fæstningsmure, blev Klokkeringningen og Kanontordenen næsten uudholdelig. Ved den yderste Port, ud for Kapellet med Billedet af »Rosja mater« steg Kejseren af forat forrette sin Bøn; snart efter indhentede han dog i Galop Følget, der imedens var draget videre. I et højtideligt Optog drog Herskerparret derpaa til »Uspenski Sabor« [1]), den egentlige Domkirke, hvor Czarens Kroning foregaar. Alexander knælede ned foran Kirkens Hovedhelgen, slog Kors for sig og kyssede Relikvien; Kejserinden fulgte hans Exempel. Under den skjønne Kirkesang bevægede Toget sig derefter hen over den store Trappe »Krasnoj Kraitzo« til Czarernes gamle Palads. Det gik gjennem St. Georgshallen, der indeholder alle St. Georgs-

---

[1]) Se til Beskrivelsen af denne Bygning bl. a. »St. Petersborg og Moskou«, udg. af Rejsestipendieforeningen 1891, p. 44 ofl.

ridderes Navne, til den gothiske St. Andreassal og ind i Nikolajsalen, hvor Thronen staar; ved de kejserlige Privatværelser opløstes Toget, hvorefter Højtideligheden endtes omtrent Kl. 6.

Den 1ste Septbr.[1]) afholdt han atter en stor Revue ved Petrowskoj; han tog sig glimrende ud, siger Grev Moltke, som han der red frem foran Fronten, ledsaget af sin glimrende Suite, og det var et i Sandhed storslaaet Skue, da denne Masse paa over 10,000 Hestfolk satte afsted i Galop paa et kraftigt Kommandoord af Czaren.

Om Aftenen den 6te Septbr.[2]) forsamlede Enkekejserinden[3]) alle sine Børn omkring sig og gav dem sin Velsignelse.

Endelig oprandt den store Dag, den 7de September. Paa selve denne Dag udstedte Czaren et Manifest[4]), der forkyndte en Del Reformer, Eftergivelse af resterende Skatter, fri Adgang til Riget for Fremmede, Frihed for Rekrutudskrivning i 3 Aar samt Amnesti for politiske Forbrydelser. Saaledes benaadede Alexander bl. a. alle Deltagere fra Oprøret i 1825[5]) med de Ord: »Gud give, at en russisk Fyrste aldrig mere maa behøve at straffe eller tilgive en lignende Forbrydelse.« 25 Aar efter skulde han hverken kunne straffe eller tilgive en lignende eller, rettere sagt, en endnu modbydeligere Forbrydelse, thi da var han selv dens uskyldige og ulykkelige Offer. —

Kl. 9 udgik Toget fra de kejserlige Gemakker; først kom Enkekejserinden, iført alle sine Insignier, efter hende fulgte Thronfølgeren, de øvrige Prinser og Hoffets Herrer. Da Kejseren nærmede sig Kroningskirken, blev Korset

---

[1]) Moltkes Brev af 1ste Septbr.

[2]) ibid. Brev af 7. Septbr.

[3]) Kejserinden døde af Tæring i Tsarkoje-Sélo den 1ste Novbr. 1860, Kl. 8 om Morgenen. — Illustr. Tidende f. 18. Novbr. 1860.

[4]) Cardonne, p. 336 ofl.

[5]) Korff: Memoirer, p. 130.

baaret ham i Møde, medens Metropoliten bespræengte hans Vej med Vievand. Fyrsteparret bøjede sig 3 Gange foran Helligdommens Port og toge derpaa Plads paa Thronen. Nu begyndte den skjønne Kirkesang af den ved Thronen staaende Gejstlighed. Metropoliten opfordrede Czaren til at aflægge sin Trosbekjendelse, hvorefter han, iført den guldbroderede Kejserkaabe, knælende modtog Kirkens Velsignelse. Derpaa frembares Rigsklenodierne, han satte først selv Kronen paa sit Hoved, greb Scepter og Rigsæble og kronede derefter sin knælende Gemalinde. Den bedagede Enkekejserinde, der (ifølge Moltkes Udsagn) endnu saa godt ud, holdt tappert Stand under hele den langvarige og trættende Ceremonie; nu steg hun med faste Skridt opad Thronens Trin, omfavnede og velsignede sin førstefødte Søn, der dybt bevæget kyssede hendes Hænder og derpaa omfavnede de lykønskende Storfyrster og Prinser. Et Øjeblik efter saa man Monarken afføre sig alle sine Prydelser og derpaa knæle ned i stille Bøn, et Exempel, alle Tilstedeværende fulgte, og efter en langvarig Messe gik han gjennem »Czarporten« i Ikonostasen, som han alene tør passere, ind i det Allerhelligste, for her at modtage Sakramentet; udenfor nævnte Dør nød hans Hustru samtidigt den hellige Nadver. Efter Salvingen bestege Majestæterne atter Thronen, iførte alle kejserlige Insignier, og Alexander II., der bar Alexander-Newskyordenens store Ordenskjæde med Brillanter, betragtedes nu af Folket som Herrens Udkaarne. Den unge Monark, vedbliver Moltke, saa prægtig ud, som han der gik under den i Solskinnet funklende Baldakin og, trods den tunge Krone, besvarede han dog hvert Øjeblik ved en Bøjning med Hovedet Folkets jublende Hilsener. Czaren havde et alvorligt men venligt Udseende, og han syntes dybt at føle Øjeblikkets Betydning.

Noget senere fulgte den store Banket i »Granovitaja Palata«. Under en mægtig Baldakin stode her 3

Thronstole, paa hvilke Majestæterne toge Plads ved Bordet, Czaren med Krone, Scepter og Rigsæble. Efter at han havde lagt Regalierne til Side, bragte man ham en gylden Pokal, hvoraf han drak paa Undersaatternes Vel.

Samme Aften [1]) frembød Moskous talrige, illuminerede Kirker og offentlige Bygninger et ligefrem feagtigt Skue, medens en uhyre Banket paa den store Plads samlede Byens jublende Befolkning. Kejseren selv red omkring paa en hvid Hest, overalt hilset med Begejstring. Da en Bonde klagede over nogle Retter, svarede Alexander godmodigt: »Hvis det ikke havde regnet, vilde jeg selv kunnet dømme derom, thi da havde jeg spist sammen med eder.«

Hvor forskjellige vare dog ikke hine Fredens Timer fra den samme Dag 44 Aar iforvejen; netop da stod Manden fra St. Helena med sine 100,000 Krigere udenfor Moskous Mure paa Borodinos blodstænkte Sletter. — —

Aftenen efter [2]) fandt et stort Polonaise-Bal Sted i Kremls pragtfuldt oplyste Sale. Alexander aabnede Ballet med sin Moder, og han viste sig at være en saa ihærdig Danser, at han, efter Grev Moltkes Antagelse, »den Aften vistnok tilbagelagde adskillige Verster«. Den 9de afholdtes en stor militær Kur [3]), og den 11te Septbr. [4]) havde Moltke Afskedsaudiens saavel hos Kejseren som hos hans Moder, der sagde til Greven: »Jeg troede, at jeg skulde dø af Glæde og Bevægelse ved Kroningen, men jeg har bedet saa meget til Gud, at han gav mig Styrke dertil.«

Hermed ophørte Festlighederne. — —

Vi have ovenfor sagt, at Alexanders og Fyrst Gortschakoffs udenrigske Politik i de nærmeste følgende Aar

---

[1]) Cardonne, 337, 38.

[2]) Moltkes Brev af 8de Septbr.

[3]) Moltkes Brev af 9de Septbr.

[4]) Moltkes Brev af 11te Septbr.

efter Pariserfreden 1856 hovedsagelig gik ud paa at sprænge Vestmagternes Forbund ved om muligt at slutte Alliance med Frankrig, og det havde visselig været til sidstnævnte Lands saavelsom til Europas Lykke, hvis Napoleon III. havde mødt denne Tilnærmelse med den Oprigtighed og Fasthed, hvoraf Czarens Holdning overfor Frankrig i Tiden 1856—60 faktisk bærer Præg. Og meget maatte i Sandhed opfordre den franske Kejser hertil. Krimkrigen havde ganske vist sprængt de gamle Allianceforhold fra 1815, men hvad havde han vel egentlig selv vundet ved saaledes at gaa Englands Ærinde, ligesom han faa Aar efter (1859) skulde arbejde i Italiens Tjeneste, takket være de hemmelige Forbindelser, han i sin Ungdom havde knyttet med liberale og socialistiske Partier, og fra hvilke han til sin egen Fordærvelse aldrig ret kunde løsrive sig? Hvad havde han vel vundet herved? spørge vi. Kun to højst usikkre Allierede, hvoraf den ene, England, anslog fjendtlige Strenge, da Frankrig erhvervede Nizza og Savoyen, og senere hen baade i Polen og Mexiko svigtede ham, medens hans anden Forbundsfælle, Italien, der skyldte ham og kun ham alene alt, i en nær Fremtid viste sin Taknemmelighed ved at træde i intimt Forhold til hans bitreste Fjende. — Ganske anderledes klar og bestemt viste Rusland sig i sin Optræden [1]) paa de udenrigske Omraader. Det følte, at det stod alene, og at en mægtig Allieret for enhver Pris maatte vindes. Det foragtede England og hadede det utaknemmelige Østerrig [2]), og Preussen var jo dengang endnu langt fra sin senere saa store Magtfylde; der kunde saaledes kun

[1]) En klar Paavisning af Gortschakoffs forstandige Ledelse i saa Henseende i Tiden 1856—60 findes hos G. Charmes i »La Republique et les intérêts franc. en Orient« (Rev. des deux mondes for 1ste Septbr. 1880, p. 247 ofl.). — Jvf. Lord A. Loftus, p. 261. — Polen und die Grossmächte 1881 ofl.

[2]) Jvf. den østerrigske Gesandts, Grev Karoly's mislykkede Sendelse til Petersborg. Loftus II, 52.

være Tale om Frankrig. Personlig formaaede Alexander næppe at nære venskabelige Følelser overfor den franske Kejser, der endog ved Czarens Thronbestigelse ej havde udtalt sin Anerkjendelse af samme overensstemmende med Etikettens sædvanlige Fordringer [1]), men Statshensyn talte som sagt højere, og han besluttede at møde Napoleon III. I en mismodig Stemning forlod Czaren St. Petersborg [2]) den 23de Juli, ledsaget af sin Gemalinde, og rejste over Hamborg, Berlin til Wildbad, hvor hans Moder opholdt sig formedelst sit Helbred. Den franske Monark besøgte dengang Badene i Plombières, og Alexander drog flere Gange op og ned langs den tyske Vestgrænse i Haab om at træffe Kejseren, der imidlertid ej rørte sig af Stedet, uagtet han vel kjendte Czarens Nærværelse der. Med uforrettet Sag vendte denne da hjem til Petersborg. Man arbejdede imidlertid videre paa om muligt at faa en Sammenkomst i Stand i Stuttgart [3]).

Napoleon var dengang aldeles opfyldt af sine »italienske Planer«, hvorfor Ruslands Neutralitet var ham af yderste Vigtighed, da denne selvfølgelig ogsaa vilde paralysere en eventuel Bevægelse fra Tysklands Side [4]). Alexander lovede ogsaa at forblive neutral i Tilfælde af en Krig i Italien, og at han troligt opfyldte sit Løfte, er bekjendt nok. Men samtidigt blottede Napoleon sig i en utilladelig Grad, hvad der gav Gortschakoff Anledning til at konstatere, at den franske Kejser ikke engang da spillede ærligt. Han begyndte nemlig at tale Polens Sag, et Spørgsmaal, der ikke blot maatte være Czaren overordentlig pinligt, men tilmed ligefrem var en Affære af exclusiv national-russisk Karakter.

---

[1]) Han havde saaledes vægret sig ved at kalde ham »Broder«.

[2]) Russland unter Alexander II., p. 207 ofl.

[3]) Loftus melder under 28de August 1857 Mødet som nærforestaaende. Loftus, I, 264.

[4]) Jvf. Loftus I, 237, og II, 36 og 37 ofl. — Bismarck und Russland, 30, 35 ofl.

Alexander afviste derfor ogsaa med Føje al Diskussion desangaaende, idet han koldt bemærkede, »at dette Land vanskelig kom til Ro, og at fremmed Indblanding kun kunde skade Sagen.« Hvor sandt han her talte, skulde Aaret 1863 tilfulde godtgjøre. Intet Under, at den russiske Hersker i Virkeligheden var oprørt i sit Inderste; han skal ved Afrejsen fra Stuttgart til sine Omgivelser have udbrudt i en forbitret Tone: »Man har her vovet at tale til mig om Polen.« [1])

Mødet var i Grunden mislykket, thi de tvende Fyrster vare i deres personlige Forhold ikke komne hinanden et Skridt nærmere, men de politiske Forhold gjorde dog dengang en Tilnærmelse mellem bægge Magter nødvendig. Vist er det, at naar denne Sammenkomst forblev uden videre Frugter, da bar alene Napoleons paa engang uhæderlige og ukloge Adfærd Skylden herfor [2]). Rusland holdt ærlig sine Løfter, dets Neutralitet gavnede Frankrig overordentlig i den italienske Sag, medens Forbundet kun bragte det selv ringe Fordele i Orienten; det gik sammen med Frankrig, saavel i det serbisk-rumænske Spørgsmaal som i Affæren angaaende Montenegro og de »syriske« Kristnes Stilling, det erklærede Annektionen af Nizza og Savoyen »for en retfærdig Sag, hvorimod intet kunde indvendes« [3]), medens hans Forbundne, England, i sin kræmmeragtige Misundelse ved denne Lejlighed anslog en fjendtlig Tone. Maaske følte Napoleon selv dette, vist er det, at han, da hans italienske Politik hverken havde bragt ham nærmere

---

[1]) Jul. Klaczko: Europa, Polen og Rusland, p. 10. Jvf. Napoleons egne Ord desangaaende. Bismarck und Russland, 29. — Mødet fandt Sted den 27de Septbr.; alt den 28de forlod Alexander Byen for i Weimar at hilse paa den østerrigske Kejser. Russl. unter Alex. II., 190 ofl.

[2]) Jvf. den Rusland fjendtligsindede J. Klaczsko: Rusland, Polen og Danmark i 1863, p. 10, 12, 15, 24 ofl.

[3]) G. Charmes: p. 250 ofl.

[4]) v. Eckstädt, II, 50.

til det Maal, han stedse drømte om at naa, ej heller fik den Udgang, han havde tænkt, i Aaret 1860 søgte at benytte Fredssammenkomsten i Warschau [1]) mellem Østerrigs, Preussens og Ruslands Herskere til at slutte en defensiv Alliance med sidstnævnte. Hvad der ikke lykkedes 1857, var endnu mindre sandsynligt i 1860, men ikke desto mindre svarede Alexander dog den franske Gesandt paa den venskabeligste Maade. »De ved,« sagde Czaren til ham, »at Preussens Prins-Regent og Østerrigs Kejser skulle møde mig i Warschau, og at man i dette Møde ser Spiren til en Coalition; jeg behøver næppe at sige Dem, at jeg er Frankrigs Ven, jeg vil i Warschau ej skabe C o a l i t i o n men C o n c i l i a t i o n; meld Kejser Napoleon, at han trygt kan stole paa mig.« Uagtet de tvende Magters Forhold var kjøligt, var endnu intet tabt, Napoleon III. kunde endnu ved en Smule Behændighed have vundet en Allieret, som han og Frankrig 10 Aar senere saa bittert skulde savne, thi dengang havde Czaren i saa Henseende langtfra taget sin Beslutning. Da begik Kejser Napoleon i ubegribelig Forblindelse et politisk Fejlgreb, der dybt skulde paavirke hans og Europas Skjæbne ved for stedse at berøve ham Ruslands Venskab og drive sidstnævnte Magt til at søge Preussens Alliance. Vi sigte selvfølgelig her til det famøse »polske Spørgsmaal« i Aaret 1863. — Napoleon stillede sig nemlig heri afgjort paa Polakkernes Side; vel satte han efter Sædvane ligesaa lidt her som andetsteds virkelig Kraft ind paa at naa et bestemt Resultat, men under hans Ægide blev Paris i hine Dage Sædet for en Propaganda gjennem en Alarmliteratur, hvortil man længe skal søge Mage [2]), og som uden at gavne hverken ham eller Polens

---

[1]) Bismarck u. Russl., 35. — Cardonne, 460. — Loftus II, 125. — De la Rochejaquelin: Discours sur les affaires de la Pologne. 1863, p. 32, 33 ofl.

[2]) Se. Tillæg Nr. 6.

Sag i høj Grad maatte forbittre den russiske Regjering. Forholdet til Rusland blev endelig uigjenkaldelig brudt, da Vestmagterne paa hans Anstiftelse den 10de April 1863 indgav hin bekjendte Note til Fordel for Polen, hvori man paa en aldeles utilbørlig Maade fordreiede Wienercongressens herhenhørende Bestemmelser [2]. Gortschakoff gav naturligvis et koldt, afvisende Svar, og den over denne ligesaa taabelige som ulovlige Indblanding vrede Czar udbrød: »Jeg vil ej ophøre med at tænke paa Polens Vel; men hverken Oprør eller fremmed Indblanding skal drage mig bort fra, hvad min Følelse og Fornuft tilsiger mig at være det rette.« [3]. Dobbelt taabeligt synes os den franske Kejsers Holdning, naar vi af efterfølgende erfare, hvorledes det egentlig forholdt sig med hans Følelser for Polen [4]. — Det var en Dag i Juni Maaned 1863, at en højtstaaende Diplomat kort efter Taflet talte med Kejseren om de polske Affærer og spurgte Hs. Majestæt om, hvorfor han vel støttede en Sag, der dog intet virkeligt Værd havde for Frankrig. Kejseren svarede: »Det er fuldkommen rigtigt, og jeg har nødig villet bryde med Rusland; men Louis Philippes Regjering, der har opildnet og smigret Polen, uden dog at

[1]) Loftus (I, 189) og iøvrigt mange andre Forfattere rette den skarpeste Kritik mod dette taabelige Skridt, der tilmed i enhver Henseende forværrede det ulykkelige Polens Stilling. E. Wassilieff: Die Russophobie in d. oriental. Frage. 1877, p. 192, 218 ofl. — E. Flourens: Alex. III., 192 ofl.

[2]) I Aaret 1815 havde Englands Sprog lydt anderledes. Til Alexander I. havde det i Anledning af den 1815 oktroyerede Konstitution udtalt: La Constitution que V. Maj. vient d'octroyer à la Pologne, sera un brandon en Europe« (Polen u. die Gross. mächte, p. 21). — Angaaende Vestmagternes forvanskede For. tolkning af Wienercongressens Bestemmelser, jvf. Lisciki: Marquis de Wielopolski, II, 202 ofl.

[3]) Cardonne, 464.

[4]) Bismarck und Russland. Enthüllungen über die Beziehungen Deutschlands und Russlands v. 1859 bis heute. p. 29 ofl.

yde det effektiv Støtte, har drevet mig ind paa denne Politik. Jeg har her i Frankrig fundet en Sympathi for hint Land, jeg ej ganske har kunnet ignorere. For ikke at træde i Louis Philippes Fodspor, maatte jeg tage Parti, og dette er sket paa det russiske Venskabs Bekostning. I Stuttgart sagde jeg selv til Kejser Alexander, at det polske Spørgsmaal var det eneste, der kunde forstyrre vort Forhold. Her i Frankrig ønsker man ganske vist Polens Frihed, men ligesaa sikkert er det, at ingen falder paa at føre Krig for Polens Skyld. Alexander burde have givet Polen en selvstændig Stilling med Storfyrst Konstantin som Konge samt en fri Forfatning med store Rettigheder, men med en meget begrænset Valgret, desuden en polsk Hær, men uddannet og kommanderet af russiske Officerer, — og Alverden vilde have været tilfreds.« »Ja, alle,« svarede Diplomaten, »undtagen netop Polakkerne.« »Hvad gjør det vel, man vil give dem Uret og ikke mere beskjæftige sig med dem.« —

Saaledes se undertiden de Traade ud, hvoraf Historiens Væv bliver spundet! —

Medens den politiske »Drømmer« ved Seinen tog saa forfærdelig fejl af den daværende Situation, skulde en anden Personlighed, de sidste Decenniers mærkeligste Mand, Fyrst Bismarck v. Schönhausen, paa en klar, for alle Ikke-Tyskere saa skjæbnesvanger Maade opfatte og udnytte Øjeblikkets politiske Constellation. —

Preussens Premierminister, daværende Grev v. Bismarck, var langt fra ubekjendt ved Hoffet i Petersborg[7]); fra 1859—62 havde han været Gesandt her, hvor hans Optræden havde staaet i en ligesaa skarp som heldig Modsætning til de tidligere tyske Sendemænds; hans paa engang storladne og elegante Personlighed, lige glimrende i Salonerne og ved alskens Idræt, hans frie og utvungne Optræden,

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, 79 ofl. — Loftus I, 260.

hans brede Jovialitet parret med bidende Sarkasme bevirkede, at han søgtes og beundredes af den fornemme Dameverden, medens han indgjød Mændene Respekt og Frygt. Han hørte snart til Kejserens intime Kreds, og Alexander II. modtog ingen hellere end ham. Da han forlod Rusland hædrede Czaren ham ogsaa paa en overordentlig Maade ved at tildele ham St. Wladimir-Ordenens Storkors. Kong Wilhelm I. undlod endog ikke at udtale sin Forbauselse herover, hvorpaa Bismarck gav til Svar: »Det er Opfyldelsen af det gamle Ord: »Kun i sit eget Fædreland er en Prophet uden Hæder« [1].« Denne overordentlige Mand omgikkes alt da med Tanken om at gjenrejse det gamle tyske Kejserrige og sætte Kronen paa sin Herskers Hoved [2], men med Geniets Blik indsaa han, at en saa gigantisk Plans Virkeliggjørelse alene betingedes af et nøje Venskabsforhold til Rusland. Alt under Krimkrigen [3] vilde han derfor ikke, at Preussen samvirkede med Vestmagterne, og da det polske Spørgsmaal atter nu i 1863 dukkede frem i Horizonten, var det intet nyt Felt for ham, der alt i 1848 i Anledning af de daværende latterlige polske Demonstrationer havde svaret dem, der ansaa hint Land for en Mur mod Rusland: »Vi behøve intet Værn, vi ere stærke nok i os selv [4].« Fuldkommen klar over Øjeblikkets Betydning og i nøje Overensstemmelse med sit tidligere Syn paa Polakkernes utopiske Planer afsluttede han da med Rusland hin Convention af 8de Febr. 1863, der, ved at knytte bægge Riger nøje sammen for mange Aar, skaffede Preussen fuld Handlefrihed paa andre Omraader; ved Czarens talrige Besøg i Berlin fik dette Forbund yderligere en stærk personlig

---

[1]) Loftus I, 260.
[2]) Eckardt: Neue Bilder, 80 ofl.
[3]) Loftus I, 210 ofl.
[4]) W. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelm I. 1890, I, 185.

Karakter. Bægge Monarker handlede her i fuldeste Overensstemmelse med deres Rigers virkelige Interesser; ingen, der saa hen til Ruslands daværende indre Gjæring, kunde vide, hvilke Dimensioner det polske Oprør kunde antage, og for Preussen selv var den hele Affære ligefrem et Existensspørgsmaal. Naar Tyskland derfor i sin nu saa bitre Stemning mod Rusland af og til har betonet den uhyre Taknemmelighedsgjæld, hvori sidstnævnte Rige staar til Regjeringen i Berlin[1]), turde denne Paastand være betydelig overdreven og hovedsagelig udspringe fra den saa bekjendte tyske Selvforgudelse. Naar Preussen her hjalp med til at slukke den partielle Ildløs i Naboens Hus, var det alene i den klare Forvisning om, at en videre Udbredelse af Ildebranden vilde skade det selv endnu langt mere. — At Østerrig,[2]) uagtet det tilsyneladende gik sammen med Vestmagterne, i Grunden havde og maatte have samme Opfattelse af det hele Spørgsmaal, er utvivlsomt, Gjenoprettelsen af et stort polsk Rige var ensbetydende med dets egen Dødsdom.

Hvor sørgeligt nu denne Venskabspagt, hvis første Offer vort lille Fædreland jo skulde blive[3]), end stiller sig

---

[1]) Polen u. die Grossmächte, p. 50. — A. Fränkel: Russland Verhältzniss z. Deutschland 1887, p. 5 ofl. — Polen und die Grossmächte, p. 50 ofl. Jvf. iøvrigt Tillæg Nr. 5.

[2]) Se Tillæg Nr. 6. — V. de Fonseca: L'Autriche et la Pologne. 1863. — Rastoul: Hist. de France, vol. II., 169, 170 ofl.

[3]) Hvor uklogt den danske Regjerings Holdning overfor Rusland var netop paa et Tidspunkt, hvor vi allermest trængte til en kraftig Støtte ude fra, fremgaar tilfulde af den ansete, af sine store Arbejder over Danmarks Historie saa bekjendte Historiker, Dr. phil, A. Thorsøes Fremstilling desangaaende: »Den danske Regjering, der bejlede til Vestmagternes Gunst, hævede gjennem en Note af 8de Maj (fra Conseilspræsident C. Hall) sin Stemme til Fordel for Polakkerne.« Fyrst Gortschakoff svarede (15de Maj) i en høflig men kjølig Tone bl. a.: »Det kjøbenhavnske Kabinet kan være forvisset om, at de Farer, der kunde true Freden, ikke ville komme fra vor Side.« Den nærmeste Fremtid viste, at den russiske Vicekansler havde Ret; hvad vi selv vandt

for vor Betragtning, kan Alexander II.'s Handlemaade dog ikke dadles, Rnslands egen Interesse dikterede et saadant Forbund og Preussen blev da, takket være Napoleon III.'s Politik, Czarens selvskrevne Allierede. —

I Aaret 1865 besøgte Alexander II vel det franske Rige, men kun i et rent personligt og tilmed højst sørgeligt Anliggende. Hans ældste Søn, Storfyrst-Thronfølgeren,[1]) der var forlovet med Kong Christian IX.'s Datter, Prinsesse Dagmar, og i Høsten 1864 havde opholdt sig nogen Tid paa Fredensborg Slot, rejste i den paafølgende Vinter til Nizza, hvor han beboede »Villa Peillon«. Her faldt han

---

ved dette Skridt, var at bortstøde Rusland, samtidig med at Vestmagterne og Sverrig-Norge forraadte os. — Tilmed fandt der nu larmende Studentermøder Sted, og i deres Adresse klang bl. a. saadanne Fraser som »at et gjenfødt Polen vilde være vor bedste Støtte« -- som man ser, en tro Gjenklang fra den daværende fransk-polske Alarmliteratur. — Den 16de Maj udstedtes en af C. Hauch, C. F. Allen, C. Ploug ofl. a. underskreven Opfordring til det danske Folk om at yde Pengebidrag til Polakkerne. (A. Thorsøe: Kong Frederik VII.'s Regjering 1889. II. B. p. 919 ofl.) — Vore daværende Lederes politiske Fremsyn minder paa en vis Maade om den preussiske Deputerede, Hr. Twestens. Denne udtalte den 17de April 1864 til Fyrst Bismarck, »at Preussens nuværende ihærdige Tilslutning til Rusland (nemlig i Anledning af Polens Opstand) havde stillet det i et spændt Forhold til Vestmagterne, hvad der atter bevirkede, at Preussen nu ikke kunde tugte Danmark.« — Fyrst Bismarck svarede haanligt: »Jeg forsikkrer Dem og Udlandet om, at Preussen, hvad enten Kamret bifalder det eller ikke, vil føre Krig, hvis det er nødvendigt« (S. B. Thrige: Danmarks Hist. etc. vol. II.). - Forskjellen var den: herhjemme havde til vor Ulykke slige liberale Politikere alt at sige, — i Preussen derimod hørtes kun en eneste mægtig, bydende Stemme. — A. Fränkel: Russlands Verhältniss zur Deutschland. 1887, p. 7. Den russiske Gesandt Oubrils (i Berlin) vistnok svage Protest mod Preussens Annektioner i 64 og 66 vidner dog om, at Alexander ej var ganske blind for Faren.

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, 70 ofl. — Ibid.: Aus d. Petersb. Gesellschafft, 62. — J. Golovin: Alex. II., 56, 95. — Illustreret Tidende for 11te Septbr. 1864 og 30te April 1866. I førstnævnte Nr. findes et Portræt af Storfyrsten.

imidlertid som Offer for en snigende Brysttæring. I April Maaned var hans Tilstand haabløs, og Czaren besvimede næsten ved Modtagelsen af det Telegram, der bragte ham dette Budskab. Hans Forældre og hans trolovede Brud ilede derhen, og hjærteskjærende Scener fandt Sted ved den af Lægerne dømte Fyrstes Leje [1]). Trods den Døendes fra hans yngre Broders saa vidt forskjellige Naturel, sammenknyttedes de dog bægge ved et inderligt Venskab. I sit Livs sidste Timer udbrød Nikolaus: »Riget vil ikke beklage min Bortgang; han, der engang skal indtage min Plads paa Thronen, har en Sjæl saa ædel og ren, at den ligesom fremlyser af hans aabne, frejdige Blik; den er fast og klar som en Bjærgkrystal.« I sine Slægtninges Nærværelse drog den unge Mand sit sidste Suk den 24de April 1865. Forældrenes Sorg var grænseløs, men dog (tilføjer J. Golovin) skal det siges til Czarens Pris, at han i hine tunge Timer viste en sjælden Sjælsstyrke. —

Fra hine Dages Ophold i Nizza [2]) skriver sig maaske en Anekdote, der i al sin Simpelhed godtgjør den Ordholdenhed, der var et Grundtræk hos Kejser Alexander. Saaledes mødte han engang her en polsk Familje, hvis sørgelige Tilstand ligefrem aflokkede ham Taarer. »Men Ds. Majestæt,« udbrød en Tilstedeværende, »med blot et eneste Ord kan hine Menneskers Situation jo forandres.« — Hæftigt bevæget udbrød den almægtige Czar: »Destoværre, intet kan jeg udrette her, jeg har givet Grev Muravieff (Lithauens bekjendte Betvinger) mit kejserlige Ord paa aldrig at blande mig i disse Sager.« Menneskets Følelser maatte her vige overfor monarkiske Hensyn og det kejserlige Ord. Vor Paastand om Alexanders Bestandighed

---

[1]) E. Flourens: Alex. III., p. 57.

[2]) Golovin: Alex. II., p. 297. — 8 Dage efter Storfyrst N.s Død proklamerede Czaren sin næstældste Søn Alexander (III) som Ruslands tilkommende Hersker (E. Flourens: Alex. III, 59).

godtgjøres ogsaa ved Begivenhederne i Aaret 1866, i hvilket Aar Fyrst Bismarck, som bekjendt, slog Østerrig til Jorden og derved grundlagde Tysklands kommende Storhed. At Jærnkanslerens Planer lykkedes, skyldtes alene hans Venskab til Rusland, og det manglede visselig ikke paa Bestræbelser for at faa Alexander til at opgive sin Neutralitet.[1]) I de Dage fejrede Kejseren netop sit Sølvbryllup med stor Pragt, og de i den Anledning tilstedeværende Søstre, Hertuginde Marie af Leuchtenberg og Dronning Olga af Würtemberg gjorde i Forening med Storfyrst-Thronfølgeren, Storfyrst Konstantin og selv den blide Kejserinde meget forat stemme Czaren til Gunst for Østerrig, samtidigt med at den russiske Presse tordnede mod Preussens pangermanistiske Bestræbelser. Dog Czaren holdt trolig fast ved sit Venskab for Preussens Konge, han afviste paa den eftertrykkeligste Maade den ihærdige Dronning af Würtemberg og laante ikke Øre til Fyrst Barjätinskis Plan om at træde aktivt op.[2]) Han besøgte tværtimod Berlin i Maj Maaned og gav senere Preussens Konge et af de største russiske Hæderstegn [3]). Var Kejser Alexanders Holdning nu i Virkeligheden korrekt? Fra den nuværende politiske Situations Synspunkt maatte vi besvare dette Spørgsmaal benægtende; men hvo kan vel løfte Fremtidens Slør, og anderledes stiller Forholdet sig visselig, naar vi tænke os tilbage i hin Tid. Fyrst Barjätinskis Plan var i ethvert Fald uhæderlig, og dens Udførelse havde maaske i 1866 tilmed været uklog. Vi ere endog saa heldige paa Basis af en ubestridelig Autoritet at kunne paavise dette.[4]) — Da Alexander, trods sit personlige Venskab for Kong Wilhelm, virkelig blev noget betænkelig over Preussens Udvidelse

---

[1]) Eckardt: Neue Bilder, p. 17, 90 ofl. —

[2]) Golovin: Die geschichtl. Entwickelung Russlands, 135.

[3]) Loftus, II, 258, Storkorset af St. Georgsordenen, det eneste Storkors, der da fandtes. — Bismarck u. Russl., p. 98.

[4]) W. Oncken: Das Zeitalter Keiser Wilhelm I., 571.

og derfor foreslog en Congres i Paris, afviste Napoleon III., forblindet som han var af sine preussiske Sympathier, Czarens Forslag. Vilde den franske Monarks Venskab vel have været et tilstrækkeligt Ækvivalent for det preussiske Forbund [1]), vilde den upaalidelige, uordholdne »Drømmer ved Seinen« nogensinde have fundet sig i en Demolering af Pariserfredens Bestemmelser, vilde han maaske ikke snarere imod Rusland have samlet i et Forbund England, Østerrig og det i saa Fald forbitrede Preussen forat hindre Czaren i at erholde tilbage, hvad hans Fader engang havde mistet,

---

[1]) A. Fränkel: Russl.s Verhältniss. o. s. v., p. 8. »Frankrigs Nederlag i 1870 var Rusland vigtigt, og derfor alene blev det neutralt.« Destoværre kun altfor sandt; thi kun ved Napoleon III.'s Fald kunde Rusland haabe atter at naa til Sortehavet. Denne Omstændighed forringer imidlertid ingenlunde den mod Preussen udviste Tjeneste, thi sidstnævnte havde aabenbart de største Frugter af Forbundet mellem bægge Riger. Uden sine Ministres Vidende og Vilje lovede Alexander II. ikke at ville tillade nogen Intervention i Favør af Frankrig under en Krig, som sidstnævnte maatte paaføre Preussen (E. Flourens: Alex. III, p. 295. Rapport af 21de Juni 1874). — Overveje vi alt dette, turde General Lé Flô's Udtalelser om, »hvorledes en gjensidig Forstaaelse mellem Frankrig og Rusland havde været mulig i 1867, ja selv i 1869, hvis Kejserinde Eugènie ej havde hindret det,« være betydelig forhastede, selv endog under den Forudsætning, at Alexander II.'s Modtagelse i Paris 1867 havde været en ganske anden. — Lé Flô's Udtalelser, der fremkom den 3die Septbr. 1871, forekomme os stærkt farvede af Øjeblikkets Situation, de stamme fra et Tidspunkt, da Forholdet til Preussen i Virkeligheden allerede ikke mere var ganske det samme som tidligere. Kejser Alexander var begyndt at blive kjed af Tysklands Fordringer (f. Ex. Tysklands Forlangende om, at Rusland skulde garantere det Besiddelsen af Elsass-Lothringen, hvad Alexander dog nægtede at gjøre), af Bismarcks evindelige Spioneri o. l. Alexander yndede ganske vist ikke Napoleon III, men han nærede heller ikke nogen Antipathi mod det franske Folk, og han indsaa, at det efterhaanden noget trykkende Forbund med Tyskland havde bragt, hvad Rusland saa ivrigt havde attraaet, og at det i Fremtiden kun alene vilde være til Tysklands Gavn (jvf. E. Flourens: Alex. III., p. 293, 94, 95).

det, som Kejser Alexander II. stedse drømte om at vinde tilbage, nemlig: »Herredømmet ved det sorte Hav«? —

I Aaret 1866 blev Petersborg Skuepladsen for glimrende Fester.[1]) Den 29de Septbr. holdt nemlig her vor Kongedatter, Prinsesse Dagmar, sit højtidelige Indtog som Storfyrst-Thronfølgeren, nuværende Kejser Alexander III.'s trolovede Brud, under stor Deltagelse fra Befolkningens Side.[2]) Den 9de Novbr. fuldbyrdedes Formælingen, og hin Aften, siger et Øjenvidne, laa Vinterpaladset i et sandt Ildhav; op ad de store Trapper, gjennem de vidtstrakte Haller og duftende Vinterhaver bølgede Skarer af glimrende Uniformer og lyse, elegante Dametoiletter, hvis Guld og Juveler lynede i utallige Voxkjærters Skin. Overordentlig Opmærksomhed vakte her en Mand af et nobelt Udseende, men med ældede og indfaldne Træk; han bar et langt, hvidt Klædebon samt en Faareskinds-Hat med et hvidt Klæde, og hans Vaaben prydedes af ædle Stene. Denne Mand var Kaukasus' forhenværende Høvding, den navnkundige Schamuil. Han viste sig her paa Ballet ledsaget af sin Søn samt en halvvoxen Dreng, og bevægede uafladelig en Rosenkrans mellem Fingrene for at antyde, at ogsaa han bad for Brudeparrets Lykke. Efter Ceremonien talte Alexander med Høvdingen, der sagde: »Sire! den gamle Schamuil behøver nu ikke mere at forsikkre Dig om sin Hengivenhed; er der en Mand paa Jorden, værdig til at repræsentere Gud, er det sandelig Dig; han beklager kun nu i sit Livs Aften en eneste Ting, og det er, at han ikke kan fødes paa ny og da hellige sit Liv til din Tjeneste.«

---

[1]) Cardonne, 491, 576 ofl. — Illustr. Tidende for 21de og 28de Oktbr. og 2den Decbr. (Kapt. Gjødesens Beretning). — Fædrelandets Feuilletoner »Breve fra Rusland« (Fædrel. af 17de Decbr. ofl.).

[2]) »Elle n'eut qu'à paraître pour conquérir son peuple,« skriver E. Flourens (Alex. III., 79).

I Dagens Anledning lod Czaren ophæve en Mængde feodale Byrder, der endnu hvilede paa Polens Bykommuner.[1]

At Ruslands tilkommende Herskerinde i allerhøjeste Grad vandt sin Svigerfaders Yndest, er bekjendt nok, og hun nyder endnu den Dag idag en ganske overordentlig Popularitet, skriver en Forfatter, hvem man just ikke skal beskylde forat være Ruslands Ven[2], hvorimod den høje Dame næppe blander sig synderlig i politiske Affærer. —

I de følgende Aar vakte Synet af Preussens hurtig voxende Storhed en stedse stærkere Stemning mod Tyskland til Live i Frankrigs toneangivende Kredse; det maatte staa klart for alle Statsmænd, at Napoleon III. bedroges af Fyrst Bismarck, at Frankrigs Interesser krævede en alvorlig Modstand mod Virkeliggjørelsen af denne Mands ærgjærrige Planer, og at et forfærdeligt Sammenstød med Preussen derfor i en nær Fremtid maatte blive uundgaaeligt. Alle disse »selvgjorte« Statsmænd, den geniale, men lidenskabelige A. Thiers, Jules Favre og hvad de alle hedde, disse Herrer, der havde været Polakkernes »nyttige Venner« og skraalet op mod Rusland i mere eller mindre Grad, begyndte nu at blive ængstelige og skjæve hen til Czaren som den eneste mulige Allierede i Nødens Time, ret som om denne Mand, Selvherskeren over 100 Millioner Sjæle, var en Dukke, slige Politikere efter Behag kunne drage til sig eller skyde tilbage[3]. Selv den gamle Thiers,

---

[1]) Cardonne, 490.

[2]) H. v. Sampson-Himmelstjerna: Russl. u. Alex. III. 1891, p. 29. Nævnte Forfatters Anskuelse angaaende Kejserindens politiske Indflydelse falder sammen med Hr. André Lütkens, der ligefrem haaner Hr. Nótóvitschs Paastand om, »at det modsatte er Tilfældet« (jvf. Nótóvitsch: Alex. III., p. 73 Anmærkn.). — I April 1867 foretog Czaren i Forening med Brudeparret Rejsen til Moskou, hvis Befolkning modtog dem med Jubel (Flourens, 67).

[3]) Jvf. Cardonne: Alex. II. — A. Rastoul: Hist. de France, II, 203. — Jvf. Forf.s strenge og skarpe Bedømmelse af de

hvis politiske Fortjenester vel dengang indskrænkede sig til stedse at have staaet i »Oppositionens« Rækker, gav sig selv Testimonium som »fremsynet« Statsmand, idet han, fornægtende hele sit tidligere Russerhad, nu, i den elvte Time, udpegede Czaren som den, hvis Hjælp burde søges.

Man var i Aaret 1867, Lejligheden syntes i Virkeligheden gunstig, thi netop nu vilde Kejser Alexander for Udstillingens Skyld besøge Paris. Men den Maade, paa hvilken man udnyttede denne Lejlighed, turde visselig være den kraftigste Commentar til Rigtigheden af de ovenfor fremhævede Betragtninger. »Den skulde i Sandhed,« bemærker Rastoul med Bitterhed,[1]) »bidrage til at fæstne Ruslands for Preussen saa værdifulde Neutralitet.« —

Det var i et prægtigt Vejr, at Czaren den 3die Juni 1867, Kl. 4 om Eftermiddagen, holdt sit Indtog i det flagsmykkede Paris.[2]) Paa Banegaarden fandt han hele den derværende russiske Legation og Gejlighed samlet, National-

---

liberale »Wühlere«, der, paa samme Tid som de modsatte sig Antagelsen af en ordentlig Hærlov, drev deres Hersker til Krigen mod Tyskland (ibid. II, p. 211 ofl.). — Der findes i W. Onckens store Værk et fortrinligt udført Billede af Sammenkomsten mellem Fyrst Bismarck og Jules Favre; Kanslerens Kæmpeskikkelse, iført den hvide Kyrasseruniform, ligger magelig henslængt i Lænestolen, medens han med haanlig Kulde hører paa den ulykkelige, forvirrede, foran ham staaende gestikulerende franske Sendemand. Underlige Tanker maa opstige hos enhver, der betragter dette Billede; paa den ene Side skue vi ligesom Inkarnationen af en Folkevilje, der er sig sin Magt saa fuldt bevidst, paa den anden Side se vi en af disse ynkelige, »selvbeskikkede« liberale Partiførere, der i Farens Øjeblik hverken vide ud eller ind, og hvis egoistiske Magtstræb og selviske, indbyrdes stridende Interesser kun have formaaet at splitte et stort Folks Kræfter (W. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelm I., vol. II, p. 330). —

[1]) Rastoul, II, 203.

[2]) Cardonne, 490 ofl. — Rastoul, II, 204, 5 ofl. — J. Golovin: Alex. II., p. 98 ofl.

hymnen spilledes, og han syntes at være tilfreds med Modtagelsen. Den følgende Dag bivaanede han civilklædt Gudstjenesten i den russiske Kirke. General Leboeuf var attacheret Monarken, der stod tidligt op og foretog hyppige Morgenture gjennem Byen. Dette idylliske Liv skulde imidlertid den liberale og socialistiske Pøbel snart forstyrre. Da Kejseren saaledes en Aften kjørte til Operaen forat overvære en Galaforestilling, hørte han paa Vejen flere Gange det for ham ligesaa fornærmelige, som i dette Øjeblik for Frankrigs Vedkommende taabelige Raab: »Leve Polen.« Skraalhalsene arresteredes vel, — men frigaves dog snart efter. Den 5te Juni vilde Czaren besøge Justitspaladset, og ved hans Indtrædelse i Salen gjorde en temmelig »middelmaadig« Advokat[1]) sig bemærket ved den malplacerede Hilsen: »Leve Polen, min Herre!«[2]) Flere misbilligede vel denne taabelige Demonstration, men deres Udraab: »Herud, herud!« gjorde kun ondt værre, thi Kejseren troede, at det gjaldt ham selv, slog med Vrede sin Stok mod Gulvet og forlod strax Lokalet. Den 6te Juni fandt der i »Longchamps« en stor Revue Sted. Alexander var den Dag iført en grøn Uniform og bar en vajende Hjelmbusk; paa Tilbagevejen, hvor den intet ondt anende Czar kjørte sammen med 2 af sine Sønner og den franske Kejser, affyrede pludselig en ung Mand et Pistolskud paa ham. Kuglen forfejlede heldigvis sit Maal, thi Napoleons Staldmester[3]), Grev Raimbaux troede, at Manden vilde overrække en Ansøgning og sprængte frem forat modtage samme, hvorved hans Hest kom til at opfange Kuglen.

---

[1]) Rastoul, II, 204, 5.

[2]) Franskmændene have heldigvis vist sig fornuftigere ved det nys stedfundne russiske Flaadebesøg i Toulon; det havde dog været endnu heldigere for Frankrig, hvis de 26 Aar tidligere havde betragtet Czarriget paa samme Maade.

[3]) Nationaltidende for 14de Marts 1881. — J. Golovin (p. 212) kalder blot Staldmesteren for Grev W***.

Flere af de høje Herrer overstænkedes af Blod og spurgte gjensidig hinanden, om nogen var bleven saaret. Snigmorderen, hvis Vaaben for Resten sprang i Stykker, var en Polak fra Volhynien ved Navn Berezowski. Da Alexander om Aftenen viste sig ved Baron Budbergs Soirée, sagde han til de Mange, der lykønskende omringede ham: »Jeg er stedse rede til at fremtræde for Gud.« Dagen efter afholdt man i det russiske Kapel et højtideligt »Te Deum«, som den franske Monark ogsaa bivaanede. Attentatet forandrede dog i ingen Henseender det bestemte Program, kun turede Czaren noget sjældnere omkring i Byens Gader. Iøvrigt forlod han snart Paris, besøgte Fontainebleau og rejste derfra over Strassbourg og Darmstadt til Berlin. Alexanders Opførsel overfor det ham betjenende Personale var en sand Gentlemans; enhver af de vagthavende Gardesoldater erholdt 400 Frcs., den kejserlige Staldmester, der havde reddet hans Liv, skjænkede han en aarlig Rente paa 30,000 Frcs., og den russiske Kejserinde forærede senere Grevens Hustru et Diamant-Collier til en Værdi af 600,000 Frcs. Til det russiske Gesandtskabs store Harme slap Snigmorderen med at dømmes til Galejerne paa Livstid.

En saadan Optræden, en saadan Modtagelse fra fransk Side maatte ligefrem diktere Rusland den Holdning, sidstnævnte indtog under det forfærdelige Uvejr, der snart trak op over Frankrigs Horizont. —

Aaret 1870 oprandt, Bismarck skulde triumphere, thi næppe nogensinde har en genial, fra første Færd af med ubøjelig Konsekvens gjennemført Politik fostret et mere glimrende Resultat. Takket være sit intime Forhold til Czarriget skulde »Jærnkansleren« i dette Aar sætte Kronen paa et Værk, hvis Fuldendelse saa at sige havde været hans Livs Drøm. Og aldrig har i Virkeligheden tvende Herskeres personlige Forhold været inderligere end Alex-

ander II.'s og Wilhelm I.'s var i dette og de nærmest følgende Aar. Uvilkaarlig paatrænger sig os atter her det i nærværende Skrift saa ofte opdukkende Spørgsmaal: Var det klogt af Alexander II. saaledes at begunstige en Nabomagts Storhed, der engang i Fremtiden kunde, ja maatte blive farlig for Rusland selv? Var det ret saaledes rent at glemme det gamle Ord: »Vær altid Ven med dine Naboers Nabo.« Og vi maa atter her give det samme Svar: Ingen kan løfte Fremtidens Slør; hvad der for nærværende Tids Vedkommende har fremkaldt store Misligheder, blev da et uafviseligt, af de forudgangne Begivenheder dikteret Resultat, et Resultat tilmed i Ruslands øjensynlige Interesse. Thi det maa her ikke glemmes, at der under Alexander II.'s personlige Følelser for Tyskland skjulte sig politiske Beregninger af stor Betydning, og vel turde der i den forøvrigt saa upaalidelige og løse Forfatter, Dr. A. Fränkels ovenfor anførte Udtalelser skjule sig en større Sandhed, end man ellers er tilbøjelig til at antage. For det Land, paa hvis Jordbund en elendig Polak omtrent ustraffet havde truet hans Liv, og hvor han iøvrigt havde fundet en saa krænkende Modtagelse, medens han i Berlin stedse saa aabne Arme, for dette Land kunde Alexander umuligt nære varmere Følelser; og — politisk talt — maatte han naturligt sige sig selv, at dets kolde, aphatiske Hersker kun som overvunden vilde tilstaa ham, hvad han og hans Førsteminister stedse drømte om at gjenerholde: Herredømmet i Sortehavet, hvad der imidlertid var ensbetydende med Parisertraktatens delvise Tilintetgjørelse. At Fyrst Gortschakoff, der engang søgte det attraaede Maal ad andre Veje, nu ogsaa delte Kejserens Syn, viser vel tilfulde hans Rejse til Berlin ved den fransk-tyske Krigs Udbrud [1]; han havde her en hemmelig Conference med den preussiske Premierminister, og »sikkert er

[1]) Loftus, I, 192, 193.

der givet Preussen visse Tilsagn i Tilfælde af en eventuel Bevægelse fra Østerrigs Side under den forestaaende Krig, »thi« — vedbliver Lord Loftus — »Fyrst G.'s hele Maal var nu gjennem Bismarck at erholde: Parisertraktatens Tilintetgjørelse.« Som Sagerne kom til at stille sig, var Tysklands Fortjeneste herved nu i Virkeligheden ikke betydelig, — vi have Fyrst Bismarcks egne Ord herfor [1]) —, men ganske anderledes havde Forholdet dog været, om Napoleons Magt var forbleven urokket.

Den 13de Maj dette Aar kom Alexander til Preussens Hovedstad,[2]) hvor han forblev i 2 Dage; derefter drog han til Ems og modtog her den 2den Juni sin gamle Ven, Kong Wilhelms Besøg. Den 30te Juni finde vi Kejseren paa Slottet Berg ved Stuttgart, hvor han gav Audiens til en Deputation fra Østersølandene. I Begyndelsen af Juli vendte han derpaa tilbage til Warschau og traf her paa Banegaarden sammen med Erkehertug Albrecht af Østerrig, hvem han tildelte St. Georg-Ordenens Storkors. Han bi-

---

[1]) En direkte Frugt af bægge Rigers Venskab var Tilintetgjørelsen af den Clausul i Pariserfreden, der bandt Ruslands Hænder ved det sorte Hav. Naar tyske Forfattere (f. Ex. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelm I., II. vol., p. 518, 20, 21) tale i høje Toner om den »uhyre« Taknemmelighedsgjæld, hvori Rusland i denne Sag staar til Tyskland, samt fortælle om den Angst, Fyrst Gortschakoff nærede efter Udstedelsen af hin Note angaaende Sortehavsforholdene, idet han skulde have frygtet for Krig fra Englands Side, er det ikke værd at tage disse Udtalelser saa bogstavelig. Hvad England alene kunde udrette, havde Krimkrigen vist; vi have Fyrst Bismarcks egne Ord (Bismarck u. Russl.) for, at Rusland ej behøvede fremmed Hjælp til denne Sags Ordning; Oncken selv beretter os, at Jærnkansleren spottede over Englands truende Holdning. — (Bismarck u. Russl., p. 102. Jvf. Loftus: The diplomat. reminiscences.)

[2]) Bismarck und Russland, p. 98, 99. — Hunfalvy: Reise in d. Ostseeprov. 1874, p. 116. — Wittgenstein, 378. — Dagbladet for 3die og 7de Juli 1870.

vaanede endvidere her en Afsløring af et Monument for General, Grev Paskievitsch, Ungarns og Polens Betvinger, en Festlighed, der i den Grad bevægede Ærkehertugen, som stod ved Czarens Side, at han holdt en begejstret Tale til Tropperne. —

Trods sine nærmeste, mest intime Omgivelsers, ja, trods den russiske Presses fjendtlige Stemning mod Preussen, holdt Alexander II. med ubøjelig Fasthed ved sit Venskab for Kong Wilhelm. »Djäda maladéz« (den dygtige Karl) hørte man ofte Majestæten udbryde, og ved hans Whistpartier om Aftenen drejede Samtalen sig næsten udelukkende om Begivenhederne i det dengang stedfindende fransk-tyske Felttog. »Det er da en vidunderlig Affære,« lød det hyppigt fra den kejserlige Mund.[1]) Og at hans Venskab ikke var et tomt Mundsvejr, maatte den ulykkelge Thiers bekjende, da han paa sin sørgelige Rundrejse til Europas Hoffer for at anraabe om Bistand ogsaa kom til St. Petersborg[2]). »Ds. Majestæt! Østerrig er os gunstig,« sagde den franske Statsmand ved sin Audiens hos Kejseren, »det er rede til at intervenere.« — »Alors! je ferai marcher contre l'Autriche,« svarede Czaren med Kulde. — At Kejser Wilhelm selv erkjendte Værdien af Ruslands Venskabstjeneste, derom vidner hans Telegram af 27de Febr.:

»Aldrig vil Preussen forglemme, at Krigen uden Deres Bistand ikke antog de yderste Dimensioner. Gud velsigne Dem derfor.

Deres for Livet taknemmelige

Wilhelm.«[3])

Disse Ord turde bedre end Grev Andrassys senere anførte Grunde[4]) oplyse os om, hvorfor Østerrig hurtig ind-

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, 99 ofl.

[2]) Polen u. die Grossmächte 1881, p. 60.

[3]) Polen u. die Grossmächte, 62 ofl.

[4]) Loftus fortæller følgende ret pikante Træk. Østerrig lod i 1866 Frankrig anmode om Bistand, men Napoleon skulde have

stillede den krigeriske Tilbøjelighed, der et Øjeblik truede med at gribe dette broget sammensatte Rige; Preussen kunde roligt diktere Freden efter Behag. —

I det følgende Aar (1871) finde vi ogsaa Alexander paa Rejse i Tyskland. Den 8de Juni[1]) ankom han til Berlin, paa hvis Banegaard han modtoges af Kejser Wilhelm, der var iført russisk Uniform; ogsaa Grev Moltke var til Stede. Han tog ind i det russiske Hôtel, hvor en Afdeling af Alexanderregimentet afgav Æresvagt. Han drog dog snart efter til Badet i Coblentz[2]), hvor han bl. a. holdt Revue over det preussiske Garderregiment, hvis Æresoberst han var. Han hilste Tropperne paa sin sædvanlige graciøse Maade og holdt en Tale, der modtoges med enthousiastiske Leveraab. — En Dag var der i et herliggende Sted, Forsthaus, arrangeret en lille Fest, som Czaren ogsaa bivaanede. Just som han med sit Følge sad bænket ved et Bord, bemærkede han, at et Selskab af Damer og Herrer ved Bordet ligeoverfor havde rejst sig og ærbødigt bleve staaende. Kejseren forlod øjeblikkelig sit Sæde, nærmede sig med Hatten i Haanden det yderst forlegne Selskab og nødte det paa den venligste Maade til atter at tage Plads ved Bordet. —

I Slutningen af Aaret modtog Czaren i Petersborg Prins Frederik Karl og den berømte Feltmarskalk, Grev Moltke[3]), Gjæster, der visselig vare mere kjærkomne for

---

svaret: »Tror De, at jeg forbinder mig med et Cadaver?« I 1870 skulde Østerrig paa en lignende Anmodning fra fransk Side have svaret: »Tror De, at jeg allierer mig med et Galehus?« »Se non é vero, é ben trovato,« tilføjer den fine Diplomat (Loftus I, 194—95), og nægtes kan det destoværre næppe, at Billedet passede saa temmeligt paa Frankrigs daværende Regjering.

[1]) Dagbladet for 12te Juni.

[2]) Wittgenstein, 393. Brev af 19de Juni.

[3]) J. Eckardt: Neue Bilder, 102. — Berlin u. Petersburg, 134. — Dagbladet af 15de Decbr.

ham end for det russiske Folk, hvis Presse forholdt sig temmelig kjølig overfor de høje Gjæster, forbitret som den var, over at dens berlinske Collega kun syntes at se en eneste Mand i Rusland, Czaren nemlig. Dog gjorde Alexanders Holdning (tilføjer Eckardt) det til en Pligt for alle at vise Gjæsterne et venligt Ansigt. Den store Feltherre kom i Spidsen for en glimrende militær Deputation forat fejre St. Georgsfesten, thi baade han og den preussiske Prins vare Georgsriddere af 2den Klasse. Ved den store Parade gjorde Kejseren selv Honneur for dem med dragen Kaarde. Et glimrende Galataffel paafulgte, hvor Alexander tog Plads mellem den preussiske Prins og Feltmarskalken. — Snart efter rejste Czaren sig. »Jeg udbringer en Skaal,« sagde han, »for Hs. Maj. Kejser og Kong Wilhelm, den ældste Georgsridder, for de med denne Orden dekorerede Repræsentanter for hans tapre Hær, som vi ere saa lykkelige at se blandt os. Det inderlige Forhold, der knytter mig til denne Souverain og vore Hæres Broderskab, der skriver sig fra en mindeværdig Epoke, er et sikkert Pant paa Fredens Opretholdelse i Europa. Endnu engang paa Kejser Wilhelms Sundhed.«

I Aaret 1872 synes den Bismarckske Politik at skulle fejre en sidste Triumf ved det da af »Jærnkansleren« afsluttede Trekejserforbund mellem Tyskland, Rusland og Østerrig. W. Oncken [1]) skriver herom begejstret, »at dette Møde betød den europæiske Anerkjendelse af det tyske Rige som Bolværk for den almindelige Fred.« Dette »Bolværk« viste sig dog ikke at være solidere, end at Fyrst Bismarck faa Aar efter skulde søge det erstattet af et andet, nemlig: den bekjendte Triplealliance. Uagtet det hemmelige Raseri, hvormed Ruslands Folk modtog den forhadte Forbindelse, syntes denne dog dengang for den

---

[1]) Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelms, II, 526.

almindelige Betragtning at skulle kunne vare en lang Aarrække igjennem, men hvor snildt Jærnkansleren end regnede, saa forregnede han sig dog her; et Tokejserforbund, en ærlig, ubrødelig Alliance mellem Preussen og Rusland, mellem 2 Riger, hvis Hovedinteresser syntes at ligge saa fjærnt fra hinanden, hvad andet havde dette vel været end den naturlige Afslutning paa en Udvikling, der uafbrudt kunde forfølges i over et Decennium tilbage. Men at stifte en Forbindelse, hvori han inddrog Østerrig, hvis hele forudgangne Forhold alt havde gjort, og hvis store, Ruslands saa modsatte Interesser i det orientalske Spørgsmaal stedse maa gjøre det til Czarrigets svorne Fjende, dette var, gjentage vi, et saa kolossalt Fejlgreb i politisk Henseende, at man vanskeligt kan forestille sig det foreneligt med en Mand af Fyrst Bismarcks Geni. Selve denne Forbindelses politiske Sammensætning skulde synes at stille et sørgeligt Horoskop for dens fremtidige Virken, og i Virkeligheden maa vi netop ogsaa i denne Forbindelse søge den første Spire til den Misstemning mellem de tvende hidtil saa nøje forbundne Østersømagter, der skulde aabenbare sig faa Aar efter, og som heldigvis endnu er i stadig Tiltagende. Dengang saa imidlertid alt saa lyst ud, og almindelig Tilfredshed opfyldte de contraherende Parter [1].

Forinden Czaren denne Gang drog til Berlin, besøgte han de donske Kosakkers Land [2], hvor han modtoges med levende Begejstring; det var jo ogsaa let forklarligt; fra sin tidlige Ungdom havde han været knyttet til dem, og som deres »Ataman« (en Værdighed ingen Thronfølger før ham havde ejet) havde han da fortrinsvis yndet deres Uniform. I sin Tale betonede han ogsaa, at deres Forbindelse var af gammel Dato. »For Øjeblikket,« ved-

---

[1]) Berlin u. Petersburg, 135.

[2]) Dagbladet for 11te, 12te Septbr. — Aftenbladet for 5te, 11te, 12 Septbr.

blev Czaren, »truer os ingen Fare, og haaber jeg inderlig, at der skal komme et godt Resultat ud af min forestaaende Rejse til Udlandet. Men hvis Faren skulde vise sig, er jeg forvisset om, at de donske Kosakker nu som altid med Iver ville svare paa mit Opraab.« Larmende Jubelraab fulgte efter Kejserens Tale.

Den 5te Septbr. Kl. 2¼ naaede han Berlin, paa hvis Banegaard Kejser Wilhelm og hans Søn modtoge ham; en uhyre Menneskemasse havde her indfundet sig forat hylde den høje Gjæst, og de kejserlige Herskabers Bortkjørsel fandt ogsaa Sted under enthousiastiske Leveraab for Czaren. Under sit Ophold besøgte Alexander bl. a. den zoologiske Have samt Frederik II.'s Slot Sanssouci, og en Række glimrende Fester forherligede dette betydningsfulde Besøg, der i de sidste Dage antog et stedse intimere Præg. —

Det skulde ikke vare længe, førend Wilhelm I. gjengjældte sin kejserlige Forbundsfælles Visit [1]) til større Glæde for Alexander end for den russiske Nation, hvis journalistiske Organer aabenbart betragtede det hele som et fuldstændig personligt Anliggende. — Hans fortrolige Ven, Grev Adlerberg, og de øvrige Generaler (skriver Eckardt) havde sjældent set den nu noget aphatiske Fyrste saa bevæget; han beskjæftigede sig med alle Ceremoniellets Enkeltheder og var ængstelig for, at Berlinerlægerne skulde forbyde den gamle Kejser Wilhelm Rejsen. Vel 10 Gange

---

[1]) J. Eckardt: Neue Bilder, p. 102, 3, 4 ofl. — Russl. u. Petersburg, 245 ofl. — Dagbladet for 5te og 12te Maj. — Naar Fr. v. Waldeck beretter, »at overalt jublede Tusinder af Russere Kejser Wilhelm i Møde,« maa det vist tages med samme Forbehold som hans Udtalelse andetsteds, »at selv hans Hs. kejserlige Højhed Storfyrst-Thronfølgeren var meget bevæget ved de to gamle Herskeres Afsked.« Mon v. Waldeck ikke her skulde forvexle Russerne med den »tyske Koloni i Petersborg«, hvis larmende Ovationer han omtaler med overstrømmende Begejstring? (Jvf. Fr. v. Waldeck: Petersb. Reflexe d. deutsch-franz. Krieges. Unsere Zeit 1880, p. 181 ofl.)

om Dagen raadspurgte han Vejrglasset, og Udtrykket i hans Aasyn rettede sig ligefrem efter Barometerets Forandringer; til det sidste Øjeblik var han bekymret for, at daarligt Vejr skulde hindre Modtagelsen fra at blive saa pragtfuld, som paatænkt var. Alle Enkeltheder ved Modtagelsen drøftede Kejseren personlig med General Trepoff, Petersborgs Overpolitimester; han vilde, at preussiske og tyske Faner skulde smykke Husene paa Vejen fra Warschauerbanegaarden til Vinterpaladset, alle Husejere fik Ordre til at opstille Hundreder af Metalbuster, forestillende Kejser Wilhelm, samtlige Kunstgartnere og de kejserlige Drivhuse plyndredes for at smykke Vinduer og Døre, kort sagt, intet forsømtes forat gjøre Modtagelsen saa pragtfuld som mulig. Czaren talte bogstavelig Timerne til sin høje Gjæsts Ankomst, han holdt sine Omgivelser i Aande ved Spørgsmaal og Ordrer, og hans Livlighed forbausede alle, der kjendte den ellers saa stille Fyrste, hvis Helbredstilstand ikke længere var den samme som tidligere. — Ikke forat prale men forat komme sin Gjæsts Kjærlighed til militære Skuespil i Møde, bestemte han, at store Parader skulde finde Sted, og han undersøgte endog selv personlig de paagjældende Regimenters Tilstand. Alexanders bestemte Vilje og den russiske Nationalkarakters Elskværdighed bevirkede, at Modtagelsen blev til, hvad den burde være; Alle viste af Hensyn til deres Hersker den tyske Kejser et venligt Ansigt, Thronfølgeren selv kappedes med sin Fader i Artighed, og i Pressen lød intetsteds Demonstrationer. — Alexander havde altid yndet Rejser, det var derfor naturligt, at han selv Dagen før Ankomsten drog ud til Gatschina forat mønstre Forberedelserne til Modtagelsen. Saa oprandt da endelig den 27de April, den store Dag, da Kejseren af Tyskland holdt sit Indtog i Petersborg, og den storartede Festlighed forhøjedes ydermere ved et prægtigt Solskinsvejr. Den 2den Maj afholdtes en glimrende Parade, ved hvilken Alexander bar den sorte Ørns Orden; bægge Kejsere

rede Side om Side, og da de ankom for Fronten af det petersborgske Grenaderregiment, gjorde den tyske Monark med dragen Kaarde Honneur for sin høje Vært; denne red tæt hen til ham, greb bægge hans Hænder og beholdt dem længe i sine. To Dage efter fandt en storartet Galadiner Sted i Vinterpaladset, og Kejser Wilhelms Plads var mellem Czarens og Ruslands nuværende Herskerindes. Ved 3dje Anretning rejste Alexander sig og udtalte følgende: »Jeg tømmer mit Glas for Kejser Wilhelm, min bedste Ven, ham, som vi alle med Glæde se her blandt os. I det Venskab, der forener os, ligger den bedste Garanti for den Fred, hvortil vi alle trænge. Gid Gud endnu forunde Hs. Majestæt mange Aar til i Fred og Ro at nyde sin Hæder. Det er det Ønske, jeg her udtaler af mit inderste Hjærte.« Kejser Wilhelm svarede med hjærtelige Ord, og de to Fyrster omfavnede hinanden. Under hele den tyske Monarks Ophold erkyndigede Alexander sig personlig om alt, hvad der kunde være til den høje Gjæsts Behag. — Den Mand, der naturligvis tildrog sig størst Opmærksomhed, var Tysklands navnkundige Jærnkansler; Petersborg var ham jo et velbekjendt Sted, han kunde her forny fordums Forbindelser, og hans Optræden var da ogsaa bramfri, elskværdig og gjorde et højst gunstigt Indtryk paa alle; især Damerne bleve ikke trætte af at beundre hans imponerende Skikkelse og mægtige, karakteristiske Hoved. Hans Søn Grev Herbert ledsagede ham, og behandledes af Czaren med udsøgt Opmærksomhed. Man hengav sig udelukkende til Festens Glæder; om Politik taltes der ikke, end ikke mellem Bismarck og Gortschakoff.

Ved Afrejsen fulgte Alexander tilligemed Storfyrst-Thronfølgeren sin Gjæst til Gatschina-Stationen; de omfavnede hinanden med Inderlighed. »Paa Gjensyn, paa Gjensyn!« raabte Alexander flere Gange, medens Taarer løb ned ad hans Kinder. —

Den tysk-russiske Alliances Stjerne, der havde for-

skaffet førstnævnte Rige en saa uhyre Magtfylde og givet Rusland mindre, men maaske sikrere Fordele, stod nu i Zenith; den skulde imidlertid heldigvis snart, endog længere Tid før Kejser Alexanders Død begynde at dale. —

I det følgende Aar (1874) bleve Ruslands 2 Hovedstæder atter Vidne til store Fester.[1]) Vi have tidligere omtalt, hvorledes Grev Schuvaloff i Oktbr. 1873 gik til London forat ordne Controversen om de daværende svævende russisk-engelske Grænsespørgsmaal i Asien og om muligt, som en Art Forsoningspant, slutte en Forbindelse mellem Kejserens smukke Datter, Storfyrstinde Marie[2]) og Hertug Alfred af Edinburgh. Grevens Mission lykkedes over al Forventning. Den 4de Januar ankom Hertugen til Petersborg, paa hvis Banegaard han modtoges med Udmærkelse af Kejseren og samtlige Storfyrster. Stationen var pragtfuldt dekoreret, og et Musikkorps udførte den engelske Nationalsang. Et smukt, klart Frostvejr begunstigede Festligheden, og paa deres Vej til Vinterpaladset gjennem den flagsmykkede By hilstes de høje Herskaber uafladeligt af en jublende Menneskemasse. Hoffesterne begyndte imidlertid ikke strax, thi det kejserlige Hus vilde leve en famille, indtil Bryllupsdagen oprandt. Fredagen den 23de Januar Kl. 1 fandt Vielsen Sted. Dagen begyndte med et trist Tøvejr, og en graalig Taage hvilede over Verdensstaden, medens Kanonsalut og Klokkeringning kaldte store Skarer af Nysgjerrige hen paa Pladsen foran Vinterpaladset, hvor der henad Kl. 1 var samlet alt, hvad Petersborg besad af Elegance og Noblesse. En halv Time efter bevægede det store Tog sig med majestætisk Lang-

---

[1]) Illustr. Tidende for Januar 1874. Der findes i nævnte Blad et meget smukt Billede af den unge Brud, Storfyrstinde Marie. —

[2]) Født den 17de Oktbr. 1853.

somhed gjennem Slottets Koncertsal til Kapellet, hvor Vielsen efter græsk Ritus skulde finde Sted. Kejseren bar en mørkeblaa Uniform, hans Hustru en hvid Atlaskesrobe; umiddelbart efter dem fulgte Storfyrst-Thronfølgeren. I Alexandersalen foregik senere Vielsen efter engelsk Ritus. Czaren, der gik mellem Brud og Brudgom, førte dem til Alteret og tog derefter Plads ved Siden af sin Gemalinde. Da Præsten Stanley spurgte Hertugen om: »Hvem giver Dig denne Kvinde?«, saa Brudgommen med et betegnende Blik hen paa Czaren, der bekræftende bøjede Hovedet. Kl. 4 fandt et stort Galataffel Sted, og om Aftenen var Petersborg Skueplads for en mægtig Illumination. — Den 4de Februar, ved Midnatstide, ankom Czaren og det unge Brudepar til Ruslands gamle Hovedstad; saa betydelig var Virkningen af Illuminationen, at Snevejen fra Banegaarden til selve Byen ligesom syntes at staa i Lue. Kejseren og den engelske Fyrste kjørte til Kreml i aaben Kane, Prinsesserne fulgte efter i firspændige Vogne; ved »Maria-Himmelfart-Kirken« gjorde Czaren holdt et Øjeblik for her, efter gammel Skik, at forrette sin Andagt.

Faa Maaneder efter foretog Alexander en større Udenlandsrejse[1]). Han vilde først i Holland bivaane Kong Wilhelm III.'s 25 Aars Regjeringsjubilæum for derefter at begive sig til England, hvor han skulde ankomme den 13de Maj. Rejsen gik over Stuttgart, som han naaede den 6te Maj henad Kl. 3, og her fandt en enthousiastisk Modtagelse Sted. Faa Dage efter bivaanede han den store Fest i Amsterdam; da det regnede temmeligt stærkt under Indtoget, vilde Kong Wilhelm lade Vognen slaa op, men

---

[1]) Laferté, 115. — A. v. Kleinschmidt (Unsere Zeit 1881, p. 760 ofl.) var Øjenvidne til Fyrsternes Indtog i Amsterdam. — Illustreret Tidende for Juni 1878. — Aftenbladet for 3, 13, 17, 19, 21, 22 og 30 Maj 1874.

Czaren modsatte sig bestemt en Foranstaltning, hvorved Folkemassen for hans Skyld berøvedes Synet af sin Konge.

Om Aftenen den 13de Maj var Alexander og hans Søn Alexis [1]) i Windsor, hvor uhyre Folkemasser beredte dem begejstrede Ovationer. Under sit Ophold her besaa han bl. a. Kapellet for Prins Albert og, i Dronning Victorias Selskab, ogsaa de store kongelige Mejerigaarde. Ved sin Ankomst til London sagde han til det i Buckingham-House forsamlede Corps diplomatique: »Ruslands Politik gaar alene i Fredens Interesse, og jeg haaber, at de europæiske Hovedmagter ville bistaa mine Bestræbelser i saa Henseende.« Han besøgte ogsaa i Chiselhurst Napoleon III.'s sørgende Enke og viste derved, at han vel erindrede den Tid, da hun som »Verdens toneangivende Dame« havde skjænket ham Gjæstfrihed i Tuileriernes prægtige Haller. Ogsaa mod hendes Søn, der dengang frekventerede Kadetskolen i Woolwich viste han megen Bevaagenhed; ved en Revue her kaldte Alexander den unge Prins frem af Geleddet, lod ham give en Hest og beholdt ham længe ved sin Side.

Den 21de Maj forlod han England for over Holland og Belgien at vende tilbage til sin Hovedstad. —

Man vil i Kejser Alexanders Skaaltaler for Grev Moltke og Kejser Wilhelm have bemærket, at han gjentagne Gange yderst stærkt havde betegnet »Freden som en Nødvendighed, som det, hvortil vi alle trænge,« samt at hans Ord i London til det her forsamlede Corps diplomatique fuldkommen gik i samme Retning. Havde Czaren mon en Følelse af, at der fra den af en umaadelig Ærgjærrighed opfyldte tyske Kansler i en nær Fremtid kunde rejses Spørgsmaal, ved hvis Afgjørelse han umulig kunde forblive

---

[1]) Hertuginden af Edinburgh var ogsaa sammen med sin Fader under hans Ophold i England.

en passiv Tilskuer? Alliancen med Preussen havde bragt Rusland, hvad den formaaede; Trekejserforbundet kunde intet føje hertil, tværtimod! det vilde kun, som ovenfor antydet, hidføre Tab for Rusland under en eventuel Krise (f. Ex. i Orienten); følte Alexander maaske alt nu, at der mulig kunde indtræde Tilfælde, i hvilket en blind Hengivelse i det Venskab, der knyttede ham sammen med Berlinerhoffet, maatte blive ensbetydende med et Forræderi mod Ruslands sande Interesser? Vist er det, at naar Jærnkansleren i det russiske Venskab havde set en Garanti for, at han efter eget Tykke kunde skalte og valte med Europa, skulde Aaret 1875 overbevise ham om, at han heri havde taget mærkelig fejl. Thi det er nu hævet over al Tvivl, at baade Bismarck og Moltke [1]), der iagttoge

---

[1]) Hr. André Lütken (Notòvitsch: Alex. III., 44, Anmærkn.) bemærker hertil, »at mange endnu tro paa denne Fabel«. Med Rette bemærker »Nationaltidende« (for 4de Oktbr. 1893), som iøvrigt med den skarpsindigste Kritik behandler den hele Sag fra Grunden af, at der skal mere end en »flot« Note til at omstøde en Antagelse, der overfor Bismarck, som saa ofte har fordrejet Sandheden, støtter sig til Vidnesbyrd af Mænd som Geffcken, Lé Flô, Déazes o. a. l. — Hr. A. Lütkens hele Kjendskab til Sagen synes i Virkeligheden at bunde i Skriftet: »Bismarck und Russland«, der i en Artikel »Eine russ.-franz. Komödie« p. 135 ofl.) driver Løjer med den hele Sag; en blot flygtig Analyse (jvf. Tillæg Nr. 5), godtgjør ikke blot, at hint løse, upaalidelige Skrift er blevet til, om ikke ved Bismark selv, saa dog under den Bismarckske Ægide, men den beviser ogsaa, at det tyske Forsvarsskrift, sammenlignet med det nyeste, i Texten ovenfor benyttede Bidrag af Hr. v. Blowitz, indeholder aabenbare Urigtigheder og meget tvetydige Forklaringer af forskjellige henhenhørende Episoder, saaledes f. Ex. af Hr. v. Radowitz's Sendelse til Petersborg. — Et Vidnesbyrd af Hr. v. Blowitz, der spillede en Hovedrolle i det hele Spørgsmaal, og som selv anfører Aarsagen til den sene Fremkomst af sit vægtige Indlæg, turde vel kunne opveje et anonymt Skrift, hvori man ikke behøver at læse mange Sider forat blive klar over dets Ophav. Den tyske Presse i alle de sidste Aar bærer Vidnesbyrd om, at

Frankrigs vældige Anstrængelser for atter at komme paa Fode igjen, omgikkes med Planer til at kvæle disse Bestræbelser i Fødslen ved et pludseligt, voldsomt Angreb, et Angreb, der ligesaa vist kun afvendtes ved Czarens

---

dette Ophav i den Grad er vant til Rænker og Bedrag, at det maaske selv næppe mere ved at skjelne mellem sandt og usandt.

A. Rastoul (Hist. de France II, 332 Anmærkn.) skriver følgende: »Man frygtede forat Bismarck, der havde faaet Frankrigs Penge, tænkte paa en ny Invasion forat slaa det altfor hurtigt rejste Land til Jorden. Begivenhederne syntes at skulle retfærdiggjøre denne Frygt. Man ved, at Fyrsten i 1875 søgte at yppe Kiv med os og vilde have gjort det, hvis ej Udenrigsminister Décazes og Gesandten i St. Petersborg, Hr. General Lé Flô havde paakaldt Czarens Mellemkomst.« — Længere hen (p. 371) skriver Rastoul: »Tyskland antog en truende Holdning; Hr. v. Bismarck fandt, at Frankrig rejste sig for hurtigt; takket være Krigsomkostningernes hurtige Erlæggelse havde han kunnet fuldende sine Rustninger, hvad vi ej formaaede. Han søgte øjensynligt et Paaskud til at angribe os, og han havde, lidet nøjeregnende som han var, let ved at finde et saadant. Det var da, at Hr. Décazes og vor Gesandt i Petersborg (der senere har berettet alt), fik Czaren til at afvende den truende Fare. — General Lé Flô stod i personligt Venskab med det russiske Kejserhus. Som overordnet Officer havde Hr. Lé Flô haft det Hverv at ledsage den russiske Storfyrst-Thronfølger paa en Rejse i Algèrie (Rastoul II, 371, Anmærkn.). — Jvf. E. Flourens: Alex. III., p. 302 (Czaren holdt meget af General Lé Flô). At Bismarcks Planer mod Frankrig i 1875 i Virkeligheden ikke vare Udtryk for nogen »ny« Tanke hos Kansleren, se vi af den Samtale, han den 2den Januar 1869, Kl. 8, havde i Berlin med Grev Scherr Thosz. »Med Frankrig ville vi faa Krig; den vil sikkert komme, og vi ville sejre, ja vel! vi ville sejre . . . En længere Periode vil da indtræde, under hvilken vi maa være paa vor Post overfor Frankrig. Maaske vil der da behøves endnu en anden Krig« o. s. v. (Hist. Arkiv. Ny R. 8de B. 1882, p. 234). —

Disse Ord svække betydeligt det Indtryk, man faar ved at gjennemlæse den berømte »Emser-Depeche« (jvf. Tilskueren for Januar 1893). Af ovenanførte Samtale faar man ligeledes et godt Billede af, hvor »ærligt« Bismarck mente det med Venskabet til Rusland. —

skjærmende Haand. Alexander II.'s Liv havde været for rigt, for bevæget til, at han skulde være uvidende om, at i Politik vejer Venskab kun lidet overfor »Interessehensyn«; den simpleste Eftertanke maatte vise ham, at var først Frankrig, den europæiske Kulturs store Arnested, faldet for raa germanisk Vold, kunde man lettelig udfinde, naar Turen kom til Rusland, især naar man saa hen til Østersølandenes »baltiske« Parti, hvis Fripostighed (forat bruge et mildt Udtryk) pangermanistiske Tanker forøgede Aar for Aar. Det er næppe for meget sagt, at i 1875 blev den »hvide« Czar Frankrigs og dermed den bedste Del af den europæiske Kulturs Redningsmand. Vi ville iøvrigt nu lade Hr. v. Blowitz [1]) selv tale, Læseren vil da ved Sammenligning mellem dette uforkastelige, i nærværende Sag dybt indviklede Vidne og det i vort Tillæg omtalte tyske Skrift selv kunne fælde sin Dom.

»Oprettelsen af den 4de franske Bataillon i Begyndelsen af Aaret 1875,« fortæller Hr. v. Blowitz, »satte Tyskland i et Oprør, hvortil især Grev Moltke gav Signalet, og sidstnævnte meddelte snart sin Frygt til Kejser Wilhelm, der var Eneherre paa det militære Omraade. Fyrst Bismarck har hidtil stadigt nægtet, at Tyskland pønsede paa noget Angreb [2]) og paastaaet, at hele Sagen var et Opspind af Frankrig for at skade Tyskland i Efterverdenens Øjne. Jeg vil nu (vedbliver Blowitz) berigtige denne Sag.

---

[1]) Mr. de Blowitz: The French Scare, Maj 1875. Jvf. Harpers New Monthley Magazine 1893 (Nr. 516, p. 948 ofl.).

[2]) Hr. v. Radowitz har nægtet, at hans Mission havde et vigtigt politisk Formaal, men — vel at mærke — først efter de tvende Vidner, Lé Flô's og Fyrst Gortschakoffs Død. Uomtvisteligt er det i ethvert Tilfælde, at den tyske Gesandt i Paris vilde overgive til Décazes en Note angaaende Dannelsen af 4de Bataillon, men som D. nægtede at modtage, og hvorefter han strax (den 29de April) skrev til General Lé Flô for gjennem denne at paakalde Czarens Bistand (E. Flourens: Alex. III., 304).

Det var i Berlin, paa Congressens Tid, at en Statsmand,[1]) der var hengiven til Bismarck, sagde til mig: »De har i Deres Brev til »Times« af Maj 1875 været uretfærdig mod Tyskland.« — Men Bismarck havde, da han ikke for Moltkes Skyld kunde gaa direkte til Kejseren, sendt Hr. v. Radowitz til Petersborg (i Februar) for at sondere Ruslands Stilling til hans Plan mod Frankrig. Bismarck (der ikke delte det tyske Militærpartis Planer (!)) studerede Indtrykket fra alle europæiske Magter og — ventede! — — Alt var saaledes uvist og svævende endnu. — Fyrst Gortschakoff vidste, hvad der gik omkring i Tyskland og kjendte nøje Grunden til Hr. v. Radowitz's Sendelse; han antog derfor en Holdning, der maatte stille Gesandten i det Dilemna: Enten at sige sit Ærinde rent ud eller gaa bort med uforrettet Sag. Ved Hr. v. Radowitzs første Alarmord mod Frankrig, lænede Fyrst G. sig tilbage og brast ud i en Skoggerlatter; med et Slag slap han herved ud af Hænderne paa den preussiske Sendemand, hvis Mission saaledes næsten endte, førend den var begyndt. Ingen af de ledende Diplomater nærede Tvivl om Maalet for Hr. v. Radowitz's Mission, naar man uophørlig hørte Fyrst G. udbryde: »Men hvorfor i Alverden har man dog sendt mig Hr. v. Radowitz?« Gortschakoff kunde netop ikke paa nogen bedre Maade kundgjøre, hvorfor Bismarck havde sendt ham R. paa Halsen [2]).

»Det var den 14de April,« vedbliver Hr. v. Blowitz, »at jeg paa en Soirée hos Politipræfekten, Hr. Léon Renault, traf Hertugen af Décazes i en saa ophidset Stemning, at jeg uvilkaarlig spurgte ham om, hvad han fejlede.

---

[1]) Jvf. Blowitz's Udtalelser i »Bismarck u. Russl.« (Tillæg Nr. 5).

[2]) Paa denne Tid (siger Blowitz) mødte jeg Hr. de Clasczko, der ogsaa var forbauset over den Ængstelse, der havde grebet hele Europa; vi lovede nøje at holde hinanden à jour med Sagernes Gang. —

Hertugen stævnede mig til en Samtale den følgende Dag. Aftenen efter var jeg ogsaa hos ham, og efter at have vist mig de forskjellige Diplomaters Noter sagde han: »Disse Optegnelser stemme i den Grad med mine egne, at jeg kun drager en retfærdig Conclusion ved at sige, at ethvert Hof i Europa for Øjeblikket beskjæftiger sig med vort og Tysklands gjensidige Forhold. Jeg tilføjer blot: Hohenlohe (den tyske Gesandt i Paris) kom her og talte om den Angst, vore Rustninger foraarsagede Tyskland; nægter man ham Forklaring, vil han maaske forlade Paris, og netop nu er hans Nærværelse her et Fredens Pant. Tysklands hemmelighedsfulde Planer ængster mig; det er forsilde at handle, naar de først komme til Udbrud. Jeg frygter for, at alt vil holdes skjult under Kejser Alexander II.'s Ophold i Berlin (11te Maj) og først bryde ud efter hans Bortrejse[1]). Vil De vise mig den Tjeneste i »Times« at stille hele Situationen klar.« Jeg svarede (vedbliver Blowitz), at jeg desangaaende skulde conferere med »Times«' Redaktør, Hr. J. Delane, der imidlertid paa min Anmodning om Tilladelse til at skrive et saadant Brev bemærkede, at man først maatte have uomstødelige Beviser forat turde vove et sligt Angreb paa en civiliseret Nation. — Næste Aften stod jeg atter

---

[1]) At Czaren dengang endnu ikke ret vidste, hvad han skulde antage, førend General Lé Flô (ifølge Décazes' Opfordring) havde oplyst ham om Sagens rette Tilstand, se vi af følgende Samtale mellem Kejseren og Generalen (henimod Slutningen af April): »Men hvad bebrejder man Eder dog i Berlin? Eders Opførsel er jo udenfor al Kritik!« — »Sire!« svarede Lé Flô, »den eneste Bebrejdelse mod os er det Haab, vi nære om en Dag at kunne tage Elsass tilbage og den ringe Garanti, Freden derfor synes at byde Tyskland.« — »Ah, ah! Man kan ikke bebrejde Eder det; dersom jeg var Franskmand, vilde jeg nære det samme Haab« (E. Flourens: Alex. III., p. 300 ofl.). Jvf. iøvrigt ang. den hele Episode G. Valberts fortrinlige Artikel i Revue des deux mondes, 1ste Decbr. 1893, i vort Tillæg Nr 5).

hos Décazes; vi vare alene. Hertugen spurgte mig, om Hr. Delane vilde tillade mig at skrive et saadant Brev, saafremt jeg paa mit højtidelige Æresord forsikrede Redaktøren om, at mit Brev hvilede paa uomstødelige, haandgribelige Beviser. Jeg svarede bekræftende herpaa. »Velan,« sagde Hr. Décazes, »jeg vil i Verdens og mit Lands Interesse da gjøre noget usædvanligt og vise Dem et officielt og confidentielt Dokument; jeg forlanger alene Deres Ed paa, at De aldrig i min Levetid vil sige nogen, hvad jeg nu vil gjøre, med mindre Deres Blads Ære skulde tvinge Dem dertil. Er jeg først død, da fortæl Verden det, da vil maaske Retfærdighedens Time ogsaa slaa for mig, og Verden maa engang i mig erkjende en Mand, der har elsket og værnet sit Land.« Hertugen aabnede derpaa en Sekretær, fremtog heraf og overrakte mig en stor Depeche fra Hr. de Gontaut-Biron, Frankrigs Minister i Berlin[1]); Gesandten meldte heri om en Samtalte, han havde haft med Hr. v. Radowitz, og sidstnævnte havde, betonende Tysklands Uro over Frankrigs Rustninger, afsløret for ham (Gesandten) en paatænkt Angrebsplan mod Frankrig, udklækket af det tyske Militærparti; samtidigt havde Hr. v. R. fremhævet Grev Moltkes store Indflydelse paa Kejseren.[2]) — Ifølge denne Plan skulde man da pludselig falde over det endnu udmattede Frankrig, muligen ødelægge Paris og forlange en Krigsomkostning paa 10 Milliarder, men vel at mærke erlagt paa en saadan Maade, at Frankrig vilde være fuldstændig knust for mange Aar. —

Den over disse Afsløringer aldeles consternerede Hr. Gontaut-Biron havde ikke engang villet tro Hr. v. Radowitz, førend denne paa den mest absolute Maade havde

---

[1]) »Hr. de Gontaut-Biron lever endnu og er en fuldkommen Hædersmand,« siger Blowitz.

[2]) Planen bærer i Virkeligheden et saadant Præg af Nederdrægtighed, at den kun kan tænkes fostret i en tysk Hjærne.

confirmeret Sandheden af sit Udsagn. At Hr. v. R. her kun handlede efter »højere« Ordre, kunde ethvert Barn indse, men efter hvis Befaling? — ja, det vidste Hr. Gontaut-Biron endnu ikke [1]); Gesandten antog den hele Sag sat i Scene forat indjage Frankrig Skræk og derved bringe det til at afgive Forklaringer, der kunne berolige Tyskland.

Jeg blev (siger Blowitz) i allerhøjeste Grad forbauset over Hr. G.-B.'s Depeche og nølede ikke et Øjeblik med at skrive mit bekjendte Brev til »Times« af 4de Maj. — Virkningen heraf var overordentlig, Alexander II. kunde nu under sit Ophold i Berlin ikke undlade at erfare Sagen, den tyske Kansler havde intet andet at gjøre, end at forelægge den krigeriske Plan for Czaren, — og derpaa selv vaske sine Hænder. Kejser Wilhelm forsikrede da ogsaa den franske Gesandt om, at Freden nu var vis, og det samme gjorde officielt Gortschakoff og den engelske Minister, Lord Derby. —

»Nogle Aar senere,« vedbliver Hr. v. Blowitz, »dinerede jeg en Dag (den 17de Decbr. 1878) i Café Voisen, da General Lé Flô traadte ind og indledte en Samtale med mig. »Jeg var i Paris,« begyndte Generalen sin Fortælling, [2]) »da den første Panik opstod, og jeg dadlede da Hr. Décazes for hans efter min Mening ugrundede Angst; ogsaa den russiske Gesandt, Fyrst Orloff mente, at der

---

[1]) Det kunde selvfølgelig ikke være Moltke. Men hvilken Mand i Tyskland havde vel da vovet et saadant Skridt undtagen en eneste, nemlig: — Bismarck? — Blowitz har derfor Ret »i at tilskrive det tyske Militærparti denne Plans Oprindelse,« men derimod højst sandsynligt fuldkommen Uret, naar han siger, »at Bismarck var fremmed for samme.« — Jvf. her Valberts Artikel i »Revue des deux mondes» (se Tillæg Nr. 5).

[2]) Af General Lé Flô's Depeche af 21de April 1875 ses, at Generalen da havde Færten af, at Hr. v. Radowitz' Mission var at tilbyde Rusland fri Haand i Tyrkiet, imod at Preussen fik fri Haand mod Frankrig (Flourens: Alex. III., p. 300).

ingen Grund var til vente et Angreb fra Tyskland. Den næste Dag, Kl. 8, havde jeg Audiens hos Marskalk-Præsidenten, til hvem jeg naturligvis talte om Sagen. »De synes at tage Dem Tingen temmelig let,« svarede Præsidenten og viste mig samtidig en Pakke Depecher fra Frankrigs forskjellige Militær-Attachéer, der berettede, »at Tyskland rustede sig i al Hemmelighed, opkjøbte Heste og Munition, og at alle Forraad førtes henimod den franske Grænse.« [1]). Det var altsaa intet mindre end en hemmelig Mobilisering! — Forskrækket og bedrøvet tog jeg hastig en Copi af Depecherne og ilede skyndsomst til Petersborg (fortsætter Lé Flô). Da jeg var stærkt udmattet af Rejsen, lod jeg Fyrst Gortschakoff melde, at jeg om 48 Timer vilde besøge ham, men alt den næste Morgen, endog førend jeg var paaklædt, indfandt den russiske Premierminister sig i min Salon. Jeg ilede ham i Møde, og i den paafølgende Samtale viste Fyrsten sig at være af Orloffs Mening. »Vel ere de i Berlin,« sagde Gortschakoff, »forbitrede paa Eder, men herfra og til Krig er der dog et Spring.« — Jeg svarede intet, men bad blot Fyrsten om at skaffe mig Audiens hos Hs. Maj. Kejseren [2]). Til min store Angst varede det denne Gang 3 Dage, inden Tilsigelsen kom. Kejser Alexander II. modtog mig vel venlig, men dog med en vis ceremoniel Tilbageholdenhed. »Jeg ved, hvad der bringer Dem hid,« sagde Czaren, »men jeg vil hellere tro, at Deres Frygt er ugrundet; Berlinerfolket er vel lidt ophidset over eders extraordinære Aktivitet, men dette maa ikke opfattes, som om man pønsede paa at angribe Eder.« Czarens Sprog (vedblivor Lé Flô) gjorde mig angst, han havde talt i en saa bestemt Tone,

---

[1]) Jvf. E. Flourens: Alex. III., p. 299 ofl.

[2]) Décazes Brev til Lé Flô er af 29de April. Den 3die Maj havde Lé Flô Audiens hos Czaren (E. Flourens: Alex. III., p. 301 ofl. —

at intet syntes at kunne forandre hans Opinion; jeg følte, at det var et partie-prise for Germania, og at mine Ord kun vilde anses for Bagvaskelser mod hint Land. Her var ingen Tid til at nøle. Hurtigt forelagde jeg Hs. Maj. alle mine Noter fra Præsidentens Dokumentpakke og bad ham, uden nogen Forbemærkning, om at se dem igjennem. Under Læsningen forraadte hans Aasyn Overraskelse og Bevægelse. Jeg begyndte da at tale, viste ham, at Frankrig endnu var svagt, men dog i en saadan Stemning, at et barbarisk Overfald vilde drive det til Fortvivlelse; jeg betonede, at det vilde blive en Krig paa Liv og Død, og at hele Europa vilde drages med deri. Jeg var selv saa bevæget ved Tanken om det uhyre Ansvar, der i denne Time hvilede paa mig, at jeg hæftig rystet brast i Taarer. Hs. Maj. stod rask op, og rettende sig i sin fulde Højde, greb han med den ene Haand bægge mine, lagde sin anden Haand paa min Skulder med en Mine fuld af Velvilje og dog Højhed og sagde med stærk tilbagetrængt Bevægelse: »Vær rolig! I skal ikke blive angrebne, jeg lover Eder at forekomme ethvert saadant Forsøg; Europa skal aldrig blive Vidne til et saadant Skue.« Min Glæde var stor ved dette Czarens Tilsagn. En saa almægtig Mand som Kejser Alexander II., en Mand af saa stor Ordholdenhed og Samvittighedsfuldhed vilde ej bruge saadanne Ord, i en saadan Time, saafremt han ikke havde ment det ærligt. — Hans Ord var mere værd end en hel Traktat.

Hr. Décazes' Svar herpaa kom hurtigt; det var en inderlig Taksigelse, fuld af Ærbødighed for Czaren. Ogsaa denne var jo nu, i Tilfælde af en Krig, bunden til at drage Sværdet[1]). —

---

[1]) »Hr. Décazes's Telegr.« siger Lé Flô selv, »vakte endog Spørgsmaal hos mig, om Hertugen muligen ej drev sin Taknemmelighedsfølelse for Czaren noget for vidt.« —

Paa samme Tid (vedbliver Generalen) modtog jeg Kopi af en Samtale mellem vor Gesandt i Berlin og Hr. v. Radowitz samt en omstændelig Beretning af et Concil, afholdt i Berlin, i Kejser Wilhelms Nærværelse, og hvor Grev Moltke havde sagt: »Dette er ej en Fred, kun en Stilstand; idag er Frankrig uden Hær, uden Penge, det vil ikke engang nu kunne gjøre os nogen Modstand, der er værd at omtale. Men det er alene et Tidsspørgsmaal; skyde vi det kun ud i 18 Maaneder, vil dette Land ved sine vidunderlige Hjælpekilder have gjenrejst sig saaledes, at dets Hær vil være lig vor egen, dets Grænser ville være satte i Stand, dets Artilleri vil kunne maale sig med vort. Det gjælder her et Offer af 100,000 Mand, thi dette vil blive nødvendigt, hvis vi længere udsætte Sagen. Altsaa, fra ethvert muligt Synspunkt er en umiddelbar Krig nødvendig!« — —

Med dette tilligemed andre Dokumenter ilede jeg strax til Fyrst Gortschakoff; han var syg og hvilede sig paa en Sopha, men modtog mig dog strax. Fyrsten svarede efter endt Oplæsning af Hr. Décazes' Telegram: »I tro, at Tyskland vil angribe Eder nu, fordi at I ikke kunne forsvare Eder, og I tænker, at dette maa forhindres, forat ej en stor Plet skal vanære dette Land. Velan! saa være det! — men under disse Omstændigheder er al Nølen en Forbrydelse. — Min Herre! jeg kjender Deres Depecher og vil strax sende Hs. Maj. dem«. Fyrst G. skrev, uden at læse dem, et Par Ord deri og lod dem strax afgaa. Jeg var hæftig bevæget, da jeg forlod Ministerens Bolig; om 4 Dage skulde Czaren rejse til Berlin, og jeg turde ej søge nogen anden Audiens. Fyrst G. selv var ikke rask, og det var uafgjort, om han skulde ledsage Kejseren. Samme Aften erfoer jeg, at Hs. Maj. var til Stede ved Fyrstinde Yousoupoffs Soirée; jeg ilede derhen for om muligt i Czarens Aasyn at læse Indtrykket af Hr. Décazes' Depeche. Jeg befandt mig netop i det store Galleri, da Hs. Maj. nærmede sig fra den

modsatte Ende. Jeg bemærkede, at han søgte efter mig, thi han havde undertiden nogen Vanskelighed ved strax at gjenkjende Folk; han kom langsomt henimod mig mellem de tvende Rækker, der havde opstillet sig paa hans Vej. Ved hans Nærmelse følte jeg ligesom en Mathed over hele mit Væsen, men da han var naaet hen til mig, udstrakte han bægge Hænder, og medens enhver diskret fjærnede sig i kort Afstand, udbrød han: »Jeg er dybt rørt over Deres Tillid; beklag den ikke, De kan være forvisset om, at alt, hvad der er menneskeligt muligt, skal jeg gjøre, De vil ej blive Gjenstand for Angreb uden Varsel. Jeg sværger det.« — 2 Dage efter, ved en stor Revue, befandt jeg mig i Hs. Maj.'s Omgivelse, blandt Stabsofficererne; da jeg passerede Kejseren forat hilse ham, standsede han mig ved en Haandbevægelse og sagde: »Adieu, General, eller rettere paa Gjensyn.« Han føjede til: »Rassurez votre gouvernement.« — Et Øjeblik efter sagde han venligt smilende: »Sig Hertugen af Décazes, at han kan være rolig; der vil ingen Overraskelser forestaa.« — Den følgende Morgen afrejste Kejseren (slutter Generalen), jeg gjensaa ham ikke mere; hvad der videre hændte, er sket i Berlin.«

Med sædvanlig Trofasthed holdt Czaren ogsaa her sit til General Lé Flô givne Løfte. Samtidig med at Grev Schuvaloff standsede Jærnkansleren ved de betydningsfulde Ord: »at dersom han ikke vilde høre paa ham, skulde han vel blive nødsaget til at høre paa andre,« besvarede Alexander II. ved en Galadiner Kejser Wilhelms Spørgsmaal, »om han nylig havde hørt fra Hertuginden af Edinburgh«, ved at sige: »Non! mais j'ai reçu ce matin une lettre de la reine d'Angleterre, qui me prie de travailler ici pour la paix; *ah, ah! nous savons bien à quoi nous en tenir.*«

Naar Læseren vil gjøre sig den Ulejlighed at sammenligne disse klare Rapporter, givne af uforkastelige Vidner, hvoraf flere endog endnu leve, med det usammenhængende

og ufuldstændige tyske Forsvarsskrift »Bismarck u. Rusland« [1]), vil han kunne sige sig selv, hvor Sandheden er; et altfor stort Apparat var sat i Gang, for mange Mennesker vare Part i Sagen, ja, alene Beretningen om Krigsraadet i Berlin godtgjør tilstrækkeligt, at vi her staa overfor noget andet end en blot og bar Komedie, spillet af Hr. Gortschakoff og Hr. Décazes. Man kan i et og alt tiltræde H. v. Blowitz's Slutninger [2]), kun ikke de Lovtaler, han skjænker Fyrst Bismarck, thi denne fortjener dem visselig ikke. H. v. Blowitz's egne Ord vise tydelig nok, at naar Jærnkansleren ikke gik med til Moltkes Plan, ja endog

---

[1]) Jvf. Tillæg Nr. 5. (Valberts Artk. i Revue des deux mondes, ang. Alex.'s Holdning i Berlin).

[2]) »Hvilken Slutning skulle vi nu drage af alt dette« (skriver Hr. v. Blowitz tilsidst). – »Det var v. Radowits, der aabenbarede for den franske Gesandt i Berlin Grev Moltkes hele Krigsplan, et Skridt, han visselig ej havde vovet uden højere Ordre, et Skridt, der ellers vilde have draget enhver Diplomat i Fordærvelse. Dette bestyrkes ydermere derved, at Hr. v. Radowitz tværtimod indtil Bismarcks Fald vedblev at staa i højeste Gunst hos Kansleren. Men hvem har vel befalet denne Indiskretion? Visselig ej Grev Moltke, der forfulgte sin Plan med hele sin Naturs Seighed. Det var Bismarck – (og Planen gjør ham den største Ære (sic!) –, der lod Radowitz afsløre for den franske Gesandt den hele Krigsplan; Bismarck vidste, at Kejser Wilhelm var bleven stærkt paavirket af Grev Moltke, han vidste, at der ingen Chance var for at intervenere hos det militære Parti (!), men han saa ikke blot, at »denne Krig forbødes af den nationale Ret, den nationale Ære (!), og at den vilde sætte en uafvaskelig Plet paa Germaniens Navn« (sic!!), men ogsaa, at denne Plans Udførelse, naar der saaes hen til Ruslands og Englands Holdning, kun kunde bringe Nederlag for Tyskland. Østerrig kunde umuligt have glemt 1866, og det var at vente, at dette vilde forene sig med Rusland og England forat forhindre et saadant Angreb. Bismarck saa derfor, at det fornuftigste var strax for Europa at røbe en Plan, hvis Mester han ikke længere selv var.« – Jvf. Grev Schuvaloffs Ord til Bismarck, hos Valbert i »Revue des deux mondes (Tillæg Nr. 5). –

ligefrem forraadte samme — (hvad kun han alene turde vove uden at udsætte sig for at betragtes som Landsforræder) —, da var det (hvad H. v. R.'s Sendelse til Petersborg noksom godtgjør), sandelig ikke af Hensyn til »Germanias Ære«, men alene fordi den haarde Nødvendighed i Form af Czar Alexander II.'s Holdning fuldstændig umuliggjorde Feltmarskalkens Planer. — Aaret 1875 betegner utvivlsomt en Forandring i Ruslands Udenrigspolitik[1]); uden at de tvende Monarkers personlige Venskab paavirkes heraf, begynder der paa de polit. Omraader i de to Magters indbyrdes Forhold en Bevægelse, der, først næsten umærkelig, dog i 1878 tager stedse stærkere Fart og tilsidst faar sit Udslag i den bittre Stemning, der for Øjeblikket hersker mellem bægge Østersømagter. Det turde maaske derfor her være passende at standse noget og kaste et flygtigt Blik paa Kejser Alexander II.'s Stilling til andre Forhold.

Et af de Punkter i Alexander II.'s Regjering, hvor han næppe fortjener ubetinget Ros, fordi han her viste en Mangel paa Fasthed, vi ellers ikke savne paa andre Om-

---

[1]) Jvf. Slutning af Skriftet »Bismarck u. Russl.« (Tillæg Nr. 5). — At G. Valbert (Revue des deux mondes 1. Decbr. 1893, se Tillæg Nr. 5) har fuldstændig Ret, naar han overf. H. Geffcken hævder: »at Kejser Wilhelm aldrig foretog et vigtigt Skridt uden sin Kanslers Samtykke, at han var fuldkommen underlagt Bismarcks Vilje«, derom vidner noksom Tripelalliancens Afslutning, efter Wilhelm I.'s intetsigende Møde i Alexandrovo, 3. Septb. 79. (Bismarck u. Russl., 291 ofl.) med den over Bismarcks rænkefulde Optræden paa Berlinerkongressen harmfulde Czar; thi kun med den yderste Møje fik Bismarck sin Hersker til at tiltræde en Alliance, hvorved han faktisk sagde sig løs fra Forbundet med Rusland, et Forbund, der personlig var ham saa dyrebart (jvf. foruden Tillæg Nr. 5, »Nationaltidende« for 14de Juli 1893. — De Blummske Afsløringer ang. Grunden til Bismarcks og Ruslands fjendtlige Forhold i Aaret 1879 (jvf. »Nationaltidende« for Oktbr. 1893. Jvf. endvidere G. Valberts Artk. i Tillæg Nr. 5).

raader af hans Liv, er aabenbart hans Forhold til Østersølandene [1]). Uagtet Tyskerne her hverken kunde beraabe sig paa »urgammel« Besiddelse, ligesom ej heller det her af dem udførte Kulturarbejde [2]) i mindste Maade retfærdiggjorde deres Opfattelse af hine Strækninger »som Lande, der blot stode i »Personalunion« med Rusland, men iøvrigt vare en særegen til Tyskland hørende Landsdel,« saa var dog, ifølge en ægte tysk Forvanskning af Czar Peters bekjendte Capitulation (af 1710), denne Anskuelse af Sagen fælles for de herværende, toneangivende »baltiske« Baroner. Formedelst Alexanders Venskab med Berlinerhoffet havde den opblæste tyske Adel her en ret gylden Tid. I Aarhundreder havde denne Adel betragtet Landet som kun værende til forat tilfredsstille dens egne Interesser; at »germanisere« den i Antal langt overlegne indfødte Befolkning, var derimod en Tanke, der gjennem Seklernes Løb ikke et eneste Øjeblik havde foresvævet Baronerne; tværtimod! som Dyr betragtedes denne Befolkning, som Dyr behand-

---

[1]) Jvf. iøvrigt hertil Tillæg Nr. 2. —

[2]) Tikhomirov (La Russie polit. et sociale 1886, p. 80, 85 ofl.), hvem vel ingen vil beskylde for Kjærlighed til Kejserhuset, skriver desang: »Østersølandene ere en Livsbetingelse for Rusland; indtil Peter den Store søgte de tyske her i »egoistisk« Aand at spærre Rusland ude fra den europæiske Kultur. Den tyske Befolkning her var stedse selvisk i højeste Grad og tyranniserede Folkets Masse. 4/5 af Befolkningen vil modsætte sig Tyskernes Angreb.« Med bidende Haan ironiserer han over de tyskes Kulturfortjenester. »De baltiske Landes, af et Mindretal skabte Institutioner (skriver han p. 87) ere i Sandhed et smukt Ideal.« — A. Fahne (Livland 1875, p. 113) »Ordenens kulturhist. Fortjenester staa ikke i noget Forhold til de Saar, som de tyske Baroners 3 Aarhundreders havesyge og egoistiske Herredømme har tilføjet Landet.« — (Jvf. forøvrigt vort Tillæg Nr. 2). Ved at læse Dr. V. Mollerups fortræffelige Afhandling (Danmarks Forhold til Lifland 1346—1561, Kjbhvn. 1880, p. 28, 29, 30 ofl.) faar man Indtryk af, at det danske Herredømme her dog ej har været saa resultatløs, som tyske Forfattere gjærne vil gjøre det til. —

ledes den ogsaa, jo mere uvidende og ussel den var, jo lettere var den ogsaa at styre. I de senere Aar var denne Ligegyldighed, takket være Ruslands nationale Reformbevægelser paa den ene og den stedse voksende Pangermanisme paa den anden Side, hos Adelen her pludselig bleven afløst af en »mærkelig« Iver for at »ophjælpe og oplyse« de Indfødte gjennem Bibringelsen af »tysk Kultur og Religion«. Synet af »das grosse Vaterlands« Oprettelse hinsides Weichsel elektriserede den baltiske Adel og bragte pludselig »Blodets Røst« til at tale [1]); den erindrede skyndsomst, at Østersølandene vel stode i »Personalunion« med Rusland, men at ikke destomindre »das Land« (som den nu kaldte disse Egne) først og fremmest var en urgammel, integrerende Del »af det hellige tyske Kejserrige«. — At Alexander, der ikke plejede at offre Ruslands Interesser, ej heller var blind for Faren, derom belærer os Tyskernes Skraalen over forskjellige Foranstaltninger [2]), der tilsigtede at oprette en Skranke for deres stedse stigende Fripostighed;

---

[1]) »Uagtet« (som Fr. Schiern træffende siger) »den livlandske Ordensstats Forbindelser med det tyske Rige kun havde været yderst løse og forbigaaende.« – (Hist. Studier I. 1879, II., 505 ofl.). Ang. den nedenfor nævnte Pastor Ferdn. Walters Optræden skriver E. Flourens (Alex. III., 231 ofl.): »Og hvilket Sædekorn bør I udbrede?« sagde W. i en Tale, »Germanismen! Der vil komme en Dag, hvor vore Efterkommere skulle glæde sig ved tysk Sprog, tysk Troskab, tysk Kultur og –, Gud vil det saa —, et tysk »Fædreland«. (Jvf. Schiern: Hist. Studier, II. B.). –

[2]) Jvf. »Dagbladet« for 8. Januar 1870. – Jvf. Schiern: Hist. Studier II., 456, 506, 507 ang. Afskaffelsen af det 1801 oprettede »Generalgouvernement« (ophævet 1876); Paabud om at benytte det slaviske Sprog (1867) i Embedsmedfør. Jvf. Tyskernes Raseri over den tyske Præst og Agitator Ferd. Walters Afsættelse (1865); om Forordning ang. Censur mod den tyske Presse, medens Kejseren støtter den »indfødte, nationale«; Afskaffelse af den forældede tyske Byforfatning (1877). — Se de tyske Brandskrifter: Das Zerstörungswerk in d. russ. Ostseeprovinzen (p. 9 ofl.). – Ein verlassner Bruderstamm, p. 158, 178 ofl. – Jvf. iøvrigt vort Tillæg Nr. 2. – Jvf. Russl. am Scheidewege, p. 217 ofl

men hvad man kan bebrejde Czaren, er, at han i sit Venskab for Berlinerhoffet ikke vaagede nøje over, at hans Forordninger skete Fyldest. Dog turde maaske det efter 1875 og især 1878 indtrædende kjølige Forhold til Preussen i Forening med »Baltikernes« stedse voxende Overmod have ændret hans Holdning desangaaende, om han havde levet længere. Men det skal ikke nægtes, at hans mægtige Efterfølgers Optræden her er ganske anderledes klar og bestemt; han er overraskende hurtig kommen Tyskerne i Forkjøbet i deres »ædle« Bestræbelser for at »kultivere« (d. v. s. germanisere) disse for Rusland uundværlige Egne, og alle Ikke-Tyskere maa med Glæde hilse Kejser Alexander III.'s faste Beslutning: ikke at ville taale en Etablering af et »slesvig-holstensk Spørgsmaal«[1]) indenfor sit Riges Grænser. —

---

[1]) Jvf. Schiern (Hist. Studier II., p. 479), »at gjøre den begaaede Fejl god igjen er for Øjeblikket Ruslands første Opgave, ja, et Livsspørgsmaal for det . . .« — »Schleswig bietet hier ein passende Beispiel dar; die deutsche Sprache hat sich hier gleichsam von selbst (!) herrschend gemacht« (ibid. II., 475. Anmærkn. 2). Om Maaden hvorpaa Fortyskningen af sig selv (!) gaar frem i Slesvig, jvf. »Nationaltidende« f. 5. Juni 93.

Som Schiern alt har antydet, er der en slaaende Lighed mellem Tyskernes Stilling til det »baltiske og det »slesvigske« Spørgsmaal; deres Opgave har i bægge Tilfælde været den samme, men medens Germanerne kun altfor vel have formaaet at løse det sidstnævnte Spørgsmaal, er Rusland i det første Tilfælde kommet dem i Forkjøbet med en Hurtighed og Kraft, der heldigvis for bestandig synes at have tilintetgjort alle fremtidige Anslag mod Østersølandene. Det lader ogsaa til, at Tyskerne selv have en Følelse heraf, at dømme efter de sidste Aars »Brandliteratur«, gjennem hvilken de tyske Forfattere i afmægtigt Raseri udspy deres Gift og Galde mod Czarriget. — »Tysk« Sædelighed, »tysk« Ærlighed, »tysk« Grundighed, kort alle de herlige Egenskaber, som tyske Forskere selv pleje at tilkjende deres egen Historieskrivning komme ret til Gjennembrud i denne Pennefejde mod Rusland, saaledes som det tidligere har været Tilfælde i Tysklands literære Felttog mod vort Fædreland. Schiern har alt i

Langt klarere er Alexanders Forhold til Polen [1]), hvor han, uden at offre sit eget Lands Interesser, saa gjærne havde bragt Fred og Forsoning. Efterat have foretaget forskjellige for Polakkerne gunstige Forandringer i Landets Styrelse, bevirket Tilbagekomsten af mange Forviste og indsat den milde Gortschakoff til Statholder her, foretog han i April Maaned 1856 [2]) en Rejse til Warschau, hvor han ved sin Indtræden i Adelsmarskalkernes Forsamling holdt følgende Tale: »Jeg kommer til Dem, mine Herrer, med Forglemmelse af Fortiden og den bedste Vilje for Fremtiden; men vor Stilling maa være klar, fremfor alt ingen Drømmerier! I den sidste orientalske Krig have De kjæmpet lig med mine egne, og se her staar Fyrst Gortschakoff, som kan vidne om, at de polske Soldater bravt have udgydt deres Blod. Polen er mig ligesaa dyrebart som andre Dele af Fædrelandet, men for Polens eget Vel [3]) maa det stedse forblive under det russiske Kejserhus. Det staar til Dem, mine Herrer, at lette min Gang; men

---

sin ofte anførte Studie med bidende Haan omtalt disse »Tyskernes« Egenskaber, og for nylig har Dr. Troels Lund i sit formskjønne »Brev til Prof. D. Schäfer« (Om Kunsthistorie 1894, p. 8, 27, 28 ofl.) fint ironiseret over de tyske Forskeres Prætensioner i saa Henseende. — Vil man lære Tyskernes »Sanddruhed«, deres »Agtelse« for de hist. Kjendsgjærninger at kjende, saa henvise vi Læserne til W. Onckens Fremstilling af »det slesvig-holstenske Spørgsmaal« (W. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelm I. 1890–91, vol. I., p. 474, 80, 83, 84 ofl.); en mere skandaløs Skildring vil vanskelig kunne findes.

[1]) Se til det polske Spørgsmaal vort Tillæg Nr. 6).

[2]) Russl. u. Alex. II., 121 ofl. — H. Lisciki: Le Marquis de Wielopolski, sa vie et son temps. Paris 1880 (1–2 B.), II., 6, 10 ofl. –

[3]) Jvf. Lisciki (I., 14, 19, 35 ofl.) om P.'s finansielle Status efter 1815. Kort efter 1815 udtalte Niemcewicz i det polske Kammer: »Vi have Love, der stille Pressens Friheder sikkert, men vi have ingen, der beskytter os mod dens Udskejelser.« (Polen u. die Grossmächte 1881, p. 22). —

fremfor alt ingen Drømmerier.« — Den 26de Maj gav den polske Adel et glimrende Bal, hvor Czaren syntes at befinde sig ganske fortræffeligt. — Dagen efter modtog han alle i Warschau værende Adelsmænd. Czaren takkede her for den givne Fest og efter i længere Tid at have talt i en mild Tone sluttede han alvorligt: »Polen bør forblive ved det russiske Kejserhus; jeg vil kun Landets Vel, jeg vil bevare for Polen de Rettigheder og Institutioner, min Fader har givet det[1]); en almindelig Amnesti er nu udstedt, handl, mine Herrer, paa bedste Maade, saa at jeg ej skal nødes til Repressalier; det er mig behageligere at bevilge, som jeg nu gjør, men vid vel, at jeg i Nødsfald ogsaa kan straffe. Lev vel, mine Herrer.« — Først langt senere bleve disse Udtalelser et Vaaben i Insurgenternes Hænder (siger Grev Lisciki), for Øjeblikket lagde ingen Mærke hertil, Monarkens noble, milde Optræden gjorde det bedste Indtryk paa alle. — Forgjæves skulde imidlertid alle Kejser Alexanders Forsoningsbestræbelser blive; han udstedte Amnestidekreter, han oprettede et medicinsk Akademi, der dog snart alene blev et Asyl for det literære Proletariat, den personlige Frihed kom i høj Grad til sin Ret, der stiftedes det bekjendte »agronomiske Selskab« [2]), der imidlertid hurtigt under den politisk uduelige Grev A. Zamoiski gik udenfor sin oprindelige Bestemmelse og blev et Arnested for polit. Agitation. Han viste sig end ikke utilbøjelig til at skjænke det »egentlige Polen« en vis autonomisk Stilling[3]) og

---

[1]) Han mente herved Iværksættelse af de 1833 af Kejser Nikolaus udstedte, men aldrig praktisk fuldbyrdede »Organiske Statuter«. Alexander gik i Virkeligheden senere langt videre. —

[2]) E. v. d. Brüggen: Russ. Wandlungen 1882, p. 135 ofl. —

[3]) Det er ikke sandt, naar Xav. Branicki (Les nationalités slaves 1879, p. 386) skriver: »Alex. var inspireret til at give Polen Autonomi efter Wielopolskis Planer, men vaklede for en Agitation, hvis Virkninger man har overdrevet.« Man kan næppe kalde en Agitation for overdreven, hvis Fordringers Opfyldelse var aldeles uforenelig med Alex.'s Stilling som »Czar af

godtgjorde dette ved at udnævne sin Broder, den for liberale Ideer bekjendte Storfyrst Konstantin til Statholder samt medgive ham som ledende Mand, den ansete Markis de Wielopolski, hvis Program gik ud paa at lade det »egentlige« Polen nyde en vis Selvstændighed, men vel at mærke under Ruslands Overhøjhed (thi efter hans Mening kunde Polen ikke staa alene) samt lade de tvende slaviske Stater indgaa i et nøje Forbund mod Germanismen. —

Rusland«. — Vil man iøvrigt nærmere lære disse polske Frihedsmænd at kjende i deres Forhold overfor de polske Bønder (f. Eks. ved Hængegendarmerne) læse man v. Trepoffs Beretn. Se Tillæg Nr. 6). — Et ret interessant Bidrag til en Karakteristik af disse »ædle« Frihedsvenner giver Beretn. om den fra London afsendte polske Hjælpeexpedition. Expeditionens Chef Lapinski sendte som sin »Adjutant« til Herzen en Polak fra Galizien, i hvem den russ. Forf. til sin Skræk gjenkjendte en forløben Elev fra Petersborgs Theaterskole, og som 2 Gange havde forsøgt en Tilnærmelse til ham, første Gang ved et Forslag om at myrde Kejser Napoleon III., anden Gang ved at anbefale sig som Violoncelspiller, — Ved Herzens Betænkeligheder indrømmede Lapinski ogsaa, at han først for faa Dage siden havde gjort dette Individs Bekjendtskab paa et Værtshus. — Imidlertid forlod Skibet »Ward Jackson« Hul; Planen gik ud paa at vække Oprør i Lithauen, og det hele var sat i Scene af det polske »røde« Demokrati. — Undervejs kom imidlertid Lapinski og den polske Regjeringskommissær Demontowicz i Haarene paa hinanden; i Malmø gik det ikke bedre mellem sidstnævnte og Anarkismens Fader, den berygtede Bakunin. — Her oplystes det, at Lapinskis »Adjutant« var en ganske ordinær Tyveknægt, og den svenske Regjering beslaglagde tilsidst Skibet samt den uenige Expeditions Vaaben. — Jvf. iøvrigt Demontowicz's yderst lærerige Brev om den »Samdrægtighed«, der besjælede hele Banden (A. Ahnfelt: Ryska Afslöjanden, p. 131, 181). — En Del af Expeditionen opholdt sig April og Maj i Kjøbenhavn, hvor Oberst Lapinski tog Del i Studenternes Demonstrationer. I Begyndelsen af Juni førte den danske Skonnert »Emilie« Expeditionskorpset til Østersøen, og i Nærheden af Memel fandt en mislykket Landgang Sted. Derfra drog man til Gotland, og den svenske Regjering endte hele Komedien ved at lade Expeditionskorpset føre tilbage til England paa Damperen »Orädd«. (Jvf. A. Thorsøe: Kong Frederik VII.'s Regjering. 1889, II. B. p. 919, 20 ofl.). —

»Snigmorderiske Anfald viste (siger Jul. Eckardt haanligt)[1]), i hvor høj Grad de havde Ret, der stadig skraalede: »Det er den evige Vekslen af Statholdere, der er Skyld i det hele; blot en Smule Liberalisme, og alt vil gaa vel.« Nej, Sagen var, at Polakkernes Fordringer ikke indskrænkede sig til at omfatte det »egentlige« Polen (Kongrespolen), de gik i Virkeligheden langt videre end nogen Hersker i Rusland kunde indlade sig paa. – Dette Folk, der gjennem Aarhundreder har præsteret det soleklareste Bevis for Umuligheden af at kunne grundlægge noget Bestaaende[2]), at yde noget af Værdi for det almene Kulturliv, dette Folk, hvis største Ulykke har været dets evige Vaklen mellem den slaviske og germanske Verden[3]), ligesom dets uheldige geografiske Beliggenhed og Landets stedse vexlende Grænser synes at danne et passende Relief for Nationens urolige og bølgende Levnedsløb, dette Folk, der i Aarhundreder ejede store Kyststrækninger uden saameget som nogensinde at anlægge en Havn eller skabe en Flaade, dette Folk, der uagtet sit pralende, saa lidet fortjente Prædikat af »Kulturens Værner, Kristenhedens Forsvarer«, endte sin sørgelige Tilværelse som Tyrkernes intime Venner, hvad der bringer Ivan Golovin[4]) til spottende at udbryde: »Hvad

---

[1]) Overordentligt betegnende for Demokraternes noble Tænkemaade er følgende Træk. Den Lithograflærling, der den 15de April 1862 søgte at myrde Markien med en forgiftet Dolk, havde Morderne iforvejen givet en Dosis Gift. (Jvf. Lisciki). –

[2]) Jvf. »om Aarsagen hertil« (Dr. G. Brandes: Indtryk fra Polen og Rusland 1888); se især nævnte Forfatters glimrende Sammenlign. mellem den polske og russiske Adelsmands Personlighed og Karakter (Indtryk fra Rusl. p. 127, 33, 40 ofl.). – Demokraten G. Brandes bedømmer ikke Opstanden synderligt mildere end Jul. Eckardt (Indtryk fra Polen, p. 73). –

[3]) Jvf. A. Pypins træffende Karakteristik i »die poln. Frage« (C. Røttger: Russ. Revue 1880, 17 B. p. 193). Jul. Ssamarin skriver: »Polen er en Nationalitet, dette maa respekteres, men af samme Grund kan det ej heller fordre andre Nationers Underkuelse.« –

[4]) I. Golovin: Alex. II., p. 177. – Jvf. C. Rulhière I., 223, 24 ofl.

vilde Sobiesky vel have sagt, om han havde set Bem og Langiewicz med Kaftan og Turban«; dette Folk, »Frihedens Venner« og dog eller maaske rettere netop derfor de værste Aristokrater[1]) og Undertrykkere, dette Folk, »Fædrelandets glødende Værner«, hos hvem enhver indtrængende Fjende stedse fandt en hjælpsom Haand[2]), dette Folk, kort sagt, hvis hele historiske Liv kun er en eneste skandaløs Selvmodsigelse, fremkom nemlig med Fordringer, der tilsigtede Gjenoprettelsen af det »gamle Polen fra 1772«, Fordringer, hvis fuldstændige utopiske Karakter maatte staa klart for enhver uhildet Iagttager[3]). —

---

[1]) Jvf. et pikant lille Træk hos G. Brandes »Ingen, der ikke behøver det, arbejder, og mange, der behøvede det, arbejde ikke. I Warschau er Selskabet maaske mere exclusivt end noget andet Steds. Fordommen mod Arbejdet indpræges de unge af de ældre. En gammel fornem Dame udbrød i denne betegnende Replik: »Hvilket Selskab man havde indbudt mig til! Der var fuldt op af Arbejdere, Advokater, man betaler, Fabrikanter, som sælger Varer, Læger, som man trykker 3 Rubler i Haanden for Visiten« (G. Brandes: Indtryk fra Polen, 1888, p. 93). — Et nyttigt Folk, ikke sandt! værdigt at forsvares af en ægte Demokrat. —

[2]) Jvf. J. Lelevel: Hist. de Pologne, p. 106, 121, 141, 150, 161, 170, 173, 291 og m. fl. St. Ang. Bøndernes og Jødernes Stilling, jvf. C. Rulhiére: II. B., 325 ofl. — E. Wassilieff, p. 192 ofl.

[3]) Loftus (I., 189) fordømmer i skarpe Udtryk disse Planer som fuldstændig »uudførlige«. — E. Wassilieff (Die Russophobie in d. orientalische Frage 1877, p. 229 ofl.) giver en glimrende, skjærende Kritik af »Pøbelopstanden i Warschau og dens utopiske Planer.« (Jvf. iøvrigt vort Tillæp Nr. 6). —

Jvf. Bismarcks haanlige Udtalelser, se Bismarck u. Russl., p. 47 ofl. — Wassilieff, p. 3 ofl. — W. Oncken (Das Zeitalter Kaiser Wilh. I., vol. I., 190) skriver: »P.'s indre Tilstand er alene Skyld i dets Undergang; det har ikke fremmet Kulturen, ikke befriet Masser af Livegne, saaledes som Preûssen har gjort.« Han kunde gjærne have tilføjet »som ogsaa Rusland her har gjort«. Jvf. I. Golovin (Alex. II., p. 34) »Polens Aristokrater befriede ej de Livegne; dette har Alex. II. gjort.« A. Thun: Landwirthschaft in Russl. 1880, p. 3 skriver: »Den polske Opstand

Den berømte Historiker Fr. Schiern, hvis Indlæg i denne Sag aander en altid fin, undertiden skjærende Ironi, overfor Polakkerne [1]) skriver følgende: »Alle Polakker ere enige om at betragte en Indskrænkning af »Fordringen om Gjenoprettelsen af det gamle Polen »indenfor Grænserne af 1772« som et Forræderi imod Polens Sag.« — — Naar Polen taler om »Berettigelse til de russiske Provinser« i Kraft af dets »civilisatoriske« Opgave, klinger en saadan Yttring noget betænkelig for den, der i Posen og Thorn har hørt Tyskeren tale om sin Kulturs Opgaver. — Hvide Rusland har gjort stor Fremgang siden Foreningen med Rusland, og efter Livegenskabets Ophør er der ingen Grund til at tro, at de lillerussiske Bønder atter ville tilbage under Polen.« — At ingensomhelst Indrømmelser i Virkeligheden havde tilfredsstillet Polakkerne og saaledes holdt Oprøret tilbage, derfor have vi en polsk Historiker, Monackis egne Ord [2]): »Selv om Rusland ogsaa havde indrømmet Polakkerne en Konstitution, vilde en saadan kun end mere have forberedt Oprøret. Selve Revolutionen indeholdtes i Fordringen om Oprettelsen af et polsk Kongerige, og ved intet Middel kunde Rusland undgaa Oprøret. Derfor tilskriver jeg ej Regjeringen Skylden for samme, den kunde have været 100 Gange mere despotisk, og vi havde dog gjort Oprør forat vinde vor Uafhængighed; vi vilde have hele det gamle Polen tilbage.«

»Men selv om Kejser Alexander II. havde villet dette,« skriver Fr. Schiern [3]), »forbød dog Hensynet til hans eget

---

fremmede de agrariske Reformer til de herværende Bønders store Gavn.« —

[1]) Fr. Schiern: Hist. Studier 1879. 2 B., p. 135 ofl., 475 ofl.

[2]) M. de la Rochejaquelin: Discours sur les affaires de la Pologne 1863, p. 39. —

[3]) Fr. Schiern: Hist. Studier, II., 396. — Iøvrigt kunde det »gamle« Polens Gjenoprettelse da ikke ske uden Østerrigs og Preussens Sanktion; en saadan havde disse Magter aldrig givet, thi de vilde herved have tabt langt mere end Rusland. —

Folks Nationalfølelse ham at opfylde Polakkernes vidtsvævende Fordringer; at han klart var sig dette bevidst, derom vidner hans Optræden overfor den podolske Adel alt i 1859: »Jeg er russisk Kejser,« sagde Czaren til denne —, »og befinder mig her paa russisk Grund; I ere alle Russere,« samt endvidere hans Ord til Adelsmarskalken i Vilnas Gouvernement: »Jeg er misfornøjet med min Modtagelse her, jeg vil, at man blandt eder og i Europa skal vide, at paa dette Sted gives intet Polen.« —

En Legende, man i Almindelighed ser trække gjennem alle Skildringer af hin Episode, vil vide, at Aarsagen til Opstanden alene skyldtes Markis de Wielopolskis sidste Foranstaltning, nemlig den saa meget omtalte Rekrutudskrivning. Hvor hensynsløst nu Udførelsen af samme skete — (et Skridt, iøvrigt fremkaldt ved Polakkernes forudgaaende Holdning) — turde en anden Version dog vel være mulig. »Vil man vide Sandheden,« udbryder en Forfatter [1]), »nu velan! nogle Dage forinden Rekrutudskrivningen forlode 1500 Personer Warschau, og Regjeringen her vidste meget vel, at de vare Mazzinis Tilhængere og Haandlangere; der findes et Cirkulære fra Mazzini, og som er i Regjeringens Hænder, der dadler Polakkerne for at have rejst sig for tidligt og for at have taget Rekrutudskrivningen som Paaskud. Bevægelsen, der var begyndt i Utide, skulde have været tilbageholdt endnu i nogle Maaneder.« —

Opstanden 1830—31 havde været Svaret paa Kejser Alexander I.'s Forfatningsgave, Oprøret i 1863 blev de »Rødes«, de socialistiske Pøbelbanders Tak for Czar Alexander II.'s Reformforsøg; thi den Rejsning, som »Demokraterne« fik hvirvlet de »Hvide« (Adelen og de højerestillede) med ind i, var, skjøndt tilhyllet af Nationalitetsspørgs-

---

[1]) M. de la Rochejaquelin: Discours sur les affaires de la Pologne 1863, p. 37 ofl.

maalets Klædebon, dog i Bund og Grund af socialistisk Karakter [1]); i Begyndelsen uvis og vaklende tog Bevægelsen dog snart den rette Fart, da Vestmagterne og den polske Emigration i Paris gav deres Stemme med i Laget. —

Alt flere Aar iforvejen havde Polakkerne vist Czaren, hvad han kunde vente fra denne Kant. Da han saaledes i 1860 mødtes med Østerrigs og Preussens Fyrster [2]), udviste Warschaus Pøbel den skammeligste Opførsel; den hylede og udstødte Smædeord, da Monarkernes Vogne viste sig, besudlede det kejserlige Theater ved en ildelugtende Vædske og ødelagde totalt flere fornemme Damers Toilette. — Som bekjendt tilstillede Polakkerne Czaren en Adresse, der var holdt i de mest »ubestemte, svævende« Udtryk; Alexander læste den højt for sin Familje. »Men de forlange jo intet,« udbrød en af hans Slægtninge. »Det er netop det ulykkelige ved Sagen,« svarede Czaren sørgmodigt, og han havde Ret [3]). Da Alexander modtog Efterretningen om Opstandens Udbrud, blev han meget bedrøvet [4]). Ved en Revue over Regimentet Ismaîloff udbrød han: »Jeg anklager ej hele den polske Nation; i disse sørgelige Forhold ser jeg kun Værket af et revolutionært Parti, der overalt tilstræber at styrte den bestaaende Tingenes Orden.« Hans Broder Konstantin førte samme maadeholdne Sprog i Warschau. —

Forgjæves havde Alexander II.'s Fredsbestræbelser været, forgjæves udstedte han den 12. April 1863 [5]) en almindelig Amnesti for dem, der vilde nedlægge Vaabnene

---

[1]) Jvf. Liscikis berømte Værk II., 165, 170, 193, 203 ofl.). — J. Eckardt: Jungrussisches etc., p. 99.

[2]) Lisciki II., 120. — Cardonne, 445. —

[3]) Ch. de Mazade: Alex. II. (Revue des deux mondes, 1. April 1862, p. 686). —

[4]) Lisicki, II., 364. —

[5]) Lisicki, II., 379. —

samt et Løfte om Forglemmelse og Udvidelse af de hidtil givne Institutioner; den hemmelige »Centralregjering«, der ved sine Organer »Hænge-Gendarmerne« terroriserede Landbobefolkningen, afslog haanlig al Forsoning, den var gaaet altfor vidt til nu at kunne træde tilbage.

Markis de Wielopolskis Program havde lidt komplet Fiasko, hvad hans Panegyriker Grev Lisciki selv med Smærte maa indrømme[1]; Faktum selv gav hans Modstandere Ret. Andre Kræfter maatte træde til, og der begyndte under Mænd som Greverne Berg, Murawjeff[2]) og

---

[1]) Man forstaar herved den fine Adelsmands bittre, men uretfærdige Dom over Markiens Modstander og Efterfølger Miljoutin.

[2]) Af Grev Murawjeffs Memoirer (Der Dictator v. Wilna, 1883, p. 26, 31, 40 ofl.) se vi tydeligt, at den milde Alex. II. i sit Hjærte ingenlunde personlig yndede den jærnhaarde »Diktator i Vilna«; men han bøjede sig for Nødvendigheden. — General, Grev v. Berg var en dygtig Mand, af streng konservativ Retning. Han havde bl. a. været benyttet i Finland, saa længe det kunde gaa der. Polens Forhold gjorde hans Anvendelse her nødvendig, men han var iøvrigt ikke i den Grad en Fjende af Polakkerne, som man almindelig troer; tværtimod optraadte han skarpt mod Miljoutins og Tscherkaskis »Russificeringsplaner«; han mente, at man skulde overlade Polen til sig selv, naar først al Modstand var kuet. — Greven var i Januar 1874 i Petersborg i Anledning af Storfyrstinde Marias Formæling; skjøndt syg var han dog til Nytaarskur hos Czaren, men han kom tilbage i en elendig Tilstand, og den 14. Jan. havde han en stærk Lungebetændelse, hvad der imidlertid ikke hindrede ham i at arbejde. Natten til den 19. Januar var hans Tilstand dog haabløs og henved Kl. 10½ om Formiddagen døde han i Hotel Demouth, netop som Kejseren stod i Begreb med at aflægge ham en Visit. Jvf. Eckardt: Neue Bilder, 216. — Illustr. Tidende f. 22. Febr. 1874. Politikeren Nikolaus Miljoutin var, ligesom sin Broder Krigsministeren, liberal-demokratisk anlagt. Det var ham, der paa den radikaleste Maade i Polen iværksatte Bondelandets Overgivelse (uden Erstatning) til Landboerne paa Adelens Bekostning; han konfiskerede den romerske Gejstligheds Godser, ophævede Klostrene og lagde kort sagt den polit. Overvægt i de nedre (ikke polske) Klassers Hænder. Han optraadte ofte skarpt

N. Miljoutin et Rydningsarbejde, haardt for den polske Adel, velsignelsesrigt for Bondestanden. Var det Nemesis, der ramte dette tøjlesløse Aristokrati, der gjennem Aarhundreder, ja, endog i det gamle Polens sidste Timer, stedse havde betragtet Befolkningens Millioner som Dyr, som Væsener »af en anden Race«, der kun vare til forat tjene den priviligerede Stands Lyster og selviske Interesser? Det sidste Aarhundredes Begivenheder havde tilstrækkeligt vist, at Mildhed her var paa urette Plads, at Polen maatte slaviseres, hvis ikke dette uselvstændige Land engang skulde blive en Indfaldsport for den stedse stærkere fremtrængende Germanisme. —

Kejser Alexanders rent personlige Forhold til N. Miljoutin turde være ret karakteristisk, og vi anføre her nogle faa Træk af samme. En lille Sag (en Municipalaffære) havde i 1858 mistænkeliggjort N. Miljoutin for Regjeringen som ultra-liberal, og han indgav derfor Ansøgning om Afsked fra Ministeriet. Ministeren Lanskoj, der var Miljoutins Ven og nødigt savnede hans fortrinlige Arbejdsevner, talte strax til Czaren herom. »Det er en Mand, der er farlig,« sagde Hs. Majestæt, »i hvert Fald bringer han sig selv formeget i Omtale.« — »Sire! han har Fjender, han er i Virkeligheden en udmærket Mand.« — »Serge Stépanovitsch,« udbrød Alexander da, »svarer Du for ham.« — »Som for mig selv,« gjenmælede Ministeren. Alexander nægtede derefter at modtage Miljoutins Afskedsbegjæring. — Angaaende sin første Audiens skriver Miljoutin: »Kejseren har villet være haard, men hans elske-

mod Storfyrst Konstantin og Wielopolski. — Jvf. Jul. Eckardt: Aus d. Peterb. Gesellschaft, 485 ofl. — ibid. Jungrussisches, etc. p. 99 ofl. — Anatole Léroy-Beaulieu har i sin Biografi af N. Miljoutin (Un homme d'état russe. Revue des deux mondes 1. og 15. Oktbr. 1880, p. 560 ofl.) givet en glimrende og symphatetisk Skildr. af den bekjendte Politiker. Vi have ovenf. af samme benyttet nogle mere personlige Træk.

lige Natur fik Overhaand. I en tør Tone sagde Hs. Maj. først: »Henrykt over at se Dem! De synes at eje Deres Ministers Tillid, jeg haaber, at De vil retfærdiggjøre den.« Efter disse hastig udtalte Ord vendte han sig om, hilste Forsamlingen og nærmede sig Døren til sit Arbejdskabinet, men pludselig blev han staaende, vinkede mig hen til sig og udspurgte mig paa den elskværdigste Maade om min Broder (senere Krigsminister), uden med et eneste Ord at berøre nogen Affære; han vilde saaledes udslette ethvert Spor af sin første kolde Optræden. 3 Maaneder efter var Miljoutin udnævnt til »adjoint« hos Ministeren. — Lanskoj havde ikke ladet Czaren i Fred. »Det vil gjøre Alarm,« havde Alexander sagt, »vi maa vente lidt.« Men efter 3 Ugers Forløb bragte Kejseren selv Lanskoj M.s Udnævnelse. —

Da Bondeemancipationen var fuldbyrdet, fik Miljoutin Tilladelse til at foretage en Udenlandsrejse, og om sin Afskedsaudiens hos Czaren skriver han selv: »Hs. Maj. sagde mig Farvel paa den hjærteligste Maade, han omfavnede mig flere Gange og takkede mig for min ihærdige Virken.« [1]) — —

Vende vi nu Blikket mod Alexanders Forhold til Orientens Egne, karakteriseres denne Regjerings kjæmpemæssige Betydning i saa Henseende rettest ved J. Golovins bekjendte Ord [2]): »Alexander II. er trængt længere frem i Østen end selve Alexander den Store.« — Her ligger da ogsaa Ruslands kulturhistoriske Hovedmission, her har det, trods alle tyske og tyskvenlige Forfatteres Protest [3]), i det sidste Aarhundrede udfoldet en ligefrem grandios

---

[1]) Brev af 19de Maj 1861. Revue des deux mondes 1880 (f. Oktbr.), p. 838.

[2]) J. Golovin: Alex. II., p. 186 (til Ruslands asiatiske Forhold, se iøvrigt vort Tillæg Nr. 3).

[3]) Jvf. vort Tillæg Nr. 3.

Virken. Naar Tyskeren synger sit evige »Wacht am Rhein«, turde Russeren med mere Føje svare med et »Wacht am Volga«. Mere end Polakker og Tyskere har Rusland i sit Forsvar for evropæisk Kultur — som en stor Forfatter siger [1]) — været Offer for Østens barbariske Oversvømmelser, indtil Timen slog, da Czarriget, — efterat have tilintetgjort Mongolerne, der stedse bleve Russerne fremmede [2]), frigjort sig for de Skranker, den livlandske Ordensstat og Polen dannede for dets Samkvem med Europa, — med fornyet Kraft og uendeligt beriget Indhold atter kunde overskride Volga og bære den europæiske Kultur til »Østens« fjærneste, hidtil ukjendte Egne. Thi det skal gjentages atter og atter: »Hvert Skridt, Rusland gjør i disse Egne, hvor i Aartusinder Millioner af Mennesker levede under Kaar, der syntes at skulle umuliggjøre selve Tilværelsen, er ensbetydende med det kristne Kors's og den kristne Kulturs Sejr, det er Civilisationen, der tøjler det asiatiske Barbari, det er selve Menneskeaandens Frigjørelse fra Slaveriets Lænker; og naar Kejser Alexander III. engang faar fuldført den store transsibiriske Jærnvej, da har han visselig, ved ligesom »at lægge Østerlands fjærneste Egne lige udenfor Europas Grænser«, øvet en Bedrift, som i kulturel Henseende betyder mere end mange mindre Nationers hele Livsvirken [3]). —

Og det er under Alexander II., at Grundvolden er lagt til Foretagender, hvis fremtidige civilisatoriske Rækkevidde,

---

[1]) A. Léroy-Beaulieu: L'empire des Tsars 1881, vol. I, p. 41, 50, 53 ofl.

[2]) Ang. Mongoleraagets Betydning, se A. L.-Beaulieu: vol. I.

[3]) Med Rette bemærker en aandfuld Franskmand: »Dampvognen har bidraget mere til at sammensmelte Jordens forskjellige Menneskeheder end Alverdens Tænkere, Forfattere og Digtere tilsammen (M. Radeau: Les routes de l'avenir à travers l'Asie. Revue des deux mondes, 15de Juli 1876, p. 386 ofl.). Jvf. Tillæg Nr. 3. — Nationaltidende for 25de Oktbr. 1893.

ej alene for Rusland, men for hele den civiliserede Verden, vi nu ikke engang tilnærmelsesvis formaa at overskue; det er Czar Peters og Catharina den Stores Drømme, Alexander II. her har virkeliggjort, men efter Forhold, hvorom hine Fyrster næppe havde nogen Anelse. —

At behandle disse Forhold vidtløftigt ligger udenfor nærværende Skrifts Plan, vi ville her kun offre Kaukasuslandets Undertvingelse nogle faa Ord.

Alexanders første Opgave »i Østen« maatte være at ende Krigen i Kaukasus, for hvis »ædle, ridderlige Frihedskjæmpere« Europa vidunderlig hurtigt tabte i Sympathi, da det lærte dem at kjende paa »nært Hold« under Bulgariens Opstand i 1876. Krigen, der var begyndt under Kejser Nikolaus, havde nu alt varet i mange Aar, uden at Russerne hidtil havde formaaet at undertvinge Bjærgboernes kjække Høvding Schamuil. Tilsidst maatte denne dog overgive sig i Gunib [1]) den 6te Septbr. 1859 til Fyrst Barjátinski. Efter Kampens Slutning begyndte det uhyre Kulturværk, der uafbrudt har ledsaget Russernes Skridt i hine Egne [2]).

---

[1]) O. Lange: Kaukasus, p. 265. — Et fortrinligt, paa Grundlag af Selvsyn affattet Arbejde. Jvf. Tillæg Nr. 3.

[2]) Jvf. Langes (p. 89, 90) interessante Bemærkning om Baku's Tilstand før og efter Russernes Herredømme. — Jvf. endvidere Lange, p. 91, 180 ofl. — Naar Dr. G. Brandes (Indtryk fra Rusland, p. 176 ofl.), Dr. Fränkel (p. 14, 83 ofl.), Sampson v. Himmelstjerna (Alex. III., 82, 91, 360 ofl.), Michelet (La Pologne Martyr, 64 ofl.) o. fl. lign. Forfattere lade haant om Ruslands kulturelle Mission i »Østen« og kalde dets Krige her for »Abd-el-Kaderkampe«, turde de svæve i en sørgelig Uvidenhed om den uhyre herhenhørende Literatur, af hvilken vi destoværre kun have kunnet overkomme en forsvindende Brøkdel (jvf. Tillæg Nr. 3). I Anledning af disse »Abd-el-Kaderkampe« turde man da maaske anbefale slige Forfattere at grave lidt efter i deres Børnelærdom, forat de kunne komme til Klarhed over den store civilisatoriske Betydning, f. Ex. Frankrigs Krige i Algèrie have haft for Middelhavslandene. Nuvel! men hvad Frankrig her har gjort, det gjøre Russerne den Dag i Dag i »Østen« —, kun efter en langt større Maalestok

»Herhjemme,« siger Dr. O. Lange spydig, »hvor man almindelig anser Russerne for halve Barbarer, er der kun faa, der ane den Kraft, hvormed Russerne i hine Lande

---

og med endnu større Virkning. Det gjør tilmed et ganske underligt Indtryk at se liberale Forfattere, der stedse skrige op om »Menneskeværd«, »Menneskerettigheder« o. l., og som altid ere rede til at prise Kossuth'ske Opstande og lignende revolutionære Spektakler, tale haanligt om Foretagender, der have frigjort Millioner fra det mest nedværdigende Slaveri. Alle Rørelser indenfor Samfundslivet, alle Foretagender, fredelige som krigeriske, koste stedse Menneskeoffre. Forskjellen turde blot være den: Kossuth'er og Langiewicz'er (disse Frihedshelte, der iøvrigt ikke viste sig saa »frisindede« overfor andre, og som gjærne søgte at redde Skindet i Farens Time) have ved deres Virken udøst Tusinders Blod, — til Millioners Fordærvelse; Russernes store Foretagender (f. Ex. de kolossale Jærnveje) koste ganske vist ogsaa Tusinders Liv, men — til Millioners Lykke og Velfærd! — E. Flourens (Alex. III., 283 ofl.) skriver om Russernes Kampe her: »Elle a permis à la grande république des États européens de se créer des traditions, une histoire, une existence physique, intellectuelle et morale et de réaliser dans la voîe de la science et du progrés les résultats que nous constatons aujourd'hui avec admiration, sans avoir à compter avec les inondations jusq'alors périodiques des hordes sauvages, déscendues des hauts plateaux de l'Asie. De cette lutte qui s'est prolongée pendant des siécles, et où un moment elle a perdu jusqu'à son indépendance nationale, La Russie est aujourd'hui sortie victorieuse . . . utilisant au profit de son développement les inventions de cette civilisation dont elle a été le soldat d'avant-garde . . ., elle commence à faire refluer la migration humaine de l'occident à l'orient et va reporter la civilisation d'ou nous était venue la barbarie« etc.

En tysk Forfatter, hvem man ej skal kunne beskylde for Russervenskab, en Forfatter, der kun taler om »tysk Kultur, tysk Sædelighed, tysk Ærlighed« o. s. v. og i sin Iver endog drager en ret morsom Parallel mellem Betydningen af Russernes Kampe og det (iøvrigt tabte) Slag ved Liegnitz (p. 77 ofl.), tvinges selv til i høje Toner at prise Ruslands asiatiske Foretagender, »welche auf wundersamen Pfade den Verkehr zwischen Occident u. Orient vermittelt . . . — Das Land, bislang von jedermann nur mit Schrecken genannt, erschliefst sich der Kultur, u. aus den Schneewüsten u. Steppen wachsen schnell Städte

arbejde for Kulturens Fremme, her, hvor den for faa Aar siden stod paa et aldeles middelalderligt Trin. Tyskerne skrige hyppigt op om deres »Kulturmission«, men har det ene Folk i højere Grad end det andet faaet Opgaver i denne Retning, har Rusland aldeles utvivlsomt et særligt Kald overfor Asiens Folk, som de paa en vidunderlig Maade komme til Rette med.« Hvad det var for Folk, med hvilket Rusland her fik at gjøre, turde maaske fremgaa af Lesghiernes Svar paa deres Modstanders Anmodning om at indstille deres Angreb paa Georgiens fredelige Befolkning. »Nej!« svaredes der, »vi ere »ærlige« Folk, der hverken saa eller pløje, men leve af Røveri, som vore Forfædre have gjort, og dette ville vi ogsaa vedblive at gjøre.« Man læse blot Dr. Langes fortræffelige Skildring af Landets hele Tilstand før og efter Stefanofreden, og Fakta selv vise paa den klareste Maade, at det her har drejet sig om Opgaver af langt større Rækkevidde end den »Kulturmission«, den »livlandske Ordensstat« var Aarhundreder om at udføre paa en saa utilfredsstillende Maade, og det tilmed paa forholdsvis smaa Omraader. Indbyggerne ere udfriede af de tidligere aldeles retløse Tilstande, og Anlæg af uhyre Forbindelsesveje har gjort Landet til et mægtigt Gjennemgangsled for den europæiske Kulturstrøm mod »Østen«. »Medens man Aar igjennem, uden noget Resultat,« skriver Dr. O. Lange, »har vrøvlet om »Euphratbanen«, bragte General Annenkoffs storslaaede Jærnvej i Løbet af faa Aar

---

empor, und wo früher Öde u. Einsamkeit, düstere Trauer u. Verwilderung geherrscht, prangen bald fruchtbare Wiesen u. Felder, blühen lebhafter Handel u. Verkehr . . . – Merw, Bochara u. Samarkand sind aus Ruinen u. Räubernestern in kaum zwei Jahrzehnten gewaltige Handelscentern geworden« (B. Stern: Aus d. modernen Russland 1893, p. 159 ofl.).

Saavidt have Russerne bragt det i næppe halvandethundrede Aar, – og vi staa dog nu først ved Begyndelsen!

de forhen saa frygtede transkaspiske Ørkener i Forglemmelse.« — — —

Efter sin Overgivelse førtes den kjække Schamuil til Rusland [1]), til det 5 Mile fra Charkoff liggende Tschugujeff; den 15de Septbr. modtog Alexander ham her paa sin sædvanlige venlige Maade og viste ham en fin Opmærksomhed ved at lade ham fremtræde i fuld Rustning. »Jeg er glad over, at Du nu endelig er i Rusland, Schamuil, kun gjør det mig ondt, at det ikke er sket før; Du skal ikke angre, at Du har overgivet Dig til mig, thi jeg skal sørge kongeligt for Dig; fra nu af ville vi være Venner.« Kejseren omfavnede ham rørt, og ved Bortgangen sagde Schamuil til sin Søn: »Jeg tror, at vi have handlet vel i at overgive os til Russerne,« og man hørte ham gjentagne Gange udbryde: »Intet har gjort det Indtryk paa mig, som Kejserens naadige Modtagelse.« I Forening med Czaren bivaanede Schamuil derpaa Revuen over Uhlanerne og Dragonerne og fulgte senere med til det om Aftenen illuminerede Charkoff. Schamuils Rejse til Kaluga var et helt lille Triumphtog, og den gamle Røverhøvding blev formelig Russerven. Ogsaa i Petersborg vakte han Opsigt og var her Gjenstand for store Ovationer. Her forærede han Czaren en kostbar Sabel, og bad ham en Dag om Tilladelse til at besøge Arabiens hellige Stæder. »Det skal strax tages under Overvejelse,« svarede Alexander. Da Schamuil imidlertid erfarede, at Kaukasuslandet endnu ej var helt pacificeret, blev han overordentlig skamfuld over sin Anmodning, og i et hjærteligt Brev tilmeldte han Czaren, at han øjeblikkelig tog sin Ansøgning tilbage. Om Schamuils Optræden ved den nuværende russiske Kejserindes Formæling, have vi alt talt. Da Høvdingen ikke forligedes med den ham attacherede Oberst Prsjezlafski,

[1]) Jvf. O. Lange: Kaukasus, 265, 66 ofl.

afskedigede Alexander ham uden Tøven. Under sit Ophold i Rusland havde Schamuil den Sorg at miste Datteren Nafizata, og Czaren gav ham ikke blot Lov til at sende Liget til Fædrelandet men betalte endog Omkostningerne ved dets Overføring af sin egen Kasse. I Aaret 1870 drog Høvdingen til Arabien, hvor han snart efter døde (1871). —

Gjerne ville vi her have omtalt Alexander II.'s øvrige storartede asiatiske Erobringer, Fyrst Gortschakoffs Cirkulære af 3die Decbr. 1864 viser os som først og fremmest fremtvungne af Nødvendigheden selv, men det hele Spørgsmaal ligger udenfor nærværende Skrifts Plan. Det maa være nok sagt, at Alexander paa dette Omraade har fuldført, hvad hans Fader ej formaaede; ved hans Død var Kirgisernes og Turkmenernes Land, det meste af Turan, Amurlandet, Krafto, foruden det alt omtalte Kaukasus underlagt det russiske Scepter, og den europæiske Civilisation trænger nu langsomt, men ustandseligt frem gjennem disse rige, hidtil ukjendte Egne[1]. Cardonne har med Rette fremhævet de storartede Resultater af Russernes hidtidige Virken her[2]: I religiøs Henseende er det Korsets Sejr over Halvmaanen; fra et almenkulturhistorisk Synspunkt har Rusland ikke blot, ved at aabne Kina og trænge frem til det store Ocean, banet en Handelsvej til Amerika, hvis fremtidige Følger vi endnu aldeles ikke kunne overskue, men det har ogsaa med overordentlig Held draget disse Egne ind i Verdens store Kulturhvirvel; tidligere herskede Islam her med hele det deraf følgende Forfald og Barbari, de turanske Chanaters Historie er kun en eneste Række uhyre Forbrydelser, kun en eneste Beretning om et afsindigt Despotis Vederstyggeligheder og Slaveriets Blomstring; de russiske Hære have for stedse

[1]) G. Kennan: Sibirien 1892, p. 38, 42 ofl. Ang. denne Forf. se vort Tillæg Nr. 7. Anmærkn. —

[2]) Cardonne: Alex. II., p. 614, 25, 36 ofl.

umuliggjort al Handel med Menneskesjæle, de have sprængt Tusinder af kristne og andre Slavers Lænker[1]), og et ordnet Forvaltningssystem har afløst den tidligere fuldkommen lovløse Tilstand. Og denne Fremgang skyldes Russernes og især Kosakkernes glimrende Koloniseringstalenter; Skoler, videnskabelige Anstalter rejse sig hurtigt her, de industrielle og merkantile Omraader tage til, kort sagt, i alle Retninger er Fremskridtet almindelig, — og dog skue vi endnu kun Begyndelsen!

Se dette er Ruslands Mission i Asien; begyndt under Ivan IV. og Czar Peter standsede den pludselig for et langt Tidsrum, indtil den nu atter gjenoptoges under Alexander II. med en Glans og Virkning, hvorom Carl XII.'s navnkundige Overvinder ingen Anelse kunde have. — —

Rette vi nu sluttelig blot for et Øjeblik vor Opmærksomhed paa Alexander II.'s Virksomhed som Reformator, møder os visselig et Skue, hvortil Rusland aldrig har kjendt Mage siden Peter den Stores Dage; netop paa disse Omraader er det, at Alexander II. har gjort sit Navn uforgjængeligt, men at gaa nærmere ind herpaa, er ikke vor Sag her og turde desuden være aldeles overflødigt, da der alt i Literaturen findes fortræffelige Specialarbejder over de enkelte Reformers Historie[2]). Tilmed (siger Jul. Eckardt) kan den hele Reformbevægelse, hvis Glansperiode falder sammen med Alexanders saakaldte »liberale« Regjeringsafsnit, næppe endnu skildres i sin Helhed, thi Decennier maa først svinde, før vi formaa at overskue alle dens Følger.

Krimkrigens Torden bragte det nekolaitiske Regjeringssystem til at styrte sammen, dets jærnhaarde Lænker brast, hele Folket ligesom aandede friere. Alexander II.

---

[1]) Cardonne anslaar Antallet af de Slaver, Alex. II. har befriet, til c. 40,000.

[2]) Se vort Tillæg Nr. 7.

kaldte ikke, som Czar Peter, en enkelt Klasse, men hele »Nationen« til Virksomhed, til Arbejde for Frihed og Kultur [1]), Hundreder af Stemmer, undertiden rigtignok meget forvirrede, begyndte at lyde dér, hvor man hidtil kun havde hørt en Enkeltmands befalende Røst. Alverden indsaa pludseligt, at hele Samfundet maatte omordnes, men Ingen vidste i Virkeligheden hvorledes. — —

»862—1862! Tusind Aar af Ruslands Tilværelse! Klokken har lydt, ikke en døende Stammes Dødsklokke, nej, en Appel til Gjenfødelse af nyt Liv for alle »slaviske Folk«, hvis Indvielse vi have fejret den 19de Februar (russisk Stil) 1861. Vi begynde et nyt Aartusinde og dermed en ny Tilværelse! Har I hørt Stemmen fra oven, der kalder 20 Millioner til Opvaagnen? Lyt til denne Stemme, den kom fra Hjærtet, og kun med Hjærtet kan den fattes« [2]). Disse Ord af Kostomaroff illustrere bedre end lange Skildringer den hele Situation; ja, det er sandt! gjennem hele Rusland foer der en ubeskrivelig Bevægelse ved denne »Stemme fra oven«, den kom fra Hjærtet, — men destoværre, den blev ej altid opfattet paa samme Maade. —

Gjennemløbe vi Jul. Eckardts levende Fremstilling af hine Aar, faa vi et Billede at se, der, trods store Uligheder, dog i meget minder os om Dagene før den store franske Revolution. Hele Folket grebes af en voldsom

---

[1]) A Léroy-Beaulieu: L'empire des Tsars et les Russes 1881, vol. I., p. 263. — Den eminente Forfatter turde indvikle sig i en lille Selvmodsigelse, naar han (p. 397) taler om, »at det ej var én Mands, men ét Folks Værk«, og dog strax efter tilføjer: »men kun Kronen alene, der stod over alle Partier, kunde gjøre dette.« Han, der selv kalder Bondeemancipationen af 61 for »Slutningen af Autokratiets Reformcyclus«, burde maaske ej heller saa stærkt betone »Tilstedeværelsen af en offentlig Mening«. Der er næppe endnu nogen »offentlig Mening« i Rusland, i hvert Fald er den kun alene skabt ved Kronens Initiativ. —

[2]) J. Eckardt: Jungrussisches, p. 2, 4 ofl.

Ophidselse, talløse Flyveskrifter af alle mulige politiske Farver bearbejdede Stemningen, denne Brydning mellem det »Gamle« og det »Nye« frembyder Skuet af det vildeste Virvar, et Chaos, hvor man ingen Udvej synes at øjne. Hist se vi det gamle Bojarpartis sørgelige Rester, dér det ultra-konservative, nekolaitiske Adels- og Embedshierarki, her atter det Parti, der under Navn af »Slavophilerne« i de sidste Tider med en vis Ret spiller saa stor en Rolle, og medens nu og da »Panslavismens« taagede Theorier dukke frem, finde vi ved Siden heraf det store, kraftigt svulmende, men paa sund Forstand just ikke overvættes rige »liberale« Parti [1]), der under Paavirkning af Vesteuropas umodne socialistisk-kommunistiske Ideer ville omstyrte den bestaaende Tingenes Orden uden dog at være klar over, hvad der skulde træde i Stedet. At holde en fast og sikker Kurs gjennem dette Chaos, udfordrede visselig en overlegen Dygtighed; og naar det forskjellige Skue, Alexander II.'s senere Regjeringsaar frembyde i Sammenligning med Tiden 1857—66, har ført de fleste Forfattere [2]) til at frakjende Kejseren Fasthed og Konsekvens, da turde en saadan Opfattelse halte meget. Thi lad os ikke glemme de uhyre Vanskeligheder, hvormed Czar Alexander havde at kjæmpe; paa den ene Side maatte han gjøre Front mod sin Faders gamle stokkonservative Parti, saafremt Rusland overhovedet skulde have nogen Fremtid for sig, paa den anden Side maatte han undertiden optræde ikke mindre skarpt mod denne halvdannede Masse, den saakaldte »Intelligentia« [3]), Nihilismens Moder,

---

[1]) Jvf. Eckardt: Jungrussisches, p. 34 ofl., samt Wallace's fortrinlige Værk: Rusland. 1877, vol. II, 125 ofl.

Jvf. A. Léroy-Beaulieu's Betragtn. desang. Tillæg Nr. 7.

[2]) Cardonne og tildels J. Eckardt undt. —

[3]) Denne »Intelligentia« bestod for en stor Del af ruinerede Adelsmænd, mislykkede Studenter o. a. l. Af denne Klasse udgik Czarens Mordere, af hvilke flere endog havde nydt godt af

der ikke selv vidste, hvad den vilde, var misfornøjet med alle Czarens Reformer[1]) og hvis evindelige Skraal om »politiske Rettigheder, Konstitution« o. l., enhver Regjering her, der er begavet med nogen sund Sands, dengang (som nu) bestemt maatte afvise[2]); en af de værste »Frihedsførere« [3]) betoner selv paa det Stærkeste, at en blind Eftergiven for hint Partis Fordringer vilde blive ensbetydende, ikke blot med Czarrigets fuldstændige Sprængning, men med en ligefrem chaotisk Tilstand, der sikkert vilde harmonere lidet med den Kultur, hvis Virkeliggjørelse vore »Frihedsmænd«, »Europæere«, eller hvad de nu iøvrigt kalde sig, betragte som Menneskelivets højeste og endelige Maal. — I alle stærke Overgangstider gaa Samfundsdønningerne højt, den uafbrudte Bølgen frem og tilbage mellem »Gammelt« og »Nyt« forvirrer ofte vort Syn, hvad der ved første Betragtning tager sig ud som Tilbagegang og Svaghed turde undertiden, nærmere beset, netop være det modsatte; og naar Anatole Léroy-Beaulieu [4]) siger, »at Czar Alexander byggede et nyt Hus paa den gamle Grundvold, og det ved Hjælp af Elementer, der tilmed næppe vare af bedste Sort[5])«, saa bør vi ej heller forglemme den samme navnkundige Forfatters indrømmende

---

den kejserlige Gavnmildhed. At denne Intelligentia var i høj Grad taaget og upraktisk, derom vidne mangfoldige Forfattere (f. Ex. Eckardt, Wallace, L. Beaulieu o. a.) —

[1]) Hvorledes f. Ex. Juryinstitutionen og Presseloven benyttedes, jvf. nysnævnte Forfattere. —

[2]) Jvf. flere Forfatteres Kritik af Fordringen om en Repræsentation for Rusland. Tillæg Nr. 7.

[3]) Tschernyschevski siger: »Udriv Folket af dets vante Liv, giv det Frihed, og dette Folk vil ingen Forskjel kjende, det vil ødelægge vor hele Kultur« (Gesch. d. revolution. Bewegungen in Russl. 1883, p. 337 ofl.).

[4]) Jvf. Tillæg Nr. 7. —

[5]) A. Léroy-Beaulieu og de allerfleste, selv fjendtlige Forfattere, indrømme dette.

Ord: »at Vanskelighederne vare uhyre, intet Menneske har kunnet udrette mere, end han har gjort.[1]) Det skal slaas fast, at vi, snarere end i Alexanders Karakter, maa søge Aarsagen til Regjeringens senere reaktionære Holdning i det liberale Partis Udskejelser; trods den uvederhæftige Tikhomirovs modsatte Paastand[2]) viser selv en blot flygtig Undersøgelse, at hvert reaktionært Skridt fra Regjeringens Side næsten stedse fremkaldtes ved Modpartens oprørske Holdning og lovstridige Handlinger, Handlinger, hvorved Czarens egen Person end ikke skaanedes. Skulde Rusland gaa en betrygget Fremtid i Møde, da maatte den ledende Magt i denne voldsomme Gjæringsperiode ikke blot vise Imødekommenhed, men visselig ogsaa rolig Besindighed, og det skal siges til Alexanders uvisnelige Hæder, at han ej blot forstod »at give«, men ogsaa »at holde igjen« og saaledes sikkert føre Statsskibet gjennem de oprørte Vande. Czar Peters Reformer havde ligesom skilt det russiske Folk i tvende Partier[3]), det europæiske og det gammel-russiske, i over halvandet Aarhundrede havde bægge Grupper vandret Side om Side uden nogensomhelst indbyrdes Berøring; Kejser Alexander II. sammenknyttede atter, hvad hans berømte Forgjænger havde sondret, hans Reformer begyndte ligesom at udfylde den indre Kløft i Folket, at lægge det vældige nationale Grundfundament, der alene muliggjør Fortsættelsen af Ruslands verdenshistoriske Rolle. — Den Stordaad, der vilde være

---

[1]) A. Léroy-Beaulieu: Alex. II., p. 647 ofl. (i Revue des deux mondes, 1ste April 1881). —

[2]) Tikhomirov: La Russie polit. et sociale 1883, p. 14 ofl. — Hvorledes disse Nihilistførere vare, faa vi ret Begreb om, naar vi høre deres Panegyriker skrive om Netschajeff, at han »var en Mand af Talent, men af ringe Oplysning og Opdragelse« (Tikhomirov. p. 16 ofl.). Jvf. Tillæg Nr. 7, Anmærkn. — Som Snigmorder besad han i hvert Fald Talent.

[3]) Jvf. A. Léroy-Beaulieus (Tillæg Nr. 7, Anmærkn.) glimrende Fremstilling af Peter den Stores Betydning i saa Henseende.

nok til at udødeliggjøre Aleyander II.'s Navns, og hvorpaa alle de andre Reformer hvile, er, som alle vide, Bondeemancipationen af 1861[1]), ved hvilken 50 Millioner Sjæle erholdt personlig Frihed og Ejendom, og at denne kjæmpemæssige Reform, der her kun kostede et Pennestrøg, medens den ellers overalt har været Frugten af Aarhundreders forfærdelige Kampe, udelukkende skyldes Kejserens personlige Initiativ, det vover end ikke de mest fjendtligsindede Skribenter at nægte. Al Modstand faldt for Alexanders bestemte Vilje. »Det er (siger I. Golovin[2])) denne Herskers udødelige Hæder, at han, da alle andre stode imod, med Fasthed svarede: »Det er paa Tide, det skal nu ske!« —

I Marts 1856[3]) (russ. Stil), faa Dage efter Pariserfredens Kundgjørelse, udtalte Alexander til de i Moskou forsamlede Adelsmarskalker: »Jeg anser det for nødvendigt, at nedslaa visse ugrundede Rygter og sige Dem, at jeg for Øjeblikket ej tænker paa at hæve Livegenskabet. Men det er jo naturligvis noget, De selv ved, at det gjængse System med at eje Livegne ikke kan bestaa til evig Tid; man maa hellere ophæve Livegenskabet ovenfra end afvente det Øjeblik, da Bevægelsen vil begynde fra neden. Jeg beder Dem, mine Herrer, undersøge, hvorledes dette kan bringes i Udførelse og forestille for Adelen, hvem det egentlig gjælder, hvad jeg her har sagt.« Denne Gang fandt hans Ord saavelsom Antydninger, han lod falde ved Kroningen, imidlertid ingen Gjenklang, og Kejseren var yderst skuffet

---

[1]) A. Ebeling kalder Livegenskabets Ophævelse for »Aarhundredets ædleste Daad« (Napoleon III., vol. I, 316).

[2]) J. Golovin: Alex. II., p. 43 ofl.

[3]) Wallace: Rusland, II, 48. — J. Engelmann: Die Leibeigenschaft in Russland, 1884, p. 237 ofl. — Overordentlig Interesse frembyder denne Forfatters Skildring af Fællesskabets Opstaaen og videre Udvikling (p. 345 ofl.)

over hans »trofaste moskovitiske« Adels Holdning[1]). Men Spéranskys Elev var desuagtet fast bestemt paa at frigjøre sit store Riges Landbobefolkning, og han erholdt netop nu en varm Tilhænger for sine Planer i sin Broder, den hidtil for »Gammel-Russer« ansete Storfyrst Konstantin. I Aaret 1857 besøgte han Kiev og Moskou, overalt hilset med

---

[1]) Polske Forfattere tale gjærne i høje Toner om, hvorledes Adelen i Lithauen gik i Spidsen for Bøndernes Frigjørelse; det er imidlertid ikke værd at forhaste sig med at flette Kranse til den herværende polske Adel. Sagen forholder sig ifølge Wallace (Rusl. II, 150) saaledes: »I Lithauen var Bondens Stilling grænseløs ussel, og Kejser Nikolaus havde ved sine »Inventarier« søgt at bøde herpaa, til Godsejernes Misnøje. Disse søgte nu at faa »Inventarierne« ophævede, og Alex. II., der saa sin egen Adels kjølige Holdning, benyttede denne Henvendelse paa en snild Maade. Han lod nok saa frejdig, som om han forstod, at det var Ansøgernes Ønske »at faa Livegenskabet hævet«, og ved det berømte »Nazimoff-Rescript« blev dette »formentlige« Ønske billiget. Den lithauiske Adel fik Tilladelse til at nedsætte Udvalg desangaaende. Det hed i Rescriptet, »at Livegenskabets Ophævelse burde ske gradvis, ikke pludseligt.« — 4 Dage efter sendte Indenrigsministeren (ifølge hemmelig Ordre fra Czaren) et Cirkulære til alle Ruslands Gouvernører og Adelsmarskalker med Underretning om, at »den lithauiske Adel havde erkjendt Nødvendigheden af at frigjøre Bønderne, og at denne »ædle« Hensigt havde vakt Hs. Maj.s store Glæde.« — Med Cirkulæret fulgte en Copi af »Nazimoff-Recriptet« samt Angivelse af de Hovedprincipper, der skulde lægges til Grund »i Tilfælde af, at de andre Provinsers Adel maatte fremsætte et lignende Ønske.« — Jvf. Jul. Eckardt: Jungrussiches, p. 41 ofl.

J, Eckardt (Jungruss., p. 53, 54) søger (omend noget svagt) at undskylde Adelens Modstand. »En Del af Oppositionsadelen var imod Emancipationen, fordi Czaren derved vilde komme til at staa aldeles uden Skranker; den forlangte til Gjengjæld — en Konstitution.« — Han synes at ville give Adelen her et vist Medhold, uagtet han selv maa indrømme, »at kun den smudsigste Egoisme laa bag ved mange af Adelens Fordringer« (p. 54, 55). — Jvf. Cardonne, 350 ofl.

Jvf. endvidere A. Léroy-Beaulieu's Dom om Adelen, som værende endog »fuldkommen uduelig til at afgive Elementer til Dannelsen af et Pairskammer« (se Tillæg Nr. 7, Anm.).

stormende Begejstring af Bønderne, der i ham saa en ny »Messias«. I Aaret 1858 gjennemrejste han Storruslands Gouvernementer og sagde i Tver bl. a. til en Adelsdeputation: »Mine Herrer! Deres Interesser ere mig dyrebare, men Deres Bønders maa ogsaa være Dem kjære; vi maa visselig kunne virke sammen, hvis Ruslands Vel er vort fælles Ønske.« I Kostroma udtalte han: »Bondesagen er vigtig for Rusland, den ligger mig dybt paa Hjærte, og haaber jeg, at De ville retfærdiggjøre mine Forventninger.« Til Adelen i Nischnij-Novgorod henvendte han følgende: Ruslands Vel er det højeste for mig; Deres Hverv, mine Herrer, er i denne store Sag at kunne forene de særlige med de almene Interesser; jeg hører med Sorg, at egoistiske Anskuelser herske blandt Dem; dette fører til intet! handl saaledes, at Deres Vel ej bliver til andres Skade.« — Til Moskous Adel yttrede Czaren: »Mine Herrer! jeg siger stedse Sandheden; jeg beklager, at jeg i Dag ej kan takke Dem; for 2 Aar siden talte jeg her til Dem om en Reform, der, hvad der er det bedste, maa komme fra oven, hvis den ikke skal komme nedenfra. Mine Ord svandt hen i Luften, jeg ventede, at Moskous Adel først vilde have svaret paa min Kaldelse, men den har hverken været den første eller den anden til at gjøre det. Med dyb Sorg har jeg følt dette, jeg ønsker mit Folks Vel, og De selv, mine Herrer, maa i Deres egen Interesse anspænde alle Kræfter for at forbedre Bondens Kaar.« Dette paa engang strenge og humane Sprog viste ikke blot, at Alexander for stedse havde brudt med det gamle nekolaitiske Parti[1]), men vidnede ogsaa om, at han vilde sætte hele sin Sjæls Kraft ind paa at naa et Maal, hvis Virkeliggjørelse var ensbetydende med Ruslands Frelse. — Forresten skulde Adelen ogsaa snart sekundere hans Bestræbelser. —

I Aaret 1859 skabte han 2 Kommissioner, der skulde

---

[1]) Russl. u. Alex. II., p. 14, 17 ofl.

redigere et Resumé af alle Provinskommissionernes Betænkninger. Endnu gik Sagen saa langtsomt fremad, at Alexanders personlige Initiativ var nødvendigt. Den 16. Septbr. holdt han derfor i Tsarkoj-Sélo følgende Tale til Adelens Deputationer: »Jeg har, mine Herrer, kaldt Dem til Samvirken i en Sag, der maa interessere Dem i samme Grad som mig selv; Ruslands fremtidige Vel beroer herpaa. Alt som Thronfølger betragtede jeg mig som den første Adelsmand i dette Rige, jeg var stolt af denne Titel, og endnu den Dag idag anseer jeg mig som saadan. Jeg har foretaget dette Værk i Tillid til Dem, og derfor har jeg ogsaa nu hidkaldt Dem. Det lader imidlertid til, at De ej paa rette Maade have opfattet mine Planer, men jeg haaber, at det fra nu af vil blive anderledes. Jeg ved jo vel, at det store Værk ej kan fuldbyrdes uden Offre, men disse Offre skulle dog blive saa lidet byrdefulde som muligt. Jeg skal bistaa Dem; saa bistaa da ogsaa nu mig, ej i Ord alene, men ogsaa i Gjerning. Paa Gjensyn, mine Herrer!«

— Man havde fra nu af kun at lyde den kejserlige Vilje. —

Midt under de herværende Vanskeligheder led Kejseren et stort Tab, da Sjælen i den nedsatte Kommission, Grev Rostovzoff døde den 18de Februar 1861. Om Morgenen Kl. 5 stod Alexander med taarefyldte Øjne ved den Døendes Leje og forblev der, til Greven drog sit sidste Suk. Da han under en uhyre Deltagelse jordfæstedes den 21de Februar fulgt Czaren selv efter hans Kiste. Som alt sagt, blev Grev Panin hans Efterfølger, og han fuldendte Værket.

Den 3dje Marts 1861 (russisk Stil den 19de Februar) undertegnede Czaren den Akt, der gav 50 Millioner Livegne Friheden[1]). Paa en og samme Dag oplæstes Friheds-

[1]) Cardonne, 380. — Eckardt: Jungruss. p. 60, 61 ofl. — Den lærde J. Keussler (C. Röttger: Russ. Revue 1888, vol. 17, p. 415

erklæringen hele Landet over, og storartede vare i Sandhed de Ovationer (skriver Eckardt) som Alexander blev Gjenstand for, da han den 3dje Marts forlod Vinterpaladset,

---

skriver: »Hele Landbovæsenet er endnu i en Overgangstilstand. Undersøgelsen i 1878 viser, at Bondestanden er ved at fremtræde i en ny Form (d. v. s. det synes, som om en »individuel«, kraftig Stand, en dygtig »Selvejerstand«, er i Færd med at danne sig mellem Fællesskab og Godsejerstand.« — K. Kavelin (Die bäuerl. Gemeindebesitz. 1877, p. 7, 17, 42 ofl.) skriver: »Emancipationskommissionens store Fortjeneste ligger deri, at den i et Samfund med yderst forskellige Meninger forstod at mægle mellem de forskjellige Opfattelser.« Naar K. endvidere vedbliver: »Selv om det ogsaa var en Ulykke, at vor Bondereform kom i Hænderne paa Fjender af Reformens Grundprincipper, og at de indre politiske Tilstande neutraliserede den oprindelig fortrinlige Plan,« o. s. v., saa maa dog hertil bemærkes, at K.s egne Ord synes at indeholde Nøglen til Regjeringens Handlemaade; Jul. Eckardt siger selv, »at Miljoutin og andre radikale Reformvenner gave de konservative Kommissionsmedlemmer grundet Aarsag til Klage,« og kunde man end ikke lade disse sidste raade alene, gik det paa den anden Side visselig heller ikke an blindt at følge Demokraternes Anskuelser. Kavelin vedbliver: »Uagtet vore egne Adelsmænd kun slet forstode at udføre Reformen, er den Vej, vi ere slaaede ind paa, dog bedre end den, Østersølandenes Reformatorer valgte. — — Netop fordi hos os den gordiske Knude overhuggedes radikalt, blev en organisk og fuldstændig Sammensmeltning mulig mellem det russiske Folks sønderrevne Lemmer. Vor næste Udvikling vil ubestridelig fuldbyrdes paa »Individualismens« Grund og ej paa en »Hjords« Følelsers Omraade.« —

Om Landboreformens videre mulige Udvikling se L. Baar: Die gemeinschaftl. Landbesitz. 1886 og andre Forf. (Vort Tillæg Nr. 7). Wallace (Rusland, II., 188, 89 ofl.) giver, uagtet han ingenlunde dølger Skyggesiderne, et glimrende Billede af Emancipationens Følger, »heldige saavel for Bonden som for Adelsmanden.« — Fr. v. Löher (Russl.s Werden u. Wollen 1881, p. 147 ofl.) priser i stærke Udtryk Landboreformen, »der i det hele og store har fremmet Bondens økonom. og intellektuelle Udvikling«. —

A. Léroy-Beaulieu (L'empire des Tsars vol. II) giver en mesterlig Skildring af Bondesagen i Rusland. —

En anden kjæmpemæssig Reform er Oprettelsen af »Zemst-

for i den Kasanske Kirke at bivaane Emancipationsediktets højtidelige Kundgjørelse. Den 20de Marts modtog Kejseren under uhyre Deltagelse fra Folkets Masser en Deputation, der kom for at tolke Landbostandens Følelser. Efter at have berørt det paa et Sølvfad frembaarne Brød og Salt

---

vos«, (Kredsforsamlinger), hvori Bonde og Adelsmand have Sæde. »Saameget er vist (siger den grundige, upartiske Wallace, I., 192, 93), »at denne Institution har udrettet langt mere end dens Kritikere ane; trods Fejl og Mangler er den uendelig bedre end de Institutioner, den har fortrængt, og den er et Vidnesbyrd om, at Rusland har gjort store Fremskridt i polit. Opdragelse. — »Oprettelsen af »Zemstvos« (skriver en af Kejserhusets værste Fjender, den radikale Stepniak: »La Russie sous les Tsars 1887, p. 411) »er den største Reform efter Emancipationen og den, der led mindst ved Reaktionen.« Dette er fuldkommen rigtigt, og hvis denne Institution, det bedste Middel til at skabe den Decentralisation, hvortil Ruslands altfor stærkt centraliserede Statshusholdning trænger, af en kraftig Enevælde fremtidigt udvikles i den Retning, Forfatteren L. Baar (jvf. Tillæg 7), saa klart angiver, vil der muligen for Czarrigets Vækst været udrettet noget, der i Betydning ikke staar tilbage for Bondeemancipationen. — At omtale Kejserens talløse Reformer paa alle Samfundslivets Omraader ligger udenfor nærværende Skrifts Plan; i vort Tillæg vil man desuden finde Fortegnelse over fortrinlige Specialarbejder desangaaende; kun dette ville vi bemærke: Det er sandt, naar der siges, at mange af Reformerne ikke fuldtud satte Frugt, men det er ligesaa sikkert (og mangfoldige, endog fjendtlige Forfattere indrømme det), at Skylden herfor mindre ligger hos Regjeringen og dens ofte højst mangelfulde Organer end i det liberale Partis Udskejelser. Dette gjælder f. Eks. saaledes Alexanders Presselov, der roses af Eckardt (Jungruss. p. 84 ofl.) ja, selv af Stepniak (p. 439); — men hvorledes den benyttedes, derom vidne noksom I. Golovins Ord: »At den russ. Presse ej bedre har benyttet den Frihed, Alex. II. gav, er dens egen Skyld« (Alex. II., p. 56). — Det samme kan siges om Retsreformen, især om Juryinstitutionen; Vera Sassulitschs Frikjendelse er i Virkeligheden et smukt Bevis paa, hvorledes Samfundet forstod at benytte Kejserens Velgjerning (Russl. vor u. nach dem Kriege, p. 360 ofl.); hos et Samfund, der »lovhjemler« aabenbart Snigmord, er der kun et ringe Skridt fra alm. Drab til Ravachol'ske Forbrydelser. — (Cardonne, 525. — Fr. v. Løher, p. 189). —

takkede Czaren med bevæget Stemme den hvidhaarede Olding, der var Deputationens Ordfører; alle knælede derpaa og nedbad Himlens Velsignelse over deres Hersker. —

Glæden var dog i Begyndelsen ikke ublandet [1]), thi flere Steder opfattede Bonden Emancipationsaktens Hensigter fejlagtigt; i Aarhundreder havde han vel betragtet sig som Godsejerens Slave, men Jorden derimod som sin egen Ejendom, han antog derfor, at alt Adelsskab, alle Forpligtelser pludselig skulde ophøre og fandt det meningsløst, »at frikjøbe en Jord, han troede at eje fra umindelige Tider.« Her var ret et Felt for »radikale« Elementers Virken, og takket være denne [2]) opstod der da ogsaa hist og her Bondeuroligheder. Faren var dog kun forbigaaende, de udnævnte »Fredsdommere« der skulde klare Sagen mellem Bonden og hans tidligere Herre [3]). have med overordentlig Dygtighed og Upartiskhed røgtet et Hverv, som Landbostandens indgroede Vrangvilje og Mistænksomhed ofte har gjort dem byrdefuldt nok, og i Almindelighed har Afviklingen mellem Bonde og Herremand taget et raskt Opsving [4]). »Emancipationen, siger Léroy-Beaulieu [5]), er en i Historien enestaaende Handling; Trældommen forsvandt brat, og den store Akt blev Ophav til en Masse Reformer paa alle Nationallivets Omraader.« — Men ved Fuldbyrdelsen af denne Akt var Kejser Alexander visselig stillet i en vanskelig Situation mellem tvende Partier, han, der saa nødig krænkede nogens Interesser. Problemets Natur var jo en saadan, at dets Gjennemførelse umulig kunde frelse

---

[1]) Cardonne, p. 400.

[2]) Eckardt: Jungruss., p. 61. —

[3]) Jvf. Celestin: Russl. seit Aufhebung d. Leibeigenschaft, p. 88, 100, 160 ofl. — A. Léroy-Beaulieu (L'empire des Tsars, II., 380 ofl.), Wallace (II., 64) og mange andre prise stærkt »Fredsdommernes« Holdning. —

[4]) Eckardt: Jungruss., p. 60 ofl.

[5]) L'empire des Tsars, I., 364.

alles Interesser; Kejserens store Fortjeneste er, ikke at have vaklet eller taget Hensyn til sin personlige Ro, han har gjort Rusland en uvurderlig Tjeneste, udvist et moralsk Mod, som i hans Sted kun faa Fyrster havde formaaet at aabenbare [1]. Med Rette kalder Cardonne [2] den kejserlige Handling for en »kolossal, i Historien enestaaende og fredelig udført Expropriation«, hvorved 50 Millioner Slaver bleve frie, tænkende Individer, og som tilmed ogsaa gavnede Adelsmanden ved at tvinge ham ud af hans tidligere Sløvhed [3].

Til sin Broder Konstantin skrev Czaren: »Gud velsigne nu og i Fremtiden vore Anstrengelser og vor ærlige Stræben.« —

Med Rette vil det russiske Folk til fjærne Tider vedblive at kalde ham med Tilnavnet: »Czar-Befrieren.« —

Kun temmelig slet lønnedes imidlertid Kejser Alexanders Stræben efter at gjenføde sit Land og bringe det op i Række med de øvrige europæiske Nationer. Russernes medfødte sangvinske Naturel lod dem glemme, at alt ikke kan opnaaes paa engang, og den letvakte Begejstring, hvormed Reformerne modtoges, gav ligesaa hurtigt Plads for dyb Utilfredshed over ikke strax »at se alle Drømme realiserede«. Den halvdannede Adels taabelige Fordringer om »politiske Rettigheder« [4] maatte Czaren afvise, og den ikke mere erfarne russiske »Intelligentias« Misnøje kom først til Orde i oprørske Taler, Brandstiftelser, for tilsidst at ende med Snigmordsforsøg. Vil man nærmere kjende dette

---

[1]) A. Léroy-Beaulieu: Un homme d'état russe (Revue des deux mondes f. 1. og 15. Oktbr. 1880, p. 582 ofl.

[2]) Cardonne, 400, 403 ofl. —

[3]) »Før bestilte vi ingenting og drak Champagne,« hedder det i adelige Kredse. »nu arbejder vi haardt, — og drikker Øl.« — (Wallace, Rusl. I. vol.). —

[4]) Tikhomirov, 419. — Cardonne, p. 350 ofl. — Om det russ. Folks sangvinske Temperament, se Gesch. d. revolution. Bewegungen 1883, p. 85 ofl.

sidste Partis aandelige Capaciteter, lad os da høre saa competente Dommere som Wallace og Jul. Eckardt, der bægge have levet længe i Rusland og i høj Grad ere fortrolige med dette Riges forskjellige Forhold [1]. »Nu vilde alle være Lærere,« skriver Wallace [2], »Russerne vare som Skoledrenge, der ere undslupne en for stærk Disciplin; Regjeringen oversvømmedes af Reformprojekter, baade fornuftige og vanvittige, fra anonyme, rent obscure Personer. Alt det gamle skulde helt bort, det var alles Løsen, men faa eller ingen havde ret klare Ideer om, hvad der skulde sættes i Stedet.« »Fra alle Sider,« skriver Jul. Eckardt [3], »rakte de destruktive Elementer hinanden Haanden forat ødelægge det gamle Samfund; Regjeringen stod næsten isoleret overfor en Strøm, den selv havde maattet fremkalde (thi den gamle Tilstand var umulig), men som den omtrent fattedes alle Midler til at tøjle. Blade som A. Herzens »Kolokol« og det af den radikale N. Tschernyschevsky [4] redigerede Journal »Sovremennik« bearbejdede paa det voldsomste Gemytterne i socialistisk-kommunistisk Retning, og det sidstnævntes Indhold var især en fornægtende Kritik af det hele Samfund, hvis der overhovedet (tilføjer Eckardt haanlig) kan være Tale om et Program, hvor der daglig opdukkede nye, hinanden modstridende Fordringer. — De oprettede Søndagsskoler svarede kun slet til deres oprindelige Bestemmelse, de vare omtrent alle Arnesteder for de mest radikale Ideer. De petersborgske Klubbers »Wühlere« vare i Grunden kun kritikløse Tilhængere af »Kolokols« og »Sovremenniks« Doktriner;

---

[1]) Jul. Eckardts Arbejder have fundet en overordentlig gunstig Bedømmelse i flere betydelige udenlandske Tidsskrifter (f. Ex. i Rev. crit. d'hist. etc., Unsere Zeit o. a.).

[2]) Wallace II., 125 ofl. —

[3]) Jul. Eckardt: Jungrussisches, p. 47, 51, 62, 85, 90 ofl. —

[4]) Bladets nominelle Redaktør var den elendige Digter Nekrassoff (Eckardt, 41). —

ved Oprør og Brandstiftelser troede man at kunne intimidere Regjeringen, at tvinge den til at give Rusland »politiske Friheder« i Lighed med, hvad der skete i Finland, og hvad man mente vilde ske i Polen[1]); om konsekvente Planer var der ikke Tale, de værste Skraalere vidste næppe, hvad de vilde, de fattede næppe, hvad en Konstitution vilde sige; det eneste Ønske, som var fælles for alle disse Folk, der ansaa sig selv for Politikere, fordi de kunde slaa om sig med et halvt Dusin socialistiske Fraser, det var at omstyrte det Bestaaende.« Overfor denne Dom, hvis Competence ikke kan drages i Tvivl, turde Læseren maaske ved nærmere Eftertanke indrømme, at en blind Eftergiven overfor slige Mænd fra Regjeringens Parti vilde have været ensbetydende med Selvmord, indrømme, at meget, der ved første Øjekast saa ud som Vaklen eller Tilbageskridt fra de Styrendes Side, under saadanne Forhold maaske snarere burde betragtes som Fremskridt. —

Saaledes var Situationen kort efter Bondeemancipationens Fuldbyrdelse. —

I Løbet af Vinteren steg Gjæringen blandt Petersborgs Studenter, og i Februar (1862)[2]) fremkaldte Putjätins ukloge Dekreter alvorlige Optøjer. Vel havde Ministeren handlet urigtigt, og Czaren, der netop kom tilbage fra Livadia, blev saa forbitret over Studenternes strenge Afstraffelse, at Putjätins Afskedigelse øjeblikkelig paafulgte; men selv den besindige A. Léroy-Beaulieu omtaler dog tillige i en yderst haanlig Tone Studenternes »latterlige og dadelværdige« politiske Fordringer, og naar man hører, at Akademiets mest afholdte Lærere overbøde hverandre i at holde ophidsende Foredrag, ja ligefrem s. f. Ex.

---

[1]) At det ikke var en og samme Ting at give Finland og Rusland (med sine 100 Mill. og 400,000 □ M.) en »fri Forfatning« laa naturligvis over disse »Politikeres« Horizont. —

[2]) A. Léroy-Beaulieu: Un homme d'état, p. 148. — Eckardt: Jungruss. p. 64 ofl.

Professor Pavloff opfordrede til aabenlyst Oprør[1]), naar man ved, at Søndagsskolerne ikke var andet end Skueplads for radikale Ordgyderier, tør man vel næppe frakjende Regjeringen Ret til at skride ind mod det hele Uvæsen. Selv I. Golovin[2]) udbryder spottende om Studenternes Optøjer: »Slige Uroligheder vare i Sandhed ingen Heltegjærninger.« — Ikke destomindre blev Regjeringen fast ved sit Program, store Reformer forkyndtes[3]) og ved Januars Slutning sammentraadte 14 storrussiske Gouvernementsforsamlinger forat raadslaa om Reformer, som Livegenskabets Ophør nødvendiggjorde. Naturligvis (siger Eckardt) gik flere af disse Adelsforsamlinger (f. Ex. i Smolénsk og Tula) strax ud over deres Competence, idet de begyndte at drøfte Muligheden af en Konstitution for Rusland og Indkaldelse af en Notabelforsamling.« — Det skulde imidlertid ikke blive herved; snart begyndte de Liberale at tale paa en mindre uskyldig Maade[4]). Pludseligt og gaadefuldt udbrød der nemlig fra 22.—28. Maj en Række Ildebrande i Hovedstaden, hvor store Varelagere, Indenrigsministeriets Palæ og flere andre offentlige Bygninger bleve Luernes Bytte. Uagtet der endnu hviler et vist Slør over disse Begivenheder (siger Eckardt), have sikkert Revolutionsmændene her haft Haand med i Spillet, thi Ildebrandene udbrøde netop paa en Tid, hvor saa godt som hele Hovedstadens Befolkning festligt smykket promenerede i den ved Nevaen liggende »Sommerhave«, og midt under Katastrofen grebes endog flere Kolportører af Brandskrifter i

---

[1]) Den tidligere afholdte Professor Kostomaroff modtoges af Studenterne med Piben og Hyssen, da han opfordrede til Besindighed. —

[2]) I. Golovin: Alex. II., 221. —

[3]) F. Ex. Brænderiloven, Retsreformen, Domænereform, ofl. (Eckardt p. 69 ofl.). —

[4]) Eller, som Eckardt (Jungruss. p. 77) kalder det, paa en yderst »afskyelig« Maade. —

Færd med at opslaa eller udbrede samme[1]. Garden blev øjeblikkelig udkommanderet, og overalt saa man Czarens høje Skikkelse; han ledede selv Redningsarbejderne og ofte hørte man ham udbryde: »Muntert, Karle, muntert! det gjælder at redde, hvad reddes kan[2].«

Uagtet Regjeringen naturligvis maatte skride kraftigt ind ved f. Ex. uden Proces at lade hænge de paa fersk Gjerning grebne Mordbrændere samt lukke Søndagsskolerne, gik den dog videre paa Reformernes Vej. — I Sommeren 1862 forlod Czaren sin oprørske Hovedstad og modtoges med Begejstring i Riga og andre Byer; hans Besøg var en Opmærksomhed mod Østersølandene, der hidtil vare forblevne rolige. Herfra foretog han en Udflugt til Moskou. — Den 7. Septbr. 1862 fejrede Czaren og Familje under store Højtideligheder Festen for Ruslands 1000aarige Bestaaen. De liberale havde knyttet store Forventninger til denne Fest, og mange ventede Udstedelsen af en »fri Forfatning«. Socialisterne benyttede naturligvis Lejligheden, de udspredte, »at Bonden nu vilde erholde Jord uden at betale en Øre derfor,« en Fabel, tilføjer Eckardt[3], de allermindst selv troede paa, men som egnede sig vel til at bringe Landbostanden i Oprør. 3 Uger efter forkyndte Regjeringen derimod den snarlige Iværksættelse af sine betydelige Reformprojekter angaaende Oprettelse af »Zemstvos«. I det hele og store har ogsaa Retsreformen været en Velsignelse og holdt sig fortræffelig (skriver Eckardt)[4], den har i høj Grad bidraget til at hæve Folkets moralske Følelse. —

---

[1]) Ikke engang den kejserlige Familje blev forskaanet for disse Kolportørers Frækhed; i selve Paaskenatten, da Kejseren med sine Slægtninge forrettede sin Andagt i Slotskapellet, omdeltes Brandskrifter, af hvilke Czaren endog fik et Exemplar stukket i Haanden (Eckardt: Jungruss. p. 76 ofl.

[2]) I. Golovin, Alex. II., 93. —

[3]) Eckardt: Jungruss. p. 83. —

[4]) ibid. p. 86. —

Som alt antydet havde russiske Demokrater sympathiseret med Polakkernes Opstand, de havde under Alex. Herzens Ægide leflet med Revolutionsmændene i Warschau i det stille Haab, at Polens Frigjørelse ogsaa maatte bringe Rusland en fri Forfatning. Da kom Vestmagternes taabelige diplomatiske Intervention, og den gjorde Regjeringen mere Nytte, end om man havde sendt den et Hjælpecorps; thi alle Russere, af hvad politisk Farve de end vare, maatte føle sig krænkede over denne uberettigede Indblanding, og da netop nu Hr. v. Katkoff med mægtig Haand anslog »Nationalfølelsens« Strenge, tilintetgjordes »Kolokols« Indflydelse for stedse, og de russiske Liberales Holdning overfor Polakkerne blev en ganske anden[1]. — Katkoff, hvis Maal var Statens nationale Enhed paa Basis af Enevælden, blev nu Øjeblikkets Mand, og han har i Virkeligheden gjennem lange Tider udøvet en stor Indflydelse paa Begjeringen; derfor sluttede han Forbund med »Demokraten« Miljoutin, thi ogsaa denne vilde en fuldstændig Russificering af det vidtstrakte Riges forskjelligartede Bestanddele. For et Øjeblik bragte vel Karakosoffs Attentat Regjeringen til at antage en mere konservativ Holdning, men snart efter gjenoptog den dog sin demokratisk-sociale og strengt nationale Politik[1]. At en Tysker som Eckardt

---

[1]) J. Eckardt dadler (p. 104) R.'s Fremfærd mod Polen; han burde i saa Fald have talt lidt mere sympathetisk om »den polske Opstand« (Pøbelopstanden, som han flere Steder kalder den) (jvf. Jungruss. p. 99). —

[2]) J. Eckardt (p. 110 ofl.) dadler stærkt den demokratiske Miljoutins Udnævnelse til Leder af de polske Affærer. »Den viser, at det kun var der og ikke i Rusland, at man vilde regjere ved »Demokratiets« Hjælp, og at det kunde kun skade Regjeringen selv, der i det ene Land førte en Politik, den misbilligede i det andet.« — For det første overdriver Forf. her vistnok de polske Affærers Betydning for Rusland; for det andet have vi med 2 vidtforskjellige Spørgsmaal at gjøre; i Polen var det »Aristokratiet« (det eneste »polske« Element), det gjaldt

naturligvis betragter den Katkoffske Politik med vrede Blikke, er ret naturligt, set fra et russisk Standpunkt derimod turde denne Politik, gjennemført med et vist Forbehold, netop være den eneste Vej til Opnaaelse af den Plads, Rusland uden Tvivl er kaldet til engang at indtage blandt Jordens store Kulturnationer. —

Alexander II.'s Bestræbelser skulde af det revolutionære Parti lønnes paa en egen Maade [1]). Da Czaren den 16. April 1866 foretog sin vanlige Promenade i »Sommerhaven« affyrede, som bekjendt, W. Karakosoff et Pistolskud paa ham, der imidlertid blev frelst næsten ved et Mirakel. Snigmorderens fremstrakte Arm kom nemlig til at skygge for Huemageren Ossip Komissaroff, der stod i forreste Række af de talrige, ærbødigt hilsende Tilskuere; han skjød Karakosoffs Arm til Side, og Kuglen fejlede heldigvis Maalet. Ossip anede i Virkeligheden slet ikke Betydningen af sin rent tilfældige Haandbevægelse; ved det stærke Knald faldt han tværtimod forskrækket omkuld og blev her, halvt bedøvet, fundet af den tililende General Todleben, for hvem en Smedelærling nævnte Ossips Navn og berettede

---

om at ramme, Landets Russificering (og Pacificering) beroede paa dette Aristokratis Tilintetgjørelse: det havde jo tilmed i Aarh. kun slet opfyldt sin Mission overfor de lavere Klasser. — I Rusland derimod viste Karakosoffs Attentat noksom, at en mere »konservativ« Politik var nødvendig eller med andre Ord: det gjaldt her undertiden om af og til »at holde igjen«. —

Forresten indrømmer Eckardt selv: »at det kun varede kort, Regjeringen stod snart atter paa sin demokrat.-sociale (d. e. reformatoriske) og nationale Politik. —

Tikhomirov, p. 413, der naturligvis med Kulde omtaler Karakosoffs Attentat vil gjærne bibringe Læsere den Tro, »at Attentatet fremkaldtes ved Regjeringens reaktionære Politik«; netop det modsatte er Tilfældet (Jvf. Eckardt og flere andre). —

[1]) J. Eckardt: Aus d. Petersb. Gesellschaft, p. 24 ofl. — I. Golovin: Alex. II., 89. — O. Oldenberg: Der Nihilismus, p. 60 ofl. — Ahnfelt, p. 63. — Wittgenstein, 365 (Brev af 28de April). — Fædrelandet f. April 1866. —

hans Gjerning. Ossip førtes strax til Politivagten, hvor Fyrst Suvoroff kom til og erfarede det hele. Den stakkels, af Skræk halvdøde Huemager vidste hverken ud eller ind, da han indførtes i Vinterpaladset og her i Overværelse af en glimrende Skare blev omfavnet af Hs. Majestæt, der sagde til ham: »Ossip Komissaroff! jeg udnævner Dig herved til Adelsmand, opfør Dig for Fremtiden derefter. Mine Herrer af Adel (vedblev Kejseren, idet han henvendte sig til Forsamlingen), jeg haaber, at De med Glæde ville modtage i Deres Midte den, der har reddet mit Liv, og som endnu igaar var Bonde, men ved mig idag er bleven til Adelsmand. Jeg troer, at han ved sin Fortjeneste fuldkommen fortjener den Ære at blive russisk Adelsmand. Hvad siger De derom, mine Herrer?« Rungende Bifaldsraab besvarede Kejserens Tale [1]). Folkets Jubel over Herskerens Redning var uhyre, samme Aften illumineredes Hovedstaden, og Czaren maatte vise sig offentlig; hans Ekvipage skal endog være bleven standset af Bønder, der saaledes vilde forvisse sig om, det ogsaa var den rette Czar, der sad i samme.

Hvor Kejseren viste sig, i Theatret og paa Promenaden vedblev han længe efter at være Gjenstand for store Ovationer, men han var dog flere Uger igjennem i en meget alvorlig Stemning. —

Efter dette flygtige Blik paa Alexanders Stilling til nogle af de indre Forhold gjenoptage vi atter den politiske Traad dér, hvor vi slap den, det vil sige ved Aaret 1876. Vor Opmærksomhed fæster sig da strax paa Balkanhalvøen, hvor tunge Uvejrsskyer netop da trak op over Horizonten og truede med at fremkalde en snarlig Katastrophe.

---

[1]) I Ukas af 9. April (russisk Stil) hedder det: »Eftersom ved Guds naadige Førelse Bonden O. K. har reddet Os Livet, have Vi adlet ham og hans Efterkommere under Navnet: Komissaroff Kostromskoj. —

Vi have tidligere antydet, hvorledes man i Ruslands Forhold til Balkanhalvøen, hvorfra det jo modtog sin Religion og ældste Kultur, tydeligt kan skjelne mellem 3 indbyrdes forskjellige Perioder. Det første Stadium —, siger B. v. Kallay [1]) —, omfatter Tiden fra Varægerne indtil Peter den Store, og Russernes Expeditioner dengang turde vel passende sammenlignes med de nordiske Vikingetoge, ihvorvel de førstnævnte havde et vist religiøst Præg, især efter 1453, da Europa paa en Maade overlod Czarriget sin gamle Kamp mod de Vantro. I Forholdets andet Stadium, der naaer indtil Kejser Nikolaus' Regjeringstiltrædelse [2]) fremtræder fra Ruslands Side en mere eller

---

[1]) B. v. Kalley: Die Orientpolitik Russlands 1878, p. 68. — Forf., der med stor Dygtighed behandler Spørgsmaalet, har dog ikke undgaaet mindre Selvmodsigelser. — G. Forstner (Rückblick auf die Ursachen d. russ.-türkisch. Krieges 1878, p. 4 ofl.) har Uret i at skrive: Spørgsmaalets »nuværende Karakter« fremtræder først ved Freden i Kutschuk-Kainardsche 1774; Forholdet fremtræder i Virkeligheden først klart og tydeligt som et »Nationalitetsspørgsmaal« omkring 1820—30. —

Til Ruslands og Tyrkiets Forhold jvf. vort Tillæg Nr. 4. — I det dygtige Skrift: Les causes occultes de la question bulgare. Paris 1887, p. 6, 10, 23, 29), vil man finde en klar Fremstilling af Ruslands og Bulgariens Forhold. Forf., der iøvrigt aldeles frikjender Kejser Alex. III. selv, dadler skarpt de russ. Agenters Optræden i Bulgarien, men viser os samtidig de herværende »liberale« Partiførere i et ikke bedre Lys (p. 29 ofl.). Men hvorledes man end vil bedømme R.s Optræden her, saa skal det dog betones, at Balkanhalvøens kristne Folk skylde Rusland alt (som Fr. Schiern siger i sin Studie: »Ved Nedre Donau«, Hist. St. II., 1879), og at man ved Erindringen om de store Navne: Navarino, Adrianopel, Plevna, St. Stefano, næppe nok skal kunne finde Ord til at udtrykke sin Tanke, naar man i senere Tider har set Grækere gjøre fælles Sag med Tyrkerne (E. de Laveley: La Péninsule des Balkan. 1886, I. vol. p. 67, 71). — Man kommer her til at mindes Grev Cavours berømte Ord: »Gaar Italien nogensinde mod Frankrig, vil det sætte en uaftvættelig Plet paa sit Banner«. (»Nationaltidende« f. Novbr. 1893).

[2]) Ang. Nikolaus' Politik overfor Tyrkiet, se ovenfor. p. 91, 92, Anmærkn. —

mindre planlagt Erobringspolitik der, saafremt den da var lykkedes [1]), ikke blot havde friet Millioner af vore Trosbrødre fra et forsmædeligt Aag og udviklet hine rige, nu saa forsømte Landes Hjælpekilder, men ogsaa for stedse havde skrinlagt hint fatale orientalske Spørgsmaal, der endnu for lange Aarrækker vil true Verdensfreden. Den 3dje Periode varer endnu; den har været Vidne til de ærefulde, Rusland saa lidet indbringende Kampe, dette Rige har ført, ikke for at fremme Erobringsplaner, som man saa taabeligt har villet tillægge det [2]), men hovedsagelig for at grundfæste og fremme de »Smaanationaliteter« til hvis Skabelse den store Catharinas Krige vel gave det første Stød. Russerne kjæmpe jo vistnok endnu her for »Trosbrødre«, men Religionens Sag er dog nu traadt tilbage for de i vor Tid alt beherskende »Nationale Spørgsmaal«. — Lige fra Czar Peters Dage [3]) har Ruslands Virken været til Velsignelse for Balkanhalvøen; at Hellenernes Efterkommere nu kan kalde sig et »frit« Folk, at Balkanhalvøens øvrige Smaanationer til Dels kunne se Fremtiden i Møde med fortrøstningsfuldt Haab om snart at indtage en værdig Plads i den »europæiske« Kulturudvikling, det skyldes udelukkende Czarriget, der dog hidtil har høstet mere Utak end Løn for sin mægtige Virken; at Befrielsesværket endnu ikke har fundet sin endelige Afslutning, at Tusinder af Kristne endnu i dette Øjeblikke sukke under forfærdelige,

---

[1]) Thi kun over Skutari kan Rusland i Fremtiden haabe at naa Bosporos. —

[2]) »Idet Rusland har arbejdet for de herværende slaviske Folks Autonomi« (siger A. Léroy-Beaulieu) »har det arbejdet mod de Planer, England og Europa beskylder det for at nære paa Balkanhalvøen« (Les reformes de la Turquie. Revue des deux mondes 1. Decbr. 1876, p. 532). —

[3]) G. Charmes skriver: »At have standset Balkanhalvøens Folk i deres Overgang til Islam, hvad Czar Peters Angreb netop hindrede, er ikke den mindste Tjeneste, Rusland har vist de herværende Nationer« (L'avenir de la Turquie. 1883, p. 155).

for os utænkelige Kaar [1]), derfor have vi alene Englands Kræmmerpolitik at takke! —

Pariserfreden af 1856 havde for Tyrkiets Kristne været en tom Lyd, thi Porten havde aldeles ikke opfyldt de i denne Traktat stipulerede Garantier, og deres Stilling var om mulig endnu uslere end tidligere. Rusland havde ikke undladt stadigt at henlede Europas Opmærksomhed herpaa; da »Myrderierne i Serbien« fandt Sted, opfordrede det saaledes Stormagterne til at træffe Foranstaltninger desangaaende [2]), et Skridt, England paa sin sædvanlige »menneskekjærlige« Maade tilbageviste som et Overgreb fra Czarrigets Side. I Aaret 1875 rejste de Kristne i Bosnien og Herzegovina sig til fortvivlet Opstand og i Stedet for, efter Løfte, at reformere disse Lande lagde den tyrkiske Regjering

---

[1]) Jvf. E. de Laveleys gribende Skildring af Macedoniens nuværende Tilstand som Følge af den elendige Berlinertraktat af 1878. (La Péninsule des Balkan 1886, p. 67 ofl.). — Man maa vel være Englænder for at kunne nægte, at Balkanhalvøen skylder Rusland omtrent alt: de historiske Fakta tale iøvrigt tydeligt nok. Fr. v. Løher, en Tysker, der just ikke er Rusland videre venligsindet, skriver dog bl. a. om disse Forhold: »Fra et verdenshistorisk Standpunkt maa man beklage, at Rusland i 1877 hindredes i at gjøre Ende paa en »europæisk« Skandale, der nu har varet i 4 Aarh. R. kunde vel ej selv beholde Stambul, men smertelig for Czarriget, der alene havde begyndt den hæderfulde Krig, maatte det dog være, at man ej undte det den Ære at gjøre Ende paa det usle Tyrki« (Russl.s Werden u. Wollen 1881, p. 159). — Fr. v. Løher kunde gjærne have tilføjet: »den aldeles nødvendige Krig«; A. Léroy-Beaulieu skriver nemlig med Rette: »Hvis de Kristne her skulde reddes, var kun ét mulig, nemlig: virksomme Reformer, anvendte paa bestemte lokale Egne og — under international Kontrol,« men (tilføjer han) »kun Vaabenmagt kunde tvinge Tyrkiet til at indrømme slige Fordringer (Les reformes de la Turquie. Revue des deux mondes f. 1. Decbr. 1876 p. 500 og f. 1. Maj 1877, p. 199). —

[2]) Cardonne, 650 ofl. — Jvf. E. Flourens harmfulde Udtalelser om Englands Holdning i det orientalske Spørgsmaal (Alex. III.).

med infernalsk Ondskab de fra Kaukasus fordrevne Tscherkessere i Garnison i Bulgarien. Dette Røverpaks hele Optræden her var af den Natur, at Oprørsluen snart rasede i det ulykkelige Land; men den Maade, hvorpaa Tyrkerne kuede Opstanden, bragte Europa til at stivne af Forfærdelse. Medens man i alle Lande, selv i England, skreg op over de her begaaede Grusomheder, handlede imidlertid Alexander II.; i Forening med Fyrst Gortschakoff rejste han i Maj Maaned til Berlin, for her at virke hen til en Intervention fra Stormagternes Side til Fordel for de ulykkelige Kristne; Europas store Nationer, »Civilisationens Bærere«, kunde visselig umuligt forblive uvirksomme Tilskuere ved slige Scener. Den 11te Maj mødtes Czaren med Kejser Wilhelm, Fyrst Bismarck og Grev Andrassy; Kejseren bar de højeste russiske, preussiske og østerrigske Ordener og sagde, idet han pegede paa Dekorationerne: »Se her Grundlaget for min Politik«. Den Illusion, Alexander II. endnu nærede til »Trekejserforbundets« Betydning, skulde Begivenhedernes Gang imidlertid snart berøve ham[1]). Frugten af dette Møde blev det bekjendte Memorandum af 13de Maj 1876, der fordrede Garantier for Tyrkiets kristne Befolkning og, i Tilfælde af Afslag, stillede en væbnet Intervention i Udsigt; at Lord Beaconsfield nægtede at tiltræde dette Memorandum, der dog i ingen Henseende krænkede Englands Interesser, harmonerede fuldstændig med den smukke Politik, England stedse har ført i Orienten. Imidlertid tog Urolighederne Fart, Serbien greb til Vaaben og Rædselsscenerne i Bulgarien vedbleve; Englands Holdning var saameget skjændigere, som dets egen Gesandt i Stambul, Sir Elliots Rapporter stadfæstede Sandheden af de øvrige Beretninger om Tyrkernes Fremfærd

---

[1]) Jvf. vore Betragtninger over dette Forbunds Natur, se ovenfor p. 129, 135, 36. —

hernede[1]). I Rusland fremkaldte Scenerne paa Balkanhalvøen naturligvis en overordentlig Ophidselse. Der fandtes her i dette Øjeblik 4 Partier[2]): Der var for det første Regjeringspartiet med Czaren i Spidsen; uagtet han visselig følte dyb Harme over Tyrkiets Fremfærd, ønskede han dog ingenlunde at styrte Rusland i en Krig, der i alle Tilfælde maatte blive skjæbnesvanger for dets netop nu opblomstrende Tilstand, og han søgte derfor ogsaa saa meget som muligt at dæmpe den her herskende Bevægelse. Der var endvidere Finnerne, Tyskerne og Polakkerne, som næppe ønskede Krigen, thi i Tilfælde af Sejr saa de deres egen Undergang. Det store Nationalparti med Hr. Katkoff i Spidsen var derimod begejstret for Krigen, som for dem blev et slavisk-kristeligt Foretagende, og endelig fandtes paa denne Side ogsaa Socialisterne; en Del af disse omtaagedes ganske vist af panslavistiske Drømme, men mangfoldige af dem ønskede dog kun Krig, fordi de hemmeligt haabede, at et eventuelt Nederlag maatte styrte den bestaaende Regjering[3]). Det var de tvende sidste Partier, der tilsidst tvang Regjeringen ind i Krigen, tilføjer en tysk Forfatter. —

---

[1]) Den engl. Presses harmfulde Holdning nødte selv Lord Beaconsfield til at opfordre Serbien og Montenegro til at paakalde Europas Bistand; samtidigt foreslog han Porten en Vaabenhvile. — Ang. Englands fuldstændige »egoistiske« Holdning i det orientalske „Spørgsmaal.« (Jvf. S. Hahn: Die Diplomatie in Orient. i »Unsere Zeit. 1881, vol. II, 41 ofl.).

[2]) Russl. vor u. nach d. Kriege, p. 327 ofl. —

[3]) Brave Fædrelandsvenner i Sandhed! hvor mindes man ikke her de franske Liberale og deres selvbeskikkede Statsmænd, der, efter at have drevet Napoleon III. til Krig med Preussen, uagtet de iforvejen havde nægtet ham en ordentlig Hærorganisation, efter Slaget ved Sedan falde over Kejserdømmet som Ravne over Byttet. Efter Krigen udslyngede de russiske Liberale jo ogsaa Anklager mod Regjeringen, men næppe med samme Berettigelse som deres franske Brødre. —

Den 26de Septbr. foreslog Rusland en Flaadedemonstration til Bosporus, – ved hvilket Foretagende England jo vilde være selvskreven til Overanførselen, — samt at Østerrig skulde besætte Bosnien. Forslaget faldt imidlertid, og Ruslands Frygt gik snart i Opfyldelse, thi den 3. Oktbr. begyndte Krigen atter med et Nederlag for Serbien. Overalt skjælvede man for Serbiens Skjæbne, og det var først nu, at Czaren begyndte at nære Tanker om den uundgaaelige Nødvendighed af en væbnet Intervention; alt dengang lagde han i Livadia det første Udkast til en Felttogsplan [1]. Forat frelse Serbien lod Alexander den 31te Oktbr. sin Gesandt udtale, at Krig erklæredes, saafremt Tyrkiet ikke inden 48 Timer gik ind paa en 2 Maaneders Vaabenhvile; den skræmmede tyrkiske Regjering indrømmede strax Czarens Fordring. –

Den 2den Novbr. 1876 havde Englands Gesandt, Lord A. Loftus Audiens i Livadia [2], og Alexander udtalte for ham følgende: »Jeg skiller mig i denne Sag nødigt fra de europæiske Magter, men vil Europa ej energisk straffe Tyrkiets Uordholdenhed, maa Rusland gjøre det alene. Jeg kjender Englands Mistanke til mig; men et Angreb paa Indien hører jo til Umulighederne, og Besiddelsen af Konstantinopel vilde kun være en Ulykke for Rusland.« — Alexander gav Gesandten sit Ord paa ikke at ville erobre denne By, og hans hele senere Holdning svarede fuldkommen til dette noble Sprog. Ved sin uværdige Bankettale den 9de Novbr. besvarede Tyrkiets »ædle

---

[1]) Alexander skal have sagt til Broderen, Storfyrst Nikolaus: »Jeg har bestemt et Tog til Tyrkiet.« — »Og hvad er Maalet?« »Konstantinopel,« lød Svaret, (Bismarck u. Russl., p. 129). Historien lyder noget usandsynlig, da den synes at stride mod Czarens egne Forsikkringer til Lord A. Loftus. At det iøvrigt upaalidelige Skrift tilmed angiver Tidspunktet for nævnte Samtale til 29. Oktbr. 1877, forbedrer ikke Sagen, thi da var Alex. i Tyrkiet og ikke i Livadia. –

[2]) Hist. Arkiv. Ny R. 1879, vol. II., 28 ofl. —

Ridder«, Lord Beaconsfield Czarens Ord. — 24 Timer efter forsamlede Moskous Adel og Byrepræsentation sig i den prægtige St. Georgshal i Kreml, og Czaren modtog dem her med følgende Ord: »De ved, mine Herrer, at Tyrkiet har bevilget den af mig forlangte Vaabenhvile; Montenegrinerne have hidtil vist sig som Helte, hvad der, uagtet vore Frivilliges Nærværelse, ej kan siges om Serberne. Jeg ved, at Rusland er med mig, naar det gjælder vore lidende Trosfællers Frelse, men mit Riges Interesser staar for mig overalt, og derfor har jeg hidtil vægret mig ved at udgyde Russeres Blod, derfor har min hele Stræben haft en fredelig Karakter. En Konference skal nu aabnes i Konstantinopel, og inderlig ønsker jeg, at vi naa en fredelig Løsning; hvis Porten dog ikke vil give os Garantier, da maa jeg handle ene sikker paa, at Rusland vil besvare min Appel, naar jeg finder det nødigt, og vor Ære kræver det. Jeg er forvisset om, at Moskou nu som altid vil gaa i Spidsen. Gid Gud staa os bi i vor hellige Mission.« —

Ved Hs. Majestæts Udgang fra Kreml rystedes de ærværdige Mure af Mængdens bedøvende Leveraab. —

2 Dage efter mobiliseredes 6 Hærcorpser, og Kejserens Broder, Storfyrst Nikolaus udnævntes til Overfeltherre, et Valg, der synes at have været mindre heldigt[1]). Den

---

[1]) Lord A. Loftus (I., 198), der med Rette berømmer General Todleben, skriver, at denne sidste blev forbigaaet formedelst Skinsyge fra Storfyrstens Side. T. kaldtes først til, da det kneb, og Plevna faldt da strax. Hr. A. Lütkens (Notòvitsch: Alex. III., p. 150 Anm.) haanlige Bemærkninger om det hele Felttog, som værende en »Skandale«, turde staa for hans egen Regning. Hvormeget man end kan dadle Intendanturens Tilstand samt den Omstændighed, at Rusland begyndte Krigen i Europa med for faa Tropper, hvormegen Uret man muligen har begaaet ved ikke at høre General Gourko, der paastod, at man ej havde behøvet Rumæniens Bistand, men blot skulde have søgt at komme England i Forkjøbet (E. de Laveley: La Péninsule etc. vol. p. 67),

15de Novbr. Kl. 12 holdt Alexander en stor Revue i Petersborg; Czaren red c. 100 Skridt forud for sin glimrende Suite og modtoges med Begejstring af den forsamlede Mængde. — Foran Fronten af hvert Corps sagde Kejseren: »Goddag, mine Børn!« hvorpaa Krigerne svarede: »Gud bevare Dig! Du ved, at Du stedse kan stole paa os.« Under den uhyre Menneskemasses Leveraab omfavnede Alexander sin Broder Storfyrsten, der strax efter slog ind paa Vejen til Bessarabien. Alexander havde nu vist Verden, at Sværdet maatte drages, saafremt der intet opnaaedes ved den Stormagtskonference, der den 1ste Decbr. skulde sammentræde i Stambul; som bekjendt blev dette Tilfældet, da Porten afslog den første Grundbetingelse overhovedet for al videre Forhandling, nemlig: at underlægge sin Styrelse af Halvøens Kristne europæisk Kontrol. Tværtimod arrangerede Porten et baade forargeligt og for Rusland højst fornærmeligt Gøglespil ved midt under selve Forhandlingerne paa en ostensiv Maade at forkynde Udstedelsen af en »Konstitution for samtlige tyrkiske Lande.« Man tænke sig blot: en fri Forfatning i Tyrkiet! — Da Grev Schuvaloff lod Kejseren vide, at Konferencen var mislykkedes [1]), blev sidstnævnte meget forbitret, thi han

---

saa er det dog paa den anden Side vist, at et Felttog, der endte med at russ. Hære stode nærmere end nogensinde ved Stambul, et Felttog, der formaar at opvise Bedrifter som Overgangen over Donau og især over Balkan, ikke kan stemples som en »Skandale«. — I et Skrift, der i høj Grad er fjendtligsindet mod Rusland, siges udtrykkeligt: »Balkan er næsten uoverstigelig« (Attention aux Balkans 1878, p. 4). — En temmelig middelmaadig Kritik af Skobeleff findes i »Russl. am Scheidewege, 1888 p. 81 ofl.). — En slem Anklage udslynger ganske vist W. Weréschagin i sine interessante »Skizzen u. Erinnerungen« 1885, p. 158, naar han skriver, »at Russernes Flinter vare ældre og slettere end Tyrkernes.« —

[1]) Laferté, 180, 87 ofl. — Jvf. E. Flourens' skarpe Udtalelser om Englands Forhold til Tyrkiet paa dette Tidspunkt (Alex. III., 100 ofl.).

forstod ret vel, at Englands Holdning bevirkede denne sejge Modstand fra Tyrkiets Side. »Hvis Krigen kommer,« skal han have udbrudt, »vil hele Ansvaret falde tilbage paa dette forb...... Gouvernement.« —

Endnu vilde han forsøge en sidste Udvej og foreslog, at en tyrkisk Afsending skulde komme til Petersborg for dér at forhandle om en »almindelig Afvæbning«, men Porten, der følte sig stærk ved Englands tvetydige Holdning, afslog hans Forlangende.

Krigen var da uundgaaelig[1])!

Ved Hærens Afmarsch skrev Czaren[2]): »Gid Gud hjælpe og velsigne vore Krigere; ingen fatter, hvad jeg føler i mit Hjærte ved Begyndelsen af denne Krig, som jeg saameget ønskede at undgaa; min brave Hær fortjener, at jeg tilbringer min Fødselsdag sammen med den (den 29de April) i Kischineff, forinden den gaar til Forsvar for den hellige Sag, vi ere enige om at værne.« — Den 20de April (1877) forlod han da, ledsaget af Storfyrst-Thronfølgeren, Petersborg og rejste til Kischineff, hvor han den 23de April afholdt en stor Revue. »Soldater!« — udbrød han, — »det er tungt for mig, at sende Eder i Krig, at udgyde eders dyrebare Blod, og derfor har jeg tøvet saalænge; men naar det gjælder Ruslands Ære, da ved jeg, at vi alle, til sidste Mand, ville værne om samme. Gud være med Eder, mine kjære Børn.« Henvendt til Officererne sagde han med bevæget Røst: »Støt de russiske Vaabens Ære, mine Brave!« —

---

[1]) I saa høj Grad ønskede Alex. at undgaa Krigen, at han endog efter Tyrkiets Forkastelse af hans sidste Forslag spurgte de i Stambulkonferencen deltagende Magters Gesandter om, hvad der videre var at gjøre. Da Tyrkiet imidlertid endnu engang afslog den af de i »Foreign-Office« (31. Marts) forsamlede Diplomater adopterede »Londonner-Protokols« Forslag, havde Kejseren kun at drage Sværdet. (Flourens, 106). —

[2]) Laferté, 185 ofl. —

Den 24de April afholdtes den sidste Revue, hvorefter et højtideligt »Te Deum« fulgte. Med stærk Røst kommanderede Alexander: »Soldàter! knæl ned!« Alle faldt paa Knæ i inderlig Bøn. Efter endt Gudstjeneste omfavnede han hæftigt sin Broder, der kyssede hans Haand. Øjenvidner berette, at Taarer furede Kejserens Kinder, medens han staaende hørte Oplæsningen af Krigserklæringen. — Under Leveraab for Czaren overskrede Tropperne derpaa Grænsen (24de April 1877)[1]. —

Krigen var erklæret!« —

Kejseren, der selv vilde følge sin Hærs Bevægelser[2]) forlod den 2den Juni sammen med Storfyrst-Thronfølgeren Tsarkoje-Sélo og besøgte paa Vejen sine Allierede, Rumæniens og Serbiens Fyrster; hans Modtagelse i Bukarest var glimrende, Blomster og Adresser kastedes ind i hans Vogn.

Den 6te Juni ankom han til Plöjesti, hvor Storfyrsten da havde sit Kvarter. Et stort, betydningsfuldt Foretagende stod for Døren, nemlig Overgangen over Donau. I Natten mellem den 26de og 27de Juni overskred man Floden; alt fra Kl. 7 om Morgenen stod Czaren med sit Følge paa en Høj ved Flamunda og bivaanede herfra det storartede Skue; henimod Kl. 6 om Eftermiddagen begav han sig tilbage til Storfyrst Nikolaus i Dratscha og modtog ved sin Ankomst hertil Efterretning om Overgangens heldige Fuldbyrdelse; dybt rørt omfavnede han sin Broder og tildelte ham paa Stedet St. Georgsordenen af 2den Klasse. Den 28de Juni passerede Alexander selv Floden, og da han nærmede sig den anden Bred, blottede han sit Hoved og istemte et mægtigt Hurra, der fandt Gjenklang blandt hans Krigere. Men Synet af Soldaternes decimerede Rækker gjorde et dybt Indtryk paa hans milde Sind. »Ak! jeg havde dog haabet,« udbrød han, »at den ej havde kostet saamange Offre.« —

---

[1]) Forstner, p. 14, 17 ofl. — Flourens: Alex. III., p. 194. —
[2]) ib. p. 16. — Wittgenstein, 436 (Brev af 12. Juni).

Den 16de August[1]) forlagdes det russiske Hovedkvarter til Gorni-Studen, forat Hærens højre Fløj kunde være Plevna nærmere. Alexander befandt sig fortræffelig[2]) og var stedse i stor Aktivitet; midt i den stærke Hede, naar andre søgte Skygge, foretog han længere Rideture, og man fandt ham hyppigt paa Hospitalerne, hvor han altid havde et venligt Ord for de Syge. Alexanders Rolle under Felttoget, skriver A. Léroy-Beaulieu[3]), maa overhovedet forskaffe ham Verdens Sympathi og Beundring; han delte Troppernes Sorg og Savn, men af Beskedenhed eller af Frygt for Ansvaret havde han overladt Kommandoen til sin Broder[4]); da Tropperne overskrede Balkan efter Plevnas Fald, vendte han hjem til Rusland, han havde haft Smerten og Sorgen, han søgte ej at tilegne sig Æren[5]).«

Den 20de Juni begyndte de berømte Kampe omkring Plevna, hvor Tyrkernes geniale Hærfører, Osman Pascha formaaede at koncentrere sig, ifølge Cardonne's Mening alene fordi Rumænerne havde været uvirksomme. Nævnte Forfatter imødegaar ogsaa den af os omtalte Anke

---

[1]) Forstner, 26. —

[2]) Wittgenstein, 77 (Brev af 19de Juli). —

[3]) Revue des deux mondes af 1. April 1880, p. 657 ofl. (L'empereur Alex. II. et la mission du nouveau Tsar).

[4]) Han blandede sig ganske vist i Almindelighed ej i militære Sager (jvf. Wittgenstein, 470, Brev af 22. Juli, dat. Bjela), og uagtet han var meget vred over Intendanturens slette Tilstand, Leverandørernes Bedragerier o. s. v. (Lose Blätter aus d. Geheimearchive, 11, 43, 57 ofl.), synes han dog i sidste Tilfælde at have været noget for svag. — Hvis Cardonne har Ret, (Alex. II. p. 758 ofl.), maa hans Nærværelse imidlertid engang have haft overordentlig Betydning, nemlig i det Krigsraad, der afholdtes efter de første mislykkede Angreb paa Plevna. I hvert Fald var det ham, der strax lod Todleben hente. —

[5]) »Man fandt i Rusland«, siger A. Léroy-Beaulieu — »at Alex. lignede Napoleon III. ved Sedan«; en højst meningsløs Sammenligning mellem den apathiske franske Kejser og den i fuld Virksomhed værende Czar. —

mod Russerne forat have begyndt Krigen med utilstrækkelige Midler; Russernes Virksomhed maatte jo staa i Forhold til Motivet, og dette tilsigtede kun at tvinge Tyrkiet til ved Reformer at forbedre de Kristnes Kaar, — men man vilde ingenlunde Stambuls Erobring; man skulde endvidere bruge Tropper i Asien, og endelig tillod Englands og Østerrigs skinsyge Holdning ikke Alexander II. at sætte alle Ruslands Kræfter paa ét Kort. Uagtet den numeriske Overvægt vel var paa Ruslands Side, forregnede man sig dog med Hensyn til Tyrkiets Modstandsevne. Hvorvidt Cardonnes Betragtninger her kunne staa for en mere indgaaende Kritik, turde maaske imidlertid være noget tvivlsomt. —

Som bekjendt mislykkedes Russernes første Angreb paa Plevna aldeles, og Kejseren var dybt bedrøvet selv Vidne hertil; at han ikke stod udenfor Faren, se vi af Wittgensteins Beretning om, »hvorledes engang flere fjendtlige Granater og Kugler hvinede i hans umiddelbare Nærhed [1]). Uagtet den evige Sjælsspænding begyndte at nedbryde hans Helbred og forandre hans Udseende [2]), fornægtede hans Hjælpsomhed og Elskværdighed sig ikke et Øjeblik. Utrættelig gjennemilede han Soldaternes Telte [3]), opmuntrede og belønnede de Saarede og Syge. Ved et saadant Besøg kaldte en Soldat engang paa Czaren, der forundret vendte sig om til den unge, haardtsaarede Kriger. »Sire! jeg har gjort mit Bedste; jeg vil udgyde min sidste Draabe Blod for Ds. Maj., naar jeg bliver rask, men giv mig nu ogsaa et Kors.« Leende gav Monarken ham Dekorationen, og den stakkels Fyr hoppede af lutter Henryk-

---

[1]) Wittgenstein, 492 (Brev af 15. Oktbr. dat. Radinitza).

[2]) »Kejseren begynder at blive nervøs og afmagret.« Wittgenstein, 476 (Brev af 30. August, dat. Gorni-Studen). — Hans lange Ophold her i det usle Bondehus, der tjente ham til Kvarter gjorde vel ogsaa sin Indflydelse gjældende i saa Henseende. —

[3]) Wittgenstein, 490 (Brev af 19. og 20. August). —

kelse formelig omkring i Sengen. De Saarede gjorde stedse ved Modtagelsen af slige Udmærkelser Korsets Tegn og kyssede derefter den modtagne Orden. Man saa ofte Kejseren standse Ambulancerne, stige op paa Trinet, give de Saarede Haanden, medens han takkede dem med bevæget Røst.

De ulykkelige Kampe omkring Plevna gjorde, som sagt, et stedse dybere Indtryk paa ham [1]), og hans Udseende blev med hver Dag daarligere. Storfyrsten fulgte med Bekymring Ødelæggelsens Gang og opfordrede ivrigt Czaren til at forlade det usle Kvarter blot for nogle Uger, da en Forandring muligen kunde virke gavnlig paa hans Helbredstilstand, men Alexander svarede ham stedse: »Jeg kan ikke forlade Stedet her (Gorni-Studen) i et saa kritisk Øjeblik.« Efter det første mislykkede Angreb paa Plevna havde en dyb Fortvivlelse nemlig bemægtiget sig den russiske Overkommando; i Generalstaben talte man endog om at gaa tilbage over Donau, da man frygtede Vinterens Komme. Saaledes at opgive de alt vundne Fordele forekom dog Czaren forfærdeligt og desuden, hvad vilde vel Europa have sagt til et saadant Skridt? I det angaaende denne skjæbnesvangre Sag afholdte Krigsraad [2]) satte Alexander da ogsaa paa det eftertrykkeligste sin Vilje igjennem; han lod øjeblikkelig den berømte Todleben tilkalde, og ifølge hans Raad besluttede man ikke mere at angribe Plevna men kun indskrænke sig til en regelmæssig Belejring af samme [3]). Den store Hærfører, der hver Dag dinerede sammen med Czaren, viste den 28de Oktober Monarken sine Positioner foran Plevnas Mure [4]). En engelsk Correspondent, der paa den Tid besøgte Lejren, kan ikke

---

[1]) Wittgenstein, 494 (Brev af 5. Oktbr.). —
[2]) Cardonne, Alex. II., 758 ofl. —
[3]) Laferté, 153 (Alex.'s Brev af 6. Novbr.).
[4]) Wittgenstein, 505 (Brev af 29. Oktbr.). —

noksom udtale sin Beundring over Alexanders hele Optræden. »Han er som en Ven, der deler sine Kammeraters Sorger; han arbejder til Kl. 1 om Natten, han er uafladelig paa Besøg i Hospitalerne og vaager over alt paa Krigsskuepladsen.« Uagtet hans Helbred endnu var taalelig og hans Tillid til sin Sags Retfærdighed urokkelig, havde den tunge Byrde, Sorg og Ængstelse gjort hans Træk slappe, hans Øje tabte i Glans, og hans Haar begyndte at graanes. — Endnu kun nogle faa Træk fra denne mørke Tid. Da Garderregimentet den 25de Oktbr. [1]) havde mistet 7 Officerer og 16 Menige, skrev Alexander bedrøvet: »Hvor det smerter mig, jeg kan næppe tilbageholde mine Taarer. — Den 24de Oktbr. dræbtes Hertug Sergius af Leuchtenberg paa en Recognoscering [2]). Kejseren udbrød: »Visselig! en Mands skjønneste Død er dog Heltens, han, der offrer sit Liv for Fædrelandet.« Kun lidet anede han da, at Skjæbnen næppe 4 Aar efter skulde tage ham selv paa Ordet. — Paa sine Besøg i Hospitalerne befandt Alexander sig ofte i Nærheden af Nihilister [3]). Han traf saaledes engang Lægen Weimarn, hvis Ansigt gjorde et ubehageligt Indtryk paa Hs. Majestæt, der imidlertid fixerede ham saa skarpt, at Lægen slog Blikket ned. Det var den samme Weimarn, der i 1879 gav Solovieff Mordredskabet i Hænde! —

Fra Todlebens Ankomst blev Plevnas Fald kun et Tidsspørgsmaal, og Katastrophen indtraf da ogsaa den 10. Decbr. Efter et forgjæves Forsøg paa at slaa sig igjennem maatte den kjække Osman Pascha, som selv var haardt saaret, endelig kapitulere efter et Forsvar, der har bedækket hans Navn med udødelig Hæder. Kl. 4 om Eftermiddagen kjørte den store Overvundne til Russernes Lejr, hvor han modtoges paa en smigrende Maade af Kejseren,

---

[1]) Laferté, 186. —
[2]) ib. p. 193. —
[3]) Laferté, p. 199. —

der, efter Afsyngelsen af et »Te Deum« i den store Redoute, gav ham Audiens, komplimenterede ham for det glimrende Forsvar og tilbagegav ham Kaarden med de Ord: »De kan ogsaa bære den i Rusland.« —

Ved Efterretningen om Plevnas Fald (skriver Wittgenstein [1])) blev Alexander som »var han 10 Aar yngre«; hans Øje straalede af Stolthed og Glæde, da nogle Officerer sejrsdrukne ilede henimod ham og udraabte, »at nu stod Plevna i Færd med at kapitulere.« —

Efter Plevnas Overgivelse uddelte Kejseren paa selve Valpladsen Hæderstegn til de Højestkommanderende [2]). General Miljoutin modtog saaledes af den kejserlige Haand St. Georgsordenen af 2den Klasse. Forundret over en saa stor Udmærkelse blottede Generalen sit Hoved og stammede: »Sire! jeg har ikke fortjent en slig Belønning.« Czaren omfavnede ham og yttrede: »Modtag og bær dette Kors, for en stor Del skylde vi Dem vort Held.« Idet Monarken steg til Vogns føjede han til: »Tillad mig at bære St. Georgsordenens Kaardekvast som Belønning for den Taalmodighed, jeg har vist.«

Efter Plevnas Fald besluttede Alexander at forlade den Hær, hvis Lidelser og Savn han saa trolig havde delt. Hans Vej til Petersborg gik over Bukarest, her som overalt modtoges han med store Ovationer [3]). —

Armeen derimod trængte videre frem, foretog midt om Vinteren den berømte Overgang over Balkan og stod snart nærmere ved Stambuls Mure, end nogen russisk Hær tidligere havde gjort. Men det orientalske Spørgsmaal skulde dog heller ikke denne Gang finde sin fuldstændige Løsning. Ængstelige for at den russiske Hersker skulde lytte til Nationalpartiets Stemme og besætte Konstanti-

---

[1]) Wittgenstein, 520 (Brev af 12. Decbr.). —
[2]) Laferté, 160 ofl. —
[3]) Forstner, p. 84. —

nopel[1]), begyndte baade Østerrig og England at røre sig, ja, sidstnævnte lod endog Admiral Hornby løbe ind i Bosporus. Denne uhørte, ligefrem personlige Uforskammethed overfor Czaren, løste ham i Grunden fra det i Livadia givne Ord og bragte ham ogsaa i hæftig Vrede; han telegrapherede strax til Storfyrsten om at besætte Tyrkiets Hovedstad, hvis Englænderne yderligere skulde nærme sig samme. Regjeringen i Stambul blev meget forfærdet, og medens man her tilbageholdt det kejserlige Telegram, fik man i al Hast Admiral Hornbys Eskadre til at fjærne sig noget. Den 3dje Marts 1878 undertegnedes St. Stefanofreden, der, ved at reducere Tyrkiets Magt, befri og forøge de herværende kristne Stater, skulde indvarsle en ny Æra for Balkanhalvøens Folk[2]). Léroy-Beaulieu har visselig Ret, naar han siger, at Rusland netop havde arbejdet mod de Planer, man tillægger det; fraregnet nogle forholdsvis ubetydelige territoriale Fordele havde det her virket langt mere for andre end for sig selv, det havde fuldbyrdet et Værk, der kaster uvisnelig Hæder over Alexander II.'s Minde. — Men ogsaa Rusland har senere maattet sande, at i Politik gjælder ingen Erkjendtlighed, det har her gjort samme Erfaringer, som Frankrig lærte at kjende fra det utaknemmelige Italiens Side. — Hvad Ruslands Befrielsesgjærning havde at betyde, forstaa vi tilfulde, naar vi fæste Blikket paa det Aag, Bulgarien faa Aar iforvejen sukkede under. Og dog skulde dette Værk ikke længe forblive urokket, det maa Macedoniens ulykkelige Kristne endnu den Dag i Dag bekjende[3]). Uagtet de bulgarske Afskyeligheder endnu

---

[1]) Hvad der for Alexanders Vedkommende havde været illoyalt, men maaske ikke uklogt, da en saadan Position vel kunde have influeret paa den senere afholdte Kongres. — Cardonne, p. 800. —

[2]) Jvf. Tillæg Nr. 4. —

[3]) Jvf. E. de Laveley: La Péninsule des Balkans, p. 367 (Annex Nr. 6). —

overalt vare i frisk Minde, vovede Østerrig og især det »civiliserede« England nu at optræde som Tyrkiets Riddere og imod deres egne Trosfæller. De tvende Magter, skinsyge paa Ruslands glimrende Stilling mod Syd, forlangte truende St. Stefanofreden forelagt en europæisk Kongres. At det russiske Folk, der alene havde udøst Penge og Blod, medens det øvrige Europa havde været en passiv Tilskuer, kom i det yderste Raseri herover, er let forklarlig, og selv Alexander blev hæftig forbitret over Englands unoble Optræden. Det saa et Øjeblik ud, som om en vældig europæisk Krig stod for Døren; men til Held for det alt forarmede Rusland og —, lad os sige det, — til Held for Europa havde Czaren en Vilje og forstod at sætte denne igjennem. — Den besindige Hersker saa klarere end baade Nationalpartiet og de liberale Skraalhalse, der egentlig havde tvunget ham ind paa Krigsstien, at Rusland umuligt vilde kunne udholde endnu en forfærdelig Krigs Byrder [1]). Han gav da efter for Englands Fordring, og den 13de Juli 1878 undertegnedes derfor Berlinerkongressen, dette politiske Makværk, som Laveley kalder det, hvorved

[1]) »Hvad brøde de liberale Fanatikere og Frasemagere sig vel om, at Statsgjælden var spændt til det yderste, at Regjeringspengenes Kurs var i haabløs Synken, at Hr. v. Reutern erklærede en anden stor Krig for finansiel umulig, at Krigsministeren Hr. D. Miljoutin ej vilde indestaa for Følgerne af samme«? — Grev Schuvaloff var imidlertid en Mand, der brød sig Pokker om »Folkets Stemme«, og efterat have hørt hans Mening gav Kejseren sit Samtykke til Berlinerkongressen.« Russl. vor u. nach dem Kriege, 1879, p. 345, 49 ofl. — S. Hahn: Die Diplomatie in Orient. (Unsere Zeit. 1881, vol. II., p. 61): Den 8. Maj afrejser Grev Schuvaloff til Petersborg, efter en Samtale med Lord Beaconsfield. Den fredsstemte Gesandt overvinder her det panslavistiske Krigsparti; den 17. Maj er han atter i London med Alex.'s Samtykke til Kongressen.« — S. Hahn: Die Diplomatie in Orient (Unsere Zeit. 1881, vol. II. p. 53) taler stærkt om »Ruslands Uformuenhed til at føre en europæisk Krig i Aaret 1878, især formedelst slet finansiel Tilstand.« —

endnu engang Løsningen af det orientalske Spørgsmaal blev skudt ud i en ubestemmelig Fremtid ved at sønderlemme Bulgarien og udvide Tyrkiets Grænser noget. De tvende noble Allierede, Østerrig [1]) og England, der ikke havde offret en Draabe Blod for den store Sag, lod, som bekjendt, deres Mellemkomst godt betale. —

Fra et almindeligt humant Synspunkt betragtet var saaledes Berlinerkongressen en stor Fejl, en Europa uværdig Handling; men ogsaa Tyskland, under hvis Præsidium Forhandlingerne jo førtes, begik her et Misgreb, der maaske engang vil faa skjæbnesvangre Følger. Her se vi ret, af hvor ringe politisk Værd det famøse »Trekejserforbund« i Virkeligheden var. En Gaade bliver det dog altid, hvorledes den ellers saa fremsynede Jærnkansler, der hyppigt har omtalt det orientalske Spørgsmaal som »Tyskland fuldstændig uvedkommende [2]), her i Berlin ligefrem overhuggede det Baand, han selv saa ofte havde været med til at fæstne. Hans Forhold til Østerrig [3]) lod ham

---

[1]) E. de Laveley: p. 100 ofl. —

[2]) E. Wassilieff, p. 3, 4. — Russl. u. d. Dreibund, 36, 37. —

[3]) Ang. Bismarcks Rænkespil, her jvf. E. Flourens: Alex. III., 30 ofl. — Jvf. Tillæg Nr. 5. — »Have vi fortjent det af Rusland«, udbryder en tysk Forfatter pathetisk (Bismarck u. Russl. p. 223), »Rusland bærer Skylden herfor,« . . . Forf. glemmer blot her at angive, hvem der hemmelig havde ansporet England til Modstand mod Rusland (Jvf. Valberts Indlæg, Tillæg Nr. 5). — Jvf. O. Fränkel, p. 4, 5, 6, 7. — I »Avisfejden« i Berlin (1887) berettes bl. a. følgende: »Rusland er ikke ved Tysklands Pression blevet bragt til at samtykke i Østerrigs Besættelse af Bosnien; mindst har Tyskland medvirket herved (sic!). —

Østerrigs Neutralitet var den anticiperede Gjentjeneste for Ruslands Samtykke til Okkupationen (!). »Men, — skrives der —, p. 210, »Pesther-Afsløringerne« fører Initiativet til Kongressens Indkaldelse tilbage til Østerrig, hvis Forslag Rusland gik ind paa, og de spørge (med Rette) om, saadant har været muligt, naar der længe forinden mellem Rusland og Østerrig var truffet bindende Aftaler, og Østerrig alt havde sikkret sig forud

optræde paa en saadan Maade, at Ruslands Uvilje mod Tyskland pludselig forvandledes til et Had, der stedse har taget stærkere Fart, og som maaske engang i Fremtiden vil kunne faa skjæbnesvangre Følger for det med Vold og Uret opbyggede tyske Rige, naar en fast Regjering i Frankrig formaaer at nærme dette store Folk til dets naturlige Allierede, Rusland og saaledes atter sammenknytte det Baand, som Napoleon III.'s afsindige Politik bragte til at briste. —

De sidste Aar af Kejser Alexanders Liv vare i høj Grad sørgelige for ham, der saa godt som udelukkende havde virket for sit Folks Fremme[1]). Den aldrende Monark var nu træt og svækket af et helt Livs Kampe, mismodig stod han dér overfor en nervøs, utaalsom og stedse mere fordrende Ungdom, som, ikke tilfreds med hvad han alt havde gjort, stadigt forlangte mere. Han havde da iværksat de fleste med den absolute Magt forenelige Reformer, med Forbauselse saa han nu, at hvad det egentlig drejede sig om, var en Forandring af den absolute Magt, af selve denne det russiske Livs store Motor. Men uagtet Alexander ej brød sig om Enevælden for sin egen Skyld, troede han ikke —, og det med Rette, — Tiden kommen til at foretage en Forandring, der kunde have skjæbnesvangre, uberegnelige Følger for det russiske Riges Be-

---

Bosnien, dets Gevinst fra Kongressen.« — (Bismarck u. Russl. p. 208, 9, 10, 11 ofl.). — At § 5 slettes samtidigt med Østerrigs Besættelse af Bosnien turde maaske mistænkeliggjøre Forf.s »Forsikkringer om, »at Tyskland mindst har haft sin Haand herved.« Det er dog altid et ret mærkeligt Sammentræf; maaske Fremtiden turde bringe videre Oplysning desangaaende.

[1]) A. Léroy-Beaulieu: L'empereur Alex. II. et la mission du nouveau Tsar, p. 647 (Revue des deux mondes 1881 f. 1. April); se vor nærmere Betragtning af L.-B.'s her afgivne Dom længere hen, Tillæg Nr. 7.

staaen. — Først da elendige Snigmorderes Angreb havde rystet hans Sjæl, havde vanhelliget hans private Bolig, først da —, vi indrømme det ligefrem —, begyndte han, hvem Léroy-Beaulieu beskylder for Karaktersvaghed, for første Gang i sit Liv at vakle, først da begik han, hvem samme store Forfatter ved en mærkelig Selvmodsigelse[1]) kalder »en Mand, der aldrig vilde have taalt en Bismarck ved sin Side,« efter vort Skjøn det eneste store Fejlgreb, han har begaaet i Løbet af 25 Aar, ved at give efter for de liberale »Wühleres« Fordringer.

Og fra hvem udgik da denne mod Regjeringen saa contraire Stemning? Mon fra »Nationen«, i hvis Navn den uklare Ivan Aksakoff troede at tale[2]), naar han engang udraabte: »Regjeringen har begyndt Krigen, kun Nationen kan fuldføre den.« — Nej! Misfornøjelsen udgik fra den saakaldte russiske »Intelligentia«, og det hvad enten denne bar de nationale eller liberal-socialistiske Farver. Thi ingen af Parterne havde den sidste Krig bragt, hvad man havde ønsket. —

Patrioterne harmedes allerede over St. Stefanofreden,

---

[1]) Jvf. vore Betragtninger over L.-B.'s Dom, Tillæg Nr. 7. —

[2]) (Revue des deux mondes, 1881 f. April p. 656). — Et herligt Udtryk for »Nationen«, i Sandhed! dette Mindretal, denne russ. »Intelligentia« med sit altfor prætentiøse Navn (som L.-B. siger), et herligt Udtryk, det halvdannede Mindretal, der, indbyrdes uenigt, indbildte sig at kunne styre Ruslands af 100 forskjellige Nationaliteter bestaaende Befolkning. Nej! Selve »Nationen«, det virkelige russ. Folk, disse 80 Millioner Sjæle kjender kun »Gud og Czaren«; den forguder Czaren, betragter ham paa engang som Guds Statholder og Folkets legemliggjorte Inkarnation, hvis Handlinger finde den fuldeste Gjenklang i Folkets Masser. Jvf. en tysk Forf.s ligesaa latterlige som taabelige Fortolkning af Legenden om »Ivan Ssussanins Historie« som Bevis for, at det russiske Folks berømte »Czar-Kultus« kun er en Fiktion. (Russl. am Scheidewege 1888, p. 224 ofl.). — (Jvf. E. Flourens: Alex. III), — v. d. Brüggen: Russl. Wandlungen, p. 290 ofl.). —

de fandt det urigtigt, at man ej havde besat Konstantinopel, og med endnu større Raseri modtoges Budskabet om Berlinerkongressen.. »Czaren og det russiske Folk har sagt sit sidste Ord« lød det i Kor fra Moskou. A. Léroy-Beaulieu [1]) hævder imidlertid, at Alexander viste Rusland og Europa en overordentlig Tjeneste, da han med stærk Viljeskraft forstod at tøjle den »vanvittige« Krigslyst og indgik paa Konferencen i Berlin; han gjorde det endog med Fare forat miste sin Popularitet, som de Liberale alt saa ivrigt søgte at undergrave. Og var der saa i Virkeligheden Grund til at vredes over den sidste Krigs Frugter? Visselig ikke! Ligesaa sikkert som hine krigslystne Patrioter ikke havde forstaaet at skaffe Midler til Fortsættelse af en Kamp, de selv havde fremkaldt, ligesaa vist er det, at de aldeles ikke evnede at fælde Dom over de af Krigen fremgaaede Resultater. Med Varme skriver Cardonne [2]): »Lord Beaconsfield tog Fejl; Tyrkiet fra 1856, som han vilde opretholde, existerede i Virkeligheden ikke mere; af dets Ruiner er der, takket være Ruslands Virken alene, opstaaet nye, kristne Riger, der gaa en stor Fremtid i Møde; kun det ulykkelige Macedonien venter endnu med Længsel Befrielsens Time.« — Med Rette siger Léroy-Beaulieu [3]): »Man

---

[1]) Nævnte Forfatter dadler Alex. fordi han, med Fare for at støde Rumænien, absolut vilde have Bessarabien; han vilde for enhver Pris bortskaffe den sidste Rest af Parisertraktaten fra 1856. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind derpaa, men blot notere, at den store Forfatter selv viser os, hvorledes Czaren havde en »Vilje« og her (saavelsom i mindre Sager) forstod at sætte denne igjennem trods Modstand fra de russiske Diplomater, der hellere vilde have fordret mere paa andre Omraader. Iøvrigt havde Rumænien mindst Grund til at beklage sig, og Bessarabiens Gjenerhvervelse var tilmed en »Æressag« for Alex. II. (Jvf. Geffcken: La Question du Danube, 1883, p. 20 ofl.). —

[2]) Cardonne, p. 825, 30 ofl. —

[3]) A. Léroy-Beaulieu: Revue des deux mondes f. April 1881, p. 660.

var forbitret over, at Bulgarien deltes i tvende Parter, af hvilke den sydlige atter kom under Portens Herredømme [1]), men man oversaa dog i sin Vrede aldeles Krigens overordentlige Resultater; Tyrkiet berøvedes Donaudalen og blev ved selve Balkan saa svagt, at det her endog næppe kunde stille militære Poster; Ruslands Allierede: Serbien og Montenegro bleve udvidede, og selv den sydlige Del af Bulgarien stilledes saaledes, at den snart maatte unddrage sig Portens Herredømme. Rusland selv naaede atter til Donau, det erhvervede Kars og den ypperlige Havn Batum, der i de senere Aar har forvandlet sig til en blomstrende By [2]).« —

Langt farligere end Nationalpartiets Misstemning [3]) var den Agitation, der udgik fra de Liberale og Socialisterne. Ogsaa disse følte sig nemlig skuffede ved Resultaterne af en Krig, de kun havde været med til at antænde i det hemmelige Haab, at den paa en eller anden Maade skulde virkeliggjøre deres taabelige Forhaabninger om Indførelse af en »fri Forfatning« for selve Rusland. »Ret som om en saadan«, — skriver Cardonne med bidende Haan [4]) — »der i Europas mest oplyste og civiliserede Lande kun altfor ofte har bragt megen Forvirring og Ulykke, kunde tænkes mulig i dette endnu saa langt tilbagestaaende Rige, hvor alt for Tiden alene er en Skabelse af Enevælden.« Da denne Forfatning endnu lod vente paa sig, — siger Léroy-Beaulieu [5]), — udgik der fra den tyrkiske Krig en ny

---

[1]) Hvorunder den dog —, som bekjendt —, ej skulde forblive længe. —

[2]) Jvf. Lange: Kaukasus, p. 70 ofl. —

[3]) Thi dette Parti holdt dog stedse fast ved Enevælden. —

[4]) Cardonne, 850 ofl. —

[5]) Men aldeles ubeføjet skriver nævnte Forfatter: »Den heraf udgaaede Situation er lig den, som den nordamerikanske Frihedskrig affødte i Frankrig.« Nej, absolut ikke! Det russiske Folks store »Masse« afskyede og mistroede nemlig i allerhøjeste Grad den russiske »Intelligentias« Optræden og Agitation. —

Situation, — den Situation nemlig, der affødte Nihilismens fripostige Optræden og sidste Nedrigheder. —

Nihilismen[1]), denne den russiske »Intelligentias« yderste Spidse lader sig forfølge tilbage gjennem flere Udviklingsstadier. Et Barn af Alex. Herzens og Tschernyschevskys Doktriner, videre udviklet ved en Bakunins og ligesindedes Agitation, omfatter dens Opvækst og første Udvikling Tiden 1855—63 og de nærmeste Aar derefter, indtil den hæmmes noget ved den polske Opstands Udbrud og Karakosoffs Attentat. Henimod Halvfjerdserne tog Nihilismen, under Paavirkning af »Internationales« Tendenser, ny Fart, og i Aarene 1872—78 fik dens mere eller mindre voldsomme Propaganda sit mærkelige, enestaaende Udtryk i den Bevægelse, som kaldtes »at gaa ud i Folket«. Da nævnte Agitation imidlertid overfor den talløse Landbostands skeptiske, undertiden fjendtlige Holdning havde lidt den mest eklatante Fiasko[2]), stræbte de radikale Elementer at styrke sig gjennem et Forbund med de maadeholdne Liberale, idet man nu lod de politiske Krav træde frem for de sociale. Hermed begyndte det Afsnit, der passende turde kaldes for: »Snigmordsperioden, og som ved sin forfærdelige Afslutning skulde aabne de mere oplyste Liberales Blik for den Afgrund, hvori deres Forbund med Radikalismen truede med at styrte dem selv.

Alexander II. havde hidtil ikke anset de unge Nihilister for videre farlige[3]), han havde oftere yttret Med-

---

[1]) Geschichte d. revolut. Bewegungen in Russland 1883, p. 9, 13, 15. — (Jvf. forøvrigt Tillæg Nr. 7). — Fr. v. Løher: Russl.s Werden u. Wollen 1881, p. 52 ofl. (ang. Nihilismens Bestanddele). — Oldenberg: Der Nihilismus, p. 17 ofl. —

[2]) E. Flourens: Alex. III. 81 ofl. — Med Urette skriver L. Beaulieu: »at Nihilisterne først grebe til Dolken, da Regjeringen standsede den fredelige »Propaganda«. Nævnte Forf. har selv fremhævet den fuldstændige Fiasko, denne Propaganda led hos Folkets Masser. (L'empire des Tsars, III. vol. p. 548 ofl.). —

[3]) Stepniak, 143 ofl. — Naar Hr, Notòvitsch (p. 17) siger: at

lidenhed med dem, og deres Opførsel under Krigen havde rørt ham dybt. Skandalerne ved de »193's« Proces, Vera Sassulitschs Frikjendelse, de stedse hyppigere Snigmordsforsøg maatte imidlertid ikke blot bringe den aldrende Fyrste til at tvivle om, hans Reformer virkelig passede for et saadant Samfund, men maatte ogsaa aabenbare for ham, at her ulmede en Samfundsfare, som en kraftig Optræden fra Regjeringens Side maaske endnu kunde dæmpe [1]).

Man angreb som sagt først Embedsmændene, derefter kom Turen til Czaren selv, hvad der var saameget lettere for Snigmorderne, som Kejseren endnu ikke vilde træffe nogen Sikkerhedsforanstaltning, men ofte kjørte ud alene eller promenerede, kun fulgt af sin Yndlingshund.

Da Kejseren den 14de April (2. Paaskedag) mellem Kl. 9 og 10 om Morgenen foretog sin sædvanlige Morgenpromenade [2]), kun fulgt af sin langhaarede, sorte Jagthund

---

Alexander i hele det lange Tidsrum 1868—78 ikke havde mindste Anelse om, »at der fandtes noget, der hed Nihilister,« turde dette Udsagn naturligvis være identisk med samme Forf.s sædvanlige løse Beretninger. —

[1]) Den ultra-radikale Stepniak (p. 82, 83 ofl.) maa her selv tilstaa: »Saalænge Nihilisterne ej grebe til Vaaben, var der ingen Fare, Boligens Hellighed respekteredes, og Regjeringen optraadte ikke skarpt. Først da Nihilisterne angrebe, gjorde Regjeringen det samme, først efter Solovieffs Attentat begyndte Undersøgelser af Petersborgs Boliger, først da begyndte Fængslerne at fyldes.« —

[2]) Cardonne, 861. — Illustr. Tidende f. 27. April 1879. — Nationaltidende f. April 1879. — Aftenbladet f. 15, 16, 18 April 1879. — Notòvitsch (Alex. III., p. 22. Anmærkn.) fortæller: »at S. ventede Alex. skjult bag et Træskur i Nærheden af Vinterpaladset. Efter det første Skud løb Kejseren over mod Generalstabsbygningen, forfulgt af Snigmorderen, der her grebes af den tililende Vagt.« Da denne Beretning paa flere Punkter er absolut stridende mod de samtidige Bladreferater, tør den formodentlig betragtes udelukkende som et Foster af Hr. N.'s altfor livlige Indbildningskraft. —

Mylord, og netop befandt sig foran Generalstabsbygningen og udenfor Udenrigsministeriets Hôtel, affyrede et Individ ved Navn Solovieff, en mislykket Søn af en forhenværende Toldembedsmand, pludselig et Revolverskud paa Hs. Majestæt, dog heldigvis uden at ramme Czaren. Knaldet hidkaldte strax mange Mennesker, der imidlertid (efter hvad der fortælles) bleve staaende som maalløse, indtil Czaren raabte: »Men er der da ingen, som vil gribe Morderen.« Først efter at Solovieff havde saaret en af Politigendarmerne, blev han overmandet, og med Nød og Næppe frelstes han fra at sønderrives af Mængden. Generalstabsbygningens Mur bar Mærke efter 3 Kugler.

Om Attentatet skal Czaren selv til en Correspondent ved Bladet »La France« have udtalt følgende: »Jeg havde foretaget min sædvanlige Promenade og vilde just vende hjem, da jeg paa Fortouget saa en ung Mand komme mig i Møde, iført Finansembedsmændenes Dragt; hans rolige Udseende røbede ikke hans Planer. Jeg tænkte netop som saa: Hvis det Menneske dér vil dræbe Dig, vil det være ham en let Sag,« da jeg pludselig saa ham føre Haanden til Overfrakkelommen, trække en Revolver frem og løsne et Skud paa mig; uvilkaarligt bøjede jeg mig til Siden, og Kuglen fejlede. Medens jeg tænkte paa at hidkalde Bistand, affyrede han det andet Skud. Jeg raabte nu, Politiagenterne styrtede frem, og jeg nærmede mig Morderen, der stod som lamslaaet i 5 à 6 Skridts Afstand. Da man vilde gribe ham, løsnede han atter 2 Skud, af hvilket det ene saarede en Betjent, medens det andet foer ind i Muren ved Siden af mig. Lad os takke Gud (tilføjede Czaren), det er ham, der har frelst mig.« — Om Aftenen bragte Petersborgs Elite den frelste Hersker en larmende Hyldest. Alexander takkede og efterat have betonet, at Situationen tvang ham til, ikke for sin egen, men for Rigets Skyld, at træffe overordentlige Forholdsregler sagde han: »Jeg stoler paa alle hæderlige Folks Bistand og

haaber, at Gud vil forunde mig endnu i nogen Tid at arbejde for Ruslands Vel.« Om Aftenen var Byen glimrende illumineret, og der indløb Masser af Telegrammer. Den 15de April Kl. 1 modtog Czaren Lykønskninger af de højeste Embedsmænd, hvorefter han strax kjørte ud uden nogen Eskorte. —

Nihilisterne havde betydeligt overvurderet Publikums regjeringsfjendtlige Stemning; overalt fordømtes Attentatet paa det stærkeste og med det aabenlyse Forbund mellem nævnte Parti og de Liberale var det nu forbi[1]. — Den petersborgske Handelsstand besluttede at lade et Kapel opføre paa selve Gjerningsstedet. — Rusland blev nu erklæret i en Slags Belejringstilstand. Men Nihilisternes Svar herpaa skulde blive frygteligt. — Det lakkede mod Slutningen af Aaret 1879, og Kejseren, der en Tidlang havde opholdt sig paa Krim, ventedes netop tilbage til Petersborg. Den hemmelige »Excutivkomité« havde alt for længe siden (den 26de August s. A.) fældet Dødsdom over Czaren, og man antog nu Lejligheden for gunstig[2]. Samme Efteraar viste et mystisk »Ægtepar« sig i Moskoudistriktet, hvor det i 2 Maaneder beboede en ussel Hytte, nær Sydbanelinjen; det var Nihilisterne Leo Hartmann og Sophie Perovskaja. I al Hemmelighed modtoge de her betydelige Mængder af Dynamit, og under Banelinjen arbejdede ivrigt 30 Minører. I Hytten saa man intet fordægtigt, kun paa Bordet stod en Flaske Nitroglycerin, som Sophie skulde lade explodere i Tilfælde af den yderste Fare. Paa 3 Steder, ved Odessa, Alexandrovsk og Moskou var Jærnvejslinjen undermineret. Politiet anede intet, og Kejserens Afrejse fandt programmæssigt Sted. Ved et Mirakel næsten

---

[1]) Oldenberg, p. 123, 124. —

[2]) Aftenbladets Telegr. f. 3., 4. og 5. Decbr. 1878. — Thor Lange: Skizzer, p. 2, 3, 4 (Brev af 2. Decbr., dat. Moskou). — Oldenberg, p. 124 ofl. — Nationaltidende f. 5. og 8. Decbr. 79). —

slap Czaren uskadt fra Snigmordernes Hænder. Kejsertoget berørte nemlig slet ikke Odessa, passerede lykkeligt Alexandrovsk og rullede den 1ste Decbr. Kl. 9 om Aftenen ind foran Moskouerbanegaarden. Kun det dybe Mørke, der havde hindret Snigmorderne i at skjelne det ved sin Udstyrelse saa let kjendelige Kejsertog samt den Omstændighed, at dette imod al Sædvane denne Gang kjørte forud for Bagage- eller Sikkerhedstoget, frelste efter al Sandsynlighed Monarken. Næppe 2 Timer efter, henimod Kl. 11, ligesom det kejserlige Godstog bruste ind gjennem det »Rogoske Kvarter«, lød pludselig et forfærdeligt Brag. Det var Sophie Perovskaja, der lod den her anlagte Mine explodere. Rystelsen bragte det noget ramponerede Tog ud af Sporet, men lykkeligvis kom i n g e n til Skade. Kejseren var ved sin Ankomst til Moskou aldeles uvidende om den forfærdelige Fare, han nylig var undgaaet, og ingen vovede at underrette ham derom; tilsidst fik man Grev Adlerberg til at paatage sig det pinlige Hverv. Hs. Maj. gjorde Korsets Tegn og udbrød: »Jeg takker den Almægtige, der har frelst mig fra Forbrydernes ugudelige Haand.«

Den følgende Dag brød frem med klart Solskin og skarp Kulde, en ægte russisk Vinterdag! et broget Liv begyndte at røre sig i den gamle Czarstads Gader. Rygtet om den foregaaende Aftens grufulde Begivenhed havde spredt sig som en Løbeild, og overalt talte man kun herom. Endnu vilde man imidlertid ikke ret fæste Lid hertil; man havde jo den foregaaende Aften set Kejseren kjøre til Kreml, vel ikke som sædvanlig i aaben Kane, men i lukket Vogn, omgiven af Husarer, hvis Vaaben funklede i Illuminationens Skin. Ved det »iberiske Guds Moders Kapel«, lige ved Kremls Indgang, havde Toget gjort Holdt; man havde set Czaren stige ud, holdende Felthuen i Haanden, trods den bidende Kulde; her midt blandt den tause, knælende Menneskemasse, havde han bøjet sig dybt paa selve Kapellets Dørtærskel og siden efter for-

rettet sin Andagt for det af røde Voxkjærter belyste Mariabillede. Under Mængdens Jubelraab havde han derefter betraadt Czarernes gamle Borg. —

Ved Middagstid bevægede en talrig, festklædt Skare sig opad Palæets Trapper for at bivaane den store Galakur. I de til St. Andreassalen stødende Gemakker ventede Generalgouvernøren samt de højeste Officerer og Hofembedsmænd; i St. Georgssalen med de sort-gule Vægdekorationer, de mægtige Vinduesdraperier og det tavlede Egegulv oppebiede Adel og Embedsstand Herskerens Komme. Henimod Kl. 12 fløj Dørene op til Katharinasalen, hvor Adelens og Embedmændenes Damer vare mødte i straalende Toiletter, 2 Kammerjunkere, der holdt en lille hvid, med Ordensbaand og forgyldte Ørne smykket Stav, traadte frem og meldte: »Hs. Maj. Kejseren!« — Mængden dannede Spalier, og man saa Monarken skride langsomt frem, hilsende til alle Sider; han var iført Generalsuniform, med St. Andreasordenens store blaa Baand og bar Chakoten i Haanden; hans Suite dannedes af en glimrende Skare i røde, guldbroderede Uniformer. Det noble Aasyn var blegt og bar et dybt Præg af Melankoli og Slaphed. Under Leveraab betraadte han St. Georgssalen, alle bøjede sig, og den første Borgmester bød ham Velkommen ved efter gammel Skik at række ham Brød og Salt paa en hvid, udskaaren Træbakke. Czaren takkede, berørte Gaven med sin Haand, hvorefter Kammerherren fjærnede Bakken. En aandeløs Stilhed indtraadte, man saa, at Kejseren vilde tale. Staaende frit midt i Salen sagde Jordens mægtigste Hersker derpaa med sin sonore, men i Øjeblikket noget bevægede Stemme: »Jeg er kommen her til Moskou for endnu engang at takke Eder for al den Deltagelse, I viste mod mig, da man i April forsøgte at dræbe mig; og nu i Gaar, i Gaar igjen, her!..« — Czaren syntes ligesom overvældet, hans Stemme tilsløredes, og han gjorde en lille, ufrivillig Bevægelse med Haanden; men det var kun for

et Øjeblik; atter tog han Ordet og fortsatte med stærkere Røst: »I have jo alt i Gaar hørt om Begivenheden; Gud frelste mig og alle dem [1]), der med mig kjørte til Moskou. — Dog, den oprørske Aand maa nu udryddes; jeg henvender mig til alle Forældre, før eders Børn paa Guds Vej, at I ikke skulle opdrage Niddinger men sande Borgere for Rusland.« — Han betraadte derpaa et til Salen stødende Gemak, hvor en Del Kjøbmænd i guldbroderede Kaftaner og Deputerede fra Haandværkerne ventede deres »Fader«. De gamle Mure rystede formelig under de bedøvende Jubelraab, hvormed Alexander II. modtoges her, mangfoldige knælede ned og kyssede hans Hænder. Et blidt, venligt Smil viste sig ved al denne Hyldest paa Hs. Maj.s blege Aasyn, bevæget takkede han med nogle hjærtelige Ord, og da han begav sig ind i den næste Sal, hvor Metropoliten i Spidsen for hele sin gejstlige Stab mødte ham med et »Te Deum«, løb Kjøbmændene efter deres »Fader«; der blev et Øjebliks Trængsel, flere slap med ind, førend det lykkedes Lakajerne at lukke Dørene. Efter at have modtaget Metropolitens Velsignelse, passerede Czaren ad den »gyldne« Trappe til Kroningskirken, og den store Kur var hermed tilende. —

Dagen efter holdt Kejseren Revue og besaa derefter det adelige Frøkenkloster St. Katharina; alle Smaapigerne omringede deres Fader, kyssede hans Hænder, hans Ordener, osv. Kejseren satte sig ned ved en lille Piges Sygeseng. »Ved Du, hvem jeg er, Du lille?« — »Ja, det

---

[1]) W. Oncken (Das Zeitalter Kaiser Wilh. I., 794) fortæller, at det næstfølgende Tog splintredes, og at mange dræbtes.« — Dette er unøjagtigt, saaledes som vi se det, dels af Kejserens Tale, dels af et med Toget værende Øjenvidnes Beretning (Aftenbladet f. 4. Decbr. Telegr.). — At Notòvitsch (p. 22) ved at fortælle om, »hvorledes Antallet af Døde var meget stort,« kan ikke forundre; han plejer sjældent at være vel underrettet. —

ved jeg saa godt.« — »Hvem er jeg da?« spurgte Monarken smilende. »Du er vor Bátiuschka.« — Kejseren tog rørt det lille Hoved mellem sine Hænder og kyssede det, hvorpaa han fjærnede sig, omringet af den muntre, jublende Ungdom. —

Den 4de Decbr.[1]) naaede Hs. Maj. til Petersborg; han saa meget lidende ud, hans Øje, fordum saa klart, havde et mat, tilsløret Udtryk, og hans Haar var begyndt at graane. Han stirrede ligegyldigt frem for sig, da han kjørte til Kathedralen, og først da foran Porten til samme Menneskemassen pludselig brød ud i en ligefrem fanatisk Jubel, syntes Czaren at blive opmærksom, et svagt Smil lyste op i hans mørke Træk, og han slog hilsende ud med Haanden. Som Følge af de gjentagne Forbrydelser forøgedes Monarkens melankolske Stemning for hver Dag, der gik[2]); han selv frygtede ikke Døden, og man havde længe overdrevet hans Hang til Tungsind, men nu var det blevet en Kjendsgjærning. Han følte sig forfulgt i sine mest intime Øjeblikke, ja, han fandt endog stedse nihilistiske Skrivelser paa sit Arbejdsbord og Truselsbreve i sin Frakkelomme. Han frygtede stadigt for, at en Gjentagelse af hine Forbrydelser ikke blot skulde ramme ham selv, men ogsaa hans nærmeste Slægt. Han kom ikke til at vente længe!

Den 17de Februar (1880), om Eftermiddagen, var et lille Selskab tilstede i Vinterpaladset forat begive sig til den i Mezzaninétagen, ovenover Vagtstuen beliggende Spisesal[3]). Middagen var den Dag bleven udsat noget, thi

---

[1]) Aftenbladet f. 11. Decbr. —

[2]) Nationaltidende f. Marts 1880. —

[3]) Thor Lange: Skizzer, 20 (Brev af Febr. 1880, dat. Petersborg). — Stepniak, 154. — Oldenberg, 130. — Die revolution. Bewegungen, 213. — Aftenbladet for 18. og 26. Februar 1880. — (Jvf. Kejserens Telegram af 18. Febr. til Fyrst Orloff). — Les causes occultes de la question bulgare 1880, p. 21. — (har fejl Dato). — I Illustr. Tidende f. 7. Marts 1880, findes et Billede af Vagtstuen efter Sprængningen. —

man ventede paa Fyrst Alexander af Bulgariens Fader, der lykkeligvis kom 5 à 6 Minutter efter den fastsatte Tid. Disse 5 Minutters Tøven reddede maaske alene Kejserfamiljen fra en forfærdelig Død [1]), thi ligesom man skulde til Taffels, rystedes Palæet pludselig af et frygteligt Tordenbrag. Det var Arbejderen Chalturins, under selve Vagtstuen anbragte Mine paa 150 Pd. Dynamit, der netop nu, Kl. 6½ eksploderede. Alle Gasblus i Slottet slukkedes strax, mangfoldige Ruder sprang i Stykker, Møblerne i Spisesalen styrtede omkuld, 2 store kostbare Porcellænsvaser knustes, og en Lakaj faldt afmægtig om, men selve Taflet med de svære Sølvopsatser og Kandelabrer, hvis Lys svajede i Trækvinden fra de ødelagte Ruder, forblev næsten urørt. Kun i et Hjørne af Salen splintredes Egepanelet, og gennem en bred Gulvrevne trængte Skrig og Jamren op fra Vagtstuen, hvor 63 Mand laa lemlæstede, af hvilke 10 alt vare døde. Et forfærdeligt Syn frembød de ulykkelige Væsener, man med usigelig Møje trak frem af Vagtstuens Ruiner, medens de faa, der vare forblevne uskadte, alle viste den største Conduite. Et Rygte vil vide, at den vagthavende Officer skulde have absenteret sig i Explosionsøjeblikket, det er imidlertid ikke Tilfældet, baade Officerer og Soldater gjorde fuldt ud deres Pligt, og Czaren selv takkede dem senere personlig for deres heltemodige Opførsel. Strax efter Katastrophen ilede Hs. Maj. til sin syge, sengeliggende Gemalinde forat berolige hende, men Kejserinden havde lykkeligvis intet hørt til den forefaldne Begivenhed.

Dagen efter fandt der en Slags Kur Sted i Vinterpaladset; da Hs. Majestæt passerede den store Skare af høje Embedsmænd, flokkedes disse om ham under vild

---

[1]) Th. Lange mener dog, at Sprængningen næppe havde formaaet at dræbe Kejserfamiljen, thi Forbryderen havde ikke tilstrækkeligt beregnet de mægtige Hvælvingers Modstandskraft. –

Jublen og omfavnede ham med et Udtryk af den inderligste Glæde. Hans Aasyn syntes ligesom at lysne op, og han udbrød paa engang mildt og sørgmodigt: »Det er formeget, det er altfor meget.« — Men fra den Dag af færdedes han aldrig offentlig uden Eskorte. — Forfatteren Nicolajeff, der netop saa ham paa dette Tidspunkt, udbryder: »Mørk og nedslaaet sad Czaren dér i sin Vogn, som bevogtedes af tvende Kosakker paa hver Side. Jeg maatte næsten græde ved Tanken om, hvorledes den samme Mand 10 Aar iforvejen roligt og sikkert alene havde gjennemstrejfet Petersborgs Gader.« — Den 23de Febr. kjørte Hs. Maj. ud i aaben Slæde forat inspicere den Pawlovske Krigsskole. Paa Tilbagefarten blev han Gjenstand for en glimrende Ovation, idet samtlige Kadetter under ustandselige Leveraab fulgte efter hans Slæde til Nikolajbroen. Her istemmede den tililende Folkemasse Kadetternes Jublen, og Kejseren hilsede dybt bevæget til alle Sider. —

En stor, en sjælden Højtid stod nu for Døren; den 2den Marts 1880 kunde den Hersker, der havde fejret Festen for Rigets 1000-aarige Bestaaen, højtideligholde 25-Aarsdagen for sin Regjeringstiltrædelse. Hvilket Jubilæum! udbryder Cardonne[1]). Talløse Reformer paa alle Statslivets Omraader havde fremtryllet et nyt »nationalt« Rusland; udadtil strakte Alexanders Rige sig nu fra Østersøen til Stillehavets Bredder, og han havde lagt større Landstrækninger under det russiske Scepter, end nogen Czar før ham; ingen anden europæisk Hersker havde haft en saa eminent Betydning for Balkanhalvøens Folk. Han, der havde modtaget et lamslaaet og indadtil halvt opløst Rige, havde atter skaffet det en anset Plads i Stormag-

[1]) Cardonne, p. 840, 41 ofl. —

ternes Raad, han, der fordum sad nedbøjet paa Sebastopols Ruiner, bød nu atter over Sortehavets Vande!

Men Jubilarens Stemning harmonerede destoværre kun lidet med al denne Storhed, hans dybe Sørgmodighed stod i skjærende Kontrast til de storartede Ovationer, Folket hin Dag vilde bringe sin højtansete Herre. En knugende Stemning havde Dagen forud hvilet over alle [1]), thi Nihilisterne havde lovet at lade høre fra sig, og der cirkulerede uhyggelige Rygter om Mord og Plyndring. Man havde da ogsaa befalet hver Husejer at have Vand i Beredskab, hvis Ildebrande muligen skulde opstaa, store Troppemasser holdtes parate til at rykke ud ved første Ordre og talrige Kosakpatrouiller gjennemstrejfede Gaderne. — Heldigvis blev det ved Rygtet. – Paa denne Dag kappedes saa godt som alle Klasser om at hylde den Hersker, der ogsaa i dette Øjeblik tænkte paa sit Folks Vel, thi netop nu udkom et kejserlig Rescript, der eftergav forskjellige Klasser af Befolkningen en Masse Afgifter. Ogsaa den russiske Presse —, et Barn af Alexanders Reformvirksomhed, — bragte Czaren en næsten enstemmig Tak for al den Velsignelse, hans rige Livsførelse havde skjænket Landet. Den Dag syntes alt at tilsmile Jubilaren, thi endog hans høje Gemalinde, der længe havde lidt af et uhelbredeligt Brystonde, befandt sig netop nu noget bedre. Den afholdte Kur for over 4000 Personer var aldeles storartet, og den nylig fra Døden undslupne Monark hilstes paa sin Vej gjennem Salene med en ubeskrivelig Jubel. Storfyrst Konstantin oplæste Rigsraadets Adresse, hvorpaa Kejseren rørt omfavnede sin Broder. Mellem Kl. 2 og 3 foretog Alexander en Kjøretur, og aldeles overvældende vare de Ovationer, han paa denne blev Gjenstand for fra Folkemassernes Side. Kl. 3 udførte c. 600 Elever i den »hvide« Sal en af Prins Peter af Oldenburg forfattet Kantate,

---

[1]) Illustr. Tidende f. 14. Marts 1880. –

hvorefter Nationalhymnen blev afsungen. Kejseren underholdt sig livligt med de forskjellige Sangere. Aldrig tilforn havde Petersborg været Vidne til en lignende Illumination, hele Hovedstaden syntes den Aften ligesom at danne et uhyre Ildhav, og ved Titiden bølgede umaadelige Folkeskarer udenfor Vinterpaladset forat høre den Serenade, der nu skulde bringes Herskeren. Kl. $10^1/_4$ traadte Czaren frem paa Balkonen, han var iført en graa Militærkappe med Georgsordenens Baand, samt en Hjælm med vajende Fjerbjusk; ved hans venstre Side saaes Storfyrst-Thronfølgeren, tilhøjre Storfyrst Nikolaus og i Baggrunden de øvrige Prinser og fyrstelige Herrer, alle en gala og med St. Andreasordenens blaa Baand. Under Soldaternes og Mængdens fanatiske Jublen intonerede Musikken den stolte Hymne: »Gud bevare Czaren«!, medens Klokkeringningen og de 100 Kanonskud løde hen over den store By. Den dybt bevægede Hersker forblev et Kvarters Tid ude paa Balkonen, hvorefter det fyrstelige Selskab atter begav sig ind i Palæet, hvis tændte Lysekroner vare synlige gjennem de aabenstaaende Vinduer. Folkemassens Begejstring var saa grænseløs, at enhver, der havde vovet blot at udtale et eneste nedsættende Ord, sikkert vilde være blevet sønderrevet. — Kl. 12 bevægede et imponerende Tog sig fra de indre Gemakker til Slotskapellet, og det aabnedes af Czaren selv, der førte den af ham saa højt skattede Storfyrstinde Maria Feodorovna, Ruslands nuværende Herskerinde. —

Kun kort Tid efter disse glimrende Fester skulde det russiske Folk snart lide et stort Tab, thi med hver Dag, der gik, blev det klarere for alle, at Czarens højsindede, godgjørende Gemalinde snart vilde naa Livets Maal[1]). Hun havde længe lidt af hæftige Brystsmerter og Hjærtebanken. Det hed sig almindelig, at Klimaet var Aarsag dertil, men

---

[1]) Jvf. Aftenbladet f. 7. Marts og 4. Juni 1880. — Ahnfeld, 367 ofl. — E. Flourens: Alex. III., p. 48 ofl, —

sikkert er det, at den Angst, den sidste Krig med Tyrkiet havde foraarsaget hende, den Frygt, hun stedse svævede i formedelst Nihilisternes Angreb paa hendes Kjære, maatte undergrave hendes iforvejen zarte Konstitution. I Begyndelsen af Marts havde Kejserinden vel følt nogen Lindring, men det var destoværre kun forbigaaende, snart maatte hun atter søge Lejet, hvor hun paa det omhyggeligste blev plejet af sin Datter, Hertuginde Maria af Edinburgh, der saa godt som aldrig forlod Sygeværelset. Den 3. Juni endte Gud hendes Lidelser, blidt og roligt sov hun hen, uden Dødskamp, og omgiven af sin dybtsørgende Familje. —

Storartet og gribende var det kejserlige Ligs Overføring fra Vinterpaladset til Peter-Paulskirken, thi over 5000 Personer dannede Følget. Hele Vejen omtrent var beklædt med Sort, selv Lygtepælene vare floromvundne, og fra mangfoldige Tribuner overværede Tusinder det højtidelige Skue. Kl. 12 hejstes et sort Banner paa Vinterpaladset, et Tegn til, at Toget nu satte sig i Bevægelse. Først kom Udsendinge, der bare Skjolde med de forskjellige russiske Provinsers Mærker, derefter flere Troppeafdelinger samt Officianter med den russiske Kejserslægts 13 Vaabenskjolde; endvidere Deputationer fra Bønderne, Adelen, de lærde Selskaber samt fra de Velgjørenhedsanstalter, der skyldte den hensovede Fyrstinde deres Tilblivelse. Efter Ministrene og Statssekretærer fulgte Hds. Majestæts Galavogn, hendes Krone, Ordener og Insignier, baarne af høje Rangspersoner. Derefter viste Metropoliten sig i Spidsen for en Mængde rigtklædte, fakkelbærende Gejstlige; den sortbetrukne Ligvogn, forspændt med 8 Heste drog nu langsomt forbi, over Kisten var anbragt en hvid Silkebaldakin, kantet med Guld og hvilende paa 4 forgyldte Søjler. Umiddelbart efter Vognen saaes Czaren i Kejserindens Kyrasserregiments Uniform og bag ved ham Storfyrst Nikolaus og Storfyrst-Thronfølgeren, hvor-

efter den øvrige Slægt, Hoffets Personale og Troppeafdelinger sluttede det mægtige Tog. Ankommen til Fæstningen, steg Hs. Majestæt af og bar i Forening med Storfyrsterne Kisten til Katafalken i Kirkens Kapel [1]).

---

[1]) Samme Aar indgik Czaren Ægteskab med den russiske Adels- og Hofdame Fyrstinde Jurjev (el. Jurjevskaja) Dolgorucki. (C. v. Kleinschmidt: Unsere Zeit. 1880, p. 760). — Den radikale, just ikke altid paalidelige Tikhomirov (p. 495) skriver i den Anledning: »at hun skal (!) have udøvet en uhyre Indflydelse i liberal Retning, af egoistiske Hensyn.« T. kan i dette Tilfælde aldeles ikke betragtes som nogen Kilde af Værd. — Vi skulle ikke opholde os herved, ligesaa lidt som ved Notòvitschs Beretninger i samme Aand, ej heller ved sidstnævntes hadefulde Angreb paa Grev Loris Mélikoff, hvem den i det sidste Aar noget vaklende Kejser havde forlenet med en diktatorisk Magt, som den af liberale Strømninger paavirkede Greve imidlertid syntes at benytte forholdsvis mildt. (Se Notòvitsch: Alex. III, p. 27, 30, 31 ofl.). — »At Tikhomirov henviser til Laferté's Skrift betyder intet, thi sidstnævnte omtaler ikke med et Ord hendes »politiske« Indflydelse. At Czaren iøvrigt selv havde en Vilje, derom vidner hele hans forudgaaende Liv. — Havde hun haft noget virkeligt at sige udenfor det rent personlige Forhold, vilde den altid forsigtige, i Hjærtet maadeholdne liberale A. Léroy-Beaulieu vel næppe have skrevet: »Hun har maaske ej altid virket i en heldig Retning; dette nye private Liv gjorde Alexander mindre tilbøjelig til at lytte til Folkets Ønsker og Krav.« (nemlig Fordr. i liberal Aand). Her staa altsaa 2 modsatte Anskuelser skarpt overfor hinanden, ifølge den ene har hun haft en vis Indflydelse i polit. Henseende, medens den anden tilkjender hende en fuldstændig modsat. Hvilken af de to Parter, der have Ret, turde være vanskeligt at sige. Sandsynligvis tillægge bægge Parter Czarens andet Ægteskab en for stor Betydning. At Kejseren vaklede længe, forinden han bestemte sig til det sidste afgjørende Skridt (Ordre til Sammenkaldelse af en Notabelforsamling), at han var sig dets Betydning fuldt bevidst, derfor borge os hans egne Ord. Kun den Frygt, Nihilisterne indgjøde, og vel ogsaa Haabet om, at en saadan Foranstaltning muligen vilde bedre Situationen, har efter al Sandsynlighed alene dikteret Czarens Handlemaade. I hvert Fald maa det indrømmes, at Kejserens sidste Handling kun

Forinden vi gaa til Skildringen af den ophøjede Monarks forfærdelige Død, ville vi blot i Tanken bivaane Alexander II.'s sidste Nytaarskur.

Opad Vinterpaladsets brede Trapper bølgede den Dag Skarer af højtstaaende Militære i glimrende Uniformer, ordensstraalende Diplomater, der i Forening med den rigtsmykkede, aristokratiske Dameverden dannede et broget, malerisk Skue. Damerne især tiltrak sig almindelig Opmærksomhed ved deres smagfulde Nationaldragt, der bestod af en hvid Underkjole og derover en lyse- eller mørkeblaa, garneret Sarafan, hvis omfangsrige Ærmer vare opskaarne til over Albuen. Man samledes i den pragtfulde »Salle des armoiries«, som tog sig imponerende ud med de hvide, af Vaabendekorationer smykkede Marmorvægge og sit rige, af riflede, korinthiske Søjler baarne Loft. I Salens Baggrund stod opstillet en Afdeling af den tscherkessiske Garde i røde, sølvbroderede Uniformer og med spidse, laadne Huer; alle Gardisterne holdt Sablerne lodret i Vejret. En Procession af parvis ordnede Kammerherrer aabnede det kejserlige Tog; derefter kom Czaren selv; han førte Storfyrst-Thronfølgerens Gemalinde, der saa yndig ud i den hvide, kniplingsbesatte Sarafan og den brusende, som Sølv skinnende Atlaskesrobe; et pragtfuldt Diadem af Brillanter smykkede hendes Hoved. Ved Hs. Majestæts Indtræden lød en høj Kommando i 2 Tempo, og Garden præsenterede, idet den førte det lynende Vaaben i strakt Arm over Hovedet. Tilskuerne dannede Spalier, bukkede dybt, men uden de larmende Udraab, som sædvanlig mødte Kejseren i Kreml. Efter det høje Par fulgte Ruslands nuværende Hersker, den kejserlige Familje, Ministrene, hvorefter de for det

---

lidet harmonerer med Léroy-Beauliens Ord, »at han nu var mindre tilbøjelig til at lytte til sit Folks Ønsker«. (L'empire des Tsars, III., 598. — Revue des deux mondes f. April 81, p. 665). —

meste smukke Hofdamer sluttede Toget. Dette bevægede sig derpaa til Slotskapellet, hvor Trængslen snart voksede stærkt. I det af Guld og Lys straalende Kapel udbreder sig efterhaanden en fin Duft af Røgelse over Forsamlingen, der andægtig lytter til den brusende, vidunderlig skjønne Korsangs Toner [1]. —

---

[1]) Th. Lange: Skizzer fra Rusland f. 1881.

En Kejsers sidste Timer.[1])

Vi befinde os atter i Vinterpaladset. — Lørdagen den 12te Marts 1881 brød Solen frem over det snedækte Petersborg, saa skjøn og straalende i det klare Frostvejr, at Kejseren, der ellers først plejede at staa op Kl. $8^1/_2$, den Morgen forlod sit Leje $^1/_2$ Time tidligere.

---

[1]) De mangfoldige Beretning ang. Czarens sidste Dage samt hans Død stemme ikke overens indbyrdes; især ere de første Bladreferater om Katastrophen unøjagtige; ved at konferere dem indbyrdes have vi her søgt at komme Sandheden saa nær som muligt. — Hr. Notòvitsch (Alex. III, p. 34, 35 ofl.), der endog lader Alex. II. dø paa Gaden, uagtet alle vide, at han drog sit sidste Suk i Vinterpaladset, fremfører en Del Unøjagtigheder ang. Kejserens Skridt i de sidste Dage; hans Beretning staar i Strid med Laferté's, der ganske sikkert (som Léroy-Beaulieu bemærker) her er en Kilde af Rang. — Hr. N. skriver f. Ex. »at Grev Mélikoff Lørdagen den 12. Marts efter Frokosten anmodede Fyrstinde Jurjev om at afholde Kejseren fra at gaa ud den næste Dag, da et Attentat var i Gjære.« Ifølge Laferté vidste hun derimod ej engang at angive nogen Grund til at holde Kejseren tilbage. Den til Selvmodsigelser vante Hr. N., der hader Greven, fremstiller paa den ene Side sidstnævnte som ladende haant om de verserende Rygter om et forestaaende Angreb, medens han paa den anden Side viser ham os som værende ængstelig for Kejserens Person. Ifølge N. skal Alexander ved et Besøg samme Aften hos Storfyrstinde Alexandra Josifovna være bleven omstemt fra sin første Beslutning, nemlig: ikke at ville gaa ud den følgende Dag. Ifølge Laferté brød

15*

I denne Morgenstund legede han, efter endt Toilette, ikke som sædvanlig med sine 3 yngste Børn i Slottets Sale, han forblev i sit Værelse, hvor han syntes at vente nogen. Kl. 8¾ omtrent aabnedes Døren for hans Nærmeste, hvoriblandt Storfyrst-Thronfølgeren, Prinserne Wladimir og Georg, der sammen med Kejseren agtede at nyde Alterets Sakramente. Ingen af de Tilstedeværende, skriver v. Kleinschmidt, anede da, at de næste Dag skulde knæle ved den »ædleste« Mands Dødsleje. Han dejeunerede derefter i Salonen, hvorpaa han begav sig til sit Kabinet forat modtage Livlægen Dr. Botkin. Czaren befandt sig den Dag ualmindelig vel og fortalte smilende Lægen, hvorledes han havde kunnet udholde at staa op i Kirken i næsten 2 Timer. I den sidste Tid havde Kejserens Stemning iøvrigt været meget mørk, og hans Tungsind var om muligt endnu blevet for-

---

Kejseren sig derimod hverken om Grevens eller nogen andens Overtalelser, og det lyder i Virkeligheden ogsaa lidt usandsynligt, at han skulde have brudt et Tilsagn til Loris Mélikoff blot »forat hilse paa Storfyrstindens unge Søn ved den næste Dags Revue.« — Vist er det, at Kejseren tog Theen i sin Salon den sidste Aften, han levede. — »Næste Dag (den 13de) arbejdede han med Greven til Kl. 11.« skriver N. — Ihvert Fald (skriver Laferté) stod han den Dag op som sædvanlig (d. v. s. Kl. 8½), promenerede og legede med sine Børn, og først op ad Formiddagen modtog han Greven. Arbejdstiden kan den Dag ikke have været lang, thi Kl. 12,55 forlod han Palæet efter først at have talt med sin Gemalinde.

Jvf. Cardonne, 860 ofl, — Laferté, 2, 4, 6, 10 ofl. — Skriftet: Den russ. Kejsers Død for Morderhaand, 13. Marts 1881, p. 12, 17, 19 ofl. — Die revolution. Bewegungen, 220 ofl. — Oldenberg, 119 ofl. — Th. Lange, 90, 93 ofl. — Ahnfelt, p. 266 ofl. — L. Beaulieu: L'emp. des Tsars, III, 590 ofl. — C. v. Kleinschmidt: Unsere Zeit, 1881, 730 ofl. — Sampson-Himmelstjerna, 29, 30 ofl. — Oncken: II, 794. — Dagbladet f. 14, 16, 19, 21. Marts. — Nationaltidende f. 14, 17, 18, 19. Marts. — Aftenbladet f. 14, 18, 22, 29. Marts. — Notòvitsch, 34, 35 ofl.

øget ved en lille Begivenhed, der havde fundet Sted i den forudgangne Maaned, og i hvilken han saa et Varsel om en nærforestaaende Ulykke. Han havde nemlig lagt Mærke til, at der i den sidste Tid stedse fandtes Rester af ihjælhakkede Duer ved hans Vinduer[1]); en nærmere Undersøgelse viste, at dette skyldtes en Høg, som Alexander strax gav Ordre til at indfange og dræbe; med stort Besvær lykkedes det tilsidst, thi den stærke Rovfugl fløj et langt Stykke med Fælden og faldt først ned paa den anden Side af Slotspladsen; den findes nu i det naturhistoriske Museum i Petersborg. — Hertil kom endnu en anden Omstændighed. Faa Dage før sin Død havde Czaren modtaget fra en Doktor Jus en Æske Piller, der anbefaledes som Middel mod Rheumatisme; Alexander gav Æsken uaabnet til Botkin, og Undersøgelsen godtgjorte, at Pillerne indeholdt Dynamit. Den Omstændighed alene, at Ledningstraaden var bleven beskadiget paa Vejen, reddede Lægens Liv. —

Henimod Kl. 12 lod Grev Loris Mélikoff sig melde. Han meddelte Czaren, at et Anslag mod hans Liv var nærforestaaende, efter hvad den arresterede Jéliaboff alt havde tilstaaet, og i Thronarvingens Nærværelse besvor han Hs. Majestæt om ikke at besøge Paraden den følgende Dag. Dette skulde imidlertid snarere anspore Kejseren dertil; han var saa kjed af sin evindelige Kosakeskorte, at han ofte af den Grund undlod at forlade Paladset. — I Virkeligheden havde Czarens Liv siden Aaret 1866 aldrig været ganske betrygget, og den berømte Chef for den »IIIde Afdeling«, Grev Schuvaloff havde næppe et Øjeblik turdet tabe sin Hersker af Syne. Han havde — (og med Rette, som det destoværre viste sig) — tabt al Tillid til Publikum, han paastod, at ingen Promenade (endog over

[1]) I Rusland nærer man en næsten religiøs Kjærlighed til disse Fugle. — (T. Lange: Skizzer, p. 96). —

Gaden) maatte foretages uden forudgaaende telegraphisk Anmeldelse til Gendarmeriet. Da Alexander saaledes engang (vel omtrent 1874) havde indfundet sig uanmeldt i 2den Etage af et Hus, hvor 3dje Sals Beboere kjendte hans Besøg, skal det i den Anledning være kommet til en hæftig Scenė mellem Storfyrst-Thronfølgeren og Ministeren, hvorefter sidstnævnte tog sin Afsked[1]). — Czaren havde, som omtalt, længe været led og kjed af alle Forsigtighedsregler; han plejede ofte ved lignende Forestillinger at pege mod Himlen og udbryde: Se dér min eneste Beskyttelse! vil den ej værne mig, ere alle andre dog afmægtige.« Ogsaa den Dag vilde han, der vidste, at Greven havde truffet alle Foranstaltninger med Hensyn til de Gader, han skulde passere, ikke give efter for Thronfølgerens Forestillinger; ingen formaaede at læse mindste Bevægelse i hans Aasyn. — Efter Middagen trak han sig tilbage for efter Sædvane at undervise sin Søn Georges. Ved Theen spurgte hans Gemalinde ham, ligesom tilfældigt, »om han vilde besøge Paraden den næste Dag,« hvorpaa Alexander ligefrem svarede: »Ja, hvorfor ikke?« Hun taug stille, da hun ikke ret vidste, hvad Grund hun skulde anføre for det modsatte. Den hele Aften var Hs. Majestæt meget oprømt, og nød samme Nat den roligste Søvn uden at ane, at det blev den sidste, der forundtes ham hernede. —

Den følgende Dag (13de Marts) stod han op ved sædvanlig Tid, han var mere munter end han plejede at være, og efterat

---

[1]) Greven mistede som ovenfor omtalt ingenlunde Alex.'s Gunst; tværtimod! han blev udnævnt til den vigtige Post som Ambassadeur ved det brit. Hof. — Ahnfelt, p. 249. Revolutionspartiets Fanatisme gjorde det begribeligt, at Regjeringen tiltroede det de værste Hensigter«, tilføjer Ahnfelt. — Notòvitsch (Alex. III., p. 17, 18) beretter meget udførligt den hele Scene, men paa en Maade rigtignok, der maa bringe Læseren til stærkt at tvivle om Rigtigheden af de af ham anførte Détails.

have leget med sine Børn, modtog han opad Formiddagen Grev Loris Melikoff, hvem han overgav et Dokument, der skulde publiceres næste Dag. Det var en kejserlig Ordre til Sammenkaldelse af en Notabelforsamling for Rusland. Alexander havde vaklet længe, forinden han foretog en Handling, som, hvis den var bleven fuldbyrdet, alene for at tilfredsstille et lille Mindretals Ønsker sikkert havde udsat selve Ruslands Existens for den yderste Fare. Med Rette betragtede han Udstedelsen af en Konstitution for et overordentlig skjæbnesvangert Skridt[1]; den vigtigste Rigsdel var jo beboet af europæisk formede Mennesker — (og denne Rigsdel var netop den mest udsatte) —, hvis politiske Frigjørelse vilde stille Statens Enhed paa Spil, og hvis højere Kultur adskilte dem fra Rigskjærnens talrige Befolkning. Alene denne Betragtning havde været mægtig nok til længe at hindre Czaren i at opfylde et Mindretals Ønsker[2]. Han frygtede i sit Livs Aften for et Experiment, hvorved han grant saa, at det vilde gaa paa Liv og Død. Den Omstændighed, at han dog alligevel bestemte sig hertil, beviser ogsaa vor tidligere Paastand om, hvorledes Alexander nu for første Gang i sit Liv følte sig usikker og vaklende, men hvo tør vel rette Bebrejdelser mod denne Mand, der Aar igjennem under de forfærdeligste Forhold havde udvist et sandt heroisk Mod? —

---

[1]) Russl. vor u. nach dem Kriege, 250 ofl. — Vilde Nabomagterne f. Ex. Preussen, vel ikke vide at benytte sig af den indre Forvirring, der ufejlbarligt maatte blive Følgen deraf? den senere Tids tyske Brandskrifter synes at ville godtgjøre en saadan Antagelse. —

[2]) Den langt overvejende Del af Ruslands Befolkning havde aldeles ikke forstaaet den nihilist. Propaganda, anede ikke hvad Begrebet »Konstitution« egentlig var; den ønskede sociale Reformer (f. Ex. mere Jord, mindre Skatter o. s. v.) men brød sig aldeles ikke om »politisk« Frihed. —

»Mine Herrer«, havde han sagt i Statsraadet [1]), »hvad man foreslaar os her er Ludvig XVI's Notabelforsamling; vi bør ikke glemme, hvad der fulgte efter; dog vil jeg, hvis De anse det nyttigt for Landet, ikke modsætte mig dette Skridt.« Som man ser, gjaldt hans sidste Tanker Landets Vel. —

Dette betydningsfulde Dokument overgav han nu i Grev Mélikoffs Hænder, før han drog til Paraden, med Befaling til at offentliggjøre det Dagen efter i »Messager officiel«. Han begav sig derefter til sine Nærmeste og sagde: »Jeg har nylig undertegnet et Aktstykke, jeg haaber skal bringe Gavn og lære Rusland, at jeg vil give det, hvad der blot ligger indenfor Mulighedens Grænser. Han tilføjede, idet han, som sædvanlig ved store Lejligheder gjorde Korsets Tegn: »Imorgen vil det være publiceret; jeg har befalet det« [2]). —

Kl. 12,55 forlod den kejserlige Ekvipage Palæet og rullede i flyvende Fart gjennem Málaja Sádóvajagaden til Michael-Manegen, hvor Søndagsparaden skulde finde Sted. —

Ved det fastsatte Klokkeslet [3]) aabnedes Dørene til det store Exercerhus og Kejseren, der var iført Gardesappeurernes Uniform og en Hjælm med vajende Fjedre, sprængte ind paa en stolt, kulsort Ganger. Venligt hilsende Soldaterne, hvis Jubelraab aldeles overdøvede Musikken, red han ned langs Fronten, gav Storfyrst-Thronfølgeren Haanden

---

[1]) A. Léroy-Beaulieu: L'empire des Tsar, III, 598 ofl. —

[2]) »Der er ingensomhelst Grund,« skriver L. Beaulieu, »til at tvivle om Rigtigheden af Laferté's Beretning desangaaende.« — E. Flourens Beretning (Alex. III, 117) bekræfter, at Czaren virkelig har undertegnet et sligt Dokument. —

[3]) Efter et Øjenvidnes Beretning. W. Oncken: Das Zeitalter Kaiser Wilhelm I. 1890—91, II. vol. p, 794.

og indbød ham til Middagen [1]). Paraden forløb som sædvanlig, han takkede Tropperne og begav sig derpaa ud til sin Vogn for at aflægge Storfyrstinde Catharina Mikailovna en Visit. Hans Broder Storfyrst Michael, der ledsagede ham, blev tilbage her, da Czaren kort Tid efter tog Afsked. »Hjem ad samme Vej,« yttrede Kejseren til Kusken og sprang ind i Vognen. Den rullede gjennem »Rue des Ingénieurs«, og svingede derefter i stærk Fart ind paa Quaien langs Jekatherinskykanalen (nærved Marsmarken). — Man var naaet ud for Michael Palæets Havemur, nær Marsfeld (Marsmarken) [2]), alt bleve Hurraraabene hørlige, da lød der pludseligt et tordenlignende Brag [3]); det var Uslingen Ryssakoff, der havde kastet sin Bombe, og saa forfærdelig var Explosionen, at alle Vinduer knustes i Husene paa den modsatte Side af Kanalen. Bag Vognen saaes Ild og Røg, Brostene og Vognrester fløj i Vejret, Hestene stode forskrækkede stille, og i Nærheden væltede 2 dødeligt saarede Kosakker af den kejserlige Eskorte sig omkring i Sneen, medens en ulykkelig lille Læredreng laa op mod Kanalens Bolværk og uophørlig skreg: »Jeg kan ikke gjøre for det,« indtil en Blodstyrtning lukkede hans Mund for stedse. Kusken selv, en ægte russisk Fremtoning med lang Bart og graanet i sin Herres Tjeneste, vendte sig koldblodigt om; et Blik overbeviste ham om, at Hs. Majestæt var uskadt, og at Vognen endnu var i tjenstdygtig Stand, han piskede derefter øjeblikkelig løs paa Hestene,

---

[1]) Storfyrst-Thronfølgeren bar ved denne Revue Admiralsuniform. (Ifølge Privatmeddelelse fra forhenværende Minister E. Flourens). —

[2]) I »Illustr. Tidende« f. 20. Marts 81 findes en Grundplan af Omgivelserne, samt et Billede af Katastrophen. —

[3]) Ifølge et Øjenvidne fandt den første Explosion Sted Kl. 2,15 M., den anden, der dræbte Czaren, Kl. 2,17 M. Nationaltidende f. 17. Marts 81. — Cardonne anslaar den mellemliggende Tid til 4 Minutter; dette turde være sandsynligere. —

og den kejserlige Ekvipage var allerede i Gang igjen, da et bydende Holdt og et Ryk i Snoren tvang den til at standse. Czaren, hvis Hænder vare let saarede af Glassplinter, viste sig dødbleg i Døraabningen; ved Udspringet snublede han med venstre Fod, uden Tvivl en Følge af en Svækkelse, Explosionen maa have fremkaldt. Explosionen havde naturligvis hidkaldt en Mængde Mennesker, der trængte sig om ham, og uophørlig lød Raabet: »Man har myrdet Czaren.« Politimesteren, Oberst Dvorjitski besvoer Kejseren at benytte hans Slæde og strax tage afsted, men Alexander vilde først se til sine saarede Folk, og dette Øjebliks Tøven skulde blive hans Fordærvelse. Samtidig kom nu en Officer farende og raabte som afsindig: »Hvad er der tilstødt Hs. Majestæt!« »Gud være lovet, jeg er frelst,« svarede Kejseren, »men se disse stakkels Folk«, tilføjede han bedrøvet og pegede paa de Saarede. Snigmorderen Ryssakoff [1], der forgjæves havde søgt at flygte, hørte disse Ord, et spottende Smil gled over hans gustne Aasyn og han mumlede: »Skulde det endnu ikke være for tidligt at takke Gud?« Alexander fik nu Øje paa Forbryderen, og sagde til ham: »Er du den, der har villet dræbe mig.« »Ja! det er mig,« svarede han med fast Stemme. »Dit Navn,« vedblev Monarken. — »Boussanoff,« svarede den Adspurgte, idet han forsøgte at opgive et falsk Navn. »Hvorfor vilde du berøve mig Livet?« — »Man havde raadet mig dertil.« Hans Identitet godtgjordes dog snart. Hs. Majestæt trak paa Skulderen, gav Befaling til at fængsle ham men uden at tilføje ham noget ondt og begyndte at gaa henad Fortouget langs Kanalen. En 3 à 4 Skridt bragte ham i Nærheden af en Person, der stod lænet op

---

[1]) Et mislykket Subjekt, der havde studeret ved et Bjærgværksakademi, som han dog snart forlod forat slutte sig til Nihilisternes Bande. — E. Flourens: Alex. III, 55. —

til Bolværket; pludselig kastede dette Individ [1]) en Gjenstand, lig en Snebold, hen for Czarens Fødder, en smal, hvid Røgsøjle steg op foran Hs. Majestæt, hvis Haand løftede sig og gjorde Korsets Tegn, og i samme Sekund rystedes den halve By af et forfærdeligt Brag. Da Røgen havde fordelt sig noget, mødte Øjet et grufuldt Skue. En Snes Mennesker omtrent [2]) laa spredte omkring paa den snedækte Gade, mere eller mindre frygteligt kvæstede, Stykker af Klæder, Vaaben, Epauletter, menneskelige Rester laa dyngede sammen og midt i denne skrækkelige Kreds fandtes Herskeren, hvis Blodstrømme farvede Sneen og blandede sig med Snigmorderens. Czarens Ben vare nøgne og i den Grad mishandlede, at de bogstavelig kun dannede en eneste blodig Masse af knuste, splintrede Knokler og sønderflænget Kjød, hvorfra Blodet randt i store Strømme, medens Fødderne alene hang ved de forbrændte Muskler. Ringfingeren var kvæstet, og det ædle, blege Aasyn var plettet af Smuds og underløbet Blod; ogsaa hans venstre Kind viste et dybt Saar. Hjælmen var borte og hans Klæder vare tildels sønderrevne. Rundt om den døende Hersker lød Jammerskrig og Hulken. Oberst Novikoff og Kadet Netschazeff vare de første, der ilede til, og førstnævnte udbrød grædende: »Min Gud! hvad har man dog gjort Ds. Majestæt.« Ved Hjælp af Matroserne løftede de den næsten bevidstløse Kejser op; baaren paa et Tæppe i den kolde Luft bad Czaren en Officer om at aftørre hans Aasyn og udbrød; »Jeg fryser!« — »Koldt! koldt!« udraabte han derefter med Haanden paa sin blodige Pande. I dette Øjeblik kløvede en Mand med forvildet Aasyn den tætte Mængde, det var hans Broder, Storfyrst Michael, der, hidkaldt ved

---

[1]) Ved Navn Grinivizki (Oldenberg, 119). Dagbladet f. 28. Marts kalder ham (med Urette) for Zelnizki. —

[2]) Foruden Kejseren dræbtes 18 Mennesker. Nationaltidende f. 18. Marts 81. —

Braget, var ilet til fra Storfyrstinde Catharinas Bolig. Han kastede sig ned over Kejseren. »Broder!« udbrød han fortvivlet, »hvorledes har Du det dog; Sacha, Sacha! hører Du mig?« — Czaren gjorde ligesom et Tegn og sank derpaa hen i en dvalelignende Tilstand; Storfyrsten satte en Matroshue paa den Døendes Hoved. Forvirringen var paa det højeste, hvorledes skulde man dog transportere den lemlæstede til Paladset. Nogle foreslog at bære ham ind i et Nabohus, da pludselig Alexander udbrød med svag Stemme: »Hjem, hjem . . ., at dø der[1].« Derpaa sank han atter tilbage i den dødlignende Tilstand, af hvilken han kun endnu engang et Øjeblik skulde vaagne forat udtale Navnet: Alexander (Alex. III.) . . .[2]). Saaledes førtes den høje Martyr langsomt tilbage til det Hjem, han nys havde forladt i en saa oprømt Stemning. Det kostede megen Møje at bringe den Saarede op ad Slottets Trapper til hans private Lejlighed; endelig lykkedes det dog at naa Kejserens Kabinet, og han lagdes paa Sengen i Nærheden af det Skrivebord, paa hvilket han endnu samme Dag havde undertegnet, hvad hans usle Snigmordere havde krævet af ham. Medens man varsomt afklædte ham, stønnede han flere Gange. De i Hast tilkaldte Læger, der forgjæves søgte at standse den voldsomme Blodstyrtning, indsaa, at al menneskelig Hjælp her var forgjæves, og de kunde kun konstatere, at Livet var i Færd med successivt at udslukkes hos den ulykkelige Fyrste; Pulsen mærkedes næppe mere, og Hjærtet bankede kun svagt. Man havde omviklet Benene med Kautschuk, og da Lægerne nu begyndte at tale om en Amputation, vinkede Alexander afværgende med Haanden. Kl. 3 ankom Dr. Botkin, og man forsøgte,

---

[1]) Cardonne, 860. — Nationaltidende f. 17. Marts, Dagbladet f. 16. Marts 81. — (Skoro dornoj, ɔ: kun hjem). —

[2]) Ifølge velvillig Privatmeddelelse fra forhenv. Minister M. E. Flourens. —

men forgjæves, at anvende alle oplivende Midler; et Øjeblik syntes det virkelig, som om Livet vendte tilbage, og Ærkepræsten benyttede sig heraf til at administrere den Døende Sakramentet. — Man havde naturligvis øjeblikkelig sendt Bud til Storfyrst-Thronfølgeren, der netop dejeunerede sammen med sin Familje, da han modtog denne Hjobspost. Hs. kejserlige Højhed greb sig med bægge Hænder om Hovedet og stod et Øjeblik næsten som forstenet af Rædsel og Fortvivlelse, derpaa foer han afsted, ledsaget af sin Gemalinde. Da han steg i sin Slæde kom en Mand aandeløs løbende og skreg: »Min Gud! Kejseren er frygtelig lemlæstet.« I rasende Fart gik det afsted til Vinterpaladset, men Czaren kom ikke til sin Bevidsthed mere, og først ved Dødslejet erfoer den ulykkelige Thronarving paa anden Haand alle Enkeltheder ved en af de mest oprørende Handlinger, Verdenshistorien kjender.

Kl. 3 omtrent vare alle i Petersborg værende Medlemmer af den kejserlige Slægt forsamlede i Dødsværelset, der i dette Øjeblik var Skueplads for en hjærtegribende Scene. Overalt hørtes Graad og Jamren, Prinserne Michael og Wladimir brøde af og til ud i en skjærende Hulken, ved den Døendes Hovedgjærde stod Arvingen til det uhyre Rige med taarefyldt Blik og et af Smerte næsten fortrukket Aasyn, ved hans Side knælede Kong Christian IX's Datter, Ruslands nuværende skjønne, yndefulde Herskerinde, et Billede paa Forfærdelse og Sorg; intet Under var det, at hun sørgede over ham, hvis Øjeblikke nu vare talte, thi han havde elsket hende som en Datter, han havde stedse med uskrømtet Glæde været Vidne til den Popularitet, hun endnu i fuldeste Maal nyder hos det russiske Folk og som selv tyske Forfattere ej vove at frakjende hende [1].

---

[1]) H. v. Sampson-Himmelstjerna (Vict. Franck): Rusl. u. Alex. III. 1891, p. 29, 42. —
Jvf. E. Flourens: Alex. III. p. 68 ofl.

Kl. 3,35 M. befriede Gud endelig den ulykkelige Fyrste fra de forfærdelige Lidelser. —

Alexander den II. havde ophørt at leve!

»I dette Øjeblik ombølgedes Vinterpaladset af umaadelige Menneskemasser; alle havde blottet deres Hoveder, overalt hørtes kvalte Skrig, Graad og Hulken; nu, som for 26 Aar siden, omtrent paa samme Tid, stod det russiske Folk sørgende omkring dette Slot, men denne Gang vare Taarerne mere ægte, Sorgen mere lødig, thi han, der nu gik bort, havde været en »Folkets Fader« i Ordets dybeste Betydning; overalt hørtes Hulken, overalt de mest levende Udbrud af Deltagelse for »Czar-Befrieren«, »der kun formedelst Omsorgen for sine Tjenere var bleven Forbrydernes Bytte.« — Endelig traadte en General med blottet Hoved frem paa Balkonen og udtalte nogle Ord, der dog ikke kunde høres. Hans Holdning gjorde et ildevarslende Udtryk, men endnu vilde man ikke tro det. »Hvad siger han, det er ikke muligt,« lød det gjennem den bølgende Mængde. Da pludseligt, 40 Minutter over Kl. 3, sank det store, kejserlige Banner ned paa halv Stang, gjennem den uhyre Folkeskare gik ligesom et elektrisk Stød, et Suk af Fortvivlelse, Raseri og Skam; det havde kun været altfor muligt!« Saaledes slutter Thor Lange sin vidunderlig skjønne Skildring af hin gribende Scene! —

Ja! af Skam, gjentager Cardonne, af Skam og Rædsel over at have fraterniseret og sympathiseret med den nihilistiske Mordbrænderbande, fra hvem det liberale Rusland først sagde sig fuldstændigt løs, da det saa Kejsermartyrens lemlæstede, blodige Legeme farve Petersborgs Gader!

St. Petersborg var ligesom bedøvet, alle Forretninger standsede under den almindelige Landesorg, en talløs Mængde omgav i flere Dage Residensslottet, og paa Gjærningsstedet knælede mange, søgende efter et Minde om

ham, man havde elsket saa højt. I det Jordhul, den første Bombe havde lavet, fandt man: en Prop, et Stykke Lak, et Guldarmbaand med Medaillon, Tøjstykker og Rester af Vognen. I den ved den anden Explosion fremkomne Fordybning laa Kejserens Militærhue, Stykker af hans Uniform, en sønderbrudt Sølvportepée, 2 Lommetørklæder med Mærket A. N. samt et Stykke af en Støvle.

Tusinder af sørgeklædte Mennesker vandrede gjennem de med floromvundne Draperier, sorte og hvide Sørgefaner behængte Gader forat lægge Blomster paa det Sted, hvor Kejseren faldt. Her var alt oprejst en Estrade med et Gitter omkring, paa Estradens 4 Hjørner stode 4 Laurbærtræer, som ved Epheu og Kranse dannede et Slags Kapel, hvis Spidse bar en af hvide Blomster dannet Kejserkrone. Der dannede sig snart her ligesom et Bjærg af Blomster og Palmegrene [1]). —

Obduktionen af Kejserliget viste, at Hjærte og Lunger vare fuldstændig sunde, og Lægerne erklærede, at Czaren kunde have levet 10 Aar længere. Kl. 10 foretoges Balsameringen, der varede 11 Timer. Czaren laa i sit Arbejdsværelse, paa den Jærnfeltseng, der havde fulgt ham i den sidste Krig; hans Aasyn vendte mod det i et af Værelsets Hjørner anbragte Helgenbillede. Hans Hoved hvilede paa en hvid Pude, Hænderne vare foldede, og paa Brystet havde man fæstet et lille Helgenbillede. Paa Sengetæppet laa der flere Kranse samt et stort Kameliakors; trindt omkring var der anbragt Fløjelspuder, hvorpaa den Afdødes Ordener vare fæstede og ved Lejets Fodende stod et lille Alter, ved hvilket Præsten nu og da læste Bønner.

Den følgende Dag (14. Marts), endnu medens den Af-

---

[1]) Her er senere opført et Kapel, der strækker sig et Stykke ind i Michaelpalæets Have. —

døde hvilede i sit Arbejdsværelse, foregik der i Nikolaisalen en Scene af en anden Art.

Om Formiddagen aabnedes Dørene til Malachitsalen for Hs. Maj. Kejser Alexander III., der, iført Generalsuniform, traadte ind forat modtage de Tilstedeværendes Hylding. Ved hans Side befandt sig hans Gemalinde, der bar en hvid Atlaskes Robe og et kroneagtigt Diadem. I Nikolajsalen blev Kejserparret staaende, og Hs. Majestæt udtalte følgende: »Dybt bevæget takker jeg eder alle for de Tjenester, I have vist min afdøde Fader, og beder jeg eder om at vise mig det samme. Skulde der muligt forestaa mig samme Skjæbne, haaber jeg, at I ville vise min Søn en lignende Troskab.«

Alle stode et Øjeblik tause, i dyb Bevægelse, men derpaa brød Forsamlingen ud i jublende Leveraab for Kejserparret, hvem de fulgte til Slotskapellet, hvor et »Te Deum« blev afsunget. —

Den 15de Marts Kl. 8 om Aftenen førtes Alexander II.'s Lig, iklædt det Préobraschentiske Regiments Uniform, til Slotskapellet, hvor det i et Par Dage stod paa lit de parade. Czaren hvilede i en Metalkiste, betrukken med stærkt Guldblik og anbragt paa et med rødt Fløjel smykket Postament; 54 Guldbrokades Tabouretter bare hans Ordener. Den 19de Marts Kl. 11½ bragtes Czaren fra Slotskirken til Peter-Paulskirken, ledsaget af en uhyre, jamrende Folkemasse. Toget gik over Admiralitets- og den engl. Quais til Nikolajbroen, endvidere over Vassili-Ostrov til Peter-Paulskirken, hvor Liget henstod til Bisættelsen skulde finde Sted.

Trindt om i det uhyre Rige var Sorgen dyb og almindelig [1]), og Cardonne beretter os i saa Henseende følgende

---

[1]) Naar Tikhomirov (p. 425, 441) frivolt paastaar det modsatte, gjør han sig kun latterlig. Dr. G. Brandes (Indtryk fra

karakteristiske Træk. Dagen efter Czarens Mord drog fra Moskou en Deputation af Bønder for at nedlægge paa hans Kiste en Krans, der i Sølvbogstaver bar Indskriften: »Til vor Fader, Czar-Befrieren«. I rørende Udtryk fortalte Ordføreren ved sin Tilbagekomst følgende: »Paa vor Gang gjennem Slottets Sale følte vi os saa underlige til Mode; det var, som om vi næppe kunde drage Aande. Endelig

---

Rusland, 69) skriver med en vis Rørelse om denne Mand, der er mest bekjendt ved sin socialistiske Agitation (Notòvitsch, 66): »T. er en af den revolutionære Bevægelses »vigtigste« Kræfter; han lever nu i Paris, dybt beklagende de Attentater, der have muliggjort den senere Reaktion; han er dog ikke altid paalidelig, hvor han almindeliggjør.« Vi kunne tilføje, at han heller ikke er det, »hvad Enkeltheder angaar«. — Vil man imidlertid nærmere lære at kjende denne Krafts »Vigtighed«, giver Hr. Notòvitsch (Alex. III, 66) os et lille Bidrag dertil, naar han beretter, »at da denne Nihilist var bleven kjed af at sulte i Paris, vendte han tilbage, tiggende Kejser Alex. III., om Naade, som han da ogsaa erholdt.« Er det mon til saadanne Hænder, at Ruslands Skjæbne bør betroes? —

Nihilisterne vovede end ikke engang for Folket at vedkjende sig deres Udaad. Ifølge Thor Lange (Skizzer, 95) udspredte de i Moskou Rygter om, »at Adelen havde myrdet Czaren, fordi han havde frigjort Bonden.« A. L.-Beaulieu (II, 535) fortæller i saa Henseende en ret karakteristisk Anekdote: »Bonden troede, at Czaren myrdedes, fordi han skulde have pønset paa en ny Omdeling af Jorden. Til en Godsejer, der kom tilbage fra Petersborg efter Czarens Mord sagde de i højeste Grad forundrede Bønder: »Lille Fader, vi troede Dig forlængst hængt sammen med de andre Snigmordere og Tyveknægte.« —

I Petersborg herskede der den største Forbitrelse mod Kejsermorderne. 2 Personer, der i Øjeblikket udtalte sig raat om den Afdøde, sloges næsten fordærvet af Mængden. En ung kvindelig Studerende, let kjendelig ved det blaa Slør og de tilsvarende Briller, mishandledes af Droskekuskene, der antog hende for en Nihilist; kun Politiets Mellemkomst frelste hende (Ahnfelt, p. 265 ofl.). Ret interessant er det iøvrigt, naar Tikhomirov, der saa cynisk taler om »hele Folkets Glæde« over Kejserens Mord, længere hen (p. 507) selv maa betone »den hellige Ligas, »den frivillige Sauvegardes« overordentlig kraftige og følgerige Virken strax efter Katastrophen. —

betraadte vi det Værelse, hvor vor Fader laa, Hoffolk og Officerer gjorde Plads for os, der nu højt grædende knælede ned og berørte Gulvet med vore Pander. Kejserliget var næsten skjult af Kranse, men General Rylejeff skjød dem noget til Side og lagde vor Krans paa vor Faders og Frelsers Bryst. Han laa der, den kejserlige Martyr, hans Aasyn, hvis venstre Side vidnede om den grufulde Gjærning, var som sædvanlig mildt og blidt, han saa ud, som om han nød en rolig Søvn; et Billede af Vor Frelser fandtes mellem hans Hænder og hans Hoved hvilede paa Blomster[1])«. —

Den 27de Marts fandt Bisættelsen Sted med hele den russiske Ritus' Pragt. Himlen var den Dag bedækket af Skyer, den nyfaldne Sne hvirvledes voldsomt omkring, og Klokkeringningen hørtes næppe gjennem Stormens Hvin. En uhyre Menneskemasse, talrige Fyrster og høje Personligheder overværede Ceremonien. —

Den gribende Sørgegudstjeneste er endt; langsomt skrider den nye Hersker op mod Faderens Kiste, for hvilken han knæler ned og kysser den Afdødes blege Aasyn; den kejserlige Slægt følger hans Exempel. Derefter stiller han sig ved Ligets Fod, lægger med egen høje Haand Kejserkaaben i Sarkophagen, giver sin Fader det sidste Kys, hvorefter det med hvide Roser smykkede Laag for stedse skjuler Czar-Befrierens Aasyn. Czaren og den kejserlige Familjes mandlige Medlemmer løfte derpaa Kisten fra Katafalken, Mængden knæler ned i stille Bøn, medens Kanonernes Torden ruller hen over Verdensstaden og forkynder, at man nu bringer Kejser Alexander II. til det Kapel, hvor hans højbaarne Forfædre sove den evige Søvn.

---

[1]) Cardonne, 870 ofl. —

Saaledes endte en Livsvirksomhed, hvis Betydning for Ruslands Udvikling A. Léroy-Beaulieu vurderer lig med Czar Peter den Stores. Af alle de Domme, man har fældet over denne Regjerings mindeværdige Repræsentant fortjener alene nævnte Forfatters en nærmere Omtale, og vi skulle da ogsaa længere hen [1]) søge at skizzere samme og belyse de Selvmodsigelser, hvori denne ved Lærdom og glimrende Fremstillingsevne lige eminente Historiker i saa Henseende har gjort sig skyldig.

Men hvilke de Fejl og Mangler end ere, der klæbe ved denne Styrelse som ved alt Menneskeværk overhovedet, saa skal det dog hævdes, at Skylden herfor langt mere er at søge i denne vældige Overgangstids Dønninger [2]), i dens skarpe Kontraster og indbyrdes stridende Krav end i den mægtige Banebryders Personlighed. Naar Léroy-Beaulieu udbryder: »Dog skal det indrømmes, at alle Fyrster havde handlet som han,« da ville vi tilføje, at ingen Fyrste havde formaaet at gjøre mere end han; overveje vi ret Forholdenes uhyre Dimensioner og de heraf følgende Vanskeligheder, turde det være indlysende, at vi her staa overfor et Værk, hvis Fuldendelse umuligt kunde blive et enkelt Menneskes Sag, men kun vil kunne naaes gjennem Seklers fortsatte Virken. Det skal slaaes fast, at

---

[1]) Jvf. Tillæg Nr. 7. —

[2]) Overalt i den civiliserede Verden vakte den skjændige Handling retfærdig Afsky, selv hos den Afdødes værste Fjende, England. Hr. Gladstone udtalte i Underhuset: »Hvad der kan fremkalde Kritik eller Dadel i Rusland, det er ej Kejser Alex. II.'s Skyld, thi han tiltraadte det som Arv; hans lovgivende Liv var til Ruslands og Menneskehedens Vel. Ingen Regjering i nyere Tider kan fremvise et saa stort Værk i den fredelige Lovgivnings Tjeneste. Hele Verdens Beundring og Sympathi vil for evigt være knyttet til hans Minde.« (Cardonne, p. 875. — C. v. Kleinschmidt: Unsere Zeit. 1881, p. 737. — A. Daniel: l'Annuaire polit. 1881, p. 91 ofl.).

Alexander II. med ualmindelig Kraft brød saa brat med den forudgangne Tidsalder, at enhver Tilbagevenden til tidligere Tilstande fremtidig er bleven umulig! Og er det vel en ringe Hæder at have fremtryllet et nyt Rusland, at have paabegyndt en ny Statsbygning paa en saadan Maade, at kommende Herskere nu kun have at arbejde videre i den af ham antydede Retning [1]? Ved Livegenskabets Ophævelse udfyldte Alexander II. den dybe Kløft, som Czar Peters Reformvirksomhed havde gravet i det russiske Samfundsliv, ved sin anden, næsten ikke mindre betydningsfulde Reform, Kredsforsamlingernes Oprettelse, gav han det russiske Folks tvende, hidtil saa skarpt sondrede Parter et fælles Grundlag for gjensidig Forstaaelse og Samarbejden, et Grundlag, der maaske engang vil afføde et homogent, nationalt Hele, et Folk kortsagt, som, stærkt ved en vis Selvstændighed i indre Anliggender, udadtil, under Enevældens Ægide, muligen som Middelhavsmagt vil kunne plante sit Banner ved Bosporos's Vande og lade den europæiske Kulturs Straaler belyse hine, af Naturen saa rige Egne, der nu snart i et halvt Aartusinde, til Skandale for vor Verdensdel, have sukket under Halvmaanens Aag. Vi skulle slutte her med A. Rambauds betegnende Ord [2]: »Hidtil havde Ruslands Historie alene været dets Regjerings Historie; fra Alexander II.'s Tid begynder tillige en selvstændig Tilværelse for »det russiske Folk«. —

Og derfor vil det, saalænge russisk Sprog klinger og russisk Nationalitet bestaar, saa ofte Tanken dvæler ved Kejser Alexander II., atter og atter lyde [1]:
»Æret og velsignet være Czar-Befrierens Minde!«

---

[1]) Briefe über die gegenwärt. Lage Russl. Jvf. Tillæg Nr. 7.

[2]) A. Rambaud: Hist. de la Russie 1878, p. 710. — En smuk Oversættelse af dette udm. Værk er besørget af Historikeren Dr. phil. Alex. Thorsøe. —

[1]) »Il mérita enfin le glorieux surnom de Libérateur

»osvoboditel« sous lequel son peuple continue à vénérer et bénir sa mémoire« (E. Flourens: Alex. III, p. 45). — Angaaende det Monument, Hs Maj. Kejser Alexander III. staar i Begreb med i Moskou at rejse til Minde om »Czar-Befrieren« har forhenværende Udenrigsminister E. Flourens (ved Brev af 9. Januar 1894) haft den Godhed at meddele os følgende: ». . . les travaux ont été longtemps rétardés par l'invasion des eaux de la Moskowa dans les fouilles et je ne sais si l'inauguration pourra avoir lieu cette année. Le monument est très considérable, il forme un hémicycle avec une haute cerepole au milieu, dans laquelle est la statue d'Alexandre II.: aux deux extremités, droite et gauche deux autres cerepoles de moindre importance. Le monument est style Renaissance Française.« —

Tillæg.

Fortegnelse over nogle af de til dette Skrift benyttede Værker.

1. Skrifter vedkommende Ruslands og Finlands Forhold.

Becker: La Finland indépendante et neutre. 1880.

Nævnte Skrift er en Lovtale for en Virkeliggjørelse af den utopiske Plan: »Oprettelse af et uafhængigt, neutralt, under Europas Garanti staaende Finland som Værn mod Ruslands eventuelle Planer om at udstrække sig til Atlanterhavet« (!). Forf. viser os, (p. 12 ofl.), hvorledes Sveriges Herredømme gjennem 6 Aarhundreder kun har gavnet Finland lidet, at det ligefrem betragtede Landet som en Koloni, der alene var til for Sveriges Skyld. »Finland høstede hverken Ære eller Fordele ved Sveriges Krige, det følte alene Byrderne.« Kun i ringe Grad sørgedes der for Landets materielle Fremme, hvad der i Slutningen af forrige Aarhundrede fremkaldte separatistiske Tendenser. Den finske Delegations Sprog hos Kejser Alex. I. synes næsten at tolke Glæde over Tilslutningen til Rusland, en Tilslutning, som selv de højeste Klasser fandt ønskelig (p. 25). Kejserne Alex. I. og Alex. II. stræbte ihærdig efter at hæve Landets Kaar i intellektuel og materiel Henseende, og det er ret mærkeligt, at den finske Nationalitetsfølelse netop ligesom skylder den russiske Enevælde sin Tilblivelse, thi først nu stilledes det finske Element lig med det hidtil dominerende svenske. At Rusland har søgt at støtte førstnævnte, er ret forklarligt, thi Svecomanernes Stræben efter at gjøre Landet »frit« (d. v. s. svensk) kan

Czarriget umuligt taale, alene af den Grund, at dets Besiddelse er af overordnet strategisk Betydning for Rusland[1]); det vilde i saa Fald blive en glimrende Operationsbasis for et eventuelt Angreb fra svensk Side. Ligesaa forstaaelig er derfor Svecomanernes lidt sene Iver efter at begunstige Finomanerne (Jvf. Jul. Eckardt: Neue Bilder p. 31). Fordelene ved at være knyttet til Rusland er imidlertid indlysende for mange Finner. —

S. Palme: Ställningar och Förhallanden i Finland. Stockholm.

M. G. Schybergson: Finlands Historia. Helsingfors 1889. (1—2 B.). —

2. Skrifter vedkommende Ruslands Forhold til Østersølandene.

P. Hufalvy: Reise in d. Ostseeprovinzen Russlands. 1874.

Et særdeles interessant Skrift, der ret paaviser, hvor ussel den tyske Styrelse i Virkeligheden har været her (p. 37 ofl.). Især har Forf. glimrende tegnet Bondens Stilling (navnlig omkring Aar 1780). Hvor sent den »baltiske« Adels »uegennyttige« Sympathi for de Indfødte egentlig vaagnede, beviser bl. a. den Omstændighed, at der endnu 1869 ikke fandtes nogen estnisk Elementarskole i Riga (p. 45). Det var først en fra Rusland afsendt Commission, der gav Stødet til en paafølgende Forbedring af Bondens Kaar, (p. 39. Jvf. Schiern: Hist. Studier, II. B.), og først paa den russiske Regjerings Tilskyndelse hævedes Livegenskabet her (p. 84). —

---

[1]) Jvf. Tikhomirov: La Russie polit. et sociale, p. 17, 18.

Germanernes højrøstede Tale om den tyske »Dannelses-periodes« store Betydning (fra Czar Peter til Catharina II) turde maaske nok modtages med noget Forbehold. »Tyskerne vare kun altfor ofte de sletteste Eventyrere« (Oldenberg: Der Nihilismus, 1888, p. 4 ofl.) —

S. Borkheim: Parteien u. Politik d. modernen Russland. 1872. —

A. Fahne: Lifland. 1875. —

A. v. Richter: Gesch. d. deutschen Ostseeprovinzen. 1158—1721) Riga 1859 (1—2 B.). —

Man finder her (II, 317) den nøjagtige Kopi af Peter den Stores Forlig med det baltiske Ridderskab (Juli 1710). ». . . . insoweit sie sich auf die damalige Herrschaft u. Zeiten anwenden liessen u. unbeschadet d. Hoheit u. Rechte der Krone«, tilføjede den forsigtige Czar. Denne megetsigende Slutning glemme de sidste Aars tyske Forfat. stedse at anføre, naar de tage nævnte Capitulation til Indtægt for deres Forsvar for Tysklands »ubestridelige« Ret til »das Land«, som de kalde Østersøprovinserne. —

Th. Schliemann: Gesch. Russlands, Polens u. Liflands. Berlin 1887 (J. W. Oncken: Algem. Weltgeschichte 10de B.).

Ein verlassener Bruderstamm. v. einem Balten. Berlin 1890.

Das Zerstörungswerk in d. russ. Ostseeprovinzen. v. ***. Berlin 1890. —

Fr. v. Wrangell: Die russ.-baltische Frage. 1883. —

Fr. Schiern: Tysk Cultur og Rusland. (Hist. Studier 1879 vol. II.). Særlig interessant er Forf.s Skildring og Kritik af E. Kattners »storartede Angrebsplan« mod Czarens Rige (p. 560). —

M. Pogodin: Offener Brief an Prof. Schirren über dessen Buch: Lifland. Anwort. 1887.[1]) —

---

[1]) Et glimrende, paa stræng objektiv Grund hvilende Ar-

J. v. Dorneth: Die Russificirung d. Ostseeprovinzen. 1887.

Forf. skildrer os (p. 18, 19 ofl.) i høje Toner den »ædle, uegennyttige« kurlandske Adelsmand som den, der gjennem mange Generationer har været en ægte Landadelsmand. »Han er fri, utvungen, han frekventerer i sit Land hverken Lærd eller Kjøbmand, kun sine Standsfæller. Han er stadig i Mark og Skov, er gjæstfri, jovial og i Besiddelse af en Del »Mutterwitz«, men han har ingen Sans for Læsning. Han er stolt af sin Adel, og hans Princip er ikke at lade sig »genere« af noget eller nogen.« — Denne Skildring behøver vel ingen Commentar; man kan selv slutte sig til de Undergivnes Stilling under en slig Herre. Selv i de værste Tider betragtede dog den russiske Adelsmand stedse sine Bønder som værende af »hans Landsmænd«. — (Jvf. Kavelin og m. a. Forf.). —

Die lettisch-nationale Bewegung u. die kurländ. Geistlichkeit. 1886. —

Russland am Scheidewege. Berlin 1888 (p. 138). —

A. Fränkel: Russl.s Verhältnisz z. Deutschland. Hannover 1887. p. 15 ofl. —

---

3. Skrifter vedkommende Ruslands asiatiske Forhold.

E. v. Sarauv: Russlands kommerzielle Mission in Mittelasien. 1871. —

J. Schnitzler: Hist. intime de la Russie. Paris 1847 (1—2 B.).

»Ruslands første Mission (skriver Forf. vol. I), er at rehabilitere den slaviske Race og stille den jævnsides med

---

bejde, der paa en uigjendrivelig Maade afviser Tyskernes løse Paastande. —

den romanske, hvad Polen ej har formaaet; og hvad har Czarriget vel ikke alt nu udrettet paa Balkanhalvøen? Rusland vil sikkert gjøre det uden Larm og til Menneskehedens Gavn. —

Ruslands anden store Mission er: at smelte Rusland og Europa sammen; saaledes vil Rusland engang gjengjælde Europa dets Velgjærninger.« —

Jvf. her hvad vi i dette Øjeblik erfare angaaende den store transsibiriske Jærnvej, der nærmer sig sin Fuldendelse. »Dens epokegjørende Betydning beskjæftiger alt nu i høj Grad de Landmænd i Ind- og Udland, der tænke paa at nedsætte sig i det frugtbare Land. Langs den uhyre Bane, hvis Længde er 1014 danske Mile, skal bortgives til Opdyrkning et Territorium paa bægge Sider af Jærnvejen saa stort som Tyskland, Østerrig, Holland, Belgien og Danmark tilsammen. Der er ingen Tvivl om, at Handelen i dette frugtbare, metalrige Land vil tage et uhyre Opsving, naar man i faa Dage kan naa Kinas Grænse og Vladiwostok, den store Stapelplads ved det stille Hav. Ved Hjælp af denne Bane vil man i Fremtiden kunne rejse Jorden rundt i 45 Dage.« (Nationaltidende f. 25de Novbr. 1893). —

Fr. v. Hellwald: Die Russen in Centralasien. 1873. —
H. Wambéry: Russlands Machtstellung in Asien. 1874. —
A. Laugel: Les Russes sur le fleuve Amour (Revue des deux mondes, 15de Juni 1858). —
E. Plauchut: Les Chinois et les Russes (Rev. des deux mondes, 15de April 1881). —
E. Dulaurier: Les Russes dans le Caucase (Rev. des deux mondes, 1ste Juni 1866). —
M. Mars: La diplomatie et la marine russe dans les mers d'Orient (Rev. des deux mondes, 1ste Febr. 1866). —
Cucheval-Clavigny: L'Asie centrale. (Rev. des deux mondes, 15de Maj 1877). —

M. d'Aviella: La mission d'Angleterre dans l'Inde. (Rev. des deux mondes, 1ste August 1876). —

M. Radeau: Les routes de l'avenir á travèrs l'Asie. (Rev. des deux mondes, 15de Juli 1876). —

E. de Laveley: L'Angleterre et la Russie en Orient. (Rev. des deux mondes, 15de Septbr. 1880).

Jvf. endvidere: Revue des deux mondes (1ste Jan. 1866. — 15de Febr., 16de April, 1ste Juni 1867 — 15de Febr. 1863. — 1ste og 15de Febr., 1ste April 1856. — 15de Juli 1880. — 1ste Marts 1884. — 1ste Septbr. 1874. — 15de Maj 1877. — 13de Juli, 1ste August 1876. — 15de Maj 1885 ofl.). —

Jvf. C. Røttger: Russ. Revue 1888, p. 168, 228 ofl. —

4. Skrifter vedkommende Ruslands Forhold til Tyrkiet.

F. Geffken: La Question du Danube. 1873.

Forf. hævder (p. 20), »at Bessarabiens Gjenerhvervelse var en Æressag for Rusland.« —

La Françe et la Russie. Februar 1855. (En Samling Aktstykker vedr. Krimkrigen). —

Midhat-Pascha: La Turquie, son passée, son avenir 1878 (Maj). —

J. Moseley: La Russie dans son droit. 1854. —

L'empire ottoman 1838—77. — p. un anc. diplomate Paris 1877. —

A. L. Beaulieu: Les préliminaires de la guerre Turco-Russe. (Rev. des deux mondes, 1ste Maj 1877). —

A. L. Beaulieu: Les reformes de la Turquie. (Rev. des deux mondes, 1ste Decbr. 1876). —

F. v. Griegern: Ein Kreuzzug nach Stambul. 1879.

A. Rambaud: Français et Russes. 1812—54. Paris 1858.
G. Charmes: L'avenir de la Turquie. 1883. —
v. Forstner: Rückblick auf die Ursachen d. russ.-türkischen Krieges. 1878. —
Les causes occultes de la question bulgare. Paris 1887.
E. de Laveley: La Péninsule des Balkans. Bruxelles 1881 (1—2 B.).

Ang. hans skarpsindige Kritik af Berlinerfreden som Aarsag til de macedon. Kristnes nuværende usle Kaar, jvf. p. 100 ofl. samt Annex Nr. 6, p. 367 ofl. —

R. v. Kalley: Die Orientpolitik Russlands. 1878. —
Le traité de Paris du 30 mars 1856, p. le corresp. diplomat. du Constitutionel. Paris 1856. —
G. Charmes: La République et les interêts franc. en Orient. (Rev. des deux mondes 15de Septbr. 1882)

---

5. Værker vedkommende Ruslands øvrige Udenrigspolitik.

Eine russ.-franz. Komödie. (Bismarck u. Russland, p. 135 ofl.).

Som tidligere omtalt forsøger dette, sikkert af en Bismarcks Agent forfattede Indlæg at erklære for et Foster af russisk-fransk Indbildningskraft den af højtstaaende, troværdige Vidner og nu sidst af Blowitz og Geffcken bekræftede Beretning om en tysk Angrebsplan mod Frankrig i Aaret 1875. Dette Forsøg er dog totalt mislykket for den anonyme Skribler. —

Han begynder i Grunden sin Skildring med »Begyndelsen til Enden«, nemlig med Blowitz's berømte Brev af 4de Maj 1875, hvis Offentliggjørelse netop ligesom med ét Slag bragte Tysklands hidtil saa truende Tone til at for-

stumme. Motivet til dette Brevs Fremkomst kjendte Forf. ikke (thi Blowitz var ved sit Æresord bunden til Taushed), og ligesaa lidt som den »neutrale« Blowitz's Skrivelse i »Times« kunde være et Paafund af Décazes, Gortschakoff, Gontaut-Biron og Lé Flô, ligesaa lidt kunde den Alarm (hvilken Forf. jo ikke nægter), som de tyske Blade (Kölln. Zeitung, Post, Norddeut. Allgem. Zeitung, National-Zeit. ofl.) gjorde, være en Iscenesættelse fra fransk-russisk Side. Og det var jo netop al denne Støjen, der fremkaldte Blowitz's Brev. — Forf. tilstaar selv, at Hr. v. Bülow ej overfor den franske Gesandt i Berlin (»en Mand, der her nød stor Anseelse«) vovede at desavouere »Norddeut. Allgem. Zeitung«; — sikkert en meget betænkelig Omstændighed. Moltkes Holdning var bekjendt nok i vide Kredse; Beretningen om det Krigsraad, Greven holdt i Berlin i den tyske Kejsers Nærværelse, kan ligeledes umuligt være et Paafund af den franske Gesandt i Petersborg, General Lé Flô. Netop samtidigt med at Hr. v. Radowitz var i Czarens Hovedstad, talte den bayerske Minister Hr. de Béhaine meget ildevarslende Ord til Frankrigs Sendemand i Berlin (Gontaut-Biron), medens Grev Andrassy yttrede til den franske Gesandt i Wien, Grev d'Harcourt: »Vær rolig! alt, hvad man vil foreslaa Rusland mod Frankrig, vil Czaren tilbagevise.« General Lé Flô's og Fyrst Gortschakoffs virkelige indbyrdes Forhold er ogsaa temmelig ukjendt for den tyske Forfatter. I skarp Modsætning til vor anonyme Forfatters Paastand staar Generalens Erklæring om, »hvorledes hverken Gortschakoff eller han selv for Alvor troede paa et tysk Angreb, førend han (Generalen, nemlig) i Paris ikke blot blev gjort bekjendt med Gontaut-Birons Rapport, men ogsaa med flere fra franske Militærattachéer stammende Beretninger om Tysklands hemmelige Rustninger i Nærheden af den franske Grænse.« Ikke mindre unøjagtigt refereres Kejser Alex. II.'s Samtaler med General Lé Flô, hvem Czaren skattede meget højt; vor anonyme Forfatter kunde nu i Virkeligheden ikke kjende dem tilfulde, thi

den tyske Ambassadeur i Petersborg, Prinsen af Reusz's Depecher ere i saa Henseende aldeles intetsigende. Czaren var en altfor ærekjær Mand til, at han skulde have forraadt til sidstnævnte sine intime Samtaler med General Lé Flô. Troværdigheden af Generalens Beretninger desangaaende stadfæstes i høj Grad ved Czarens egne Ord til den østerrigske Ambassadeur, Grev Langenau: »Jeg tvivler ej om, at Skyerne ville fordele sig; hvad jeg kan gjøre dertil, skal blive gjort.« (Jvf. Lé Flô's Samtale med Czaren, ovenfor pag. 144).

Hvor konsekvent iøvrigt vor anonyme Forf. skriver, vil fremgaa deraf, at han, efter først at have forsikret om, »at Hr. Blowitz's Brev ikke havde videre Virkning,« dog strax efter tilføjer, »den tyske Presse anslog øjeblikkelig derefter en fredeligere Tone.« —

Hvad der i høj Grad mistænkeliggjør hele dette Indlæg, er Beretningen om følgende Udtalelser af Jærnkansleren til Hr. v. Blowitz. »Jeg har sagt til Gortschakoff og til Kejser Alexander, at naar de havde en saa stor Lyst til at apotheoseres i Frankrig, ville vi have Kredit nok til at lade dem fremtræde paa et eller andet Theater i bengalsk Belysning og med Vinger paa Skuldrene.« At Kansleren har talt saaledes til Fyrst Gortschakoff turde allerede være mindre sandsynlig, men sikkert er det, at selv en Bismarck aldrig vilde have vovet endog den fjærneste Antydning af noget lignende overfor en Mand som Kejser Alex. II.; at tro sligt, vil være mere end latterligt.

Højst komisk er Forfatterens haartrukne Forklaring af Aarsagen til Hr. v. Radowitz's russiske Mission netop paa dette skjæbnesvangre Tidspunkt. Det hedder nemlig: »at han gik til Petersborg alene forat udføre den ifølge Orlov fraværende tyske Gesandts Forretninger.« Forf. vil altsaa indbilde os, at Bismarck for en saa ubetydelig Aarsags Skyld sender en af sine mest betroede Mænd til Gortschakoff, for senere hen, efterat Missionen er mislykkedes, at

befale denne samme Afsending at afsløre sit virkelige Ærinde for den franske Gesandt i Berlin. — Forf. til hele dette usle, paa Selvmodsigelser saa rige Indlæg kommer imidlertid til at fortale sig, naar han, ligesom uvilkaarligt, tilføjer, »at Tysklands Optræden paa Berlinerkongressen 1878 var en Art Gjengjæld fra Bismarcks Side formedelst Gortschakoffs antityske Holdning,« — en mærkelig Ytring hos en Forfatter, der i en senere Artikel anstrenger sig for i høje Toner at prise Tysklands »for Rusland saa uegennyttige« Optræden ved nævnte Lejlighed. Men Konsekvens er jo, som sagt, heller ikke vor anonyme Forfatters stærke Side. —

G. Valbert (Vict. Cherbuliez): M. Henri Geffcken et sa brochure sur l'alliance franco-russe. (Revue des deux mondes, 1ste Decbr. 1893)[1].

I dette Indlæg paaviser den berømte Valbert med stor Skarsindighed Geffkens Fejlsyn paa den politiske Constellation. G. har aldeles ikke Blik for, at hverken Trekejserforbundet« eller »Tripelalliancen« eo ipso ere eller kunne være Forbindelser af en saaden Natur, at de uskadte kunne gjennemgaa farlige Kriser. For den førstes Vedkommende have Begivenhederne jo alt til Overflod godtgjort dette; en nær Fremtid vil maaske vise det samme, hvad den anden Forbindelse angaar[2]), thi Østerrigs og Italiens Interesser tillade aldrig disse tvende Magter at blive oprigtige Venner. — Ligesaa urigtigt paastaar Hr. Geffcken, at Rusland og Frankrig ikke ere naturlige, selvskrevne Allierede; deres Interesser modstride aldeles ikke hinanden, tværtimod! kun en slet ført Politik har destoværre tilforn kun altfor ofte ladet de indledte Forbindelser briste. —

Særdeles interessant er G.'s Paavisning af, hvorledes Bismarck ligefrem søgte at lokke Rusland til den sidste

---

[1]) H. Geffcken: Frankreich, Russl. u. d. Dreibund. Berlin 93.

[2]) ... la triple alliance hier encore en pleine fleur, aujourd'hui légerement défraîchie et atteinte en ses forces vives« . . . (Flourens: Alex. III., 125).

tyrkiske Krig for derefter i al Hemmelighed at opmuntre England til paa Berlinerkongressen at optræde mod Czarriget. Bismarck selv har ofte nok erklæret, »at det orientalske Spørgsmaal er aldeles uden Interesse for Tyskland«; Jærnkanslerens (som Fremtiden har vist) saa ukloge Adfærd i 1878 kan derfor alene forklares ved hans Nag til Rusland formedelst dets Optræden 3 Aar iforvejen mod hans og Moltkes ærgjærrige Angrebsplaner. —

Hvis Bismarcks Holdning i 1878 ikke havde haft den her antydede Karakter vilde Kejser Alex. II.'s Vrede i 1879 og hans skarpe Skrivelser til sin gamle Ven, Kejser Wilhelm, staa for os som uløselige Gaader; sidstnævnte fremtiggede jo omtrent ligefrem hos Czaren det iøvrigt resultatløse Møde i Alexandrovo. — Alex. II. var ikke en Mand, der handlede efter øjeblikkelige Impulser, det bevidner hele hans Liv tilfulde; hans Vrede maa have haft en alvorlig, en objektiv Grund. —

Som det var at vente, berører Geffckens interessante Indlæg naturligvis ogsaa Episoden 1875, men noget nyt Lys kaster han næppe over samme, og Valbert har sikkert Ret i at paastaa, at Hr. G. ikke paa alle Omraader har gjort sig Ulejlighed med at forskaffe sig nøje Underretning. Af det alt ovenfor (p. 142, 43, 45 ofl.) anførte vil det lettelig indses, at G. med fuld Føje overfor Hr. v. Blovitz hævder, at Bismarck har haft mindst ligesaa megen Del som Grev Moltke i det skjændige Anslag mod Frankrig i 1875; men fuldstændig Uret turde Hr. Geffcken have, naar han paastaar, »at Rusland ej har foretaget noget Skridt til Frankrigs Frelse, og at Krigen alene blev undgaaet ved den gamle Kejser Wilhelms Indskriden i den 11te Time.« — Herimod hævder Valbert, at »Kejser Wilhelm aldrig nogensinde afgjorde en vigtig Beslutning uden sin Kansler, og at han stedse har givet efter for hans Raad. At det ikke blev til Alvor med

Tysklands Angreb[1]), skyldtes, ikke Kejser Wilhelm men vel Bismarck, der brat gjorde omkring, da han hurtigt forstod, at Rusland ikke vilde modtage den Lokkemad, Hr. v. Radowitz tilbød det (Februar). — Men trods nævnte Herres mislykkede Forsøg (siger Geffcken) vilde Bismarck dog endnu ikke give Kjøb; paa Kejser Wilhelms Fødselsdag (i Marts) kaldtes Ambassadeurerne til Berlin forat modtage deres Instruxer samtidigt med, at et hæftigt Felttog (især under Const. Rössler) aabnedes i den tyske Presse. Til Baron Nothomb, der forundret udbrød: »De tror da ej paa et fransk Angreb?« svarede Jærnkansleren: »Hvorfor ikke?« — I de første Dage af Maj saa det saaledes ud til, at et Uvejr var ved at bryde løs. Hvem besværgede det? Kejser Wilhelm alene (svarer Geffcken), men ikke Ruslands Indgriben. Heri har imidlertid Geffcken, der ikke leverer et eneste Bevis for sin Paastands Rigtighed, den fuldstændigste Uret; han maa, som Valbert siger, ikke være nøje underrettet om alle Omstændigheder desangaaende. Hvortil vel Radowitz's hemmelige og ilfærdige Mission til Petersborg, saafremt det ikke havde været Bismarck af yderste Vigtighed at komme til Vished om Ruslands Holdning. Den simpleste Eftertanke maa iøvrigt sige os, at Jærnkansleren umuligt kunde vove at blotte Tyskland og indlede en Kamp, der absolut maatte blive en Krig paa Kniven, medmindre han var fuldt forvisset om Ruslands Neutralitet. Blowitz's ovenfor anførte Afsløringer bevise os ligefrem, at Bismarck alt først i April (altsaa efter Radowitz's Tilbagekomst) i den Grad havde opgivet enhver Tanke om Krig, at han ligefrem lod Radowitz forraade for den franske Gesandt (Gontaut-Biron) Krigspartiets Planer, hvad der atter havde Blo-

[1]) At Frankrig fremfor alt vilde undgaa Krig, derom vidner Marskalk-Præsidentens Ord til en fremmed Diplomat: »Si on me marchait sur le pied, je dirais: Pardon«. — (Revue des deux mondes, f. 1. Decbr. 93, p. 698). —

witz's berømte Brev til Følge. Den ovenfor omtalte journalistiske og diplomatiske Alarm i Berlin har saaledes kun haft til Hensigt at skræmme Frankrig. At Valbert har Ret i at sige, at Kejseren ikke gjorde et Skridt uden Bismarcks Vilje[1]), bevises selv af hele Gangen i nærværende Episode; thi først vilde Kansleren Krig og alt tegnede virkelig til Uvejr, — da slaar han pludselig om, og Stormen lægger sig brat. — Her skal endvidere noteres, at Geffcken hverken synes at erindre Blowitz's følgerige Brev eller vide Besked med Czarens og General Lé Flô's indbyrdes Forhold. Heldigvis have vi ogsaa andre Beviser at holde os til. Saaledes ytrede Grev Schuvaloff til Jærnkansleren: »Dersom De ikke vil standse, ville andre komme efter mig, som De vil blive nødt til at høre paa«[2]). Kort efter sit Møde i Berlin skrev Czaren til en Slægtning: »L'emporté de Berlin a donné toutes les garanties pour le maintien de la paix.« Ydermere udbrød Czaren, da Kejser Wilhelm ved en Galadiner spurgte ham, om han ej fornylig havde hørt fra Hertuginden af Edinburgh: »Non! mais j'ai reçu ce matin une lettre de la reine d'Angleterre, qui me prie de travailler ici pour la paix. Ah! Ah! nous savons bien á quoi nous en tenir.« Ikke engang her lagde den ædle Monark Skjul paa, hvad han vidste, og hvad han vilde. Hvor correspondere ikke disse Ord med det Løfte, han (ifølge Lé Flô's Beretning, se ovenf. p. 144 ofl.) gav Generalen, kort forinden han stod i Færd med at afrejse til Berlin! Men Kejser Wilhelm selv vidste ogsaa, hvad han havde at holde sig til (siger Valbert spydig). »On a voulu nous brouiller,« sagde Kejseren til den franske Militær-Attaché. »Oserais-je demander, Sire, qui est cet on?« Den gamle Hersker svarede kun med et Smil og

---

[1]) Jvf. ovenfor pag. 148, Anmærkn.

[2]) E. Flourens (Alex. III. 165) (f. 1875). Der var endog Tale i Rusland om at mobilisere Hæren forat understøtte Alexander II.'s ædelmodige Forestillinger.« —

lagde Fingeren paa Munden. Fyrst Bismarck (vedbliver Valbert) kaster nu al Skylden paa Grev Moltke og forsikrer, »at han aldrig har tænkt paa noget sligt.« Sikkert er det imidlertid, at han har talt meget herom! — Kan man vel efter alt det foregaaende fæste Lid til Jærnkanslerens Forsikringer om, »at Radowitz havde overskredet sine Instruxer, at den krigerske Diplomat ikke formaaede at styre sin Tunge, naar han havde drukket for mange Glas Vin«? — Hvad Beskyldninger Fyrst Bismarck kan falde paa, naar det gjælder om at rense sig selv, derom vidner hans Livshistorie kun alt for godt. Med noget Kjendskab til Kanslerens Karakter vil den Antagelse, at Radowitz her skulde have handlet paa egen Haand og dog ikke destomindre være forbleven i Fyrstens Gunst, klinge ikke blot uantagelig, men maa ligefrem stemples som latterlig. —

6. Værker vedkommende Ruslands og Polens Forhold.

a) Anti-russiske Skrifter.

Joachim Lelewel: Hist. de Pologne (1—3 B.).
— Considérations sur l'état polit. et sociale de l'ancienne Pologne.

C. de Rulhière: Revolutions de Pologne. Par C. Ostrowski. Paris 1862 (1—3 B.).

A. Ferrand: Les trois démembrement de la Pologne. 1865 (1—3 B.). Fortsættelse af foranst. Værk.[1])

[1]) Lelewels, Rulhiéres og Ferrands voluminøse Værker ere uundværlige Kildeskrifter ved Studiet af polsk Historie. Man kan beundre den glødende patriotiske Følelse, hvoraf hine Værker bære Præg, men man kan ikke sige, at det er lykkedes dem at forsvare den Sag, for hvilken de kjæmpe; thi disse ægte antirussiske Skrifter give os nemlig mangfoldige Steder de mørkeste Billeder af Landets næsten ufattelig slette Tilstand, og derigjennem Forklaring af Aarsagerne til det uundgaaelige

Fr. Smolka: Polit. Briefe über Russland u. Polen. 1868.

Dette Skrift er et Sammensurium af løse, i politisk Henseende afsindige Paastande, hvortil man længe skal søge Magen. Forfatteren (en af de radikale Førere under Opstanden i Galizien 1846, jvf. v. Sala: Gesch. der poln. Aufstandes v. Jahre 1846, p. 76, 77) ved ej engang, at Czar Peters »Testamente« maa henvises til Fablernes Verden (p. 100)[1]), han kalder Ungarerne for »Slaver« o. s. v. — Han taler dybt rørt om »Maria Theresias Taarer« i Anledning af Polens Deling, uagtet enhver ved, at Østerrig netop ved at røve Grevskabet Sips ligesom gav Signalet til denne Begivenhed, og at man fuldt vel kjender den østerrigske Fyrstindes Begjærlighed efter at erholde det mest mulige af Byttet (p. 25, 164 ofl.). Hans politiske Fremsynethed aabenbarer sig paa en slaaende Maade, naar han siger: »Det løbende Aar (1869) vil blive af epokegjørende Betydning« (nemlig, med Hensyn til Polen).

C. Reinhardt: Polens Undergang 1866.
Xaviér Branicki: Les nationalités slaves. 1879.
J. Klaczsko: Europa, Danmark og Polen. 1866.
A. Mickiewicz: Hist. populaire de Pologne. 1867.
Henr. Martin: La Russie et l'Europe. 1866.
Ch. de Mazade: Le lendemain de la victoire en Pologne (Rev. des deux mondes, 1. Novbr. 1864).

---

selvforskyldte Fald. Sammenligner man t. Ex. blot Lelewels og Rulhières Skildringer af den polske Bondestand i det 18de Aarhundrede med de ingenlunde lyse Billeder, den lærde Forsker, Dr. phil. I. A. Fridericia (Studentersamfundets Smaaskrifter, Aarg. 1888) har givet os af den samtidige danske Bondes Tilstand — (uden Tvivl det bedste, der hidtil er skrevet om vore Landboforhold) —, vil man øjeblikkelig erkjende, at Bonden i det danske »Enevoldsrige« just ikke havde Grund til at misunde sin Collega i den »frie polske Republik«. —

[1]) Jvf. F. Haar: Chevalier d'Eon og Peter den Stores Testamente (Hist. Arkiv 1877, p. 260). — E. Flourens: Alex. III., p. 43. —

— La Pologne dêvant l'Europe (Rev. des deux mondes, 15. Marts 1863).

— Le recrutement en Pologne (Rev. des deux mondes, 1. Februar 1863).

— Une année d'agitation en Pologne (Rev. des deux mondes, 1. April 1862).

J. Michelet: La Pologne Martyr. 1863.

Nævnte Skrift er den store Forfatter uværdigt; det vidner baade om en kolossal Uvidenhed angaaende slaviske Forhold og en til Afsind grænsende Fanatisme.

W. de Fonseca; L'Autriche et la Pologne. 1863.

M. C. Wolowski: Etudes sur la Pologne. 1863.

A. Mickiewicz: La Pologne et ses provinces méridionales. 1863.

G. Seigneur: La Pologne et l'Europe. 1863.

Abbé Ansault: La Passion de la Pologne. 1863.

Grev de Montalembert: L'insurrection polonaise. 1863.

La Pologne et l'Insurrection européenne. 1863.

Jansen: Russl. u. Polen vor hundert Jahren. 1865.

Grev J. Zamoiski: Russe-Pologne. 1886.

Et meget idealistisk Skrift; saaledes fremsættes (p. 33) en ret mærkelig Fantasiplan til at hidføre en Forsoning mellem Naborigerne ved at sætte Prins Valdemar af Danmark paa Polens Throne.

J. Tánski: La Pologne et l'Europe. 1862.

E. Regnault: La question européenne. 1863.

b) Antipolske Skrifter.

Der Dictator v. Vilna. Memoir. d. Grafen v. M. Muravjeff. 1883.

Fr. v. Schmidt: Schlüzzel z. poln. Frage. 1865.

En fortrinlig, objektiv Fremstilling af Polens næsten utrolige indre Tilstande omkring Delingstiden (f. Ex. p. 158 ofl.).

Generalpolitimester v. Trepoff: Die Organisation d. poln. Aufstandes. 1863—64. Berlin 1864.

Man kommer ved at læse denne objektive Fremstilling af det polske Folks »Enighed« i Aarene 1863—64 uvilkaarligt til at mindes Fyrst Talleyrands bekjendte Vittighed: »Hvor 2 Polakker ere sammen, er der 3 Meninger« (jvf. Schmidt: Schlüssel, p. 18).

E. v. d. Brüggen: Russ. Wandlungen. 1882.

En Kritik af dette Værk findes i C. Røttger: Russ. Revue 1888, 28. B., p. 366.

A. Trubetzkoy: La Russie rouge. 1860.

H. Lisciki: Le Marquis de Wielopolski, sa vie et son temps. 1880 (1—2 B.).

Et højst elegant affattet, sjældent upartisk Værk, der røber en enorm Kundskabsfylde og paa en let anskuelig Maade fremstiller Polens politiske og sociale Forhold i indeværende Aarhundrede. I sit Forsvar for Markiens politiske Program er hans ivrige Panegyriker dog ikke altid heldig; de historiske Fakta vidne bedst om dette Programs Uigjennemførlighed. Af overordentlig Interesse er hans Fremstilling af Polens Forhold til Czar Alexander I.; man faar et levende Indtryk af, at enhver Velgjærning i Grunden var spildt paa dette Folk, der dog alligevel ikke formaaede at »staa alene« (se f. Ex. I. p. 14, 19, 36, 45 ofl.).

M. v. Sala: Gesch. d. poln. Aufstandes v. Jahre 1846. Wien 1867.

Forfatteren af dette klare, objektivt affattede Skrift optræder skarpt imod det af Wielopolski udgivne Brev: »Lettre d'un gentilhomme polonais«, hvis Paastande (ɔ: at Østerrigs Regjering skulde have ophidset de galiziske Bønder mod Adelen) man ser trække gjennem mange populære (Brandes: Indtryk fra Rusland o. a. l.) og selv historiske (Lisciki),

A. de Lamartine: Hist. de la Russie. 1855 (1—2 B.).
J. Schnitzler: L'empire des Tsars. 1856 (1—4 B.).
— Les institutions de la Russie. 1866 (1—2 B.).
Et elegant Uddrag af hans fornævnte Værk.
Ch. Mazade: La Russie sous Alex. II. (Rev. des deux mondes, 15. Jan. 1862).
E. Hermann: Russl. u. Peter d. Grossen. 1872.
A. Rambaud: Les Tsarines de Mocou (Rev. des deux mondes, 1. Oktbr. 1873).
F. v. Reden: Russlands Kraftelemente. 1854.
H. Sampson v. Himmelstjerna (Vic. Franc.): Russl. u. Alex. III. Leipzig 1891.

Et fanatisk, mod Ruslands senere nationale Bevægelse rettet Skrift, hvis Forf. paa mange Punkter røber sin Uvidenhed om russiske Forhold (f. Ex. i Skildr. af Kosakkernes Egenskaber, p. 374). »Hans Værk er ligesaa langt fra Sandheden,« siger Prof. Kavelin om denne Forfatter, »som han selv er fra Himlens Stjærner« (K. Kavelin: Die Bauern-Emancipation, p. 61).

La Russie considerée au point de vue européenne. 1851.
A. Brückner: Die Europäisierung Russlands. 1888.
Stepniak[1]): La Russie sous les Tsars. Paris 1887.
A. Kleinschmidt: Gesch. d. russ. hohen Adels. 1879.
N. Turgueneff: La Russie et les Russes. 1874.

En indgaaende Kritik af dette phraserige Værk har J. Schnitzler givet i Hist. intime, II, 502).

K. Oldenberg: Der russ. Nihilismus. 1888.
Geschichte d. revolution. Bewegungen in Russl. 1883.
A. Herzen: Russlands sociale Zustände. 1854.

Nærværende Værk retfærdiggjør ved sine dybe Selv-

---

[1]) Denne radikale Forfatters virkelige Navn er Katschensky, General Mesenzeffs Morder. G. Kennan: Sibirien, p. 437.

modsigelser J. Eckardts Dom [1]) om A. Herzen som en fin, aandfuld Stilist men en særdeles uklar og upraktisk Politiker og Samfundsfører. Pag. 18, 20 ofl. fremhæver han f. Ex. Napoleons Tyranni, — men dadler dog kort efter Ruslands Gaaen i Spidsen for den hellige Alliance. Han taler (p. 35) »om Nødvendigheden af de moskovitiske Fyrsters centraliserende Virksomhed,« men tilføjer dog umiddelbart efter: »Vi mene imidlertid, at disse Fyrsters Virksomhed ej havde været det eneste Hjælpemiddel til Ruslands Frelse, thi hvorfor skal man udelukke Betragtningen af andre Muligheder og blot holde sig til fuldbyrdede Kjendsgjærninger.« Ulykken er imidlertid, at vi maa holde os til de sidste, thi Verdenshistorien fuldbyrder nu engang sit Løb, ubekymret om vore »personlige Meninger«. Forøvrigt viser han et sørgeligt Kjendskab til sit Lands Historie, naar han (p. 47) antager, at det republikanske Novgorod, der ikke engang kunde styre sine egne indre Anliggender, vilde have formaaet at opfylde Monarkiets store Mission: at samle Rusland.[2])

Ikke mere konsekvent er Herzens Skrift: Die russ. Verschwörung u. die Aufstand v. 14. Decbr. 1825. Ret interessant iøvrigt er det at se en »Social-Demokrat« lovprise en Opstand, hvis Ledere og Ophavsmænd alene vare Adelsmænd, thi hos »Folket« fandt Opstanden ikke Spor af Gjenklang (jvf. Hist. Archiv 1879, I, 412 ofl.); de Sammensvorne havde kunnet ødelægge det Bestaaende, men ej sætte noget i Stedet (Hist. Arkiv, I, p. 422). Og hvad betyder det endvidere, naar H. (p. 19 ofl.) stedse taler om »Folket«? Hvor have vi dette »Folk«? Var det mon den ved Penge og Brændevin ophidsede Pøbelhob og Soldateske, der vistnok

---

[1]) Eckardt: Jungrussisch., p. 156, 189, 190 ofl. —

[2]) Jvf. den radikale Stepniaks Skildring af Novgorods sørgelige indre Tilstand ved Ivan den Stores Tid (i hans glimrende Fremstilling af Monarkiets umaadelige Betydning for R.'s Udvikling. La Russie sous les Tsars, p. 21 ofl.). —

A. de Lamartine: Hist. de la Russie. 1855 (1—2 B.).
J. Schnitzler: L'empire des Tsars. 1856 (1—4 B.).
— Les institutions de la Russie. 1866 (1—2 B.).
Et elegant Uddrag af hans fornævnte Værk.
Ch. Mazade: La Russie sous Alex. II. (Rev. des deux mondes, 15. Jan. 1862).
E. Hermann: Russl. u. Peter d. Grossen. 1872.
A. Rambaud: Les Tsarines de Mocou (Rev. des deux mondes, 1. Oktbr. 1873).
F. v. Reden: Russlands Kraftelemente. 1854.
H. Sampson v. Himmelstjerna (Vic. Franc.): Russl. u. Alex. III. Leipzig 1891.

Et fanatisk, mod Ruslands senere nationale Bevægelse rettet Skrift, hvis Forf. paa mange Punkter røber sin Uvidenhed om russiske Forhold (f. Ex. i Skildr. af Kosakkernes Egenskaber, p. 374). »Hans Værk er ligesaa langt fra Sandheden,« siger Prof. Kavelin om denne Forfatter, »som han selv er fra Himlens Stjærner« (K. Kavelin: Die Bauern-Emancipation, p. 61).

La Russie considerée au point de vue européenne. 1851.
A. Brückner: Die Europäisierung Russlands. 1888.
Stepniak[1]): La Russie sous les Tsars. Paris 1887.
A. Kleinschmidt: Gesch. d. russ. hohen Adels. 1879.
N. Turgueneff: La Russie et les Russes. 1874.

En indgaaende Kritik af dette phraserige Værk har J. Schnitzler givet i Hist. intime, II, 502).

K. Oldenberg: Der russ. Nihilismus. 1888.
Geschichte d. revolution. Bewegungen in Russl. 1883.
A. Herzen: Russlands sociale Zustände. 1854.

Nærværende Værk retfærdiggjør ved sine dybe Selv-

---

[1]) Denne radikale Forfatters virkelige Navn er Katschensky, General Mesenzeffs Morder. G. Kennan: Sibirien, p. 437.

modsigelser J. Eckardts Dom [1]) om A. Herzen som en fin, aandfuld Stilist men en særdeles uklar og upraktisk Politiker og Samfundsfører. Pag. 18, 20 ofl. fremhæver han f. Ex. Napoleons Tyranni, — men dadler dog kort efter Ruslands Gaaen i Spidsen for den hellige Alliance. Han taler (p. 35) »om Nødvendigheden af de moskovitiske Fyrsters centraliserende Virksomhed,« men tilføjer dog umiddelbart efter: »Vi mene imidlertid, at disse Fyrsters Virksomhed ej havde været det eneste Hjælpemiddel til Ruslands Frelse, thi hvorfor skal man udelukke Betragtningen af andre Muligheder og blot holde sig til fuldbyrdede Kjendsgjærninger.« Ulykken er imidlertid, at vi maa holde os til de sidste, thi Verdenshistorien fuldbyrder nu engang sit Løb, ubekymret om vore »personlige Meninger«. Forøvrigt viser han et sørgeligt Kjendskab til sit Lands Historie, naar han (p. 47) antager, at det republikanske Novgorod, der ikke engang kunde styre sine egne indre Anliggender, vilde have formaaet at opfylde Monarkiets store Mission: at samle Rusland.[2])

Ikke mere konsekvent er Herzens Skrift: Die russ. Verschwörung u. die Aufstand v. 14. Decbr. 1825. Ret interessant iøvrigt er det at se en »Social-Demokrat« lovprise en Opstand, hvis Ledere og Ophavsmænd alene vare Adelsmænd, thi hos »Folket« fandt Opstanden ikke Spor af Gjenklang (jvf. Hist. Archiv 1879, I, 412 ofl.); de Sammensvorne havde kunnet ødelægge det Bestaaende, men ej sætte noget i Stedet (Hist. Arkiv, I, p. 422). Og hvad betyder det endvidere, naar H. (p. 19 ofl.) stedse taler om »Folket«? Hvor have vi dette »Folk«? Var det mon den ved Penge og Brændevin ophidsede Pøbelhob og Soldateske, der vistnok

---

[1]) Eckardt: Jungrussisch., p. 156, 189, 190 ofl. —

[2]) Jvf. den radikale Stepniaks Skildring af Novgorods sørgelige indre Tilstand ved Ivan den Stores Tid (i hans glimrende Fremstilling af Monarkiets umaadelige Betydning for R.'s Udvikling. La Russie sous les Tsars, p. 21 ofl.). —

raabte: »Leve Constitutionen«, men vel at mærke: i den Tro, at Constitutionen var Storfyrst Constantins Gemalinde? H. fortæller os bl. a. (p. 67), at de Sammensvorne vilde »Bondens Befrielse«; det klinger lidt underligt at høre, at Adelen i 1825 skulde have villet, hvad den i 1857 og følgende Aar saa ivrigt modsatte sig; den hele Paastand er da ogsaa saa uhjemlet, at Herzen selv i sit foranførte Værk (p. 115) maa indrømme, »at Adelen intet vilde høre om Pestels Opfordringer til at frigjøre Bonden.« — Forøvrigt viser H. (p. 69 ofl.) os tilfulde, at selve Opstandens Ledere vare indbyrdes uenige og hverken vidste ud eller ind.

S. Borkheim: Parteien u. Politik. d. modernen Russlands. 1872.

J. Celestin: Russl. seit Aufheb. d. Leibeigenschaft. 1875.

G. Staehr: Die russ. Kopsteuer (C. Röttger: Russ. Revue 1880, 17 B.).

J. Engelmann: Die Leibeigenschaft in Russl. 1884.

J. v. Keussler: Gesch. d. bäuerl. Gemeindebesitzes. 1876 (1—3 Bd).

— Neue Materialien über d. Zustand d. Agrarverhältnisse in Russl. (C. Rôttger: Russ. Revue 1880).

— Zur Wirksamkeit d. Baueragrarbank (oprett. 1883) (C. Röttger: Russ. Revue. 1880. 28 B., p. 440).

K. Kavelin: Die bäuerl. Gemeindebesitz in Russl. 1877.

— Die Bauern-Emancipation. 1883.

A. Thun: Landwirthschaft in Mittelrussland. 1880.

E. v. d. Brüggen: Die Agraren Verhältnisse in d. russ. Ostseeprovinzen. 1883.

F. Baar: Die gemeinschaftl. Landbesitz. Riga 1886.

Medens alle de os bekjendte Forfattere over Ruslands Landhusholdningsforhold synes at vakle overfor Valget af de Forholdsregler, Regjeringen i Fremtiden bør tage i dette hele Landets Velfærd saa afgjørende Spørgsmaal, medens Mænd som Kavelin, v. Keussler, A. Léroy-Beaulieu ofl. staa

tvivlraadige med Hensyn til, om man bør foretrække Jordfællesskabet eller Selvejendom, fordømmer L. Baars klare, let overskuelige Afhandling i de skarpeste Udtryk Jordfællesskabet som Hovedaarsagen til Ruslands mislige økonomiske Forhold og anser ligefrem dets Afskaffelse eller Haandhævelse for ensbetydende med Rigets Fremgang eller Ruin. —

Anatole Léroy-Beaulieu: L'empire des Tsars et les Russes. 1881 (1—3 B.).[1])

Kun med dybeste Beundring betragter man dette, et af den moderne historiske Forsknings mest eminente Arbejder. Hvad Kundskabsfylde angaar, turde maaske J. Schnitzlers omfangsrige Værker staa ved Siden deraf, men i genial Fremstillingskunst overgaar L. Beaulieu langt nævnte Forfatter. En udførlig Kritik af dette Mesterværk vilde udgjøre en Bog for sig, og vi maa derfor her indskrænke os til faa Bemærkninger. Hvad enten man følger Forfatterens Fremstilling af Ruslands geografiske Forhold, deres Betydning for Nationens politiske og sociale Liv, af det russiske Folks nationale Tilblivelse og Karakterpræg, de russiske Kulturelementer, eller hans Skildring af Czar Peters Betydning[2]), af Byforhold, af Landhusholdningens eventuelle Udvikling o. s. v. faa vi et mægtigt Indtryk af at staa overfor den store historiske Kunstner.

Men dette er da ogsaa alene Grunden til, at vi tidligere have udtalt, hvorledes L.-B.'s Dom om Alex. II. ej tør forbigaaes med Taushed, thi i Virkeligheden skjæmmes hans Værk i saa Henseende af en Række mærkelige, næsten uforklarlige Selvmodsigelser.

---

[1]) Jvf. Revue des deux mondes, 1. April 1881, p. 648 ofl. —

[2]) Hvorved han dog begaar den Fejl at dadle Czar Peter for ved sin Reformvirksomhed at have delt Nationen i 2 skarpt sondrede »Kaster«; Czar Peter kunde imidlertid ikke handle anderledes, han maatte skabe alt fra Begyndelsen af. Jvf. Stepniaks glimrende Fremstilling af denne eminente Mands Virksomhed som det, »der alene muliggjorde en fortsat Existens for det russiske Folk.« (La Russie sous les Tsars, 37, 59, 69).

»Hvorledes er man gaaet frem mod denne Fyrste,« skriver L.-B., »hvis Virksomhed har været saa omfattende, at de unge Nihilisters Efterfølgere skulde have Møje med blot at betegne alle de store Reformer af den Mand, hvem deres Forfædre have myrdet; hvorledes har man kunnet dræbe den Mand, hvis Regjering kun kan sammenlignes med Czar Peters, han, der vel ej besad Peter den Stores Geni, men ogsaa fattedes hans Laster, han, der var saa berømt for sin Elskværdighed og ædle Tænkemaade?

I sine første Aar var Alex. ivrig Reformmand; hans Virksomhed strakte sig til alle Samfundslivets Omraader; senere hen naaede han et Hjørne, hvor den gode Vilje ej slog til. Han havde da iværksat de fleste med Enevælden forenelige Reformer (sic!)[1], og han saa nu med Forundring, at hvad det drejede sig om, var en Forandring af den absolute Magt, men til en saadan troede han sig ej kaldet. Han besad Aandens og Hjærtets Egenskaber, men manglede dette Coup d'oeil, der finder Vej og holder Maalet fast. En Mand som Bismarck vilde ej have kunnet trives hos ham, thi han vilde nødig konferere sin Magt til en anden. Han lod sine Venner have formeget Spillerum, men dog frygtede han for at blive stillet i Skygge af en for mægtig Raadgiver, og uden de sidste Attentater vilde han aldrig have taalt en Loris Melikoff ved sin Side (!) Alexander II. ligner Ludvig XVI. (!), — men har dog en ganske anden Handledygtighed og Personlighed end den franske Fyrste (!). Han besad ikke tilstrækkelig Energi (!), — men han taalte dog aldrig, at man drog hans Kraft eller Ord i Tvivl. Som Følge af hans Karakter (!) finder man overalt i hans Livsværk Vaklen og Inkonsekvens. Hans Reformer (Livegenskabet undt., tilføjer L.-B. naadigt) ere udførte uden Plan eller Sammen-

[1]) En Paastand, der næppe kan staa overfor en indgaaende Prøvelse af Rusl.s Samfundstilstande. Jvf. længere hen (p. 285 ofl.) »Briefe über die gegenwärtige Lage.« 1879—80.

hæng. Han har ej ryddet op fra Grunden af[1]) men benyttet gamle Elementer til at bygge en ufuldendt Bygning (!). Han blev træt af sine Omgivelsers Modstræben, af de evigt tilbagevendende Vanskeligheder af enhver Art (!), — og dog skal det betones: at alle Fyrster havde gjort som han. Han blev sørgmodig over denne Kamp, hvis Aarsag han ej forstod; stillet overfor et Parti, der fremtraadte med det altfor prætentiøse Navn af »Intelligentia«, begyndte han at tvivle om sine egne Reformer. Han forstod ej, at Reformer og Revolutioner hænge sammen (sic!), og at intet i den Grad nærer den revolutionære Aand som Disharmoni mellem Love og Institutioner.« — Denne Dom vilde være af betydelig Vægt, saafremt der ikke, foruden haandgribelige Urigtigheder, fandtes Selvmodsigelser, saa at sige i hver eneste Linje.[2]) — Heldigvis

---

[1]) At »rydde op fra Grunden af« kan vel kun betyde: at begynde med en gjennemgribende Reform af de Elementer, han skulde bruge, nemlig: den fordærvede Embedsstand. — Men var dette muligt? — L.-B. (II., 117) skriver selv desangaaende: »Som ingen anden Fyrste er Kejser Alexander III ved sin Persons uforlignelige Hæderlighed skikket til at træde i Skranken mod den fordærvede Embedsstand. — Men —, ingen enkelt Mand kan udrette dette tilfulde i det uhyre Rige, enhver Fyrste behøver jo Embedsmænd forat kunne regjere, og — disse Embedsmænd ere som oftest daarlige Elementer.« —

[2]) Af Mangel paa Plads maa vi, forat godtgjøre denne Paastands Rigtighed, blot henvise Læseren til — (foruden vor hele Skildring af Alex.'s Personlighed og Stilling til store som mindre Spørgsmaal) —, selv at studere L. B.'s egne Udtalelser om den gjennemgribende Betydning Alexander II.'s Reformer havde; han vil da indse, i hvor høj Grad deres Væxt hæmmedes hovedsagelig som Følge af Beskaffenheden af det Samfund, hvori de skulde virke. — F. Ex. yderst haanlig karakteriserer han saaledes Liberale og Nihilister (II, 521 ofl.), som han kalder et »literært Proletariat«. Fuldstændig Uret har L. B. i at paastaa, »at Nihilisterne kun grebe til Vaaben, fordi Regjeringen standsede deres fredelige (!) Propaganda.« Oldenberg viser (Der russ. Nihilismus, p. 85, 88, 89, 90, 91 ofl.), at Bomberne vare deres sidste Tilflugt, efter at deres Propaganda havde gjort fuldstændig

giver han os selv Gaadens Løsning, naar han tilføjer, at denne ligger i »selve den Tid, hvori vi leve, i Folkets voksende Fordring til dets Regjering; den indeholdes i det russiske Folks sociale, moralske og mentale Tilstand, plaget af nyt Behov og nye Aspirationer, lige vanskelige at tilfredsstille og undertrykke; den ligger i Modsætningen mellem vor Tids Instincter og Lidenskaber paa den ene og den Aarhundreder gamle autokratiske Magt paa den anden Side, hvis Skygge alt da formørkede de højere Lag (??) uden at dens Rødder have mistet deres Greb i Folkets Masser.« Ganske rigtig! Aldrig have vi i nærværende Skrift paastaaet, at Alex. II. har fuldendt en ny Samfundsbygning, dertil vilde et enkelt Menneskes Liv ej strække til, men vi have søgt at hævde, at denne mærkelige Regjering fremfor nogen anden har kastet et Samfundsfundament saa mægtigt og urokkeligt, at kommende Herskere kun have at bygge videre med det af Alex. II. tilvejebragte Materiale; vi have sagt, og vi gjentage det atter: Det skal være Alex. II.'s udødelige Fortjeneste, at han i et Tidsrum af 25 Aar, til Samfundets

---

Fiasko hos Folkets Masser (hvilket sidste L. B. iøvrigt selv indrømmer). —

Man se endvidere hans Skildring af Juryen (II, 393), af Hærreformens Betydning (I, 280), hans Omtale af Adelen, »der ikke engang duer til at afgive Elementer til et Pairskammer« (I. 323), af Byreformen, af Pressens Tilstand p. 380, 82, 400 ofl. jvf. Golovin), af Zemstvos o. a. l. — Man behøver da i Sandhed ej at spørge om, »hvorfor Regjeringen ikke fik Lov til at prøve sine egne Reformer fuldt ud.« »Samfundet selv tilstedede ikke Regjeringen dette (p. 392), dets Utilfredshed og den revolutionære Bevægelse tvang Regjeringen til at tvivle om sine egne Reformer.« Han burde have tilføjet: »tvang den ligefrem til at udsætte Reformernes Prøvelse.« — »Den russ. Natur,« skriver en anden Forfatter, — »er utaalmodig, vil have alt paa engang og holder ikke af stadig Arbejden; man har derfor ikke paa behørig Maade udnyttet alle Alex. II.'s Indrømmelser og Reformer« (Gesch. d. revolution. Bewegungen, p. 85). —

Bevarelse, ikke blot forstod at gjøre Indrømmelser, men ogsaa »at holde igjen« og saaledes med sikker Haand føre Statsskibet gjennem de oprørte Samfundsbølger. Vi betone atter her, at han kun vaklede et eneste Øjeblik i sin lange Regjering, nemlig dengang, da han kort før sin Død stod i Færd med at fuldbyrde et Skridt, der sandsynligvis havde kastet alle hans Reformer og med disse selve det russiske Folk i Afgrunden. —

Endnu værre bliver det imidlertid, hvor L.-B. udvikler sin Yndlingstanke, efter hans Mening Universalmidlet mod alle Onder, nemlig: Udstedelse af en »fri Forfatning« for Rusland [1]). — Og dette paastaar en Forfatter, der selv (II, 542) skriver: »at Thronen er Samfundets Hjørnesten, at alene al Ejendom hviler paa den, og at alt vil gaa under med Thronen;« dette skriver en Forfatter, der giver (p. 526 ofl.) 100 Grunde, som tale mod Udstedelse af en »fri Forfatning« for Rusland. »Rusland,« siger han selv, »bestaar af 100 forskjellige Nationer, en lovgivende Forsamling vil sprænge det af Enevælden skabte Rige. Dets Udstrækning, Traditioner og brogede Befolkning, kort alt afgiver en Hovedanke herimod; en og samme Forfatning for de forskjellige Egne vil være en Umulighed, Kampene mellem »midtpunktflyende« og »midtpunktsøgende« Kræfter ville true Rigets Storhed og bringe det ned til »Grænserne før Peter den Stores Tid«. Tribunetyranner ville opstaa, og mere end i noget andet Land vil her Mindretallet undertrykkes af Majoriteten. Og nu, — hvilket Charte vilde vel kunne tilfredsstille paa engang det »petersborgske« (d. v. s. det europæisk-civiliserede) og det »nationale« (gammel russiske) Parti? For hvilket af Partierne skal Forfatningen vel gives? Den politiske Frihed kommer maaske for sent for

---

[1]) Hvorlidet Fremsyn vi Mennesker have, viser tydeligt nok L.-B.'s Yttring: »I 1890 vil det maaske være for silde (nemlig: Udstedelse af en Konstitution). —

det ene (sic!) men visselig for tidligt for det andet Parti.« Uagtet L.-B. til disse Modgrunde endvidere føjer, »at den russiske Adel end ikke duer til at danne et Pairskammer,« at Revolutionens Ide end ikke engang er trængt ned i Folkets Masser,« uagtet han skriver, »at Rusland i saa Henseende ikke kan laane fra Europa,« ja! uagtet han tilstaar, at han end ikke selv formaar at give den fjærneste Antydning af den Vej, der her bør vælges, saa taler han dog vedblivende om, »at det russiske Folk nu maa betræde den politiske Frihedsæras Vej«, og at man maa tildele det »europæiske« Parti politisk Frihed. Han lægger ej engang Mærke til, at han her i sin konstitutionelle Iver tilraader den samme Fejl, som han dadler i Czar Peters Reformvirksomhed. Denne Fejl vilde imidlertid nu faa en ganske anden Betydning end i Czar Peters Dage. Den lille »europæiske« Kreds vilde ikke nu, som dengang, staa overfor en Flok viljeløse Slaver, men have imod sig et uhyre Flertal af frie, selvstændigt tænkende Individer. Det russiske Folk, siger L.-B., er et Barn, »hvis Ansigtstræk endnu ikke ere tegnede.« Ja! men vel at mærke, et Barn, hvis Aandsevner Alex. II.'s modnende Regjering har vakt til Live, et Barn, hvis uhyre Kræfter netop nu begynde at tage Flugt! »Friheden (saaledes slutter L.-B.) knuser ej den revolutionære Aand, men den gjør Kampen mere civiliseret og berøver Modpartiet de exploderende Bomber«, — en Udtalelse, der dog synes at klinge lidt betænkelig netop i dette Øjeblik, i Anarkismens Guldalder, hvor Dynamitbombernes Explosion bringer Europas mest civiliserede Lande til at skjælve. — »Selv Kirgiser og Samojeder undtagne,« skriver G. Valbert [1]),

---

[1]) G. Valbert (Vic. Cherbuliez) i Revue des deux mondes, 1. Juni 1881, p. 690 ofl. »Alexander III. har svoret alle uredelige Embedsmænd Krig.« Gud give ham Lykke dertil, han vil derved bedre gavne Rusland end ved at give det et Parlament.« —

»saa vilde dog i Rusland et Parlament fremkalde et Slags Babel. Europa vilde, forat behage Asien, snakke tartarisk, og Asien vil i Løbet af 2 Dage søge at tilegne sig engelske Principper og Dialektik. Man vilde faa mærkelige Grupperinger at se: Lille Russere og Armeniere med Lithauer, Polakker og Kurlændere o. s. v., og de sande Sønner af det hellige Rusland vilde staa alene. Og hvilket Chaos, hvilket Spektakel af varmblodige, kimæriske Hoveder! Der vilde optræde en moskovitisk Robespierre, turanske Prud'hommes, mongolske Lasalles, som afvekslende beherskede Tribunen; alle de i Rusland opsamlede fantastiske Planer vilde føre en Krig paa Kniven med hverandre. Frankrig var i 1789 en national Enhed, med gamle Traditioner, en udviklet Kultur og dog, — hvor snart blev den konstituerende Forsamling vel ikke Konventet!« Se dertil vilde det komme, hvis man opfyldte et fanatisk Mindretals vanvittige Fordringer. —

Og hvorledes ser saa dette Mindretal, dette Samfund ud, hvis Forhaabninger man skulde føje, og som selv Alex. Herzen[1]) ofte skarpt kritiserer? —

---

[1]) Gesch. d. revolution. Bewegungen, p. 9, 14 ofl. — Xav. Branicki spotter Herzens kommunistiske Statsprogram. »Mod den stærke Statsenhed sætter H. en uendelig Udstykning«, siger B., »hvorledes vilde den nationale Tanke i sidste Tilfælde holde sig? Hvorledes vilde Fred og Enighed kunne herske mellem saa mange republikanske Autonomier? Hvorledes vilde de svage formaa at modstaa de stærke og graadige?« Les nationalités slaves 1879, p. 368. Selv den radikale Forfatter, Dr. G. Brandes skriver i sit forøvrigt formskjønne Værk (Indtryk fra Rusland p. 178): »Kun den naive Ungdom kan mene, at Rusland trænger til et Parlament; det trænger kun til en Forvaltning.« Desto mærkeligere klinger derfor hans varme Lovtaler over Nihilisterne, disse »Verdensforbedrere« mellem 17 og 23 Aar (p. 82). »Nihilismen er en Magt,« skriver han (p. 67 ofl.), »der trænger ind alle Vegne (!) ... den svarer til, hvad vi kalde »fremskreden« Dannelse, d. v. s. den dybe Skepsis overfor de nedarvede Institutioner: Kongemagt, Kirke, Ægteskab, Ejendom« o. s. v. — En ret mærkelig Art af »Dannelse«, der, foragtende disse gamle

Herpaa giver en tysk Forfatter os Svar, naar han skriver: »Den russiske »Intelligentia« overvurderer sin Kraft; den er kun en Vildbæk, hvis Udbrud snart kan

---

Institutioner, som dog alene have skabt den nuværende Kulturtilstand, kun i Stedet herfor formaar at sætte et »Chaos«, en »Tilstand«, hvor Anarkismens Bomber afgive Saluten over, ikke Tusinders, men Millioners Velfærds Grav. En mærkelig »fremskreden« Dannelse«, hvis ypperste Repræsentanter (Tschernyschevski f. Ex., se Gesch. d. revolution. Bewegungen, p. 338 ofl.) tilraabe os: »Giv Folket Frihed, — og Tilintetgjørelse af al Kultur vil blive Følgen.« — Naar B. i høje Toner berømmer de unge Nihilisters Forhold til deres »Veninder« som et rent »platonisk, ideelt Forhold«, saa turde dog hans egne Meddelelser desangaaende (p. 78) i mærkelig Grad ryste Læserens Tro paa disse Forholds »platoniske« Karakter. — »For Nihilisten,« vedbliver Dr. B., »staar over al Moral »den guddommelige« Gnist; Sædeligheden er den »umiddelbare« Tilstand, d. v. s. den, i hvilken Individet gjør det »Gode« (!) uden Anstrengelse, uden Selvovervindelse, blot fordi det stemmer med dets Natur.« — Er dette nu i Virkeligheden andet end intetsigende Phraser[1])? Vi have jo vistnok i den senere Tid set Dynamitbombernes Gnister, men disse synes dog næppe at være af »guddommelig« Oprindelse. Hr. B. vilde sikkert gjøre sig overordentlig fortjent af Samfundet, hvis han formaaede at finde slige »sædelige« Individer, der alene af uegennyttig Drift, uden Hensyn til personlig Fordel, gjøre det Gode. I Nihilismens Verden synes de just ikke at florere. — I hvert Fald fremtræde dens mere fremragende Repræsentanter kun altfor ofte som ganske almindelige Bedragere og Banditer, og Anarkisternes sidste Optøjer turde være et ret værdigt Svar paa

---

[1]) Hr. Dr. G. Brandes' her antydede Skildring af Nihilismen og dens »Apostle« turde, nærmere beset, være ligesaa værdifuld som hans Fremstillinger af J. P. Jacobsens Betydning for Darwinismens »Indførelse« i Danmark eller af Familjens Udviklingshistorie (jvf. Professor J. C. Steenstrups mesterlige, paa fuldstændig objektivt Grundlag hvilende Indlæg i disse Spørgsmaal i »Fra Fortid og Nutid«, 1892, p. 131, 32, 35, 58 ofl.) —; ligesaa meget værd, som naar Hr. Brandes paa Basis af »Cherbuliez'ske« Citater tror sig berettiget til at nedlyne Anathema over det danske Folk og dets Fremtid, formedelst dets »saakaldte« Fordummelse og moralske Décadence. (G. Brandes: Om Nationalfølelse, 1894. — Jvf. desang. den navnkundige V. Cherbuliez's haanlige Brev, dat. Hyerès, 7. Marts 1894. (Nationaltidende f. 13. Marts 1894). —

tæmmes. Aartier maa gaa hen, før den bliver en uimodstaaelig, rolig Flod. De Liberale og Socialisterne bedrage sig, naar de tro at have et bredt Grundlag i Folkets

---

Bakunins Lovprisning af Røvervæsenet »som det russiske Folks ærværdigste Fremtoning« (Gesch. d. revolution. Bewegungen, 41). Nævnte Værk, p. 67, 68 ofl., samt Oldenberg: Der Nihilismus, p. 140, 41 ofl., give iøvrigt ret interessante Skildringer af nihilistiske Emigranter og »Martyrer«. Bakunin«, Anarkismens Skaber (skriver Oldenb.) var en begavet Mand, men om hvis Forstand man dog ofte maa tvivle. Hans Fordringer vare: Afskaffelse af Arveret, Religion, Ejendom, Statens Opløsning i Kommuner o. s. v. Hans værdige Forbundsfælle Sergai-Netschajeff (Oldenberg, 66, Russ. Wandlungen, 258 ofl.), var en ganske ordinær Tyveknægt, hvis Planer om at snigmyrde Kejser Alexander II. 1870 (paa Aarsdagen for Livegenskabets Ophævelse) sloge fejl, fordi Sagen røbedes, da han snigmyrdede det gjenstridige Medlem, Student Ivanoff. – Bakunins Modstander var Larrov, der i Modsætning til førstnævnte hævdede Nødvendigheden af forudgaaende Folkeoplysning som en første Betingelse for, at en Revolution kunde lykkes. Et smukt Indblik i Nihilisternes »sædelige« Karakter faar man ved at betragte Jacob Stephanovitschs Optræden i den Tschigirinske Kreds som »foregiven« kejserlig Kommissær (1. Oktbr. 1877). Oldenberg, p. 97 ofl.).

Læser man den noget tvetydige og vist lidet videnskabelige G. Kennans maleriske, men sikkert af stærk Partiskhed mod Regjeringen farvede »sibiriske« Skildringer, faar man i første Øjeblik en overordentlig Medfølelse med disse »fintdannede« Sværmere. Men en nærmere Betragtning vil dog bringe Sympathien til at svækkes noget og vise, at disse »Sværmeres« Virksomhed turde være temmelig uforenelig med ordnede Kulturtilstande. Om Anna Korba beretter K. selv, at denne »talent- og aandfulde« Dame havde agiteret i Selskabet »Folkeviljen« og af al Kraft taget Del (i Aarene 1879–82) i alle Optøjer mod Regjeringen. Ang. de »ædle« Damer, Fruerne Dubrova og Rossikovas Forvisning angiver K. som Grund, at de ganske ligefrem havde forsøgt at tyvstjæle Regjeringskassen i Cherson o. s. v. (G. Kennan: Sibirien, p. 347, 410 ofl.).

Efter at denne Passus, hvori vi have udtalt en stærk Mistanke saavel til Hr. Kennans personlige Karakter som til de af ham meddelte Oplysningers Paalidelighed, alt var skreven, støde vi tilfældigvis paa trende, aldeles uforkastelige Vidnesbyrd af

Masser; ingen tvingende Nødvendighed byder endnu Udstedelsen af en fri Forfatning. Enevælden vil længe kunne staa, naar den blot foretager en gjennemgribende Forvalt-

---

Mænd, der selv have gjennemstrejfet hele det russiske Asien, og som vise os, at den »lidet videnskabelige« Hr. Kennan for »ussel Fordels Skyld« har beflittet sig paa at finde »sorte« Punkter, ja, kort sagt, i Disfavør af den russiske Regjering har givet et i den Grad med Forsæt forvrænget Billede af de virkelige Forhold og Tilstande, at hine troværdige Mænd næppe nok »have formaaet at gjenkjende de i Hr. K.'s Bog skildrede Steder.« Disse 3 Vidner ere: En Præst i Gøteborg, der nøje kjender Vestsibirien, Henr. Lassen, Tolk og Translatør i Russisk, der har berejst alle Byer mellem Petersborg og Vladivostok, og er fuldstændig kjendt med de sibiriske Straffeforhold, samt endelig den ansete Sibiriefarer Harry de Windt (jvf. Nationaltidende for 24. Januar 1894). – Ifølge disse Oplysninger kan det næppe fordølges, at Hr. G. Kennan kun er en ganske ordinær Pamphletskriver, og at hans Værk næppe fortjener mere Tiltro end f. Ex. Snigmorderen Stepniaks »Sibiriske Skildringer og Afsløringer« (i Skriftet: La Russie sous les Tsars. 1887).

Og hvad skal man vel sige om Anarkismen, denne sidste Form for en »fremskreden« Dannelse? Hvad skal man vel sige om en Vaillants »sædelige« Existens? – Anarkismen nøjes ikke, som dens værdige Søster Nihilismen, med at røre ved enkelte Personer eller Principper, nej! den handler en gros, den gjør tabula rasa for paa Samfundets Rester at opføre en »ny og bedre« Statsbygning. 1793 prædikede Marat Mord og Brand mod det daværende Kultursamfunds Bærere, 100 Aar efter springer Vaillants Bombe i selve det franske Deputeretkammer. Smukke Frugter, i Sandhed! af en »fremskreden« Dannelse, af en for vidt dreven parlamentarisk og journalistisk Frihed. – Kuriøs er de franske radikale Blades Holdning paa denne Tid; de ere ikke langt fra at ligne Girondinerne overfor Bjærgets Tilhængere. I aarevis har denne Presse paa den mest tøjlesløse Maade søgt at ophidse Masserne, i Aar og Dag have de laveste Pøbellag uhindret indsuget denne Presses Gift og Galde mod det bestaaende Samfund, – og nu, da Uhyret fra Menneskelivets dybeste Helvede endelig begynder at røre sig, staar denne Presse raadvild og vaklende overfor dette Spøgelse, som den forgjæves søger efter Midler til atter at mane tilbage. — Fra engelsk Side er fremkommet Udtalelser om, at Pressefriheden ikke er Skyld i disse

ningsreform. Den russiske »Intelligentia« fattes al praktisk Forvaltningserfarenhed; det hele vilde kun føre til en »Pseudokonstitutionalisme.« At denne Dom er træffende sand, bevidner tilfulde den nihilistiske »Propagandas« ynkelige Fiasko hos Folkets Masser!

Efter L.-B.'s famlende og uholdbare Betragtninger faaer man et velgjørende Indtryk, naar man dvæler ved et lille elegant affattet Skrift [1]) af tvende højtstaaende russiske Diplomater, der i deres Behandling af nævnte Æmne selvfølgelig viser et ganske andet Kjendskab til russiske Tilstande og Krav end den franske Forfatter. Vi skulle slutte med et lille Omrids af nævnte Skrifts Tankegang.

Efter almindelige Bemærkninger om Aarsagerne til Forvaltningens store Grundmangler vedblive Forfatterne: »Hvis man f. Ex. havde kunnet stole paa Regjeringens Organer i Vera Sassulitsch-Sagen, vilde denne »hæslige« Frikjendelse aldrig have fundet Sted, thi Størsteparten af Juryens Tilhængere vilde da have staaet paa Regjeringens Side. Men Ulykken er, at Regjeringen ikke behersker sit Forvaltningsværktøj og dog intet andet har at sætte i Stedet. Dette Værktøj var absolut nødvendigt for Skaberen af samme, Peter den Store, men nu har det længst overlevet sig selv. Opgaven er jo at smelte Samfundets Elementer organisk sammen gjennem en organisk Forening af Regjering og Folk; men endnu har Regjeringen ikke Magt

---

Udskejelser, og man har i saa Henseende henvist til den russ. Nihilismes Fremtoninger. Man maa i saa Fald have glemt, at Kejser Alexander II.'s forholdsvis liberale Frigivelse af Pressen netop umiddelbart fremkaldte en sand Syndflod af de mest vidtgaaende Brandskrifter og dermed snart paafølgende Optøjer. —

[1]) Briefe über die gegenwärtige Lage Russlands. 23. April 1879—18. April 1880. — I »the annuel Register« for 1881, p. 274, 75 findes en skarp, haanlig Kritik af de Planer, der tilsigte »Indførelse af en Konstitution for Rusland.

over sit Værktøj eller Samfundet over sine Lemmer. Af Bureaukratiets Tilstand fremgaar den indholdsløse Liberalisme, der atter danner Grundlag for Nihilismen. Den liberale Embedsmand vil oversvømme Rusland med liberale Institutioner, men ej tillade sine Experimenter kritiserede af dem, paa hvilke de skulde prøves. Den hele Retning kommer fra et Lag af Embedsmænd, skabt af Kronen og uduelig til at udføre et stort Værk. Nihilismen har ingen Berettigelse; her i Rusland findes ingen Betingelse for en socialistisk Revolution saaledes som Tilfældet er i Vestens store Kulturlande; i alles Øjne er Czaren alle Stænders rette Repræsentant. Det er Undervisningsvæsenets Mangler, Savnet af Middelskoler, der, ved at skabe et »literært Proletariat«, har frembragt Nihilismen. — . . . . Efter 1861 fremkom der ligesom et »dødt« Punkt; det gamle Værktøj, Forvaltningen spaltedes; mellem Regjeringen som Statsmagtens Værktøj og Samfundet fremkom et »øde Rum«. Revolutionen fandt ingen Rod i Jordbunden, men vel et stort Menneskemateriale. Paa det nuværende Grundlag kommer man ingen Vej længere, thi det nye kvæles af det gamle, og det sidste koster stedse mere formedelst Embedsmændenes Korruption. —

Ogsaa Pressens Forhold ere tarvelige, her findes ingen offentlig Mening, og hvad vi se fremkomme, er altid Redaktørernes personlige Anskuelser, der ofte nok ere fejlagtige. Den bundne Presse bevirker at vigtige Sager ej kunne berøres, og at tankeløse Gjøglere have Herredømmet. Men dog vilde det, som Samfundet nu er, være særdeles farligt at kalde dette til Live. Kun Folkeaanden kan skabe en Presse, men Regjeringen kan dog ved Regler, den selv er Herre over, lede den og forbedre den; Regjeringen vil, ved at give Provinserne en vis begrænset Pressefrihed, bedre komme til Kundskab om Befolkningens sande Tarv og saaledes befries fra at se sine Handlinger galt fortolkede. En saaledes reguleret Presse vil snart lære sit virkelige

Kald at kjende og nedslaa alle uklare, konstitutionelle Ideer, medens nu derimod enhver Embedsmand, der paa en Festdag ingen Gratiale har faaet, misfornøjet skriger op om »en fri Forfatning«. –

»De nuværende Uroligheder stamme ikke fra Regjeringens Fejl, men fra en Aarsag, der laa over dens Vilje. Rusland har haft en Række af sjælden dygtige Regenter. I et kritisk Øjeblik tog og maatte Peter den Store tage al Magt og gjøre Folket umyndigt, hvis Riget overhovedet skulde vedblive at existere. Regjeringen har glimrende løst denne Opgave. »Takket være den evigt herfor.« Men Aaret 1861 gjorde den gamle Tilstand til en Overlevering, og det gjælder nu alene om at forkorte Overgangstiden. Dette kan imidlertid ikke ske ved en Konstitution i vesterlandsk Betydning[1]), men kun gjennem en selvstændig Udvikling af Ruslands egne Kræfter. En fri Forfatning vil i Rusland kun gavne de højere Stænder, men derimod ikke selve »Folket«. Hvem skulde vel her optræde som de nye Rettigheders Værner? Striden føres ej mellem Folk og Fyrste, men mellem Folket og Bureaukratiet. Folket troer paa Regjeringen og vil ikke vide af noget »Mistillidsbrev« mellem sig og Fyrsten. Udstedelsen af en fri Forfatning vil berøve Regjeringen al Magt til at læge Samfundets Brøst, thi de med politiske Rettigheder udstyrede Folk vilde have den største Interesse af den nuværende Ordens Bestaaen. Vi vilde faa et smukt Billede at se: Embedsmænd som Repræsentanter for et

[1]) Forfatt. give her en med bidende Ironi affattet Dom om Konstitutionalismens Væsen. Jvf. E. Flourens skarpe Udtalelser overfor dem, der mene, at Kejser Alex. III. skulde have opfyldt de i Snigmordernes »aabne« Brev udtalte vanvittige og formastelige Fordringer om at indkalde en Notabelforsamling. »C'etait bel et bien la reconnaissance du mouvement révolutionnaire, la soumission aux injonctions des assassins d'Alex. II., presque l'amende honorable par le fils épouvanté au nom du père sacrifié.« — (Alex. III. p. 118).

Folk, som de ej kjende og ej ville lære at kjende —; en Forfatning, for hvilken Embedsmænd og Aagerkarle alene ville sværme! For sidstnævnte vilde Posten som Folkets Delegeret være en stor Behagelighed, — men Folket selv vilde afvænnes med Regjeringens direkte Indgriben, og mellem de Dannede og Folkets Masser vil der efterhaanden opstaa en Kløft, der snart vilde blive ensbetydende med Landets totale Ruin. —

Vi ville da først foreslaa en Udvikling af »Zemstvos« til deres normale Grænser (men uden nogen Charte); en saadan Udvikling vil ej berøre Magtens Kilde; Czaren er og maa forblive Samfundets Hjørnesten. Den provinsielle Autonomi vil ej kunne indskrænke Czarmagten eller forrykke Magtens Tyngdepunkt, men kun forbedre Magtens Værktøj. I Rusland kan intet Spørgsmaal rejses om: hvem der skal regjere? Det ved enhver! Det drejer sig alene om at vide: gjennem hvem skal der regjeres?« —

Efter nogle Betragtninger over, hvorfor Zemstvos's Udvikling hæmmedes, vedblives der: »Zemstvos burde hæves til et »Totalforvaltningslag«, uindskrænket Herre paa de »stedlige« Forholds Omraader. Den lokale Autonomi indskrænket til de rette Grænser, skal alene staa direkte under Czaren og Loven. Dette kunde ske ved en umiddelbar Forbindelse mellem de dannede Førere og Landbobefolkningen, ved en selvstændig Stilling overfor de stedlige Myndigheder, og ved en uindskrænket Stilling til alle de kulturelle Spørgsmaal indenfor Provinsens Omraade. Den nuværende Gouvernør er kun et Ministerialdepartements Tjener; som Led mellem Czaren og Zemstvos maatte der kun staa Generalgouvernøren med Ret til direkte Henvendelse til Kejseren. Kun naar Czaren personlig, ved egne »Tillidsmænd« styrer Rusland, ville levedygtige Sager formaa at komme frem. Under en dygtig Generalgouvernør, i hvis Gouvernements alle de herhen hørende »Zemstvos« stode i indbyrdes Forbindelse, ville disse Institutioner blive

virkelige levedygtige og frugtbringende Organer for Folkets Tarv. Vi behøve Generalgouvernører med strængt bestemt Magtfylde, et virkeligt Mellemled mellem Folket og Fyrsten. En uhyre Reduktion af Embedsklassen vil kunne iværksættes som Følge heraf, og det uden at koste Staten betydelige Summer. Reformen maa begynde fra neden af, ved Dannelsen af Kommissioner (f. Ex. som ved Bondeemancipationen af 61).

Den progressive Række af Forholdsregler, som skulde udvide »Zemstvos«'s Rettigheder, ville maaske ogsaa engang i Tiden (umærkeligt og uden indre Kriser) kunne føre til Oprettelse af »almen-russ.« raadslaaende Forsamlinger, men som Regjeringen dog efter Behag skal kunne indkalde.« –

»Men Gud bevare os, saalænge vort Rusland bestaar, fra et Charte, en Stump Papir, der har Skygge af et Forlig mellem Fyrste og Folk. Selvherskerens Ord, en Række Reformer og siden Vanens Magt vil erstatte os Chartet. Czarmagten vil hos os end ikke finde nogen med hvem den kunde afslutte nogen Kontrakt, fordi Folkemeningen aldrig vil stadfæste nogen Magtafstaaelse fra Regjeringens Side [1]).« – – –

Ruslands Stridskræfter maa ej reduceres, Udenrigsministeriet og det kejserlige Hus undergaa ingen Forandringer, Finantsministeriet kun en simpel Reduktion; betydelige Forandringer ville kun Statsdomænernes Bestyrelse og Ministeriet for »de indre Anliggender« undergaa. Udviklingen af »Zemstvos« er ensbetydende med en rolig Udvikling af Folkets Masser, det eneste Grundlag, paa hvilket den historiske Enevælde vil kunne staa urokket til fjærne Tider. Men –, siger man, – en direkte Svækkelse af

---

[2]) De gamle Czarer regjerede, som bekjendt, aldeles uindskrænket; kun ét havde de aldrig formaaet at gjøre, nemlig: at afstaa en Del af deres Magtfylde; Folket vilde som én Mand have rejst sig mod en saadan Afstaaelse af Magten. –

Enevælden vil jo kun bevirke, at det nyskabte, til egne Kræfter overladte Samfund ej vil kunne modstaa en Revolutions Fristelser. Hvem taler vel her om »egne Kræfter«; tværtimod! det nyskabte Samfund skal staa under Regjeringens Kontrol; det skal ingenlunde have med Politik at gjøre. Regjeringen vil netop blive stærkere, naar den mere og mere kan henvende sin Opmærksomhed paa Sager (f. Ex. de udenrigske), der har direkte Interesse for den. Kilden til al Ulykke er, at Rusland nu er bleven »russisk«, medens Embedsmændene endnu staa i Overgangstiden. Det er den »petersborgske« Periode, men kun i omvendt Forstand; tilforn vakte denne Periodes Mænd ogsaa Modstand hos det russiske Folk, men dengang besad den Livet og Fremskridtet; nu er det modsatte Tilfældet! — Den svære Krise er nu forbi, det gjælder mindre om Erhvervelsen af Kundskaber end om disse Kundskabers Anvendelse paa et Omraade, der lidet ligner det almeneuropæiske. Tidens store Opgave er nu Gjenoprettelsen af vort »indre Væsen« — men (tilføjer Forf. med et spydigt Sidehug til Tyskerne) —, vi ere 100 Millioner!, vi forstaa, at Europa med Vrede ser paa denne Gjenoprettelse! — Endvidere: Den fælles Statsstyrelses Funktioner forblive uberørte hos Czaren; her Herskeren for Staten med fri Myndighed over alle de Midler, der ere adskilte fra Almenvellets Befordring[1]), dér, Borgerne med deres Privataffærer, uforstyrrede for sig selv.« —

»Et svagt Billede heraf se vi alt i de russiske Landbo-

---

[1]) Til Dannelse af en virkelig Regjering fordres et Kabinet (5 à 6 Medlemmer) af politisk udviklede og duelige Ministre under Czarens personlige Forsæde; det skal afgjøre alene polit. og hele Landet omfattende Sager; alle løbende Sager, der behøve et allerhøjeste Votum, bør overlades Ministerkommiteer; endvidere bør Kabinettet alene have Tilsyn med de øverste lokale Foresatte (altsaa Generalgouverneurerne) i Sager, der have polit. Farve.

forholds Tilstand. Czarmagten maa bevare sin Integritet, ingen Forfatning ville vi have [1]), det her fordrede vil ej i mindste Maade forringe Statsmagtens Nimbus. Regjeringen har selv i længst forsvunden Tid villet, hvad Flertallet nu ønsker. Spørgsmaalet drejer sig ikke om Enevælde eller Konstitution, — nej! kun om Enevældens Former. Kun dette skal endnu siges — (saaledes slutte Forfatterne deres Betragtninger over disse store Spørgsmaal) —: Tiden til en afgjørende Beslutning eller hurtig Fremme af Sagen er endnu ikke kommen og vil ej oprinde endnu, i det mindste ikke i indeværende Aarhundrede! At handle ubesindigt her, vil være at ødelægge det hele! Rusland trænger ikke nu til nogen endelig Afgjørelse af denne Sag, ikke til fuldt gyldige, endelig afsluttende Reformer; det gjælder først og fremmest om at skaffe tilstrækkeligt Rum for Samfundets Virksomhed, for Udtryk for Tanken, saa at en Tilnærmelse til Regjeringen kan ske, og de modnende Reformer kunne iklædes tilsvarende, nyttemæssige Former. Med Ruslands brogede Mangfoldighed i Livsbetingelser lader intet sig afgjøre ved et almindeligt Statsprogram; Spørgsmaalene maa først prøves og løses paa vedkommende Steder; — da ville ogsaa Instititutioner opstaa, der virkelig udtrykke det russiske Livs Krav, og da der vil ogsaa snart melde sig Folk, der passe for og kunne berede Stedet for hine Institutioner.« —

---

[1]) »Kun Folk uden Kjendskab til, ja uden Rod i Landet, tale om en »fri Forfatning«. —

Note til Alex. II.'s Ophold i Paris 1867.

Først for nylig er udkommet III. B. af A. Ebelings »Napoleon III. u. sein Hof«, hvori bl. a. findes følgende (p. 218 ofl.):

Czaren modtoges af Napoleon III. paa Østbanegaarden og

kjørte, efter at have hilst paa Kejserinden i Tuilerierne til Palais Élysée, hans Bolig under Opholdet . . .

Ved Berezowski's Skud sprang Czaren dødbleg op og søgte ligesom at dække Storfyrst-Thronfølgeren og Storfyrst Wladimir. Da Kejser Napoleon søgte at berolige ham, svarede han, for at fjærne al Misforstaaelse: »Det er ikke for min egen, men vel for mine Børns Skyld.« — I flyvende Fart naaede man Palais Élysée, og næppe havde Czaren forladt Vognen, før han paa Grev Raimbaux's Bryst fæstede den Alexander-Newskyorden, der hidtil havde funklet paa hans eget. — Næste Morgen foretog han en Ridetur gjennem Champs Élysées, ret som om der intet var passeret, kun ledsaget af sine Sønner og en Rideknægt, et Bevis paa Mod, Pariserne højlig skattede.

Forfat. er mindre heldig, naar han bestræber sig for at faa Læseren til at tro, at Alex. forlod Landet særdeles tilfreds med Franskmændene; de Grunde, han anfører herfor (p. 235, 36, Anm.) synes noget naive og svækkes desuden ved hans egne Udtalelser om, »at Parisernes Holdning var meget kjølig, og at Kejser Napoleon viste den preussiske Konge langt større Udmærkelse end den russ. Fyrste« (p. 219, 20 ofl.). — Forresten begaar Forf. flere Smaafejl; Scenen i Palais de Justice er ikke fortalt aldeles korrekt (p. 235), og det d. 6te Juni, til Ære for Czaren givne Bal stod ikke hos den russiske, men hos den østerrigske Gesandt (p. 233). —

Trykfejl.

Pag. 115 (Note) L. 12 f. o.: 17. April 1864; læs: 17. April 1863.
Pag. 121, L. 4 f. n.: 3dje Juni 1867; læs: 1ste Juni.